

מדרש תנחומא - במדבר

[פרשת במדבר](#)

[פרשת נשא](#)

[פרשת בהעלותך](#)

[פרשת שלח](#)

[פרש קרח](#)

[פרשת חקת](#)

[פרשת בלק](#)

[פרשת פנחס](#)

[פרשת מטות](#)

[פרשת מסעי](#)

[פרשת במדבר](#)

אל, משפטיך תהום רבה וגו' (תהלים לו, ז). צדקתך כהררי אל, זה צדקה שאתה מביא לעולם, מפרסמת היא על ההרים הללו. משפטיך תהום רבה. משפט שאתה עושה בעולם, כההום רבה. מה תהום רבה בסתר, אף משפטיך בסתר, כיצד. כיון שחרבה ירושלים, בתשעה באב חרבה. וכשהראה לו ליחזקאל, הראה לו בעשרים לחדש. למה, שלא לפרסם באיזה חדש חרבה. אבל כשהוא בא לגדל את ישראל, הוא מפרסם באיזה יום, באיזה מקום, באיזה חדש, באיזה שנה, באיזו אפטיא. באיזה יום, באחד לחדש. באיזה מקום, במדבר סיני. באיזה חדש, לחדש השני. באיזה שנה, בשנה השנית. לאיזה אפטיא, לצאתם מארץ מצרים. מה אמר להם: שאו את ראש כל עדת בני ישראל.

ב וידבר ה' אל משה במדבר סיני. זה שאמר הכתוב: הדור אתם ראו דבר ה', המדבר הייתי לישראל אם ארץ מאפליה (ירמיה ב, לא). אמר להם הקדוש ברוך הוא לישראל, על שאמרתם למשה, למה העליתנו ממצרים למוות במדבר (במדבר כא, ה). המדבר הייתי לישראל, כמדבר עשיתי לכם או כמדבר נהגתי אתכם. בנוהג שבעולם, מלך בשר ודם שיוצא למדבר, שמא מוצא שם שלוח כשם שהיה בפלטרין שלו אכילה ושתיה. ואתם הייתם עבדים למצרים, והוצאתי אתכם משם, והרבצתי אתכם בסבסטיין (ס"א: סוגמטיו), שנאמר: ויסב אלהים את העם דרך המדבר (שמות יג, יח). מאי ויסב. מלמד שהרביצם כדרך שהמלכים מסבין, רבוצין על מטותיהן. ולא העמדתני לכם שלשה פרעושים אפלו לצער אתכם ואף העמדתני לכם שלשה גואלים משמשין אתכם, שנאמר: ואשלח לפניך את משה אהרן ומרים (מיכה ו, ד). בזכות משה אכלתם את הפן, שנאמר: ויענף ויערעבך וגו' (דברים ט, א) ובזכות אהרן הקפתי אתכם ענני כבוד, שנאמר: וה' הולך לפניך לפניהם יומם (שמות יג, כא). וכתוב: פרש ענן למסך (תהלים קה, ט). שבעה עננים היו, מלמעלה, ומלמטה, ומארבע רוחות העולם, ואחד הולך לפניכם ומכה להם נחשים ועקרבים, ומשנה להם את ההרים ואת העמקים, ושורף את הקוצים ואת הסירות ומעלה עשן, ורואין אותו כל מלכי מזרח ומערב, והיו אומרים אמות העולם, מי זאת עולה מן המדבר וגו' (שה"ש ג, ו). וכתוב: שמלתך לא בלתה מעליך (דברים ט, ד). והתינוק הזה כל זמן שהוא גדל, לבושו ושמלתו גדליו עמו. הבאר בזכות מרים, שאמרה שירה על הים.

אמר רבי ברכיה הכהן בשם רבי לוי, מלך בשר ודם שיש לו מדינה, והוא משלח לתוכה בני אדם גדולים, שיהיו נושאים משאם ועושים משפטים, מי צריך להיות זקוק במזונותיהם, לא בני המדינה. והקדוש ברוך הוא לא עשה כן, אלא שלח למשה ואהרן ומרים, שנאמר: ואשלח לפניך את משה אהרן ומרים [\(מיכה ו, ד\)](#), שבזכותן ישראל מתנהגין. המן בזכות משה. תדע לך, שכיון שנסתלק משה, מה כתיב שם, וישבת המן ממחרת [\(יהושע ה, יב\)](#). הענו בזכות אהרן, שכשנסתלק אהרן מה כתיב שם, ותקצר נפש העם בדרך [\(במדבר כא, ד\)](#), שהיתה השמש זורחת עליהם. והבאר בזכות מרים, שנאמר: ותמת שם מרים ותקבר שם, ולא היה מים לעדה [\(שם כ, א-ב\)](#). והיא היתה הבאר עשויה. כמין סלע כמין פורת, או פדרת, והיתה מתגלגלת ובאה עמהן במסעות. כיון שהיו הדגלים חונין והמשכן עומד, היה אותו הסלע בא ויושב לו בחצר אהל מועד, והנשיאים באין ועומדין על גבה ואומרים: עלי באר ענו לה [\(שם כא, יז\)](#), והיה עולה. ואחרי כן הבאתי להם שלום. המדבר הייתי לישראל [\(ירמיה ב, לא\)](#), שמא כמדבר נהגתי אתכם. אם ארץ מאפליה [\(שם\)](#), לא אני בכבודי הייתי מאיר לכם מאפליכם, שנאמר: וה' הולך וגו' [\(שמות יג, כא\)](#). דבר אחר, מהו מאפליה. שמא אמרתי, שאני מביא להם טובה והלקשתי אותה. ואין מאפליה אלא לשון הלקשה, שנאמר: והחטה והכספה לא נכו כי אפילות הנה [\(שמות ט, לב\)](#). אמר יהושע, לא נפל דבר אחד מכל הדברים הטובים אשר דבר ה' אליכם עליכם הכל באו לכם [\(יהושע כג, יד\)](#). מדוע אמרו עמי רדנו [\(ירמיה ב, לא\)](#). מהו רדנו. לשון משנה הוא, הרודה פת בתנור. אמרו ישראל, כשהפת אפוייה בתנור ונטלת ממנו, יכולה היא לקבע בתנור עוד. ואנו היינו בירושלים כבתנור, שנאמר: נאם ה' אשר אור לו בציון ותנור לו בירושלים [\(ישעיה לא, ט\)](#). והגליתנו לבבל, ומה אתה מבקש ממנו עוד, מדוע אמרו עמי רדנו. דבר אחר, מהו רדנו. כענין שנאמר: כי הוא רודה בכל עבר הנחר מתפסח ועד עזה [\(מל"א ה, ד\)](#). אמרו לו: נתצת לנו את בית המקדש וסלקת שכנתך ממנו, מה אתה מבקש עוד, לא נבא עוד אליך [\(ירמיה ב, לא\)](#). אמר להן, מי יתן לי והייתי במדבר עכשו, שעשיתי לכם אותן הנסים. וכן הוא אומר, מי יתני במדבר מלון אורחים וגו' [\(שם ט, א\)](#). היכן שהייתי מסתלק, שנאמר: ישאו מדבר ועריו וגו' [\(ישעיה מב, יא\)](#). משל לנשיא שנכנס למדינה, וראו אותו בני המדינה וברחו. נכנס לשניה וברחו מלפניו. נכנס לעיר אחד חרבה, ראו אותו התחילו מקלסין אותו. אמר הנשיא, זו העיר טובה היא מכל המדינות, פאן אני בונה לי אכסניא, ובכאן אני דר.

כָּךְ כְּשֶׁבֵּא הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא לָיִם, בָּרַח מִלְּפָנָיו, שֶׁנֶּאֱמַר: הַיִּם רָאָה וַיִּנָּס [\(תהלים קיז, ג.\)](#). נִגְלָה עַל הַר סִינַי, בָּרַחוּ שֶׁנֶּאֱמַר: הִהָרִים רָקְדוּ כְּאֵלִים (שם פסוק ד). בָּא לְמַדְבַּר חֲרָבָה, קִבְּלָה אוֹתוֹ וְקִלְסָה אוֹתוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: יִשְׂאוּ מַדְבַּר וְעָרְיוּ וְגוֹי' [\(ישעיה מ, ב-יא\)](#). אָמַר הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, זֶה הַמַּדְבַּר טוֹבָה מִכָּל הַמַּדְינוֹת, כָּאֵן אֲנִי בּוֹנֶה לִי אֶכְסֶנְיָה יָרֵד לְתוֹכָהּ, הַתְּחִילוּ הַכֹּל שְׂמֵחִים, שֶׁהַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא יָרֵד לְתוֹכוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: יִשְׁשׂוּם מַדְבַּר וְצִיָּה וְתִגַּל עֲרָבָה וְתִפְרַח כַּחֲבַצְלֵת (שם לה, א).

ג וַיְדַבֵּר ה' אֶל מֹשֶׁה בְּמַדְבַּר סִינַי. עַד שֶׁלֹּא הוּקַם הַמִּשְׁכָּן, דִּבֶּר עִמּוֹ בְּסִנְיָה, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּקְרָא אֱלֹהִים מִתּוֹךְ הַסֵּנֶה [\(שמות ג, ד\)](#). אַחֲרֵי כֵן דִּבֶּר עִמּוֹ בְּמַדְבָּר, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה בְּמַדְבָּר (שם ד, יט). אַחֲרֵי כֵן דִּבֶּר עִמּוֹ בְּמִצְרַיִם, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה וְאֶל אֶהֱרֹן בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם לֵאמֹר (שם יב, א). וְאַחֲרֵי כֵן דִּבֶּר עִמּוֹ בְּסִינַי, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיְדַבֵּר ה' אֶל מֹשֶׁה בְּמַדְבַּר סִינַי. כִּינּוֹן שֶׁהוּקַם הַמִּשְׁכָּן, אָמַר, יָפָה הוּא הַצְּנִיעוּת, שֶׁנֶּאֱמַר: וְהִצַּנַּע לָקַת עִם אֱלֹהֶיךָ [\(מיכה ו, ח\)](#). הַתְּחִיל לְדַבֵּר עִמּוֹ בְּאֵהֶל מוֹעֵד. וְכֵן דָּוָד אָמַר, כָּל כְּבוֹדָהּ בַּת מֶלֶךְ פְּנִימָה מִמִּשְׁבְּצוֹת זָהָב לְבוּשָׁה [\(תהלים מה, יד\)](#). בַּת מֶלֶךְ, זֶה מֹשֶׁה, שֶׁנֶּאֱמַר: וַתְּבִיאֶהוּ לְבַת פְּרַעֲהַ וַיְהִי לָהּ לְבִן [\(שמות ב, י\)](#). וְכַתִּיב: וְסַפְּרָתִי אֶת מִצְרַיִם בְּיַד אֲדָנִים קָשָׁה [\(ישעיה יט, ד\)](#), אֵלּוּ הַמִּכּוֹת שֶׁבָּאוּ עַל הַמִּצְרַיִם. וּמֶלֶךְ עַז יִמְשַׁל בָּם (שם), זֶה מֹשֶׁה, שֶׁהָיָה מְלָכָה שֶׁל תּוֹרָה שֶׁנִּקְרָאת עַז, שֶׁנֶּאֱמַר: ה' עַז לַעֲמוֹ יִתֵּן [\(תהלים כט, יא\)](#). לְפִיכֶךָ, כָּל כְּבוֹדָהּ בַּת מֶלֶךְ פְּנִימָה. מִמִּשְׁבְּצוֹת זָהָב לְבוּשָׁה, זֶה אֶהֱרֹן, שֶׁנֶּאֱמַר: וְעָשִׂיתָ מִשְׁבְּצוֹת זָהָב [\(שמות כח, יג\)](#). מִכָּאֵן אָמְרוּ חֲכָמֵינוּ זְכוֹרֵנָם לְבָרְכָהּ, כָּל אִשָּׁה שֶׁהִיא מְצַנְעַת עַצְמָהּ, אֲפֵלוּ בַּת יִשְׂרָאֵל, רְאוּיָה שֶׁתִּנְשָׂא לְכַהֵן גְּדוֹל וְתַעֲמִיד כְּהֲנִים גְּדוֹלִים, שֶׁנֶּאֱמַר: כָּל כְּבוֹדָהּ בַּת מֶלֶךְ פְּנִימָה, מִמִּשְׁבְּצוֹת זָהָב לְבוּשָׁה. אָמַר הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, כָּךְ הוּא כְּבוֹדֵי שְׂיָהָא מְדַבֵּר מִבְּפָנָיִם, שֶׁנֶּאֱמַר: וּבָבֵא מֹשֶׁה אֶל אֶהֶל מוֹעֵד וַיִּשְׁמַע אֶת הַקּוֹל מִדְּבַר אֱלֹהִים [\(במדבר ז, פט\)](#). אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי, אֵלּוּ הָיוּ יוֹדְעִין אֲמוֹת הָעוֹלָם מֵהַבַּיִת הַמְּקֻדָּשׁ יָפָה לָהֶם, קַסְטוֹרִיּוֹת הָיוּ מְקִיפִין אוֹתוֹ כְּדִי לְשַׁמְרוֹ, שֶׁהָיָה יָפָה לָהֶם יוֹתֵר מִמָּה שֶׁהָיָה יָפָה לְיִשְׂרָאֵל. שֶׁכָּךְ שְׁלֵמָה סִדֵּר בְּתַפְלָתוֹ, וְגַם אֶל הַנְּכָרִי אֲשֶׁר לֹא מַעֲמֶךָ יִשְׂרָאֵל הוּא, אֶתְהַ תִּשְׁמַע הַשָּׁמַיִם וְגוֹי' וְעָשִׂיתָ כְּכֹל אֲשֶׁר יִקְרָא אֵלֶיךָ הַנְּכָרִי (מל"א ח, מא-מג). אֲבָל כְּשֶׁבֵּא אֶצֶל יִשְׂרָאֵל, מֵהַ כְּתִיב: וְנָתַתָּ לְאִישׁ כְּכֹל דְּרָכָיו אֲשֶׁר תִּדְעֵהוּ אֶת לְבָבוֹ

[\(דה"ב ו. ט.\)](#) אָמַר שְׁלֹמֹה, רַבּוֹן הָעוֹלָמִים, אִם הוּא רָאוּי, תָּנוּ לוֹ. וְאִם אֵינוּ רָאוּי, אַל תִּתֵּנוּ לוֹ. וְלֹא תֵאמַר בֵּית הַמִּקְדָּשׁ בְּלִבְדָּה הִיָּה יָפָה לָהֶם, אֲלֵא אֱלוּלֵי יִשְׂרָאֵל, לֹא הִיָּה מָטָר יוֹרֵד לְעוֹלָם, וְלֹא הִשְׁמֵשׁ זֶרְחַת, שְׁבִזְכוּתוֹן הַמָּטָר יוֹרֵד, וְהַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא מְזַרְיחַ בְּעוֹלָם הַזֶּה, וְלַעֲתִיד, אַמּוֹת הָעוֹלָם רוֹאִין הֵיאָדָּה הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא מִתְדַבֵּק עִם יִשְׂרָאֵל. וְהֵם בָּאִים לְהַדְבִּק בָּהֶם, שְׁנֵאמַר: גִּלְכָּה עִמָּכֶם כִּי שְׁמַעְנוּ אֱלֹהִים עִמָּכֶם [\(זכריה ח. כג.\)](#).

ד וַיְדַבֵּר ה' אֶל מֹשֶׁה בְּמִדְבַר סִינַי. זֶה שְׁאֵמַר הַפְּתוּב: שְׁרָרָד אַגֹּן

הַסֵּהר, אֶל יַחְסַר הַמְּזֹג, בְּטַגְדָּה עֲרַמַת חֲטִים, סוּגָה בְּשׁוֹשְׁנִים [\(שה"ש ז. ג.\)](#). מִדְּבַר בְּסִנְהֶדְרִין שֶׁל יִשְׂרָאֵל, שֶׁהִיָּתָה נְתוּנָה בְּלִשְׁכַּת הַגְּזִית, וְהִיא מְשׁוּלָּה בְּשֶׁרֶר הַזֶּה. וְלָמָּה נִמְשָׁלָה בְּשֶׁרֶר. מָה הַשֶּׁרֶר הַזֶּה נָתוּן בְּאִמְצַע הַגּוֹף, כִּדְ הַסִּנְהֶדְרִין יוֹשְׁבֵינָה בְּאִמְצַעִית שֶׁל בֵּית הַמִּקְדָּשׁ. אֶל יַחְסַר הַמְּזֹג, שֶׁלֹּא הָיוּ חֲסָרִין אֶחָד מְשָׁלִישֵׁיתוֹן. אֶל יַחְסַר הַמְּזֹג. מִי שֶׁהוּא מוֹזֵג מוֹזֵג, מוֹזֵג שְׁלִישִׁי שֶׁל כּוֹס יַיִן וְשְׁנֵי חֲלָקִים מֵיִם. כִּדְ הָיוּ סִנְהֶדְרִין יוֹשְׁבֵינָה מִתְמִיד שֶׁל שַׁחַר עַד תְּמִיד שֶׁל בֵּין הָעֶרְבִים. וְלֹא הִיָּה אֶחָד מֵהֶן נִפְנָה לְצַרְפוֹ. וּמָה הָיוּ עוֹשִׂין כְּשֶׁהִיָּה אֶחָד מֵהֶם מְבַקֵּשׁ לְצִאת הִיָּה סוּפֵר, אִם הִיָּה שֶׁם עֲשָׂרִים וּשְׁלֹשָׁה, הִיָּה יוֹצֵא. וְאִם לָאוּ, אֵינוּ יוֹצֵא. לָמָּה, שְׁכָדָּה פְּתִיב: אֶל יַחְסַר הַמְּזֹג. בְּטַגְדָּה עֲרַמַת חֲטִים. לָמָּה נִמְשָׁלוּ לְחֲטִים. מָה עֲרַמַת חֲטִים זֹו נִכְנָסָה לְאוֹצַר בְּמִנְיֹון וְיוֹצֵאת בְּמִנְיֹון, אִף כָּאִן אָמַר הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא, שֶׁיְהִיוּ נִמְנִין בְּכָל שְׁעָה. לְכָדָּה נֵאמַר: בְּטַגְדָּה עֲרַמַת חֲטִים. אֲבָל הַתְּבֹון וְהַקֵּשׁ אֵינָן נִמְנִין וְלֹא נִמְדָּדִין. כִּדְ אַמּוֹת הָעוֹלָם נִמְשָׁלִין כְּתֵבֹון וְכִקֵּשׁ, שְׁנֵאמַר: יְהִיוּ כְּמוֹץ לִפְנֵי רוּחַ [\(תהלים לה. ה.\)](#). וְכֹון הוּא אוֹמֵר, וּבֵית עֵשׂוֹ לְקֵשׁ [\(עובדיה א. יח.\)](#). לָמָּה, שְׁאִין לוֹ לְהַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא מֵהֶן הַנְּאָה, שְׁנֵאמַר: כָּל הַגּוֹיִים כְּאִין נִגְדוֹ, מֵאִפְסֹון וְתֵהוּ נִחְשְׁבוּ לוֹ [\(ישעיה מ. יז.\)](#). אֲבָל יִשְׂרָאֵל לְהַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא, הַנְּאָה לוֹ בְּהֹון, קוֹרִין קוֹרִיאת שְׁמַע וּמִתְפַּלְלִין, וּמְבָרְכִין שְׁמוֹ בְּכָל יוֹם וּבְכָל שְׁעָה עַל כָּל דְּבַר וְדְבַר, לְפִיכָדָּה הֵם נִמְנִין בְּכָל שְׁעָה. וּלְכָדָּה נִמְשָׁלוּ בְּחֲטִים, בְּטַגְדָּה עֲרַמַת חֲטִים.

ה וַיְדַבֵּר ה' אֶל מֹשֶׁה בְּמִדְבַר סִינַי שְׁאִין אֶת רֹאשׁ כָּל עַדְתָּה. זֶה שְׁאֵמַר

הַפְּתוּבִי: לֹא עָשָׂה כֵן לְכָל גּוֹי וּמִשְׁפָּטִים בַּל יִדְעוּם הַלְלוּיָהּ (תהלים קמו, כ). מִשָּׁל לְמֶלֶךְ שֶׁנִּשְׂא אִשָּׁה רֵאשׁוֹנָה, לֹא כָּתַב לָהּ כְּתֻבָּה. גִּרְשָׁה, לֹא כָּתַב לָהּ גֵּט. וְכֵן לְשִׁנְיָהּ, וְכֵן לְשִׁלִּישִׁיתָ. לְזִמּוֹן רָאָה עֲנִיָּה אַחַת יְתוּמָה בֵּת טוֹבִים, צְנוּעָה בְּמַעֲשֵׂיהָ וּכְשָׂרָה. בִּקֵּשׁ לִישָׂא אוֹתָהּ, אָמַר לְשׁוֹשְׁבֵינוּ, זֹאת אֲנִי רוֹצֶה לִישָׂא, וְאֲנִי נוֹהֵג בָּהּ כְּרֵאשׁוֹנוֹת. זֹאת בֵּת מְלָכִים, צְנוּעָה בְּמַעֲשֵׂיהָ וּכְשָׂרָה הִיא. אֶכְתֹּב לָהּ כְּתֻבָּה בְּאֵיזָה יוֹם בְּאֵיזָה שָׁנָה בְּאֵיזָה חֹדֶשׁ בְּכַמָּה לַחֹדֶשׁ בְּאֵיזוֹ אֶפְטָיָא, כָּשֶׁם שֶׁכָּתוּב בְּאַסְתֵּר, וְתִלְקַח אֶסְתֵּר אֶל הַמֶּלֶךְ אַחֲשֵׁרוּשׁ אֶל בֵּית מַלְכוּתוֹ בַּחֹדֶשׁ הָעֵשְׂרִי הוּא חֹדֶשׁ טַבַּת בְּשָׁנַת שְׁבַע לְמַלְכוּתוֹ (אַסְתֵּר ב. טז). בְּרָא הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא לְדוֹר הַמַּבּוּל וּלְדוֹר הַפְּלָגָה וְלְסָדוֹמִיִּים וְלַמִּצְרִיִּים וְלֹא כָּתַב אֵימָתִי בְּרָאִים וְאֵימָתִי הָעֵבְרִים, אֶלָּא, בִּיּוֹם הַזֶּה נִבְקְעוּ כָּל מַעֲיָנוֹת תְּהוֹם רַבָּה וְאַרְבּוֹת הַשָּׁמַיִם נִפְתְּחוּ (בְּרֵאשִׁית ז. יא). וְכֵן לְדוֹר הַפְּלָגָה וְלְסָדוֹמִים וְלַמִּצְרִיִּים. כִּינּוּן שֶׁעָמְדוּ יִשְׂרָאֵל, אָמַר לִי הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא לְמוֹשֶׁה, אֲנִי נוֹהֵג בָּהֶם כְּרֵאשׁוֹנִים, שְׂאֵלוּ בְּנֵי אַבְרָהָם יִצְחָק וְיַעֲקֹב. לְכֹךְ כְּתוּב, בְּאֵיזָה חֹדֶשׁ בְּכַמָּה לַחֹדֶשׁ בְּאֵיזָה יוֹם בְּאֵיזָה שְׁבוּעָה בְּאֵיזָה אֶפְטָיָא בְּאֵיזָה מְדִינָה רֹמְמָתִי קִרְנָם וְכְתַבְתִּי לָהֶם תְּלוּי רֵאשׁ. לְכֹךְ נֶאֱמַר: וַיְדַבֵּר ה' אֶל מֹשֶׁה בְּמִדְבַר סִינַי, הָרִי אֶפְרַיִם. בְּאֵהָל מוֹעֵד, הָרִי הַמְּדִינָה. בְּאַחַד לַחֹדֶשׁ, הָרִי יוֹם. בְּשָׁנָה הַשְּׁנִיתָ, הָרִי שָׁנָה. בְּאֵיזָה חֹדֶשׁ, לַחֹדֶשׁ הַשְּׁנִי, הָרִי נִכְתְּבָה אֶפְטָיָא שְׁלֶחַן. לָמָּה שָׂאוּ אֶת רֵאשׁ. לְקִיָּם מֵה שֶׁנֶּאֱמַר: לֹא עָשָׂה כֵן לְכָל גּוֹי (תהלים קמו, כ). וּמָה עָשָׂה. הָרִים רֵאשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּרְם קָרוֹן לְעַמּוֹ, תַּהֲלֶה לְכָל חֲסִידָיו, לְבָנֵי יִשְׂרָאֵל עִם קָרוֹבוֹ, הַלְלוּיָהּ (שם קמח, יד).

וַיְדַבֵּר ה' אֶל מֹשֶׁה. אֲשֶׁרִיד מֹשֶׁה, שְׁשִׁים רְבּוּא עוֹמְדִין, וְהַכְּהֵנִים וְהַלְוִיִּים וְהַזְּקֵנִים וְהַכֹּל עוֹמְדִין, וּמִכָּלֵם לֹא דָבַר אֶלָּא עִם מֹשֶׁה, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיְדַבֵּר ה' אֶל מֹשֶׁה. בְּמִדְבַר סִינַי. וְלָמָּה בְּמִדְבַר סִינַי. מִכָּאן שֶׁנּוֹ רְבוּתֵינוּ, בְּשִׁלְשָׁה דְבָרִים נִתְּנָה הַתּוֹרָה, בְּאֵשׁ וּבַמַּדְבָּר. בְּאֵשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר: וְהָרִי סִינַי עָשׂוֹן כְּלוֹ מִפְּנֵי אֲשֶׁר יָרַד עָלָיו ה' בְּאֵשׁ וַיַּעַל עֲשָׂנוּ כְּעֵשׂוֹן הַכִּבְשָׁן וַיִּחַרְד כָּל הָהָר מְאֹד (שְׁמוֹת יט. יח). בַּמַּיִם, שֶׁנֶּאֱמַר: ה' בְּצִאתָהּ מִשְׁעֵיר בְּצַעֲדָהּ וְגוֹי (שׁוֹפְטִים ה. ד). בְּמִדְבָּר, שֶׁנֶּאֱמַר: בְּמִדְבַר סִינַי לֵאמֹר. וְלָמָּה נִתְּנָה בְּשִׁלְשָׁה דְבָרִים אֵלֶּה. לוֹמַר לָךְ, מֵה דְבָרִים הַלְלוּ חֲנָם לְכָל בְּאֵי עוֹלָם, אִף הַתּוֹרָה חֲנָם לְכָל בְּאֵי עוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר: הוּי כָּל צִמָּא לְכוּ לַמַּיִם וְאֲשֶׁר אֵין לוֹ כֶּסֶף לְכוּ שִׁבְרוּ וְאָכְלוּ וּלְכוּ שִׁבְרוּ בְּלוֹא כֶּסֶף וּבְלוֹא מַחִיר יִין וְחֶלֶב (ישעיה נה, א).

בְּמִדְבַר סִינִי, לָמָּה בְּמִדְבַר סִינִי. אֵלָּא כָּל מִי שֶׁאֵינּוּ עוֹשֶׂה עֲצֻמוֹ הַפֶּקֶר
כְּמִדְבַר, אֵינּוּ יָכֹל לְקַנּוֹת אֶת הַתּוֹרָה. לְכֹךְ נֶאֱמַר: בְּמִדְבַר סִינִי.

ז וידבר ה' אֶל מֹשֶׁה בְּמִדְבַר סִינִי. שֶׁשָּׁה דְבָרִים נִקְרְאוּ לוֹ, הֵר אֱלֹהִים,
הֵר בְּשׁוֹן, הֵר גְּבוּנוּנִים [\(תהלים סח, טז\)](#), הֵר חֲמַד, הֵר חוֹרֵב, הֵר סִינִי. הֵר
הָאֱלֹהִים, הֵר שְׁיָשֵׁב בּוֹ אֱלֹהִים בְּדִין, שֶׁנֶּאֱמַר: וְאֵלֶּה הַמְּשֻׁפָּטִים [\(שמות כא,](#)
[א\)](#). הֵר בְּשׁוֹן, הֵר בָּא שָׁם הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא. הֵר גְּבוּנוּנִים, הֵר שֶׁפָּסַל אֶת כָּל
הַהָרִים, כְּמָה דְאֵת אֶמֶר: אוֹ גִבּוֹן אוֹ דִק [\(ויקרא כא, כ\)](#). הֵר חֲמַד, הֵר שֶׁחֲמַד
לִישֵׁב בּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: הֵר חֲמַד אֱלֹהִים לְשִׁבְתּוֹ [\(תהלים סח, טז\)](#). הֵר חוֹרֵב, שְׁבוּ
נְמֻשְׁכֶּה חֲרֵב, מוֹת יוֹמַת הַנוֹאֵף וְהַנוֹאֶפֶת [\(ויקרא כ, ט\)](#), מוֹת יוֹמַת הַרוֹצֵחַ
[\(במדבר לה, טז\)](#). הֵר סִינִי, שְׁבוּ נִשְׁנְאוּ עוֹבְדֵי עֲבוֹדָה זָרָה לְהַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא,
וְנָתַן לָהֶם אַפּוֹפְסִין, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי הַגּוֹזִים חֲרֵב יַחְרְבוּ [\(ישעיה ס, יב\)](#). אֶמֶר רַבִּי
אֲבָא בַר כְּהֵנָּא בְּשֵׁם רַבִּי יוֹחָנָן, חֲרֵב יַחְרְבוּ, שֶׁנִּטְלוּ שָׁם אַפּוֹפְסִין.

ח וידבר ה' אֶל מֹשֶׁה בְּמִדְבַר סִינִי. מָה אֶמֶר לִיָּה: שָׂאוּ אֶת רֹאשׁ כָּל
עַדַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל. אֶמֶר הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא לְיִשְׂרָאֵל, לֹא חִבַּבְתִּי אִמָּה יוֹתֵר
מִכֶּם, לְכֹךְ נָתַתִּי לָכֶם תְּלוּי רֹאשׁ, כְּשֵׁם שֶׁאֲנִי יֵשׁ לִי תְלוּי רֹאשׁ עַל כָּל בְּאֵי
עוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר: לָךְ ה' הַגְּדֵלָה וְהַגְּבוּרָה וְהַתְּפָאֶרֶת וְהַנְּצַח וְהַהוֹד כִּי כָל
בְּשָׂמִים וּבְאַרְצֵי, לָךְ ה' הַמְּמַלְכָה וְהַמְּתַנְשֵׂא לְכָל לְרֹאשׁ [\(דה"א כט, יא\)](#). לְפִיכֹךְ
נָתַתִּי לָכֶם תְּלוּי רֹאשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר: שָׂאוּ אֶת רֹאשׁ, לְקַיֵּם מָה שֶׁנֶּאֱמַר: וַיָּרֶם
קִרְוֹ לְעִמּוֹ תְהַלֵּךְ לְכָל חֲסִידָיו לְבָנֵי יִשְׂרָאֵל עִם קְרוּבוֹ הַלְלוּיָהּ [\(תהלים קמח,](#)
[יד\)](#). וְכֹן הוּא אוֹמֵר, וַנִּתְנַד ה' אֱלֹהֵיךְ עֲלִיוֹן עַל כָּל גּוֹיֵי הָאָרֶץ [\(דברים כח, א\)](#).

ט וידבר ה' אֶל מֹשֶׁה וְאֶל אֶהֱרֹן לֵאמֹר אִישׁ עַל דָּגְלוֹ בְּאוֹתוֹת. יִלְמְדוּ
רַבֵּנּוּ, בְּתוֹךְ כְּמָה אֲמוֹת אָדָם יָכוֹל לְהַלּוֹךְ בְּשִׁבְתָּ. כֹּךְ שָׁנִי רַבּוֹתֵינוּ, הַשׁוֹבֵת
בְּדָרְךָ, עוֹשֶׂה לוֹ עֲגָלָה עַד אַרְבַּע אֲמוֹת, דְּבָרֵי רַבִּי חֲנִינְיָא בֶן אֲנִטִיגְנוֹס.
וּמְטִלְטֵל לְתוֹךְ אַרְבַּע אֲמוֹת בְּשִׁבְתָּ, וְאוֹמֵר שְׁבִיתֵתִי בְּמִקּוֹמִי, וְזָכָה לוֹ

מקומו אלפים אמה לכל רוח ורוח. וכמה הן, ארבע אמות. רבי יהודה אומר, כדי שיטל החפץ ממרגלותיו ויתנה מראשותיו. והשובת במדינה, אפלו היא כאנטיוכיא שהיא מדינה גדולה, מהלך את כלה ועבורה, וחוצ מעבורה אלפים אמה לכל רוח. ומהו עבורה. חניות ופנדקאיות שהן חוצ למדינה על הדרך. והשובת במערה, אפלו היא גדולה כמערה שברח בה צדקיה מלך יהודה שהיה בת שנים עשר מיל, מהלך את כלה, וחוצ ממנה אלפים אמה לכל רוח שירצה. ומנין סמכו חכמים. מדברי תורה, שנאמר: ומדתם מחוצ לעיר את פאת קדמה אלפים באמה וגו' [\(במדבר לה, ה\)](#). וכן את מוצא ביהושע כשהלך להחריב את יריחו, ויאמר יהושע לישראל, עתידין אתם לעמד שם ולעשות את השבת שם. אלא, אם תרחיקו מן הארון, לא תרחיקו יותר מאלפים אמה לכל רוח. למה, שתהיו רשאים לבא להתפלל לפני הארון בשבת. וכן הוא אומר, אך רחוק יהיה ביניכם וביניו כאלפים אמה במדה, אל תקרבו אליו, למען אשר תדעו את הדרך אשר תלכו בה, כי לא עברתם בדרך מתמול שלשום [\(יהושע ג, ד\)](#). וכן את מוצא, כשאמר הקדוש ברוך הוא למשה שיעשה לו דגלים, אמר לו: השנה אותם לדגליהם לכל רוח. מנין, ממה שקראו בענין, שנאמר: איש על דגלו.

איש על דגלו. זה שאמר הכתוב: נרננה בישועתך ובשם אלהינו נדגל

[\(תהלים כ, ו\)](#). נרננה בישועתך, שנאמר: וישע ה' [\(שמות יד, ט\)](#). ובשם אלהינו נדגל. הקדוש ברוך הוא שמו כשמותינו, ועשה לנו דגלים, שנאמר: איש על דגלו באותות. חבה גדולה חבב הקדוש ברוך הוא את ישראל שעשאן דגלים כמלאכי השרת, כדי שיהיו נפרין בני ראובן לעצמן ובני שמעון לעצמן. ומנין שהיא אהבה. שכן הוא אומר, הביאני אל בית הנין ודגלו עלי אהבה [\(שה"ש ב, ה\)](#). אמר רבי אבהו, ומה תלמוד לומר: ודגלו עלי אהבה, הביאני אל בית הנין. משל למה הדבר דומה. לעשיר שהיה לו אוצר מלא יין, נכנס לבדקו ומצאו פלו חמץ. בא לצאת לו מתוך האוצר, מצא שם חבית אחת ונין טוב. אמר, חבית זו חביבה עלי מפל האוצר. כך ברא הקדוש ברוך הוא את שבעים אמות, ומפלם לא מצא הנאה אלא בישראל, שנאמר: הביאני אל בית הנין. שני יודין עשרים, נון חמשים, הרי שבעים, אלו שבעים אמות. ומפלם לא אהב אלא ישראל, שנאמר: ודגלו עלי אהבה. ואומר: ששים המה מלכות ושמונים פילגשים ועלמות

אין מספר, אחת היא יונתי תמתי (שם ו, ח-ט). רבי יהודה אומר, הביאני אל בית היין, למרתף גדול של יין, זה סיני. ולמדנו משם תורה, שנדרשת בארבעים ותשעה פנים טהור, ובארבעים ותשעה פנים טמא. ודגלו, בגימטריא ארבעים ותשע. הביאני אל בית היין. אמר רבי חנניא, בראשונה כל מי שהיה מראה אקונין של מלך באצבע, היה נהרג. והתינוקות הולכין לבית הספר ומראין את ההזכרה באצבעותיהן. אמר הקדוש ברוך הוא, ודגלו עלי אהבה. אפלו אדם יושב ועוסק בתורה, מתורה לתורה, ומהלכה להלכה, ומפסוק לפסוק, אמר הקדוש ברוך הוא, עלי הוא אהבה, חביב הוא עלי, ודגלו עלי אהבה. דבר אחר, ודגלו עלי אהבה. אמר הקדוש ברוך הוא, יש לאמות העולם דגלים דגלים, ואין חביב עלי אלא דגלו של יעקב, שנאמר: איש על דגלו.

יא איש על דגלו באותות. זה שאמר הכתוב: מי זאת הנשקפה כמו שחר, יפה כלבנה (שם פסוק י). קדושים וגדולים היו ישראל בדגליהם, וכל אמות העולם היו מסתכלין בהן ותמיהין ואומרים: מי זאת הנשקפה כמו שחר. אמרו להם אמות העולם, שובי שובי השולמית (שה"ש ז, א). מהו שובי שובי השולמית. הדבקי לנו ובאי לך אצלנו, ואנו עושין אתכם שלטונים ודכסין והגמונים. שובי שובי ונחזה בך (שם), אין ונחזה אלא שררה. שכן יתרו אמר למשה, ואתה תחזה מכל העם (שמות יח, כא). וישראל אומרים להם, מה תחזו בשולמית (שה"ש ז, א). ומה גדלה אתם נותנין לנו. שמא כמחולת המחננים (שם). שמא אתם יכולין לתן לנו כגדלה שנתן לנו אלהינו במדבר בדגל מחנה יהודה, דגל מחנה ראובן, דגל מחנה אפרים, דגל מחנה דן, יכולים אתם לעשות כן לנו. מה תחזו בשולמית, שמא כמחולת המחננים. ועוד כשאנו חוטאים והוא מוחל לנו, שנאמר: והיה מחניף קדוש (דברים כג, טו). כן אף בלעם הביט בהם ויצא עינו כנגדם, ולא היה יכול ליגע בהם, שנאמר: וישא בלעם את עיניו וירא את ישראל שוכן לשבטיו ותהי עליו רוח אלהים (במדבר כד, ב). שוכן לשבטיו, אלו הדגלים. התחיל לומר, מי יוכל ליגע באלו בני אדם שהן בכורים ואבותם בכורים. שנאמר: את ישראל שוכן לשבטיו. מכאן למדנו, שהיו הדגלים גדלה וכבוד. הוי אומר, איש על דגלו באותות.

יב

איש על דגלו. זה שאמר הכתוב: אשא דעי למרחוק ולפועלי אתו

צדק (איוב לו, ג). לא היה צריך לומר, אלא איש על דגלו יחנו בני ישראל. ומה תלמוד לומר: באותות. אלא בשעה שנפטר יעקב אבינו מן העולם, אמר לבניו, ושכבתי עם אבותי (בראשית מח, ל). חזר על כל בניו וברך ופוקדו, אמר להו, כשתטלו אותי, ביראה ובכבוד טלו אותי. ולא יגע אדם אחר במטתי, ולא אחד מן המצרים, ולא אחד מבניכם, מפני שיש בכם שנשא מבנות כנען. וכן הוא אומר, ויעשו בניו לו כן כאשר צוה, וישאו אותו בניו ארצה כנען (שם נ, יב-ג), ולא בני בניו. והיאך צוה. אמר להם: יהודה ויששכר וזבולון יטענו מטתי מן המזרח, ראובן ושמעון וגד יטענו מן הדרום, דן ואשר ונפתלי יטענו מן הצפון, בנימין אפרים ומנשה יטענו מן המערב. יוסף אל יטעון, למה. שהוא מלך, ואתם צריכין לחלוק לו כבוד. לוי אל יטעון. למה, שעתידין לישא את הארון, ומי שטוען את ארונו של חי העולמים, לא ישא ארונו של מת. ואם תעשו כן וטענתם את מטתי כשם שצויתני אתכם, הקדוש ברוך הוא עתיד להשרות אתכם דגלים דגלים. כיון שנפטר, טענו אותו כשם שצוה שיתענו אותו. מנין, שכן כתיב: ויעשו בניו לו כן כאשר צוה (בראשית נ, יב). מה כתיב אחריו, וישאו אותו בניו ארצה כנען. כיון שיצאו ישראל ממצרים, אמר הקדוש ברוך הוא, הרי השעה שיעשו דגלים כשם שבשרון אביהו, שהו עתידין לעשות דגלים דגלים. מיד אמר הקדוש ברוך הוא למשה, משה, עשה אותם דגלים לשמי. מיד עמד משה והתחיל מיצר, אמר, עכשו עתידה מחלקת להנתן בין השבטים. אם אומר לשבט יהודה לשרות במזרח. הוא אומר לי, אי אפשר לי אלא בדרום, וכן אחרים פיוצא בו שבט ושבט. אמר ליה הקדוש ברוך הוא למשה, משה, מה אכפת לך, הם אינן צריכין לך בדבר הזה, שמעצמן הו מכירין דירתו. למה, שצואת אביהו בידם היאך לשרות בדגלים. איני מחדש עליהם דבר, שכבר יש להם טכסין מן יעקב אביהו, כשם שהקיפו את מטתו, כך יקיפו את המשכן. מנין, שכך כתיב: איש על דגלו. כיצד הם שרויים. הלויים יחנו סביב למשכן העדת, משה ואהרן ובניו במזרח, שנאמר: והחננים לפני המשכן קדמה, שומרים משמרת המקדש, וסמוכים להם יהודה ויששכר וזבולון. מכאן אמרו, אשרי לצדיק ואשרי לשכניו. אלו שלשת השבטים שהיו סמוכים למשה

ואהרן, נעשו גדולים בתורה. יהודה, שנאמר: לא יסור שבט מיהודה ומחוקק מבין רגליו עד כי יבא שילה ולו יקהת עמים (שם מט, י). ביששכר כתיב: ומבני יששכר יודעי בינה לעתים לדעת מה יעשה ישראל ראשיהם מאתים וכל אחיהם על פיהם [\(דה"א יב, לג\)](#), והיו מסמיכין הלכה על פיהם. ומזבולן, מושכים בשבט סופר [\(שופטים ה, יד\)](#). סופר, על שהיו שכניו, כלם נעשו בני תורה. ומן הדרום בני קהת, וסמוכין להם ראובן ושמעון וגד. מכאן אמרו, אוי לרשע ואוי לשכנו. אלו שלשת השבטים שהיו שכנים לקרח ועדתו בדרום, אבדו עמו במחלקתו, שנאמר: ותפתח הארץ את פיה ותבלע אותם ואת בתיהם ואת כל האדם אשר לקרח ואת כל הרכוש [\(במדבר טו, לב\)](#). ומן המערב בני גרשם, וסמוכים להם אפרים ומנשה ובנימין. ומן הצפון בני מררי, וסמוכים להם דן ונפתלי ואשר. והיו שבעה ענני כבוד מקיפין אותן. וכן היה נסיעתן, סימן היה למנשה בענן אימתי היה מסתלק. כיון שהיה רואה אותו מסתלק, היה אומר, קומה ה' ופוצו אויביו וינוסו וגו' (שם י, לה), והענן מסתלק. היו כלן מתקעין ליסע ומישבין את כליהם. מי שהיה לו בהמה, נושא עליה, ואם לא היה לו, הענן נוטל את השאר. כיון שנתישבו, תקעו בחצוצרותיהם ונסע יהודה ודגלו ותחלה, נשיא ושבטו אחריו. וסימנם על כל נשיא ונשיא, מפה וצבע. ומהם למדה המלכות להיות עושין להן מפה וצבע. על כל מפה ומפה, כצבע של אבנים טובות שהיו על לבו של אהרן. וכל שבט ושבט, היתה צבע מפה שלו כצבע של אבנו. העננים היו על גביהם עד שהיו מתישבין. תקעו חצוצרות, הלכו. וכך היו מהלכין על גביהם, וכמין קורה יצאה מתוך הענן, שהיו יודעין לאיזה רוח הם יוצאין. כך היה מסע כל דגל ודגל. גמרו להלוך עד היכן שהוא רוצה שיחנו, אותו הענן שהיה נראה כמין קורה, היה פנוסע עצמו, והם יודעין שבאותו מקום הם חונים. עמדו להם ענני כבוד, התחילו מתישבין באהליהם היכן ישרו, וענן השכינה שהיה על גבי המשכן, היה מהלך על גבי מחנה הלויים, באמצע המחנות הוא היה עומד לו. והיו בני קהת ובני לוי מעמידין את המשכן קדם לכל המחנות עד שלא היו באין, שנאמר: והקימו את המשכן עד באם. כיון שהיו מעמידין את המשכן, היו מעמידין וחונים כל אחד ואחד עצמו במקומו, וענני כבוד עומדין על גביהן. זו היתה גדלה ביד משה, שלא היה ענן השכינה יורד על המשכן עד שהיה משה אומר, שובה ה' רבבות אלפי ישראל [\(במדבר י, לו\)](#). וענני כבוד היו מקיפין אותו. ורוח הקדש אומרת על ידי שלמה, יפה את רעיתי כתרצה [\(שה"ש ו, ד\)](#). מהו כתרצה, שאני מתרצה לכם. דבר אחר, כתרצה,

שְׁאַתֶּם מִתְרַצִּין לִי בְּקִרְבָּנוֹת, שְׁנֹאֲמַר: וְנִרְצָה לוֹ לְכַפֵּר עָלָיו (ויקרא ח, ד).
נֶאֱמַר כִּירוּשָׁלַיִם (שה"ש ו, ד), כְּאוֹתָן מִלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת שֶׁהוּ יֵרְאִין וּמוֹשְׁלָמִין.
אֵימָה כְּנִדְגָלוֹת (שם), כְּדָגְלִים שֶׁנִּתְתִּי לָךְ. וְדוֹד רוֹאֶה וְאוֹמֵר: לֹא עָשָׂה כֵן
לְכָל גּוֹי (תהלים קמז, כ), אֶלָּא לְעַצְמוֹ.

יג איש על דגלו. זֶה שְׁאֲמַר הַכְּתוּב: וּמִצָּאֵהוּ בְּאֶרֶץ מִדְבָּר (דברים לב, ט).

מִצִּיאָה גְדוֹלָה מִצָּא הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא אֶת יִשְׂרָאֵל. כְּאֵדָם שֶׁהוּא מְהַלֵּךְ
בְּמִדְבָּר וְהוּא מוֹצֵא שָׁם עֲנָבִים, כֶּךָ מִצָּא הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא אֶת יִשְׂרָאֵל,
שְׁנֹאֲמַר: כְּעֲנָבִים בְּמִדְבָּר מִצָּאֵתִי יִשְׂרָאֵל (הושע ט, ט). לְכָךְ נֹאֲמַר: יִמְצָאֵהוּ
בְּאֶרֶץ מִדְבָּר. וּבִתְהוֹ יִלֵּל יִשְׁמֹן (דברים לב, ט), תְּהוֹ הָיָה הָעוֹלָם עַד שֶׁלֹּא יָצְאוּ
יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם. יִלֵּל יִשְׁמֹן, לִילָה הָיָה הָעוֹלָם עַד שֶׁלֹּא קִבְּלוּ יִשְׂרָאֵל אֶת
הַתּוֹרָה. וְכִינּוּן שֶׁבָּאוּ לְהֵר סִינֵי וְקִבְּלוּ אֶת הַתּוֹרָה הָאִיר הָעוֹלָם, שְׁנֹאֲמַר:
כִּי יָרַ מִצְּוָה וְתוֹרָה אוֹר (משלים ו, כג). מֵהוּ יִסּוּבְּנֵהוּ (דברים לב, ט), שֶׁהִקִּיפוּ בְּעֲנֵנֵי
כְּבוֹד. יְבוֹנְנֵהוּ (שם), שֶׁהִבִּינֵם בְּדַבְּרֵי תוֹרָה. יִצְרְנֵהוּ (שם), אֲשֶׁרִי הֶאֱזָנִים
שֶׁשָּׁמְעוּ עַד הֵיכָן חֲבָבוּ, עַד הֵיכָן שָׁמְרוּ, עַד הֵיכָן נִצְּרוּ. הֵנּוּ אוֹמֵר, עַד
כְּאִישׁוֹן עֵינוֹ (שם). בֹּא וּרְאֵה הֵיכָן חֲבָבוּ הֵיכָן נִצְּרוּ, שְׁאֲמַר הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ
הוּא לְמוֹשֶׁה, אָמַר לָהֶם לְיִשְׂרָאֵל, שִׁיעֲשׂוּ לִי מִשְׁכָּן וְאֲשָׁרָה שְׁכִינָתִי בֵּינֵיהֶם.
כְּבִיכּוֹל, אֲנִי מְנִיחַ אֶת הָעֲלִיּוֹנִים וְיֹרֵד וְשׁוֹכֵן בֵּינֵיהֶם. וְלֹא עוֹד אֶלָּא שֶׁעָשָׂה
אוֹתָם דְּגָלִים לְשִׁמּוֹ. אָמַר לִיהַ הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא לְמוֹשֶׁה, עָשָׂה אוֹתָם דְּגָלִים
לְשָׁמִי. לְמָה, שֶׁהֵם בְּנֵי, שְׁנֹאֲמַר: בְּנִים אַתֶּם לֵה' אֱלֹהֵיכֶם (שם יד, א). וְהֵם
צְבָאוֹתֵי, שְׁנֹאֲמַר: וְהוֹצֵאתִי אֶת צְבָאוֹתֵי אֶת עַמִּי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל (שמות ו, ד).
לְפִיכֵךְ עָשָׂה אוֹתָן דְּגָלִים לְשָׁמִי, שְׁנֹאֲמַר: אִישׁ עַל דְּגָלוֹ.

יד דבר אחר, אִישׁ עַל דְּגָלוֹ בְּאוֹתוֹת. זֶה שְׁאֲמַר הַכְּתוּב: הִבִּיאֲנִי אֶל

בֵּית הַיְיֹן (שה"ש ב, ד). מֵהוּ הִבִּיאֲנִי אֶל בֵּית הַיְיֹן. כִּינּוּן שֶׁנִּגְלָה הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ
הוּא עַל הַר סִינֵי, יָרְדוּ עִמּוֹ עֲשָׂרִים וּשְׁנַיִם אֲלָפִי מִרְכָּבוֹת מִלְאֲכִים, שְׁנֹאֲמַר:
רָכַב אֱלֹהִים רַבְתִּים אֲלָפֵי שְׁנָאן (תהלים סח, יח), וְהָיוּ עֲשׂוּיִין דְּגָלִים דְּגָלִים.
לְכָךְ נֹאֲמַר: דְּגוּל מִרְבָּבָה (שה"ש ה, ט). כִּינּוּן שֶׁרָאוּ אוֹתוֹ יִשְׂרָאֵל, שֶׁהָיוּ עֲשׂוּיִין
דְּגָלִים, הַתְּחִילוּ מִתְאַוִּים לְדְּגָלִים. אָמְרוּ, וְלֹאִי שְׁאֲנוּ נַעֲשִׂין דְּגָלִים כְּמוֹתָן.

לְכֹד נֹאמֵר: הִבִּיאֲנִי אֶל בַּיִת הַיֵּינֹן. הִבִּיאֲנִי אֶל בַּיִת הַיֵּינֹן, זֶה הִרְסִינִי, שְׁשָׁם
נִתְּנָה הַתּוֹרָה שְׁנִמְשָׁלָה לַיֵּינֹן, שְׁנֹאמֵר: לָכוּ לַחֲמוּ בְלַחְמִי, וּשְׁתוּ בַיַּיִן מִסִּכְתִּי
(משלי ט, ה). הִוֵּי אֹמֵר, הִבִּיאֲנִי אֶל בַּיִת הַיֵּינֹן. וְדָגְלוּ עָלַי אֶהְבֶּה. אָמְרוּ, הַלֹּאִי
הוּא מִגְדִּיל עָלַי אֶהְבֶּה. וְכֹן הוּא אֹמֵר, נִרְנְנָה בִישׁוּעָתֶיךָ וּבִשְׁם אֱלֹהֵינוּ
נִדְגַל, יִמְלֵא ה' כָּל מְשָׁלוֹתֶיךָ (תהלים כ, ו). אָמֵר לָהֶם הַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא,
הַתְּאוּיָתָם בְּדָגְלִים. חֲיִיכֶם, הִרְיִנִי עוֹשֶׂה מְשָׁלוֹתֶיכֶם, יִמְלֵא ה' כָּל
מְשָׁלוֹתֶיךָ. מִיָּד הַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא הִרְאָה אֶהְבֶּתוֹ לְיִשְׂרָאֵל, וְאָמֵר לְמֹשֶׁה,
לֵךְ עֲשֵׂה אוֹתָם דָּגְלִים כְּמוֹ שְׁנִתְּאוּ, אִישׁ עַל דָּגְלוֹ בְּאוֹתוֹת. אִישׁ עַל דָּגְלוֹ
בְּאוֹתוֹת, מִנְּגֵד. מֵהוּ מִנְּגֵד, מִרְחוֹק מִיֵּל. אָמֵר הַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, יְהוֹ
יִשְׂרָאֵל רְחוֹקִין מִן הָאָרוֹן אֲלֵפִים אֲמָה, שְׁנֹאמֵר: אֵד רְחוֹק יִהְיֶה בֵּינֵיכֶם
וּבֵינֵינוּ כְּאֲלֵפִים אֲמָה בְּמִדָּה (יהושע ג, ד). וּמֹשֶׁה וְאַהֲרֹן סְמוּכִים לוֹ, שְׁנֹאמֵר:
וְהַחֹזְנִים לִפְנֵי הַמִּשְׁכָּן קִדְּמָה לִפְנֵי אֱהֵל מוֹעֵד מִזְרְחָה מִשְׁה אֱהֲרֹן וּבְנָיו.
אָמֵר הַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, שְׁאֵם כְּעִסְתִּי עַל בְּנֵי, יִהְיוּ עוֹשִׂין פְּשָׁרָה בֵּינֵי לְבִין
בְּנֵי. לְכֹד הִיוּ סְמוּכִין לוֹ. אָבֵל הַשְּׁבֻטִים, מִנְּגֵד סְבִיב לְאֱהֵל מוֹעֵד. דְּבַר אַחֵר,
אִישׁ עַל דָּגְלוֹ בְּאוֹתוֹת, וְהַחֹזְנִים קִדְּמָה מִזְרְחָה, אֶת מוֹצֵא בְּכָל מְקוֹם
יְהוּדָה רֵאשׁוֹן. תְּחִלָּה לְדָגְלִים, שְׁנֹאמֵר: וְהַחֹזְנִים קִדְּמָה מִזְרְחָה דָּגְלֵי מַחֲנֶה
יְהוּדָה, הִרִי לַחֲנִיָּה. לְנִסְיָעָה מִנֵּינֹן. שְׁנֹאמֵר: וְנִסְעֵ דָּגְלֵי מַחֲנֶה יְהוּדָה (במדבר ג,
ט). לְקַרְבָּנוֹת מִנֵּינֹן. דְּכַתִּיב: וַיְהִי הַמִּקְרִיב בַּיּוֹם הָרֵאשׁוֹן נַחֲשׁוֹן בְּן עַמִּינָדָב
לְמֹטָה יְהוּדָה (שם ז, יב). לְמַלְחָמָה מִנֵּינֹן. דְּכַתִּיב: מִי יַעֲלֶה לָנוּ אֶל הַכְּנַעֲנִי
בְּתַחֲלָה לְהַלְחֵם בּוֹ, וַיֹּאמֶר ה' יְהוּדָה יַעֲלֶה (שופטים א, א-ב). וְאֵף כְּשִׁיבָא
הַמְּבַשֵּׁר, יְהוּדָה מְתַבְּשֵׁר תְּחִלָּה, שְׁנֹאמֵר: הִנֵּה עַל הַהָרִים רִגְלֵי מְבַשֵּׁר
מִשְׁמִיעַ שְׁלוֹם חֲגִי יְהוּדָה חֲגִיךָ שְׁלָמִי נִדְרִיךָ (נחום ב, א). אָמֵר לָהֶם הַקְדוֹשׁ
בְּרוּךְ הוּא, בְּעוֹלָם הִזָּה, נִתְּאוּיָתָם לְדָגְלִים, וּמְלֵאתִי מְשָׁלוֹתֶיכֶם. וְלַעֲתִיד
לְבֵא, בְּזָכוֹת הַדָּגְלִים אָנִי גּוֹאֵל אֶתְכֶם, וּמְדַלֵּג עַל הַקָּץ בְּזָכוֹת אָבוֹת
שְׁנִקְרְאוּ הָרִים, שְׁנֹאמֵר: קוֹל דּוֹדֵי הִנֵּה זֶה בָּא, מְדַלֵּג עַל הַהָרִים, מְקַפֵּץ עַל
הַגְּבָעוֹת (שה"ש ב, ח).

טו וַיְדַבֵּר ה' אֶל מֹשֶׁה בְּמִדְבַר סִינִי פֶקֶד אֶת בְּנֵי לְוִי. זֶה שְׁאָמֵר
הַפְּתוּב: צְדִיק פְּתָמֵר יִפְרַח (תהלים צב, ג). מָה הַתְּמָרָה הַזֹּאת צֶלֶה רְחוֹק, כָּד
מִתְּנוּ שְׁכָרוֹן שֶׁל צְדִיקִים רְחוֹק. מָה הַתְּמָרָה הַזֹּאת עוֹשֶׂה תְּמָרִים וְעוֹשֶׂה
נוֹבְלוֹת, כָּד יִשְׂרָאֵל יֵשׁ בְּהוֹן בְּנֵי תוֹרָה וַיֵּשׁ בְּהוֹן עַמִּי הָאָרֶץ. מָה תְּמָרָה הַזֹּאת

יש בהן נובלות שאין נכנסין לאוצר, ועושה תמרים והן נכנסין לאוצר, כך ישראל כשהן במדבר, מהן נכנסו לארץ ישראל ומהן לא נכנסו לארץ ישראל. צדיק פתמר יפרח. מה התמרה הזו אם נקצצה או נעקרה אין עולה תחתיה אחרת, וכך הארז, כשהוא נקצץ או נעקר, אינו מחליף לפיכך נמשלים הצדיקים לתמרה ולארז. צדיק פתמר יפרח. מה התמרה הזו עושה תמרים ועושה קוצים, וכל מי שמבקש לגנב התמרים, הקוצים שבה שולטים בו, כך הצדיקים והחכמים בני תורה, כל מי שאינו משמר עצמו מהם, נופל בגיהנם ולוקה בעולם הזה. למה, שנשיכתו נשיכת שועל, ועקיצתו עקיצת עקרב, ולחישתו לחישת שרף, ואף כל דבריהם כגחלי אש. צדיק פתמר יפרח. מדבר בשבטו של לוי, שהפרישו הקדוש ברוך הוא במעשיהם הטובים. ולמה נמשלו לתמר. לומר לה, מה תמר אין לו אלא לב אחד, כך שבט לוי אין לו אלא לב אחד להקדוש ברוך הוא, שנאמר: ויאמר משה, מי לה' אלי ויאספו אליו כל בני לוי (שמות לב, כו). מה כתיב אחריו, שתולים בבית ה' בחצרות אלהינו יפריחו (תהלים צב, יד). ללמדך, שלא היו זזין מבית המקדש, שנאמר: עיני בנאמני ארץ לשבת עמדי הולך בדרך תמים הוא ישרתני (שם קא, ו). לכך נאמר: שתולים בבית ה', שלא הייתה עזרה חסרה מהם, שנאמר: בחצרות אלהינו יפריחו. מהו בחצרות אלהינו. זה שאמר הכתוב: אשרי תבחר ויתקרב ישפן חצריך, נשבעה בטוב ביתך קדוש היכלך (תהלים סה, ה). אמר לו הקדוש ברוך הוא, הואיל והו לגיונותי שאינן זזין מביתי, לה וספור אותם. לכך נאמר: פקד את בני לוי.

טז פקד את בני לוי. זה שאמר הכתוב: אלהים מושיב יחידים ביתה וגו' (שם סח, יז). מעשה במטרונה אחת ששאלה את רבי יוסי בר חלפתא, בכמה ימים (וכו', כי תשא ה). אלהים מושיב יחידים ביתה מוציא וגו'. מי הם אלו. זה עמרם ויכבד אשתו, שבזכותו הוציא הקדוש ברוך הוא את האסורים ממצרים, שהיו משעבדים בטיט ולבנים. מה עשה הקדוש ברוך הוא. זוג יכבד לעמרם, כדי שיעמידו מבניהם גואל לישראל ומעמיד כהנים גדולים ויעמדו ויגאלו את ישראל. לכך נאמר: אלהים מושיב יחידים ביתה. אמר הקדוש ברוך הוא, הואיל והשבט הזה למוד הוא להיות מעמיד גואלים לישראל, לכך ספור אותם. לכך נאמר: פקד את בני

לוי. ובמקום אחר כתיב: אך את מטה לוי לא תפקד. בשעה שעשו ישראל את העגל. מה כתיב שם: ויעמד משה בשער המחנה ויאמר מי להי אלי ויאספו אליו כל בני לוי (שמות ב, כו). לכך אמר ליה הקדוש ברוך הוא למשה, פקד את בני לוי. רבי יהודה בר שלום אמר, למוד הוא השבט הזה להיות הקדוש ברוך הוא מונה אותו בכל מקום עד שהן קטנים. מנין, שבשעה שאמר לו הקדוש ברוך הוא ליעקב שיירד למצרים, אותה שעה ספר יעקב ובניו ונמצאו כלם ששים וששה, שנאמר: כל הנפש לבית יעקב הבאה מצרימה ששים ושש (בראשית מו, כו), ושני בניו של יוסף ויוסף, הרי שבעים חסר אחת. והוא אומר, כל הנפש לבית יעקב הבאה מצרימה שבעים (שם פסוק כז). אמר רבי לוי אמר רבי שמואל בר נחמן, למוד השבט הזה להיות הקדוש ברוך הוא מונה אותו עד שהן במעי אמן. אמר רבי ברכיה הפהו, השרף אינו מספיק לצאת עד שמספיגים אותו, כך יכבד, היתה אמה מעברת ממנה באותה שעה והיתה במעי אמה ונמנית עליה. אמר רבי שמעון בן לקיש, עם שאמה נכנסה לפתח מצרים, ילדה אותה. לכך נאמר: בשבעים נפש. ואף בני בניה, אמר הקדוש ברוך הוא למשה, כל זכר מבן חדש ומעלה תפקדם. אמר לו משה, רבוני, בן כמה שנים אני מונה אותם. אמר לו הקדוש ברוך הוא למשה, כל זכר מבן חדש ומעלה תפקדם. אמר לו משה, יכל אני לעמד ולסבב בחצרותיהם ובתוך בתיהם ולספר כל אחד מהן, שאתה אומר לי, כל זכר מבן חדש ומעלה תפקדם. אמר לו הקדוש ברוך הוא, אתה עושה את שלך, ואני עושה את שלי. אמר רבי יהודה הלוי בר שלום, הנה משה הולך ועומד על פתח אהליהם, והשכינה מקדמת ואומרת לו כל זכרי הבית, חמשה או עשרה תינוקות יש באהל הזה. מנין, שפך כתיב: ויפקד אתם משה על פי ה', כשם שהשכינה אומרת לו.

פֶּקֶד את בני לוי. הנה השבט הזה חביב לפני הקדוש ברוך הוא יותר מכל השבטים, שנאמר: ובחר אותו מכל שבטי ישראל לי לכהן לעלות על מזבחי להקטיר קטרת לשאת אפוד לפני ואתנה לבית אביך את כל אשי בני ישראל (ש"א ב, כח). כיצד, ברא הקדוש ברוך הוא ימים וברר לו אחד מהם, שנאמר: ימים יצרו ולו אחד בהם (תהלים קלט, טז). איזה הוא. אמר רבי לוי, זה יום שבת. ברא שנים ולו אחד מהם, שנאמר: ושבתה הארץ שבת לה' (ויקרא כה, ב). ברא שבועים ולו אחד מהם, שנאמר: וקדשתם את

שְׁנַת הַחֲמִשִּׁים שָׁנָה (שם פסוק י), זֶה יוֹבֵל. בָּרָא אֲרָצוֹת וַיְבַרֵר אַחַת מֵהֶן, זֹה אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר: אֶרֶץ אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֶיךָ דֹרַשׁ אוֹתָהּ תִּמְיֵד (דְּבָרִים יא, יב). וְכִּדְ קָרָא אוֹתָהּ אֶרֶץ, שֶׁנֶּאֱמַר: וְאֵת אֶרֶץ חִלְקוֹ (יוֹאֵל ד, ב). בָּרָא רְקִיעִים וַיְבַרֵר לוֹ אַחַת מֵהֶן, זֶה עֲרֻבוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: סוּלוֹ לְרוֹכֵב בַּעֲרֻבוֹת בְּיָהּ שְׁמוֹ (תְּהִלִּים סח, ה). בָּרָא שְׁבָעִים אֲמוֹת וַיְבַרֵר לוֹ אַחַת מֵהֶן, שֶׁנֶּאֱמַר: בָּדָד בַּחַר ה' לְהִיּוֹת לוֹ לְעַם סִגְלָה (דְּבָרִים יד, ב), גוֹי כָּשֶׁר. וְאֵתָהּ כָּשֶׁר, וַיְבַדְּ בַּחַר ה'. וְלָמָּה בַּחַר בָּהֶן. לָפִי שְׁאַהֵב אוֹתָם, שֶׁנֶּאֱמַר: אֲהַבֵּם נִדְבָה (הוֹשֵׁעַ יד, ה). וּכְתִיב: כִּי מֵאַהֲבַת ה' אֶתְכֶם וְגו' (דְּבָרִים ז, ח). בָּרָא שְׁבַטִים, בַּחַר לוֹ אֶחָד מֵהֶם, זֶה שְׁבַט לֵוִי, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיְבַחֵר אוֹתוֹ מִכָּל שְׁבַטֵי יִשְׂרָאֵל לִי לְכַהֵן (שׁ"א ב, כח). לְכֹדֵּהּ הוּא מִחֻבָּבוֹ יוֹתֵר וְאָמַר לְמִשְׁהָ בְּכָל פֶּעַם וּפֶעַם, פִּקֹּד אֶת בְּנֵי לֵוִי. כָּל זָכָר. לָמָּה אָמַר כָּל זָכָר וְאֵינִי מִזְכִּיר שָׁם נִקְבָּה. מִפְּנֵי שֶׁכְּבוֹדוֹ שֶׁל הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא עוֹלָה מִן הַזְּכָרִים, שֶׁנֶּאֱמַר: כָּל זָכָר. לְכֹדֵּהּ אָמַר דָּוִד, הִנֵּה נִחַלַת ה' בְּנִים, שָׂכָר פְּרִי הַבֶּטֶן (תְּהִלִּים קכז, ג). הִנֵּה נִחַלַת ה' בְּנִים, אֵלֹהֵי הַזְּכָרִים. שָׂכָר פְּרִי הַבֶּטֶן. וְאִם בָּאוּ נִקְבוֹת, אָמַר הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, אֵף הֵן שָׂכָר. וְלָמָּה מִנְּאֵן. לָפִי שֶׁהֵן טְכָסִין שְׁלוֹ, וְהַמְלִיךְ שְׁמִיחַ בְּטְכָסִין שְׁלוֹ הַרְבֵּה, וְאֵתָהּ מוֹצֵא שְׂכָל שְׁבַט לֵוִי מִמוּעֵט. וְלָמָּה הָיוּ מוּעֵטִין. לָפִי שֶׁרוֹאִין פְּנֵי הַשְּׂכִינָה הַרְבֵּה, בְּשִׁבִיל כָּדֵּהּ הָיוּ מִמוּעֵטִין בְּאַהֲלֵ מוּעֵד. וּבְשַׁעָה שֶׁעָלוּ יִשְׂרָאֵל מִן הַגּוֹלָה, בְּקִשׁוֹ מֵהֶן וְלֹא מִצָּאוּ, שֶׁהָיוּ מוּעֵטִין, שֶׁנֶּאֱמַר: וְאַבִּינָה בְּעַם וּבְכַהֲנִים, וּמִבְּנֵי לֵוִי לֹא מִצָּאתִי שָׁם (עֲזָרָא ח, טו). אָמַר הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, בְּעוֹלָם הִזָּה עַל שֶׁהָיוּ רוֹאִין אֶת כְּבוֹדִי, הָיוּ כְּלִין, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי לֹא יִרְאֵנִי הָאָדָם וְחִי (שְׁמוֹת לג, ב). אֲבָל לְעֵתִיד לָבוֹא כְּשֶׁאֲחֻזֵּר שְׂכִינָתִי לְצִיּוֹן, אֲנִי נִגְלָה בְּכְבוֹדִי עַל כָּל יִשְׂרָאֵל, וְהֵן רוֹאִין אוֹתִי וְחַיִּים לְעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי עֵין בְּעֵין יִרְאוּ בְּשׁוֹב ה' צִיּוֹן (יִשְׁעִיָה נב, ח). וְלֹא עוֹד אֶלָּא שֶׁמֶרְאִין אוֹתוֹ בְּאֶצְבָּע, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי זֶה אֱלֹהִים אֱלֹהֵינוּ עוֹלָם וָעֶד, הוּא יְנַהַגְנוּ עַל מוֹת (תְּהִלִּים מת, טו). וְאוֹמַר: וְאָמַר בַּיּוֹם הַהוּא הִנֵּה אֱלֹהֵינוּ זֶה קוֹיְנוּ לוֹ וְיוֹשִׁיעֵנוּ, זֶה ה' קוֹיְנוּ לוֹ, נִגְלָה וְנִשְׁמַחָה בִּישׁוּעָתוֹ (יִשְׁעִיָה כה, ט).

יח ויאמר ה' אל משה פקד כל בכור זכר. ילמדנו רבינו, תינוק שנולד לששה חדשים, מהו לחלל עליו את השבת. כך שנו רבותינו, תינוק שנולד לששה חדשים, אין מחללין עליו את השבת, ואין חותכין את טבורו, ואין טומנין את שליתו, ואין מטלטלין אותו ממקום למקום, אבל אמו גוחנת

עָלִיו וּמִיִּנִיקְתּוֹ. וְהִמְטִלְטִל אֹתוֹ, כְּאֵלּוּ מְטִלְטִל אֶת הָאֶבֶן. סִפֵּק בֶּן תִּשְׁעָה בֶּן שְׁמוֹנָה, אֵין מְחַלְלִין עָלָיו אֶת הַשַּׁבָּת, וְאֵין חוֹתְכִין אֶת טְבוּרוֹ, וְאֵין טוֹמְנִין אֶת שְׁלֵיתוֹ, וְאֵין מְטִלְטִלִין אֹתוֹ מִמְקוֹם לְמְקוֹם, אֲבָל אִמּוֹ גּוֹחֶנֶת עָלָיו וּמִיִּנִיקְתּוֹ. וְהִמְטִלְטִלוּ בַשַּׁבָּת, כְּאֵלּוּ מְטִלְטִל אֶת הָאֶבֶן. סִפֵּק בֶּן שִׁבְעָה סִפֵּק בֶּן שְׁמוֹנָה, אֵין מְחַלְלִין עָלָיו אֶת הַשַּׁבָּת וְכוּ'. וְאִם בָּרוּר הוּא לֹא שֶׁהוּא בֶּן שִׁבְעָה, מְחַלְלִין עָלָיו אֶת הַשַּׁבָּת, מִפְּנֵי שֶׁהוּא בֶּן חַיִּים. אֲבָל הַנּוֹלָד לְשְׁמוֹנָה, אֵינוֹ בֶּן חַיִּים, לְכַדֵּי אֵין מְחַלְלִין עָלָיו אֶת הַשַּׁבָּת. שְׁאֵלּוּ לְרַבִּי אֲבָהוּ, מַנֵּין לְנוֹלָד בֶּן שִׁבְעָה שֶׁהוּא חַי. אָמַר לָהֶן בְּלִשׁוֹן יְוֹנִית, זִיט"א אִיפִט"א אוֹט"ה אֲרִנוּ"ן. וְאִיזְהוּ בֶּן שְׁמוֹנָה, כָּל שְׁאֵין שְׁעָרוֹ וְצַפְרָנְיוֹ וְשִׁפְתָיו נִגְמָרִין. רַבֵּן שְׁמַעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר, כָּל שְׁאֵינוֹ חַי שְׁלֹשִׁים יוֹם, אֵינוֹ לְחֻדְשָׁיו, אֲלֵא נֶפֶל. וְכַמָּה סְמִכָה דְעֵתוֹ שֶׁל רַבֵּן שְׁמַעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל, לְדַבֵּר תּוֹרָה, לְפִי שְׁאֵין הַבְּכוֹרוֹת נִפְדִּין אֲלֵא לְשְׁלֹשִׁים יוֹם, שְׁנֵאֲמַר: וּפְדוּנוֹ מִבֶּן חֹדֶשׁ תִּפְדֶּה (במדבר יח, טז).

יט פקד כָּל בְּכוֹר זָכָר. זֶה שְׁאֲמַר הַכֹּתוּב: מֵאֲשֶׁר יִקְרַת בְּעֵינַי נִכְבְּדַת וְאֲנִי אֶהְבַּתִּידָּהּ וְאֵתָּן אֶדָּם תַּחֲתֶיךָ וּלְאֵמִים תַּחַת נִפְשֶׁךָ (ישעיה מג, ד). אָמַר לוֹ הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, לִיעֶקֶב, יַעֲקֹב, הַרְבֵּה אֶתָּה יִקְרַת בְּעֵינַי. לָמָּה, כְּבִיכּוֹל, קִבְעַתִּי אִיקוֹנִין שְׁלֶךָ בְּכֶסֶף כְּבוֹדִי, וּבִשְׁמֶךָ הַמְּלֹאכִים מְקַלְסִין אוֹתִי וְאוֹמְרִים: בְּרוּךְ ה' אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל מִן הָעוֹלָם וְעַד הָעוֹלָם (תהלים קו, מח). הָיִי, מֵאֲשֶׁר יִקְרַת בְּעֵינַי דְּבַר אַחַר, מֵאֲשֶׁר יִקְרַת בְּעֵינַי נִכְבְּדַת. אָמַר הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, יִקְרַת בְּעֵינַי. כְּבִיכּוֹל, אֲנִי וּמְלֹאכֵי נְצֻבִים לְפָנֶיךָ בַשַּׁעַר שְׁיִצְאָתָּה לֵילֶךְ לְפָדוֹן אֶרֶם וּבַשַּׁעַר שְׁבָאתָ. בִּיצִיאָתָּה מִנִּין. שְׁנֵאֲמַר: וַיֵּצֵא יַעֲקֹב וְגו', וַיִּפְגַּע בְּמְקוֹם, וַיַּחַלֵּם וְהִנֵּה סֶלֶם וְגו', וְהִנֵּה ה' נֹצֵב עָלָיו (בראשית כח, י-יג). אָמַר רַבִּי אוֹשַׁעְיָה, אֲשֶׁרִי יְלוּד אִשָּׁה שֶׁכֵּן רָאָה הַמְּלֶךְ וּפְמִלְיָא שְׁלוֹ עוֹמְדִין עָלָיו וּמְשַׁמְשִׁין אוֹתוֹ. בַּשַּׁעַת בִּיאָתוֹ מִנִּין. שְׁנֵאֲמַר: וַיַּעֲקֹב הֵלֶךְ לְדַרְכוֹ וַיִּפְגַּעוּ בּוֹ מְלֹאכֵי אֱלֹהִים (שם לב, ב), הָרִי הַמְּלֹאכִים. הַשְּׂכִינָה מִנִּין. שְׁנֵאֲמַר: וַיֵּרָא אֱלֹהִים אֵל יַעֲקֹב עוֹד בְּבוֹאוֹ מִפְּדוֹן אֶרֶם וַיְבָרֶךְ אוֹתוֹ (שם לה, ט). לְכַדֵּי נֵאֲמַר: מֵאֲשֶׁר יִקְרַת בְּעֵינַי נִכְבְּדַת וְגו'. דְּבַר אַחַר, מֵאֲשֶׁר יִקְרַת בְּעֵינַי. אָמַר הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, יִקְרַת אֶתָּה בְּעֵינַי, שְׁכָל הָאֲמוֹת לֹא נִתְתִּי לָהֶם מִנִּין, וְלֶךָ נִתְתִּי מִנִּין. מִשָּׁל לָמָּה הַדְּבַר דּוֹמָה. לְמַלְךְ שֶׁהֵיוּ לוֹ גְּרָנוֹת הַרְבֵּה, וְהֵיוּ כְּלוֹן טְנוּפוֹת מְלֹאוֹת זוּגִין, וְהוּא אֵינוֹ מְדַקְדֵּק בְּמִנְיָנוּ. וְהִיָּה לוֹ גֵּרוֹ, רָאָה אוֹתָהּ

נָאָה, אָמַר לְבֹן בֵּיתוֹ, אוֹתָן הִגְרָנוֹת שֶׁהֵן טְנוּפוֹת וּמְלֵאוֹת זִוְנוּן, לֹא הֵייתִי מְדַקְדָּק בְּמִנְיָנִים. אָבֵל הִגְרָן הִזְאֵת, חֲטִין יָפוֹת הוּא, לְכֹן אֲנִי רוֹצֵה לְדַקְדָּק בְּמִנְיָנָה לִידַע כַּמָּה פּוּרִין יֵשׁ בָּהּ, כַּמָּה שְׁקִים יֵשׁ בָּהּ, כַּמָּה מִדּוֹת יֵשׁ בָּהּ. כֶּדֶּה, הַמְלֵדָה, זֶה מְלֵדָה מַלְכֵי הַמְלָכִים הַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא. וְהִגְרָן, אֱלוֹי יִשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר: מִדְּשֵׁתִי וּבֶן גְּרָנִי [\(ישעיה כא, ז\)](#). וְכֵן הוּא אוֹמֵר, קִדְּשׁ יִשְׂרָאֵל לְהַיְרָא שִׁית תְּבוּאָתוֹ [\(ירמיה ב, ג\)](#). בֶּן בֵּיתוֹ, זֶה מֹשֶׁה, שֶׁנֶּאֱמַר: בְּכָל בֵּיתִי נֶאֱמָן הוּא [\(במדבר יב, ז\)](#). אָמַר לוֹ הַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, הַעֲכוּ"ם טְנוּפוֹת הֵן, שֶׁנֶּאֱמַר: וְהָיוּ עַמִּים מְשֻׁרְפוֹת סִיד, קוֹצִים כְּסוּחִים בְּאֵשׁ יִצְתּוּ [\(ישעיה לג, יב\)](#), לְכַד אֵל תִּדְקָדֵק בְּמִנְיָנִים. אָבֵל יִשְׂרָאֵל צְדִיקִים הֵם, חֲטִים בְּרוּרִים הֵם, שֶׁנֶּאֱמַר: וְעַמְּךָ כְּלָם צְדִיקִים (שם ס, כא). וְכֵן הוּא אוֹמֵר, כְּלָד יָפָה רַעֲיָתִי וּמוֹם אֵין בָּהּ [\(שה"ש ד, ז\)](#), לְפִיכָד אֲנִי מְדַקְדָּק בְּמִנְיָנִים שֶׁל יִשְׂרָאֵל. וְכֶד עֲשָׂה מֹשֶׁה מְנָה אוֹתָם. כַּמָּה פּוּרִין, שֶׁנֶּאֱמַר: שָׂאוּ אֶת רֹאשׁ כָּל עַדְתְּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל. כַּמָּה שְׁקִים, שֶׁנֶּאֱמַר: וּצְבָאוֹ וּפְקוּדָיו. כַּמָּה מִדּוֹת, פְּקֹד כָּל בְּכוֹר זָכָר.

כ דָּבָר אַחַר, פְּקֹד כָּל בְּכוֹר זָכָר. זֶה שֶׁאָמַר הַכְּתוּב: שְׁשִׁים הֵמָּה מְלָכוֹת וּשְׁמָנִים פִּילִגְשִׁים וְעַלְמוֹת אֵין מִסְפָּר, אַחַת הִיא יוֹנְתִי תַמְתִּי (שם ו, ח-ט). מִשָּׁל לְאָדָם שֶׁהָיוּ לוֹ פְּרָקְמְטוּטִים שֶׁל זְכוּכִית, וְהָיָה מוֹצִיאָן לְשׁוֹק וְלֹא הָיָה מְדַקְדָּק בְּמִנְיָנִים, וְהָיָה מוֹצִיאָן וּמְכַנְיֵסן שֶׁלֹּא בְּמִנְיָן שֶׁלֹּא הָיָה מְשַׁגִּיחַ עֲלֵיהֶם, לְפִי שֶׁהָיוּ שֶׁל זְכוּכִית. וְהָיָה לוֹ סְחוּרָה אַחֲרֵת שֶׁל מְרַגְלִיּוֹת נְאוֹת, וְהָיָה נוֹטְלָה בְּמִנְיָן וּמוֹצִיאָה וּמְכַנְיֵסָה בְּמִנְיָן, לְפִי שֶׁהָיוּ מְרַגְלִיּוֹת וְהָיוּ חֲבִיבוֹת עָלָיו. כֶּד כְּבִיכּוֹל, אָמַר הַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, לְהַעֲכוּ"ם לֹא נִתְתִּי לָהֶם מִנְיָן, לְפִי שֶׁאֵינָן חֲשׁוּבִין לְפָנַי לְכַלּוֹד, שֶׁנֶּאֱמַר: כָּל הַגּוֹיִם כָּאֵין נִגְדּוֹ מֵאִפְסֵי וְתַהוּ נֶחְשְׁבוּ לוֹ [\(ישעיה מ, יז\)](#). אָבֵל אַתֶּם בְּנֵי אָדָם הַעֲמוּסִים מְנִי בְטוֹן, הַנְּשׁוּאִים מְנִי רַחֵם (שם פסוק מו), לְכַד אֲנִי מוֹנֶה אֶתְכֶם בְּכָל שְׁעָה. לְכַד נֶאֱמַר: פְּקֹד כָּל בְּכוֹר זָכָר לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל מִבֶּן חֵדֶשׁ וּמַעֲלָה וּשְׂאֵת אֶת מִסְפָּר שְׁמוֹתָם. פְּקֹד כָּל בְּכוֹר זָכָר, הָיוּ, שְׁשִׁים הֵמָּה מְלָכוֹת וּשְׁמָנִים פִּילִגְשִׁים. אַחַת הִיא יוֹנְתִי תַמְתִּי, אֱלוֹי יִשְׂרָאֵל. פְּקֹד כָּל בְּכוֹר זָכָר. אָמַר הַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא לְיִשְׂרָאֵל, בְּשִׁבִיל חֲבִתְכֶם שְׁנִיתִי מִדְּתָה שֶׁל עוֹלָם. כִּי צַד, כְּתַבְתִּי בְּתוֹרָתִי, שְׁיָהָא חֲמוֹר נִפְדָּה בְּשָׂה, שֶׁנֶּאֱמַר: וּפְטָר חֲמוֹר תִּפְדָּה בְּשָׂה, וְאִם לֹא תִפְדָּה וְעַרְפָּתוֹ, כָּל בְּכוֹר בְּנִיךָ תִּפְדָּה, וְלֹא יִרְאוּ פְנֵי רִיקִים [\(שמות לד, כ\)](#). וְאֲנִי לֹא עֲשִׂיתִי כֵן, אֶלָּא פְדִיתִי שָׂה בְּחֲמוֹר. שֶׁהַמְצָרִים נִמְשְׁלוּ לְחֲמוֹר,

שְׁנֵאמַר: אֲשֶׁר בָּשָׂר חַמּוּרִים בְּשָׂרָם [\(יחזקאל כג, כ\)](#). וְיִשְׂרָאֵל נִמְשְׁלוּ לְשָׂה, שְׁנֵאמַר: שָׂה פְּזוּרָה יִשְׂרָאֵל [\(ירמיה ג, יז\)](#). וְהִרְגַתִּי בְּכוֹרֵיהֶם שֶׁל מִצְרַיִם, וְהִקְדַּשְׁתִּי בְּכוֹרֵיהֶם שֶׁל יִשְׂרָאֵל, שְׁנֵאמַר: כִּי לִי כָּל בְּכוֹר בְּיוֹם הַכֹּתִי כָּל בְּכוֹר בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם, הִקְדַּשְׁתִּי לִי כָּל בְּכוֹר בְּיִשְׂרָאֵל מֵאָדָם עַד בְּהֵמָה לִי יִהְיוּ אֲנִי ה' [\(במדבר ג, יג\)](#). לְכֹךְ נֵאמַר לוֹ: פְּקֹד כָּל זָכָר בְּבִנֵי יִשְׂרָאֵל.

כא דבר אחר, פְּקֹד כָּל בְּכוֹר זָכָר. וְהָרִי אָנוּ מוֹצְאִים מֵאֲתִים וְשִׁבְעִים וְשִׁלְשָׁה בְּכוֹרוֹת שֶׁהָיוּ עֲדָפִים עַל הַלְוִיִּם בְּשַׁעָה שֶׁמָּנָה אוֹתָם מֹשֶׁה. רַבִּי יְהוּדָה וְרַבִּי נְחֻמְיָה. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, כֹּךְ עָשָׂה מֹשֶׁה, נָטַל מֵאֲתִים וְשִׁבְעִים וְשִׁלְשָׁה פְּתֻקִין וְכָתַב בְּהֵן לְוִי, וְעוֹד נָטַל מֵאֲתִים וְשִׁבְעִים וְשִׁלְשָׁה פְּתֻקִין וְכָתַב בְּהֵן חֲמִשָּׁה סְלָעִים, טָרְפוֹ וּנְתָנוֹ בְּקַלְפֵי, וְהָיָה אָבִיו שֶׁל בְּכוֹר מוֹשִׁיט יָדוֹ בְּקַלְפֵי. אִם עָלָה בְּיָדוֹ פְּתֻק כְּתוּב בּוֹ לְוִי, הָיָה יוֹדֵעַ שֶׁפָּדְאוֹ לְוִי, וְהָיָה פְּטוּר מִחֲמֵשׁ סְלָעִים. וְאִם עָלָה בְּיָדוֹ פְּתֻק כְּתוּב בּוֹ חֲמִשָּׁה סְלָעִים, הָיָה נוֹתֵן חֲמִשָּׁה סְלָעִים, אֵלּוֹ דְּבָרֵי רַבִּי יְהוּדָה. רַבִּי נְחֻמְיָה אוֹמֵר, עֲדִין הִיא מִחֻלְקַת בְּדָבָר, שֶׁהָיָה יָכֵל לוֹמַר, אִין כָּאן פְּתֻק כְּתוּב בּוֹ לְוִי, לְפִיכֹךְ לֹא עָלְתָה בְּיָדֵי אֶלְאָ כֹּךְ עָשָׂה מֹשֶׁה, נָטַל פְּתֻקִין כְּמִנְיָן כָּל הַבְּכוֹרוֹת וְכָתַב בְּהֵן לְוִי, וְעוֹד פְּתֻקִין אַחֲרֵים כְּמִנְיָנָם וְכָתַב בְּהֵן חֲמִשָּׁה סְלָעִים, טָרְפוֹ וּנְתָנוֹ בְּקַלְפֵי, וְהָיָה אָבִיו שֶׁל בְּכוֹר פּוֹשֵׁט יָדוֹ בְּקַלְפֵי. אִם עָלָה בְּיָדוֹ מִחֲמִשָּׁה סְלָעִים, נוֹתֵן חֲמִשָּׁה סְלָעִים. וְהִמְמַנְהָ אָמַר, הָרִי שָׁם פְּתֻק כְּתִיב בּוֹ לְוִי, וְלֹא הָיִיתָ רְאוּי לְפָדוֹת מִן לְוִי. פְּקֹד כָּל בְּכוֹר זָכָר. יֵשׁ פְּקִידָה לְבְּכוֹרוֹת, שְׁנֵאמַר: פְּקֹד כָּל בְּכוֹר זָכָר. יֵשׁ פְּקִידָה לְבָנִים, שְׁנֵאמַר: כִּי פְּקֹד ה' אֶת חֲנָה וְתַהַר וְתִלְדַּ שְׁלֹשָׁה בָּנִים וְשִׁתִּי בָנוֹת [\(שׁ"א ב, כא\)](#). יֵשׁ פְּקִידָה לְשְׂמִירָה, שְׁנֵאמַר: וּפְקֻדְתָּךְ שְׁמֵרָה רוּחִי [\(איוב י, יב\)](#). יֵשׁ פְּקִידָה לְשָׁלוֹם, שְׁנֵאמַר: וְשִׁמְתִי פְּקֻדְתָּךְ שָׁלוֹם [\(ישעיה ס, יז\)](#).

כב וידבר ה' אֶל תְּכַרִּיתוֹ אֶת שִׁבְט. זֶה שְׁאֵמַר הַכְּתוּב: אֵל תִּגְזֹל דָּל כִּי דַל הוּא וְאֵל תִּדְכֹּא עֲנִי בְשַׁעַר [\(משלי כב, כב\)](#). אָמַר רַבִּי תַנְחוּמָא בַר אֲבָא אָמַר רַבִּי לְוִי, אֵל תִּגְזֹל דָּל כִּי דַל הוּא, זֶה הַתּוֹרְמוֹס שֶׁנִּכְנַס עִם הַפְּרָפְרַת. לֹא יֵאמַר אָדָם, יֵשׁ לְפָנַי אֲגוּזִים וְתִמְרִים, עָלֵיהֶם אָנִי אוֹמֵר הַבְּרָכָה תִּחְלָה,

וְאָנִיחַ אֶת הַתּוֹרָמוֹס. אָמַר הַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, אֶל תִּגְזַל דָּל כִּי דָל הוּא. אָמַר רַבִּי חִזְקִיָּה אָמַר רַבִּי יִרְמְיָה בֵּר אֲבָא בְּשֵׁם רַבִּי יוֹחָנָן, כָּל שְׂאֵינוּ אוֹמֵר דָּבָר בְּשֵׁם אוֹמְרוֹ, עָלָיו הַכְּתוּב אוֹמֵר, אֶל תִּגְזַל דָּל כִּי דָל הוּא. וְצָרִיךְ אָדָם כְּשֶׁהוּא שׁוֹמֵעַ דָּבָר, לוֹמֵר אוֹתוֹ בְּשֵׁם אוֹמְרוֹ, אֲפֹלוּ מִשְׁלִישֵׁי, הִלְכָה. שְׂשֻׁנוּ רַבּוּתֵינוּ, אָמַר רַבִּי תַנְחוּם הַלְבָלָר, מְקַבֵּל אֲנִי מֵרַבִּי מִיֵּאשָׁא, שֶׁקִּבֵּל מִן הַזִּיקָנִים, הִלְכָה לְמִשָּׁה מְסִינִי. כָּל מִי שְׂאֵינוּ אוֹמֵר דָּבָר מִשָּׁל תּוֹרָה בְּשֵׁם אוֹמְרוֹ, עָלָיו הַכְּתוּב אוֹמֵר, אֶל תִּגְזַל דָּל כִּי דָל הוּא. וְכָל הָאוֹמֵר דָּבָר בְּשֵׁם אוֹמְרוֹ, זֹכֶה שְׂיִגָּאֵלוּ יִשְׂרָאֵל עַל יָדוֹ. מִמֵּי אֶתְ לָמַד. מֵאֶסְתֵּר, שֶׁשָּׂמְעָה הַדָּבָר מִמְּרַדְכִי, עַל יְדֵי כֵן זָכְתָה שְׂנַגְּאֵלוּ יִשְׂרָאֵל עַל יָדָהּ. הָיָה, אִם שְׂמַעְתָּ דָּבָר, הָיָה אוֹמֵר בְּשֵׁם אוֹמְרוֹ. דָּבָר אַחֵר, אֶל תִּגְזַל דָּל כִּי דָל הוּא, מְדַבֵּר בְּשִׁבְטוֹ שֶׁל לְוִי. וְכִי דָלִים הָיוּ. רַבִּי יְהוּדָה בֵּר סַמּוֹן וְרַבּוּתֵינוּ. אֶחָד מֵהֶם אוֹמֵר, לָמָּה נִקְרְאוּ דָלִים. שֶׁהָיוּ דָלִים מִנְחָלָה, שְׂנַגְּאֵמַר: וְלִשְׁבֵט הַלְוִי לֹא נָתַן מִשָּׁה נִחְלָה, אֲשֵׁי ה' הוּא נִחְלָתוֹ [\(יְהוֹשֻׁעַ יג, ג\)](#). לְכֹף אֶל תִּגְזַלְהוּ שֶׁהוּא דָּל מִן הַמַּתְנִיחֵי שְׂאֵמְרָתִי לָךְ. וְהָאֶחָד אוֹמֵר, שֶׁהָיוּ דָלִים מִן הַמְּנִיחֵי. לָמָּה, שֶׁהָיָה הָאָרוֹן מְכֻלָּה אוֹתָן. לְפִיכֹף הַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא מְצַוָּה אֶת מִשָּׁה וְאוֹמֵר: אֶל תִּכְרִיתוּ אֶת שִׁבְט מִשְׁפָּחוֹת הַקְּהָלִי.

כג אל תִּכְרִיתוּ. יִלְמְדֵנוּ רַבֵּנוּ, הָעוֹבֵר עַל כְּרִיתוֹת שְׂבִיתוֹרָה, בְּמָה הוּן מִתְרַפְּאִין וְיוֹצְאִין מִיַּד כְּרִיתָתָן. כֹּף שְׁנוֹ רַבּוּתֵינוּ, כָּל חֲיָבֵי כְּרִיתוֹת שְׂלֶקוּ, נִפְטְרוּ מִיַּד כְּרִיתָתָן, שְׂנַגְּאֵמַר: וְהַפִּילוּ הַשׁוֹפֵט וְהַכְּהוּ לְפָנָיו וְגוֹ', אֲרַבְּעִים יָכֵנוּ לֹא יוֹסִיף וְגוֹ', וְנִקְלָה אַחִיד לְעֵינֶיךָ [\(דְּבָרִים כה, ב-ג\)](#). כִּיּוֹן שְׂלֶקָה, חֲסָה הַתּוֹרָה עָלָיו וְאִמְרָה, וְנִקְלָה אַחִיד לְעֵינֶיךָ, הָרִי אַחִיד. וְלָמָּה אֲרַבְּעִים. אֶלָּא הָאָדָם הַזֶּה נוֹצֵר לְאֲרַבְּעִים יוֹם, וְעֵבֵר עַל הַתּוֹרָה שְׁנִתְּנָה לְמִשָּׁה לְאֲרַבְּעִים יוֹם, יִלְקָה אֲרַבְּעִים וְיִצָּא יְדֵי עֲנָשׁוֹ. וְכֵן אֶת מוֹצֵא בְּאָדָם הָרֵאשׁוֹן כְּשֶׁנִּצְטָוָה, וְאָמַר לוֹ: וּמַעַץ הַדַּעַת טוֹב וְרַע לֹא תֹאכַל וְגוֹ' [\(בְּרֵאשִׁית ב, יז\)](#). וְנִתְחַיֵּב מִיָּתָהּ, וְלָקָה הָעוֹלָם בְּאֲרַבְּעִים עֲנָשִׁים. עֶשֶׂר לְאָדָם וְעֶשֶׂר לְחֹהֵה וְעֶשֶׂר לְנַחֲשׁ וְעֶשֶׂר לְאָדָמָה. וְלְפִיכֹף כִּיּוֹן שֶׁעֵבֵר אָדָם עַל אַחַת מִן הָעֲבֻרוֹת, לוֹקָה אֲרַבְּעִים. וְכֵן אֶת מוֹצֵא עַל כָּל דָּבָר וְדָבָר, שְׂצוּהָ הַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא לְמִשָּׁה אֲזַהְרוֹת וְעֲנָשׁוֹן. כְּתִיב בְּשִׁבְתָּ, זְכוֹר אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת [\(שְׁמוֹת כ, ח\)](#), אֲזַהְרָה. וְעֲנָשָׁהּ, מִחֻלְלֶיהָ מוֹת יוֹמָת (שם לא, יד). בָּאוּ לְמַדְבָּר וּמְצָאוּ מְקוֹשֵׁשׁ, וְלֹא הָיָה יוֹדֵעַ מִשָּׁה בְּאִיזָה מִיָּתָהּ הוּא נִהְרָג, אֶלָּא וַיִּנְיַחְהוּ בְּמִשְׁמֵר [\(בְּמִדְבָר](#)

[טו, לד.](#) אָמַר הַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, מוֹת יוֹמַת הָאִישׁ, רָגַם אוֹתוֹ בְּאַבְנִים (שם פסוק לה). מִיָּד עָמַד מִשָּׁה בַת־פֶּלֶה וְאָמַר, רַבּוֹנוּ שֶׁל עוֹלָם, אִם יִחְטָא אָדָם, כָּךְ הוּא נִסְקָל, הֲרִי הוּן מִתְּכַלִּין. עֲשֵׂה לָהֶם תְּקֵנָה. אָמַר לָהֶם הַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, יִלְקוּ אַרְבָּעִים וַיִּצְאוּ יָדַי כְּרִיתָתָן. כָּךְ כָּשַׁמְתוּ בְּנֵי אֶהֱרֹן, רָאוּ אוֹתָם שָׁבְטוֹ שֶׁל קֹהֵת, הִתְחִילוּ צוֹחֲחִין עַל מִשָּׁה לֹמֵר, כָּךְ אָנוּ מֵתִים. אָמַר לוֹ הַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, כָּשֶׁם שֶׁעָשִׂיתִי תְּקֵנָה לְאֶהֱרֹן, שֶׁנֶּאֱמַר: בְּזֹאת יָבֵא אֶהֱרֹן וְגו' (ויקרא טז, ג), אֲף לְמִשְׁפַּחַת הַקֹּהֲתִי כָךְ אֲנִי עוֹשֶׂה תְּקֵנָה שֶׁלֹּא יָמוּתוּ, שֶׁנֶּאֱמַר: וְזֹאת עָשׂוּ לָהֶם וְחָיוּ וְלֹא יָמוּתוּ וְגו' (במדבר ד, יט). מִנֵּן, מִמָּה שֶׁקָּרָאוּ בְּעֵינָיו אֶל תְּכַרִּיתוֹ.

כז דָּבָר אַחֵר, אֶל תְּכַרִּיתוֹ. זֶה שֶׁאָמַר הַכְּתוּב: הִנֵּה עֵין ה' אֶל יִרְאִיו וְגו' (תהלים לג, יח), מִדְּבַר הַכְּתוּב בְּשִׁיטָן הַרְבֵּה. אֶלָּא לָמָּה שֶׁאָנוּ צְרִיכִין, מִדְּבַר בְּשִׁבְטוֹ שֶׁל לֵוִי. וּמִנֵּן שֶׁנֶּקְרָא שְׁבִטוֹ שֶׁל לֵוִי יִרְאִי ה'. שֶׁנֶּאֱמַר: וְאַתֶּנּוּ לֹו מוֹרָא וַיִּירָאֵנִי (מלאכי ב, ה). לְמִיִּחְלִים לְחַסְדּוֹ, שֶׁהֵם מִיִּחְלִים לְהַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא בְּכָל עֵת. לְהַצִּיל מִמּוֹת נַפְשָׁם וּלְחַיּוֹתָם בְּרָעַב (תהלים לג, יט). בְּעֵשָׂרִים וְאַרְבַּע מִתְּנוֹת שֶׁנִּתְּנוּ לָהֶם, אֵלוֹ הוּן, עֵשָׂר בַּמִּקְדָּשׁ, וְעֵשָׂר בְּגִבּוֹלֵינוּ, וְאַרְבַּעַה בִּירוּשָׁלַיִם. עֵשָׂר בַּמִּקְדָּשׁ, חֲטָאֵת, וְאַשָׁם, וְזִבְחֵי שְׁלָמִים וְזִבְחֵי שְׁלָמֵי צְבוּר, חֲטָאֵת הָעוֹף, וְאַשָׁם תְּלוּי, לֶג שֶׁמֶן שֶׁל מִצְרַע, שְׁתֵּי הַלֶּחֶם, וְלֶחֶם הַפָּנִים, וּמֹתֵר הָעֹמֶר, וּשְׁנַיִם מִנְחוֹת. עֵשָׂר בְּגִבּוֹלֵינוּ, תְּרוּמָה, וּתְרוּמַת מַעֲשֵׂר, וְחֵלֶה, וְרֵאשִׁית הַגֶּזֶז, וְהַזְּרוּעַ וְהַלְחָיִים וְהַקֶּבֶה, וּפְדִיּוֹן הַבֵּן, וּפְטוֹר חֲמוֹר, וְגִזְלֵי הַגֵּר, וְחֲרָמִים, וּשְׂדֵה אַחֲזָה. וְאַרְבַּע בִּירוּשָׁלַיִם, הַבְּכוֹרוֹת, וְהַבְּכוֹרִים, וְתַמּוּרָה מֵאִיל תּוֹדָה וּמֵאִיל נֶזִיר וְחִזָּה הַשְּׁלָמִים וְשׁוֹק, וְעוֹרוֹת הַקְּדָשִׁים, הֲרִי אֵלוֹ עֵשָׂרִים וְאַרְבַּע מִתְּנוֹת. הֵנּוּ, וּלְחַיּוֹתָם בְּרָעַב. אֶל תְּכַרִּיתוֹ אֶת שְׁבִט וְגו'. צָפָה הַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא שֶׁקָּרַח עָתִיד לְעַמֵּד וּלְחַלֵּק עַל הַכְּהֵנָה. אָמַר הַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, כָּךְ, לֹא בְּשִׁבִיל קָרַח אֲכַרִּית אֶת בֵּית הַלְוִיִּם. אֶל תְּכַרִּיתוֹ. זֶה שֶׁאָמַר הַכְּתוּב: לְמַעַן שְׁמִי אֲאָרִיךְ אִפִּי וְתִהְלֵתִי אַחֲטָם לָךְ לְבִלְתִּי הַכְרִיתֶךָ (ישעיה מח, ט). לָמָּה הַדְּבַר דּוֹמָה. לְמִלְךָ שֶׁהָיָה לוֹ בֵּן וְנִדְבַק עִם הַלְסָטִים וְנִתְּפָסוּ, נִתְּפָס בְּנוֹ עִמָּהֶם. אָמַר הַמֶּלֶךְ, מָה אֶעֱשֶׂה. אֶהְרַג אֶת הַלְסָטִים, אֶפְשָׁר, הֲרִי בְּנֵי עִמָּהֶם. בְּשִׁבִיל בְּנֵי, אֲנִי מְכַפֵּר אוֹתָם עִכְשָׁו. כָּךְ הָיוּ הַלְוִיִּם נוֹשְׂאִין בְּמִשְׁכָּן, שֶׁנֶּאֱמַר: וְלִבְנֵי קֹהֵת לֹא נָתַן כִּי עֲבַדְתָּ הַקְּדָשׁ (במדבר ז, ט). וְהָיָה הַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא מִבֵּית בְּקָרַח

וּבַעֲדָתוֹ, שְׁעַתִּידִין לְחִלּוֹק עַל מִשָּׁה וְאַהֲרֹן. אָמַר הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, מָה אַעֲשֶׂה לְאַלּוֹ. לְהַרְגֵּ אוֹתָם בְּמִדְבָּר, אִי אֶפְשֶׁר. לָמָּה, שְׁנִטַּל הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא חֲצִי שְׁמוֹ וְנָתַן עָלָיו יָהּ. שְׁנַתְּנוּ הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא עַל קָהֶת, הַקְּהָתִי. לְפִיכֵךְ הוּא אוֹמֵר, לְמַעַן שְׁמִי אֶאֱרִיד אִפִּי וְגוֹ'.

כה אל תַּכְרִיתוֹ. הָרִי יָפָה אָמַר הַכְּתוּב, וְלֹא דִבֶּר ה' לְמַחֹת אֶת שֵׁם יִשְׂרָאֵל מִתַּחַת הַשָּׁמַיִם (מל"ב יד, כז), אִין הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא מְבַקֵּשׁ שְׁיִמוּת אַחַד מִיִּשְׂרָאֵל. רָאָה מָה כְּתִיב: וְאַל יֹאמֶר בֶּן הַנֶּכֶר הַנִּלְוָה אֵל ה' לֵאמֹר, הַבְּדִיל וּבְדִילְנִי ה' מֵעַל עַמּוֹ [\(ישעיה נב, ג\)](#). וְמָה עַל בֶּן נֶכֶר אֲמַרְתִּי שְׁלֹא לְפָסְלוֹ. עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה, בְּנִי. הָיוּ, לֹא דִבֶּר ה' לְמַחֹת אֶת שֵׁם יִשְׂרָאֵל. הַגְּבַעוֹנִים שֶׁהָיוּ גָרִים אַרְוּרִים וְלֹא הָיוּ גָרִי אֲמַת אֶלָּא מִן הַיִּרְאָה נִתְגַּיְרוּ, וְקִבְּלִיתִי אוֹתָם. וְעַל שְׁבִקְשׁ שְׂאוּל לְהַזְקֵק לָהֶם וְהָרַג מֵהֶם, הִרְגִּיתִי אוֹתוֹ. וְלֹא עוֹד, אֶלָּא שֶׁהִבֵּאתִי שְׁלֹשׁ שָׁנִים רָעַב בְּשִׁבְלֵם, שְׁנַאָמַר: וַיְהִי רָעַב בְּיַמֵּי דָוִד שְׁלֹשׁ שָׁנִים שָׁנָה אַחֲרֵי שָׁנָה [\(ש"ב כא, א\)](#). וְכֵּן אִם לַגְּבַעוֹנִים שְׁבָאוּ אֶצְלָכֶם, לֹא פָסַלְתִּי. לְבָנִי אֲנִי פּוֹסֵל. הָיוּ אוֹמְרִים, וְלֹא דִבֶּר ה' לְמַחֹת. וְעַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה לְלוֹיִם שֶׁהָיוּ מְשֻׁרְתִּים לְפָנָי. הָיוּ, אֵל תַּכְרִיתוֹ.

כו אל תַּכְרִיתוֹ. זֶה שְׁאָמַר הַכְּתוּב: טוֹב ה' לְמַעוֹז בְּיוֹם צָרָה וַיּוֹדַע חוֹסֵי בו [\(נחום א, ז\)](#). אִין מִדְתּוֹ שֶׁל הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא כְּמִדַּת בֶּשֶׁר וְדָם. מְלָךְ בֶּשֶׁר וְדָם שֶׁמְרַדָּה עָלָיו מְדִינָה, הוּא עוֹשֶׂה בָּהּ אֲנִדְרוֹמוֹסִיָּא וְהוֹרֵג הַטּוֹבִים עִם הַרְעִים. וְהַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא אֵינוֹ כֵּן, אֶלָּא בְּשַׁעֲהַ שֶׁהַדּוֹר מְרַעִים לְפָנָיו, הוּא מְמַלֵּא לְצַדִּיקִים וּמְאַבֵּד לְרָשָׁעִים. חֲטָאוּ דוֹר אָנוּשׁ, אַבְדּוּ אוֹתָן וְהִצִּיל לְחַנוּדָּךְ, שְׁנַאָמַר: וַיִּתְּהַלֵּךְ חֲנוּדָּךְ אֶת הָאֱלֹהִים [\(בראשית ה, כב\)](#). לָמָּה, בְּיוֹם צָרָה וַיּוֹדַע חוֹסֵי בו. דוֹר הַמְּבּוּל הַכְּעִיסוּהוּ וְאַבְדּוּ, שְׁנַאָמַר: וַיִּפַּח אֶת כָּל הַיְּקוּם (שם ז, כג). וְהִצִּיל לָנַח וּבְנָיו, שְׁנַאָמַר: וְנַח מִצָּא חוֹן בְּעֵינַי ה' (שם ו, ח). וְכֵּן הַסְּדוּמִים הַכְּעִיסוּהוּ וְאַבְדּוּ, שְׁנַאָמַר: וְהִי הַמְּטִיר עַל סְדוּם וְעַל עַמּוֹרָה וְגוֹ' (שם יט, כד). וְהִצִּיל לְלוֹט, שְׁנַאָמַר: וַיְהִי בְּשַׁחַת אֱלֹהִים אֶת עָרֵי הַכְּפָר וַיִּזְכֹּר אֱלֹהִים וְגוֹ' (שם פסוק כט). וְכֵּן הַמְּצָרִים הִבִּיא חֲשֵׁךְ עֲלֵיהֶם, לֹא רָאוּ אִישׁ אֶת אַחִיו, וְלָכֵל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל הָיָה אוֹר בְּמוֹשְׁבוֹתָם [\(שמות י, כג\)](#). וְלָמָּה, בְּיוֹם צָרָה

וְיִוָּדַע חוֹסֵי בּוֹ. יֵצְאוּ יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם בָּאוּ לְמִדְבָּר, עָשׂוּ אוֹתוֹ מַעֲשֵׂה, חוּץ
מִשְׁבֹּטוֹ שֶׁל לְוִי, שֶׁנֶּאֱמַר: מִי לֵה' אֵלֵי וַיֵּאֲסֹפוּ אֵלָיו כָּל בְּנֵי לְוִי (שם לב, כו). מִי
שֶׁלֹּא נָתַנוּ נְזֶם לַעֲגָל, אָמַר הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, בְּיוֹם צָרָה וְיִוָּדַע חוֹסֵי בּוֹ.
מִיָּד עָמַד מֹשֶׁה וְהִרְג לַחוּטָאִים, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיַּעֲשׂוּ בְנֵי לְוִי כַדְבַר מֹשֶׁה וְגו' (שם
פסוק כח). וְשִׁבְטוֹ שֶׁל לְוִי שֶׁנָּתַנוּ נַפְשָׁם עַל קְדוּשַׁת הַשֵּׁם, לָכֵן נֶאֱמַר לְמֹשֶׁה
וּלְאַהֲרֹן אֶל תִּכְרִיתוּ. וְכֵן הוּא אוֹמֵר בְּמִקּוֹם אַחֵר, פִּקֹּד אֶת בְּנֵי לְוִי. וְחִזֵּר
וְאָמַר, אֵךְ אֶת מִטָּה לְוִי לֹא תִפְקֹד וְגו'. אָמַר לִיה: לָמָּה. אָמַר לוֹ: כִּדֵּי
לְהוֹצִיאֵם מִן הַגִּזְרָה. שֶׁצִּפָּה הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא שֶׁעֲתִידִין יִשְׂרָאֵל לְהַכְעִיס
לְפָנָיו וְהוּא אוֹמֵר לָהֶם בְּמִדְבָּר הַזֶּה יִפְלוּ פְגָרֵיכֶם [\(במדבר יד, כט\)](#), לְפִיכֶן אָמַר
הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא עַל בְּנֵי לְוִי, וְאֵת רֹאשָׁם לֹא תִשָּׂא בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל. לָמָּה,
שֶׁהוּן שְׁלִי, שֶׁנֶּאֱמַר: וְהָיוּ לִי הַלְוִיִּם (שם ג, י). שֶׁכָּל מִי שֶׁמִּקְרִיב עֲצָמוֹ מְעַט,
מִקְרִיבִין אוֹתוֹ הַרְבֵּה. וְהוּן קָרְבִי עֲצָמוֹ, כְּשֶׁאָמַר מֹשֶׁה, מִי לֵה' אֵלֵי. וְלֹא
עוֹד, אֲלֵא אָמַר הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, הַפִּקֹּד אֶת הַלְוִיִּם עַל מִשְׁכַּן הָעֵדוּת
[\(במדבר א, ט\)](#). שֶׁכָּל מִי שֶׁנִּבְדָּק בְּדָבָר וְנִמְצָא נֶאֱמָן לְהַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, מֵאֲמִינוּ
לְעוֹלָם. שֶׁכֵּן אֶת מוֹצֵא בִיהוֹשֻׁעַ, נִבְדָּק בְּעַמְלֵק וַעֲשָׂה בּוֹ כְּתוּרָה וְכַמְצוּהָ,
שֶׁנֶּאֱמַר: וַיַּחַלֵּשׁ יְהוֹשֻׁעַ אֶת עַמְלֵק וְאֶת עַמּוֹ [\(שמות יז, יג\)](#). אָמַר לִיה הַקְּדוֹשׁ
בְּרוּךְ הוּא, מִשְׁבֹּטְךָ אֲנִי מַעֲמִיד שִׁיפְרַע בְּעַמְלֵק, שֶׁנֶּאֱמַר: מִנֵּי אֶפְרַיִם
שֶׁרָשָׁם בְּעַמְלֵק [\(שופטים ה, יד\)](#). מֵהוּ מִנֵּי אֶפְרַיִם. מִנֵּה אֶפְרַיִם בְּלִבָּד לְשָׂרֵשׁ
בִּיצְתוֹ שֶׁל עַמְלֵק. אָמַר לוֹ הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, אַחֲרֶיךָ בְּנִימִין (שם), הַנִּיחַ
לְשָׂאוֹל בֶּן קִישׁ שֶׁהוּא בֶן יְמִינִי, הוּא מְשָׁרְשׁוֹ. דָּבָר אַחֵר, מִנֵּי אֶפְרַיִם. נִבְדָּק
שָׂאוֹל וְלֹא נִמְצָא נֶאֱמָן בְּפִקְדוֹנוֹ, אֲלֵא וַיַּחַמֵּל שָׂאוֹל וְהָעָם עַל אֲגַג [\(ש"א טו\)](#).
[\(שופטים ה, יד\)](#). הַחֲזִירוּ לְאַחֲרָיו וְנִטְלָה הַמַּלְכוּת מִמֶּנּוּ, שֶׁנֶּאֱמַר: אַחֲרֶיךָ בְּנִימִין בְּעַמְמִיד
[\(שופטים ה, יד\)](#). וְאֵף הַשִּׁבְט הַזֶּה, בְּדַקְתֵי אוֹתָם וְנִמְצָאוּ שׁוֹמְרִים בְּכַבּוּדֵי,
וְנָתַנוּ נַפְשָׁם עַל קְדוּשַׁת שְׁמִי, שֶׁנֶּאֱמַר: שִׁימוּ אִישׁ חֲרָבוֹ עַל יָרְכוֹ וְגו', וַיַּעֲשׂוּ
בְנֵי לְוִי כַדְבַר מֹשֶׁה [\(שמות לב, כז-כח\)](#), וְלֹא נִשְׂאוּ פָנִים. לְפִיכֶן מֹשֶׁה מְבָרְכוֹ,
הַאוֹמֵר לְאָבִיו וְלְאִמּוֹ לֹא רָאִיתִיו [\(דברים לג, ט\)](#). וְאֵף אֲנִי מִקְרָבוֹ וְעוֹשָׂה
פְּלִמְנִטְרִין שְׁלִי. וְאִינִי מֵאֲמִין בֵּיתִי וְקִדְשֵׁתִי אֲלֵא לָהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: וְאַתָּה
הַפִּקֹּד אֶת הַלְוִיִּם עַל מִשְׁכַּן הָעֵדוּת [\(במדבר א, ט\)](#). וּמֵה שֶׁאֲמַרְתִּי לָךְ, אֵךְ אֶת
מִטָּה לְוִי לֹא תִפְקֹד, לְהוֹצִיאֵם מִן הַגִּזְרָה שֶׁאֲנִי עֲתִיד לְגַזֵּר עַל יִשְׂרָאֵל. אֲלֵא
לָהֶם אֲנִי חוֹלֵק כְּבוֹד גָּדוֹל, שֶׁאַתָּה מוֹנֵה אוֹתָן לְעַצְמוֹ בְּדַבּוֹר פִּקֹּד אֶת בְּנֵי
לְוִי. וּמָה אִם לְלוֹיִם שֶׁנוֹשְׂאִים אֶת הַמִּשְׁכָּן, כְּבִדְתִי אוֹתָן. עַל אַחַת כְּמָה
וְכַמָּה בְנֵי קֹהֵת הַנוֹשְׂאִין אֶת הָאֲרוֹן, שֶׁנֶּאֱמַר: וּמִשְׁמֵרְתֶם הָאֲרוֹן וְהִשְׁלַחֲוּ
וְהִמְנוּרָה וְהִמְזַבְּחוֹת (שם ג, לא). לָכֵן אָמַר לָהֶם: אֶל תִּכְרִיתוּ. אָמַר הַקְּדוֹשׁ

ברוך הוא, ומה אם בני קהת בשביל שהיו יראין אותי, כך כבודתי וחלקתי להם כבוד ולבניהם. מי שהוא מתירא ממני, אני מכבדו ואיני מכרית את שמו מן העולם. ממי את למד. מבני יונדב, על ידי שעשו רצוני, מה כתיב בהן, לא יפרת איש ליונדב בן רכב עומד לפני כל הימים (ירמיה לה, יט). ומה אם אתם שהיו גרים, על ידי שעשו רצוני, כך עשיתי להם. ישראל כשעושין רצוני, על אחת כמה וכמה שלא יפרתו ולא ישמד שמם מלפני, אלא חיים הם וקיימין לעולם, שנאמר: ואתם הדבקים בה' אלהיכם חיים כלכם היום (דברים ד, ד).

פרשת נשא

איש איש כי תשטה אשתו. ולמדנו רבנו, מי שמקנא לאשתו, כיצד היה מקנא לה. כך שנו רבותינו, המקנא לאשתו, היה מוליכה לבית דין הגדול שבירושלים, ומאיימין עליה כדרך שמאיימין על עדי נפשות. ואחר כך מעלין אותה לשער המזרחי לשער נקנור, ששם מטהרין את היולדות ואת המצרעין ומשקין את הסוטות. כהן היה ממלא פיאלי של חרש ונותן לתוכה חצי לג מים מן הכיור. נכנס להיכל ופנה לימינו. מקום היה שם אמה על אמה וטבלה של שיש שם וטבעת קבועה ומגביהה ונוטל עפר מתחתיה ונותן אל המים, שנאמר: ומן העפר אשר יהיה בקרקע המשכן. והיה כותב את המגלה, אם לא שכב איש אותך ואם לא שטית טמאה תחת אישך, הנקי ממי המרים המאריים האלה. מכאן שנו רבותינו, שפותחין בדיני נפשות ותחלה לזכות. ושוב כותב, ואת כי שטית תחת אישך וכי נטמאת וגו'. מה כתיב אחריו, יתן ה' אותך לאלה ולשבועה בתוך עמך בתת ה' את ירכך נפלת ואת בטנד צבה. וכן שלמה אומר, את אשר

יחטא איש לרעהו ונשא בו אלה להאלתו ובא לפני מזבחה בבית הזה, ואתה תשמע השמים ועשית ושפטת את עבדיך להרשיע רשע לתת דרכו בראשו, ולהצדיק צדיק לתת לו כצדקתו (מל"א ח, לא-לב), ואם לא נטמאה האשה וגוי. ואם היתה טמאה, לא היתה מספקת לשנות עד שפניה מוריקות ועיניה בולטות והיא מתמלאת גידים, והכהן אומר, הוציאוה הוציאוה שלא תטמא את העזרה. וכשם שהמים בודקין את האשה, כך בודקין את האיש, שנאמר: ובאו המים. וכשם שהיא אסורה לבעל, כך היא אסורה לבעל, שנאמר: ונטמאה. אבל אם שתתה ונמצאת טהורה, אם היתה עקרה, נפקדת. ואם היתה למודה להיות יולדת בצער, יולדת ברות. כעורים, יולדת יפים. קצרים, יולדת ארכים. שחורים, יולדת לבנים. נקבות, יולדת זכרים, שנאמר: ואם לא נטמאה האשה וגוי. אמר לו הקדוש ברוך הוא למשה, משה, כתב פרכת סוטה, כדי שתהא יודעה אי זה שם הכהן מוחה בשבילה, והיאך היא מתפרסמת. מנין, ממה שקראו בענין איש איש כי תשטה אשתו. אם יש לה זכות, תולין לה. יש זכות תולה שנה, תולה שתים, תולה שלש שנים. ורבי שמעון אומר, אין זכות תולה במים המרים. שאם אתה אומר כן, נמצאת מדחה את כל הנשים השוות ומוציא לעז על הטהורות ששתו, לומר טמאות היו, אלא שהזכות תולה להן. רבי מאיר אומר, לעולם הזכות תולה במים המאריים. אבל אם היתה טמאה, שוב אינה יולדת ואינה משבחת, ומתנננה והולכת, ולסוף מתה באותה מיתה, שנאמר: שש הנה שנה ה' ושבע תועבת נפשו. רבי יוסי הגלילי אומר, שבעה דברים, בסוטה הן אמורות. עינים רמות, שהאשה הסוטה תולה עיניה לאיש אחר. וכן הוא אומר, יען כי גבהו בנות ציון ותלכנה נטיות גרון ומשקרות עינים [\(ישעיה ג. טז\)](#). לשון שקר, שהיא מנאפת עם איש אחר ומתעברת ממנו, ומשקרת לבעלה ואומרת, ממך אני מעברת. ויודים שופכות דם נקי, שהנואף נכנס על מנת שאם יתפש, יהרג או יהרג. לב חורש מחשבות און, שהנואף והנואפת אין מחשבותיהם בכל שעה אלא און. אימתי הם חוטאין ואומרים זה לזה, באיזה יום באיזה שעה באיזה מקום. רגלים ממהרות לרוץ לרעה, בודאי שממהרין לעשות את החטא. יפיח כזבים עד שקר, שאם יתפש, הם מכזבים ומשקרין ונשבועין ואומרים: משיחין היינו זה עם זה בדברים אחרים. ומשלח מדנים בין אחים, שכל ישראל אחים ורעים הם, שנאמר: למען אחי ורעי [\(תהלים קכב, ח\)](#). והנואף אשת חברו,

הבעל שומע ושונא, ואף הנואף אינו יכל לראותו. הוי, משלח מדנים בין אחים. הרי שבעה דברים קשים שהסוטה עושה.

ב אָמרו רבותינו בשם רבי הונא אביו של רבי אחא, הנואף והנואפת עוברים על עשרת הדברות. אמר לו: על תשעה אנו מודים. כיצד, על אנכי, שכל הנואף אשת חברו, כופר בהקדוש ברוך הוא, שנאמר: כחשו בה' ויאמרו לא הוא [\(ירמיה ה, יב\)](#). לא הוא, שכתוב בו, כי אנכי ה' אלהיך אל קנא [\(דברים ה, ט\)](#). ושתתי פעמים אמור בסוטה, ועבר עליו רוח קנאה וקנא את אשתו. ולמה שני פעמים. לפי שהוא מקנא להקדוש ברוך הוא ולבעלה. וכן הוא אומר, כי מנחת קנאות היא, שהן שתי קנאות. לא תשא את שם ה' אלהיך לשוא, שהוא נואף, ונשבע על שוא שלא עשה. כבוד את אביך, שהמנאפת מתעברת ממנו, ואומרת לבעלה, ממך אני מעברת. והעבר גדול ועומד ומכבד לפני בעלה, סבור שהוא אביו, ואינו אביו. ועובר בשוק ומכה את הנואף שנתעבר ממנו, סבור שאינו אביו, והוא אביו. לא תרצח, שהנואף נכנס על מנת שאם יתפש, יהרג או יהרג. לא תנאף, ודאי שהוא נואף. לא תגנב, שהוא גונב מקור חברו. וכן הוא אומר, מים גנובים ימתקו ולחם סתרים ינעם [\(משלי ט, יז\)](#). לא תענה ברעך, שמעידה עדות שקר לבעלה, ואומרת שממך אני מעברת. לא תחמד בית רעך, לא תחמד אשת רעך שדהו עבדו, הפסוק כלו שהנואף חומד אשת חברו, חומד כל אשר לו. כיצד, כשבבעלה נפטר מן העולם, ובעלה זה סבור שאותו הבן שלו, עומד הבעל וכותב לו דייתיקי מפל נכסיו ומורישו ונוחלו כל מה שיש לו, ואינו יודע שאינו בנו, נמצא הנואף חומד כל מה שיש לחברו. אמרו לו לרבי חנינא, הרי אמרנו תשעה. אלא זכור את יום השבת, כיצד הוא עובר עליו. אמר להם אני אומר לכם, פעמים שבעל הסוטה כהן, ואשתו כהנת, וישראל נואף ובא עליה והיא יולדה ממנו. סבורים בו שהוא בן כהן, ועומד אותו התינוק ומשמש בבית המקדש ועורך עצים ומעלה עולות בשבת, ונמצא מחלל את השבת, הרי שהסוטה עוברת על עשרת הדברות עם הנואף. עליה אמר שלמה, ומוצא אני מר ממנות את האשה אשר היא מצודים וחרמים [\(קהלת ז, כו\)](#). מהו מצודים וחרמים, צדה בעולם הזה וצדה בעולם הבא. החרם הזה צד במים ואינו צד ביבשה. אבל האשה צדה במים וצדה ביבשה. ומוצא אני מר ממנות. דרך בנות ישראל לא קולניות,

ולא הולכות רגל רמה, ולא פרוצות בשחוק. ואם הייתה פרוצה באחת מהן, מתרה בה על פי שנים עדים ואומר לה, מה לך לשחק עם פלוני, מה לך לדבר עמו. אם דברה, עד עכשו מתרת לביתה ואוכלת בתרומה. וכנסה עמו בסתר ושהתה כדי טמאה, אסורה לביתה ולאכל בתרומה.

ג והביא את קרבנה עליה עשירית האיפה קמח שעורים. ולמה

מביאה קמח שעורים. לפי שנהגה עמו מנהג בהמה, לפיכך הביא קרבנה מאכל בהמה. לא יצק עליה שמן. למה לא יצק עליה שמן. שהשמן אור וקרוי יצהר, וזו אהבה את האפלה, לפיכך לא תהא אור במנחתה. למה לא יתן עליה לבונה. שהלבונה זכר לאמהות הוא, שנקאמר: אלף לי אל הר המור ואל גבעת הלבונה [\(שה"ש ד, ו\)](#), וזו פרשה מדרכיהו. לפיכך תהא מנחתה מזכרת עון, ולא מזכרת זכות.

ד ולקח הכהן מים קדשים בכלי חרש ומן העפר. למה לוקח מים ועפר

ובודקה. מפני שתחלתה מן המים ומן העפר. ואדם נברא מן העפר, והיא נבראת מן המים, לפיכך תבדק במים ובעפר, אם טהורה היא כברייתה אם לאו. דבר אחר, למה נבדקת במים ובעפר. לפי שהן עדות, שנקאמר: העדתי בכם היום את השמים ואת הארץ [\(דברים ל, יט\)](#). דבר אחר, למה נבדקת במים ובעפר. לפי שאדם זורע כמה זרעים בעפר ואינו יודע מה הם שהמים יורדים עליהם ומודיעים אם הם של בעל השדה או מה שזרעו אחרים. ועין נואף שמרה נשף לאמר לא תשורני עין [\(איוב כד, טו\)](#). הנואף אומר, אין בריה יודע בי. והקדוש ברוך הוא עיניו משוטטות בכל העולם, ואומר: אם יסתר איש במסתרים ואני לא אראנו נאום ה' הלא את השמים ואת הארץ אני מלא נאום ה' [\(ירמיה כג, כד\)](#). כך דרך של לגרי עברות, משמרים שעת אפלה, שעת נשף, שלא יראה אותן בריה. וכך נאמר, ועין נואף שמרה נשף [\(איוב כד, טו\)](#). וכן הגנבים משמרים שעת החשך, שנקאמר: חתר בחשך בתים [\(שם פסוק טו\)](#). וכן הוא אומר, הוי המעמיקים מה' לסתיר עצה והיה במחשך מעשיהם וגו' [\(ישעיה כט, טו\)](#). קשה הנואף והגנב, שמסלקין את השכינה, כבבכול. שהקדוש ברוך הוא מלא את

העליונים ואת התחתונים, שנאמר: הלא את השמים ואת הארץ אני מלא (ירמיה כג, כד). ובמקום שהן באין לנאף ולגנב, כבודו של הקדוש ברוך הוא שם, שנאמר: מלא כל הארץ כבודו (ישעיה ו, ג). והנאף אומר, סלק את עצמך ותן לי מקום לשעה. הדבר קשה עד מאד כביכול, הוא ארץ אפים ונותן לו מקום לשעה, שנאמר: כי הוא ידע מתי שוא וירא און וגוי (איוב יא, יא). ואומר: וסתר פנים ישים (שם כד, טו). הוי, ועין נואף שמרה נשף לאמר לא תשורני עין (שם). ומה הקדוש ברוך הוא עושה. וסתר פנים ישים, יושב סתר, ישים פנים של נואף באותו העבר. שהרי הנואף והנואפת מבקשין שלא תתעבר, אלא שיעשו תאונתו בלבד, והקדוש ברוך הוא מפרסמו בעולם. הוי, וסתר פנים ישים, כדי שיידעו הבריות ויאמרו, בודאי שפנים של זה, הן פני הנואף, שצד הקדוש ברוך הוא צורת העבר כדמות הנואף. הוי, וסתר פנים ישים. לפיכך נקרא זמה, שהן כופרים שניהם ואומרין, אין אנו יודעין זה מה. אמר רבי יצחק, גדול כח הנואף, שהוא מכשיל כח השכינה. כיצד, העבר שהוא מתעבר מן האיש, הקדוש ברוך הוא צד צורתו לארבעים יום. שכן שנו רבותינו, לארבעים יום, צורת העבר נפר. לאחר ארבעים יום, הנואף בא עליה, והקדוש ברוך הוא עומד ותוהה ואומר: של מי אצר, של צורת הבעל או של צורת הנואף. כביכול, צור ילדך תשי (דברים לב, יח). יו"ד זעירא, תשש ידי הציר. אמר רבי אבהו, משל למה הדבר דומה. לציר שהיה צר אקונין של מלך, בא לגמר הפרצוף, אמרו לו: מת המלך ועמד מלך אחר. כיון ששמע הציר כן, נתרשלו ידיו. התחיל אמר, מה אעשה באלו הסימניו. אם אצר אותן בצורת המלך הראשון או בצורת השני. התחיל תמה. כן האיש משמש עם אשתו, הקדוש ברוך הוא צד צורת העבר בדמות אביו. חזר הנואף ובא עליה, חזר ונתערבו הסימניו, שנאמר: אלה וכחש ורצח וגנב ונאף פרוצו ודמים בדמים נגעו (הושע ד, ב). מה עשה הקדוש ברוך הוא. כביכול חזר והפך את הצורה שצד בתחלה בדמות הבעל, לדמות הנואף. הוי, וסתר פנים ישים.

ה איש איש כי תשטה אשתו. שנו רבותינו, אין המנאפים נואפים עד שתפנס בהם רוח שטות. שכן כתיב: כי תשטה אשתו, הרי למדנו לאשה. לאיש מניו. שנאמר: נואף אשה חסר לב (משלי ו, לב). דבר אחר, איש איש כי תשטה אשתו. זה שאמר הכתוב: אם יסתר איש במסתרים (ירמיה כג, כג).

12. הרי כבר נאמר, בכל מקום עיני ה' משוטטות בכל הארץ צופות רעים וטובים (משלי טו, ג). וכן, עיני ה' הפה משוטטים (זכריה ד, ט). ומה תלמוד לומר: ואני לא אראנו. לא אראנו ואפרסם מעשיו לבריות הלא את השמים ואת הארץ אני מלא (ירמיה כג, כד). אני ממלא את העליונים והתחתונים, שנאמר: השמים פסאי והארץ הדום רגלי (ישעיה סו, א). דבר אחר, אם יסתר איש במסתרים. משל לארכיטקטון שהיה קאטרקוס על מדינה, התחילו בני המדינה מטמינין פספס וזקבם לתוך אותם המטמונים שהיו בה. אמר להם הארכיטקטון, אני בניתי המדינה ואני עשיתי את המטמונים, שפא ממני אתם מטמינים. כך אמר הקדוש ברוך הוא למנאפים, ממני אתם מסתירים עצמכם, אם יסתר איש במסתרים. אני בראתי אתכם ועשיתי אתכם מחילים מחילים, שנאמר: ותשפח אל מחוללך (דברים לב, יח). מהו אל מחוללך לאל שעשה אותך מחילים מחילים, אין אתם יכולין להטמין עצמכם. למה, אני ה' חוקר לב בחן כליות לתת לאיש פדרךיו כפרי מעלליו (ירמיה יז, ט). ואני הוא שמקרב אותם למשפט, שנאמר: וקרבותי אליכם למשפט והייתי עד ממהר במכשפים ובמנאפים ובנשבעים בשמי לשקר ובעשקי שכר שכיר אלמנה ויתום ומטי גר ולא יראוני אמר ה' צבאות (מלאכי ג, ה). לכך אל תהיו טועים אחר יצר הרע, ושלא תשטה אשתו של אחד מכם, במה שכתוב בענין איש איש כי תשטה אשתו. דבר אחר, איש איש, ללמדך, שמועלת וכופרת בשנים, באיש מלחמה שלמען, ובאשה שלמטון. אמר לה הקדוש ברוך הוא, באישך את משקרת. שפא בי את יכולה לשקר. משל למה הדבר דומה. לאיש שהוא חבוש בתוך שני בתים זה לפני מזה, והיו שם שני שומרים אחד בפנים ואחד בחוץ. פתח את הפנימי ויצא, ולא הרגיש בו השומר. בא לצאת מן החיצון, הרגיש בו השומר שבחיצון. תפשו ואמר ליה: באותו שבפנים שחקת, אבל בי אין אתה זכל לשחק. וכן הקדוש ברוך הוא אומר לאשה המנאפת, באישך את משחקת, אבל בי אין את יכולה לשחק. ואני יושב ומשחק על בריותי, שנאמר: יושב בשמים ישחק, ה' ילעג למו (תהלים

ב, ד).

וְשָׁכַב איש אותה שכבת זרע. פרט לקטן ולמי שאינו איש. שכבת זרע, ששכיבתה פוסלת, ואין שכיבה אחרת פוסלת. מעשה בשתי אחיות שהיו

דומות זו לזו. והייתה אחת נשואה בעיר אחת, ואחת נשואה בעיר אחרת. בקש בעלה של אחת מהן לקנאות לה ולהשקותה מים המרים בירושלים. הלכה לאותה העיר שהיתה אחותה נשואה שם. אמרה לה אחותה, מה ראית לבא לכאן. אמרה לה, בעלי מבקש להשקות אותי מים המרים. אמרה לה אחותה, אני הולכת תחתיך ושותה. אמרה לה לך. לבשה בגדי אחותה והלכה תחתיך ושתתה מי המרים ונמצאת טהורה, וחזרה לבית אחותה. יצאת שמחה לקראתה, חבקה אותה ונשקה לה בפיה. כיון שנשקו זו לזו, הריחה במים המרים, ומיד מתה, לקים מה שנאמר: אין אדם שליט ברוח לכלא את הרוח, ואין שלטון ביום המות, ואין משלחת במלחמה, ולא ימלט רשע את בעליו (קהלת ח, ח).

וְנַעַלְם מעיני אישה, פרט לסומא. דבר אחר, ונעלם מעיני אישה, שלא יהא בעלה רואה ומעמדם. ונסתרה, עדין לא שמענו שעור לסתירה. רבי אליעזר אומר, כדי חזירת הדקל. רבי יהושע אומר, כדי מזיגת הכוס. בן עזאי אומר, כדי לשתותו. רבי עקיבא אומר, כדי לצלות ביצה. רבי יהודה אומר, כדי לאכל שלש ביצים זה אחר זה. רבי חנין אומר, כדי שתתן אצבעה לתוף פיה. פלימו אומר, כדי לפשט יד על הסל לטל כפר. ואף על פי שאין ראיה לדבר, זכר לדבר, שנאמר: כי בעד אשה זונה עד כפר לחם (משלי ו, כו). ועד אין בה. אף על פי שאין לה עכשו, יש לה לאחר זמן. פיוצא בדבר אמה אומר, ותהי שרי עקרה אין לה ולד (בראשית יא, לא). אף על פי שאין לה עכשו, יש לה לאחר זמן, שנאמר: והיפקד את שרה, ותהר ותלד פיוצא בדבר אמה אומר (אסתר ב, ט). לא הגידה אסתר את עמה אף על פי שלא הגידה עכשו, הגידה לאחר זמן, שנאמר: ומרדכי בא לפני המלך כי הגידה אסתר מה הוא לה (שם ח, א). ואף כאן, ועד אין בה, אף על פי שאין לה עכשו, יש לה לאחר זמן, שנאמר: וקרבתני אליכם למשפט והייתי עד ממהר במכשפים ובמנאפים (מלאכי ג, ה). אמרו רבותינו זכרונם לברכה: בזמן שהאשה מתניחדת עם בעלה, והוא משמש עמה ולבה לאיש אחר שראתה בדרך, אין לה נאוף גדול מזה, שנאמר: האשה המנאפת, תחת אשה תקח את זרים (יתזקאל טו, לב). וכי יש אשה מנאפת תחת אשה. אלא זו היא שפגעה באיש אחר ונתנה עיניה בו, והיא משמשת עם בעלה ולבה עליו. מעשה במלך הערבים ששאל את רבי עקיבא, אני כושי ואשתי

כושית ויילדה לי בן לבן, הורגה אני, שזנתה תחתי. אמר לו: צורות ביתך שחרות או לבנות. אמר לו: לבנות. אמר לו: כשהיית עוסק עמה, עיניך נתנה בצורות לבנות ויילדה פיוצא בהם. ואם תמה אתה בדבר, למד מן צאנו של יעקב, שמן המקלות היו מתיחמות, שנאמר: ויחמו הצאן אל המקלות [\(בראשית ל, לט\)](#). והודה מלך הערבים ושבח לרבי עקיבא. הוי, כל אשה שמתיחדת עם בעלה בקדשה, הקדוש ברוך הוא מעמיד ממנה בנים צדיקים. שכן מצינו בחנה שנתיחדה עם בעלה בקדשה, ולא קפח הקדוש ברוך הוא מתן שכרה, ונתן לה הקדוש ברוך הוא בן צדיק כמשנה, שנאמר: אם יעמד משה ושמואל [\(ירמיה טו, א\)](#). וכן הוא אומר, משה ואהרן בכהניו ושמואל בקוראי שמו [\(תהלים צט, ו\)](#). וכן חנה אומרת, אל הנער הזה התפללתי [\(ש"א א, כז\)](#). למה, שנזרע בקדשה. אמר הקדוש ברוך הוא, בעולם הזה תעבתי כל הנקרים על שהם מזרע טמאה, ובחרתי בכם לפי שאתם זרע אמת, שנאמר: ואנכי נטעתיך שורק כלו זרע אמת [\(ירמיה ב, כא\)](#). וכתיב וברך בחר ה' להיות לו לעם סגלה [\(דברים יד, ב\)](#). ואף לעתיד לבא אני בוחר אלא בכם, שאתם זרע קדשה ברוכי ה', שנאמר: לא יגעו לריק ולא ילדו לבהלה, כי זרע ברוכי ה' המה [\(ישעיה סה, כג\)](#).

ח וידבר ה' אל משה לאמר, דבר אל אהרן ואל בניו לאמר כה תברכו את בני ישראל. ילמדנו רבנו, כהן בעל מום מהו שישא את כפיו. כך שנו רבותינו, כהן שיש בידי מומין, לא ישא את כפיו. ורבי היה שונה, כהן שיש מומין בכלו, לא ישא את כפיו. רבי יהודה אומר, אף מי שהיו ידיו צבועות אסטיס או קוצה או פואה, לא ישא את כפיו. למה, לפי שדרך בני אדם שמסתכלין בו. רבי הושעיה הגדול שונה, אם רב אנשי העיר מלאכתו בכך, מתר לו לישא את כפיו, כשם שיש בדרום עורות צבועות ארגמן ומבין ידיהן צבועות. אמר הקדוש ברוך הוא, מתחלה אני הייתי מברך בריותי. מפאן ואילך הרי הברכות מסורות לכם ותהיו מברכין את בני ישראל. לפיכך, אמר הקדוש ברוך הוא למשה שיזהיר לאהרן ולבניו, שיהיו מברכין את ישראל. מנין, ממה שקראו דבר אל אהרן ואל בניו לאמר כה תברכו. כה תברכו. זה שאמר הכתוב: השקיפה ממעון קדשך מן השמים וברך את עמך [\(דברים כו, טו\)](#). אמרה כנסת ישראל לפני הקדוש ברוך הוא, רבנו של עולם, לפהנים אתה אומר שיברכו אותנו. אין אנו

צָרִיכִין אֶלֶּא לְבָרְכָתָךְ וְלִהְיוֹתֵנוּ מִתְבָּרְכִין מִפִּיד, שְׁנֵאָמַר: הַשְּׂקִיפָה מִמַּעוֹן קִדְשֶׁךָ. אָמַר לָהֶם הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, אָף עַל פִּי שְׁאֲמַרְתִּי לַכֹּהֲנִים שְׂיִהוּ מְבָרְכִין אֶתְכֶם, אֲנִי עוֹמֵד עִמָּהֶם וּמְבָרֵךְ אֶתְכֶם. לְפִיכֵךְ הַכֹּהֲנִים פּוֹרְשִׁין אֶת כַּפֵּיהֶם, לוֹמַר, שְׁהַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא עוֹמֵד אַחֲרֵינוּ. וְכֵן הוּא אוֹמֵר, הִנֵּה זֶה עוֹמֵד אַחַר כְּתִלְנוּ מִשְׁגִּיחַ מִן הַחֲלוּנוֹת מְצִיץ מִן הַחֲרָפִים (שְׁה"ש ב, ט), מֵה בֵּין אֲצַבְעוֹת שֶׁל כְּהֲנִים. מְצִיץ מִן הַחֲרָפִים, בְּשַׁעַה שְׁפוּשְׁטִין כַּפֵּיהֶם. לְכַד נֵאָמַר: כֹּה תִבְרְכוּ אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל.

ט **כֹּה** תִבְרְכוּ אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל. זֶה שְׁאֲמַר הַכָּתוּב: הִנֵּה מִטָּתוֹ שְׁלֹשְׁלֹמָה

שְׁשִׁים גְּבוּרִים סָבִיב לָהּ מִגְּבוּרֵי יִשְׂרָאֵל, כָּלֶם אַחוּזֵי חָרֵב מְלַמְּדֵי מְלַחְמָה אִישׁ חָרְבוֹ (שם ג, ח-נ). מֵה רָאָה שְׁלֹמָה לַעֲסֹק בְּמִטָּה שֶׁהוּא אוֹמֵר הִנֵּה מִטָּתוֹ שְׁלֹשְׁלֹמָה. אֶלֶּא אֵינוֹ עוֹסֵק אֶלֶּא בְּמִלְכָּה שֶׁהַשְּׁלוֹם שָׁלוֹ. הִנֵּה מִטָּתוֹ, זֶה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ. וְלָמָּה נִמְשַׁל בֵּית הַמִּקְדָּשׁ לְמִטָּה. מֵה הַמִּטָּה אֵינָה אֶלֶּא לְפָרְיָה וְרִבְיָה, כֵּךְ בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, כָּל מֵה שֶׁהָיָה בְּתוֹכָהּ, הָיוּ פָרִין וְרִבִּין, שְׁנֵאָמַר: וַיִּצְרִיכוּ הַבָּדִים (מל"א ח, ח). וְכֵן הוּא אוֹמֵר, וְהִזְהֵב זֶהֱב פְּרוֹנִים (דְּה"ב ג, ו), שֶׁהוּא עוֹשֶׂה פְרוֹת. וְכֵן הוּא אוֹמֵר, וַיִּבֶן אֶת בֵּית יַעַר הַלְבָנוֹן (מל"א ז, ב). לָמָּה נִמְשַׁלָּה לַיַּעַר. לוֹמַר לָךְ, מֵה יַעַר פָּרָה וְרִבָּה, כֵּךְ בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, כָּל מֵה שֶׁהָיָה בּוֹ, פָּרָה וְרִבָּה. לְכַד נֵאָמַר: הִנֵּה מִטָּתוֹ שְׁלֹשְׁלֹמָה. שְׁשִׁים גְּבוּרִים (שְׁה"ש ג, ז). מֵהוּ שְׁשִׁים, אֵלוֹ שְׁשִׁים אוֹתִיּוֹת שֶׁבְּבִרְכַת כְּהֲנִים. כָּלֶם אַחוּזֵי חָרֵב (שם פסוק ח), שְׁכָל אֶחָד וְאֶחָד שָׁמוֹ שֶׁל הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא נִזְכָּר בּוֹ, וְבִרְכָךְ ה', יָאֵר ה', יִשָּׂא ה'. אִישׁ חָרְבוֹ עַל יָרְכוֹ (שם). מֵה רָאָה יֵרֵךְ לַהֲיוֹתָהּ נִזְכָּרַת כָּאֵן. אֶלֶּא אֶפְלוֹ רוֹאָה אָדָם בְּחִלּוֹמוֹ הַחָרֵב שְׁלוּפָה וְנִתּוּנָה בְּצִנְאוֹרוֹ וְקוֹטֵעַ אֶת יָרְכוֹ, מִשְׁכִּים וְהוֹלֵךְ לְבֵית הַכִּנְסֶת מִפְּחַד שֶׁרָאָה בְּלִילוֹת בְּחִלּוֹמוֹ וְרוֹאָה הַכֹּהֲנִים נוֹשְׂאִין אֶת כַּפֵּיהֶם, הַחֲלוֹם רַע מִתְבַּטֵּל מִמֶּנּוּ. לְכַד נֵאָמַר: מִפְּחַד בְּלִילוֹת. לְכַד אָמַר הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא לְמִשְׁהָ, הִזְהַר לְאַהֲרֹן וּלְבָנָיו שְׂיִהוּ מְבָרְכִים אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל. כֹּה תִבְרְכוּ. אָמַר הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, לְשַׁעֲבֵר הִיִּתִי זְקוּק לְבָרֵךְ אֶת בְּרִיּוֹתֵי. בִּרְכָתִי לְאָדָם הָרֵאשׁוֹן וּלְאַשְׁתּוֹ, שְׁנֵאָמַר: וַיְבָרֵךְ אוֹתָם אֱלֹהִים (בְּרֵאשִׁית א, כח). בִּרְכָתִי לְנֹחַ וּלְבָנָיו, שְׁנֵאָמַר: וַיְבָרֵךְ אֱלֹהִים אֶת נֹחַ וְאֶת בָּנָיו (שם ט, א). בִּרְכָתִי לְאַבְרָהָם, דְּכָתִיב: וְה' בָּרַךְ אֶת אַבְרָהָם בְּכָל (שם כד, א). אָמַר הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא לְאַבְרָהָם, מִכָּאֵן וְאֵילָךְ הָרִי הַבְּרָכוֹת מְסוּרוֹת לָךְ, שְׁנֵאָמַר: וְהָיָה בְּרָכָה (שם יב, ב). וְאַבְרָהָם הוֹלִיד שְׁנַיִם, יִשְׁמַעֵאל

וַיִּצְחָק, וְלֹא בִרְכוֹן. מִשָּׁל לָמָּה הַדָּבָר דּוֹמָה. לְמַלְאָךְ שֶׁהִיָּה לוֹ פְּרִדָּס וּנְתָנוּ לְאַרְיֵס, וְהִיָּה בְּתוֹךְ אוֹתוֹ פְּרִדָּס אֵילָן אֶחָד שֶׁל סַם חַיִּים כּוּי. וַיִּצְחָק בְּרֹדֶף אֶת יַעֲקֹב. וַיַּעֲקֹב בְּרֹדֶף לְשָׁנַיִם עֶשֶׂר שְׁבַטִים, שֶׁנֶּאֱמַר: כָּל אֱלֹהֵי שְׁבַטֵי יִשְׂרָאֵל שָׁנִים עֶשֶׂר וְזֹאת אֲשֶׁר דָּבַר לָהֶם וְגו' [\(בראשית מט, כח\)](#). מִכָּאן וְאֵילָף אָמַר הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא, הֲרֵי הַבְּרָכוֹת מְסוּרוֹת לָכֶם, הַכֹּהֲנִים יִהְיוּ מְבָרְכִין אֶת יִשְׂרָאֵל.

דָּבָר אַחֵר, כִּהֵן תְּבָרְכוּ יִבְרַכְךָ ה' וַיִּשְׁמְרְךָ. יִבְרַכְךָ, בְּעֵשֶׂר. וַיִּשְׁמְרְךָ, וַיִּשְׁמְרְךָ, שֶׁתִּהְיֶה עוֹשֶׂה מְצוֹת. יָאֵר ה' פָּנָיו, וַיַּעֲמִיד מִמֶּךָ בָּנִים בְּנֵי תוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי גַר מִצְוֶה וְתוֹרָה אֹר [\(משלי ו, כג\)](#). דָּבָר אַחֵר, יָאֵר ה' פָּנָיו אֵלֶיךָ, וַיַּעֲמִיד מִמֶּךָ כֹּהֲנִים שְׂמֵאִירִין אֶת הַמְזֻבָּח, שֶׁנֶּאֱמַר: וְלֹא תֵאֵירוּ מִזְבְּחֵי חַנָּם [\(מלאכי א, י\)](#). וְכַתִּיב: וְהָאֵשׁ עַל הַמְזֻבָּח תִּוְקַד בּוֹ לֹא תִכְבֶּה [\(ויקרא ו, ה\)](#). וַיִּחַנְךָ. שְׁנֵה רַבִּי חֲזִיא הַגְּדוֹל, יַחְנֶה ה' אֶצְלְךָ. דָּבָר אַחֵר, וַיִּחַנְךָ, וַיַּעֲמִיד מִמֶּךָ נְבִיאִים, שֶׁנֶּאֱמַר: וְשִׁפְכֹתִי עַל בַּיִת דָּוִד וְעַל יוֹשְׁבֵי יְרוּשָׁלַיִם רוּחַ חַן וְתַחֲנוּגִים [\(זכריה יב, ט\)](#). דָּבָר אַחֵר, וַיִּחַנְךָ, יִתֵּן חַנוּ עֲלֶיךָ בְּכָל מְקוֹם שֶׁאַתָּה הוֹלֵךְ, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב, וַתֵּשֶׂא חַן וְחֶסֶד [\(אסתר ב, יז\)](#). יֵשֶׁא ה' פָּנָיו אֵלֶיךָ. וְכַתוּב אֶחָד אוֹמֵר, אֲשֶׁר לֹא יֵשֶׂא פָּנָיו [\(דברים י, יז\)](#). הָא כִּי־צַד. עֲשֵׂה תְּשׁוּבָה עַד שֶׁלֹּא נִתְחַתֵּם גְּזֵר דִּין, יֵשֶׂא ה' פָּנָיו. כִּי־נִן שֶׁנִּתְחַתֵּם גְּזֵר דִּין, אֲשֶׁר לֹא יֵשֶׂא פָּנָיו. דָּבָר אַחֵר, יִבְרַכְךָ ה' וַיִּשְׁמְרְךָ, עִם הַבְּרָכָה שְׂמִירָה. מְלָךְ בְּשֶׁר וְדָם יֵשׁ לוֹ אוֹהֵב בְּסוּרְיָא, וְהוּא יוֹשֵׁב בְּרוּמִי. שְׁלַח הַמְּלָךְ אַחֲרָיו, עֲלֶה וּבֵא אֶצְלוֹ, נִתֵּן לוֹ מֵאָה לִיטְרִין שֶׁל זָהָב. טַעֲנוּ, יֵצֵא לְדָרְךָ, נִפְלוּ עֲלָיו לְסַטִּין וְנִטְלוּ כָּל מָה שֶׁנִּתֵּן לוֹ הַמְּלָךְ וְכָל מָה שֶׁהִיָּה אֶצְלוֹ. שְׂמָא יָכַל לְשַׁמְרוֹ הַמְּלָךְ מִן הַלְּסַטִּין. לְפִיכָךְ כְּתִיב: יִבְרַכְךָ ה' וַיִּשְׁמְרְךָ. דָּבָר אַחֵר, יִבְרַכְךָ ה' וַיִּשְׁמְרְךָ. יִבְרַכְךָ בְּמָמוֹן, שֶׁלֹּא תִהְיֶה עֲשׂוּי בְּמִדְיָנָה פְּנִיאַס, וְשֶׁלֹּא תִבּוֹא זִימְנָא לְמִדְיָנָה וַיֵּאמְרוּ לָךְ תֵּן זָהָב, אֶלָּא יִבְרַכְךָ ה' וַיִּשְׁמְרְךָ. דָּבָר אַחֵר, יִבְרַכְךָ, בְּבָנִים. וַיִּשְׁמְרְךָ, בְּבָנוֹת, שֶׁהִנְקִבוֹת צְרִיכוֹת שְׂמִירָה. וְכֵן הוּא אוֹמֵר, ה' שׁוּמְרְךָ ה' צְלָךְ [\(תהלים קכא, ה\)](#). יָאֵר ה' פָּנָיו אֵלֶיךָ, יָאֵר לָךְ מְאוֹר פָּנָיו. וַאֲיִן יָאֵר אֶלָּא חַיִּים, שֶׁנֶּאֱמַר: בְּאוֹר פָּנֵי מְלָךְ חַיִּים [\(משלי טו, טו\)](#). וְכֵן הוּא אוֹמֵר, אֵל ה' וַיֵּאֵר לָנוּ [\(תהלים קיט, כז\)](#). וְכֵן הוּא אוֹמֵר, אֱלֹהִים יַחֲנֵנוּ וַיִּבְרַכְנוּ (שם טו, ב). יֵשֶׂא ה' פָּנָיו. וְכִי הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא נוֹשֵׂא פָּנָיו. וְהֵלֵא כְּבֹר נֶאֱמַר, אֲשֶׁר לֹא יֵשֶׂא פָּנָיו [\(דברים י, יז\)](#). אָמַר הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא, כְּשֵׁם שֶׁהֵם נוֹשְׂאִים לִי פָּנָיו, אֵף אֲנִי נוֹשֵׂא לָהֶם פָּנָיו.

כיצד, כתבתי בתורתך ואכלת ושבעת וברכת (דברים ת. ט). ואדם יושב הוא ובניו ובני ביתו ואין לפניהם כדי שבע, והן נושאים לי פנים ומברכין, ודקדקו על עצמן שיברכו על כזית ועל כביצה. לפיכך, ישא ה' פניו אליך וישם לך שלום. כה תברכו את בני ישראל אמור להם. אמור, מלא כתיב. אמר להם הקדוש ברוך הוא לפניהם, לא מפני שאמרתי לכם שתהיו מברכין אותם באנגריא ובבהלות. אלא תהיו מברכין אותם בכונת הלב, כדי שתשלים הברכה בהם. לךך נאמר: אמור מלא. לומר, שצריך אדם לתן שלום לחברו בפה מלא.

יא ויהי ביום פלות משה. ילמדנו רבנו, כמה דברים קדמו למעשה בראשית. כך שנו רבותינו, שבעה דברים נבראו עד שלא נברא העולם. אלו הן, פסא הכבוד, והתורה, ובית המקדש, ואבות העולם, וישראל, ושמו של משיח, והתשובה. ויש אומרים: אף גן עדן וגיהנם. פסא הכבוד מנין. שנאמר: נכון כסאך מאז, מעולם אתה (תהלים צג. ב), עד שלא נברא העולם. התורה מנין. שנאמר: ה' קנני ראשית דרכו קדם מפעליו מאז (משלי ת. כב). בית המקדש מנין. שנאמר: פסא כבוד מרום מראשון מקום מקדשנו (ירמיה יז, יב). האבות מנין. שנאמר: פענבים במדבר מצאתי ישראל, כבכורה בתאנה בראשיתה ראיתי אבותיכם, המה באו בעל פעור וינזרו לבשת ויהיו שקוצים כאהבים (הושע ט. ט). ישראל מנין, שנאמר: זכור עדתך קנית קדם, גאלת שבט נחלתך, הר ציון זה שכנת בו (תהלים עד, ב). שמו של משיח מנין. שנאמר: יהי שמו לעולם, לפני שמש ינון שמו (שם עב, יז). והתשובה מנין. שנאמר: בטרים הרים ילדו ותחולל ארץ ותבל, ומעולם עד עולם אתה אל, תשב אנוש עד דכא ותאמר שובו בני אדם (שם צ, ב-ג). ויש אומרים: אף גן עדן. מנין, שנאמר: ויטע ה' אלהים גן בעדן מקדם, וישם שם את האדם אשר יצר (בראשית ב. ח). גיהנם מנין, שנאמר: כי ערוף מאתמול תפתה (ישעיה ל. ג). בוא וראה, בשעה שאמר הקדוש ברוך הוא למשה שיאמר לישראל שיעשו לו משכן, אמר הקדוש ברוך הוא למשה, משה, הרי מקדשי בנוי למעלה, שנאמר: פסא כבוד מרום מראשון (ירמיה יז, יב). ושם היכל כמו שנאמר: והי בהיכל קדשו, הס מפניו כל הארץ (תבוקה ב. ט). ושם פסא כבודו בנוי, שנאמר: ה' בשמים הכין כסאו (תהלים קג, יט). וכן ישעיה אומר, יושב על כסא רם ונשא ושוליו מלאים את ההיכל (ישעיה

ו.א. ובשביל חבתכם, אני מניח בית המקדש העליון, שהוא מתקן עד שלא נברא העולם, וארד ואשכן ביניכם, שניאמר: ושכנתי בתוך בני ישראל (שמות כט, מה). וכתוב: ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם (שם כה, ח). אמר רבי יהודה בר סמון בשם רבי יוחנן, זה אחד משלשה דברים ששמע משה מפי הגבורה והרתיע לאחוריו. בשעה שאמר ליה: ונתנו איש כפר (שם ל, יב). אמר משה, מי יוכל לתן כפר נפשו. עור בעד עור וכל אשר לאיש וגוי (איוב ב.ד). ועדין אינו מגיע, שניאמר: אח לא פדה יפדה איש, לא יתן לאלהים כפרו (תהלים מט, ח). וכתוב: ויקר פדיון נפשם וחדל לעולם (שם פסוק ט). אמר ליה הקדוש ברוך הוא למשה, איני מבקש לפי כחי, אלא לפי כחן. זה יתנו (שמות ל, יג). אמר רבי מאיר, נטל הקדוש ברוך הוא כמין מטבע של אש מתחת כסא הכבוד והרצה לו למשה ואמר ליה: כזה יתנו. ובשעה שאמר ליה: את קרבני לחמי (במדבר כח, ב), אמר משה, מי יוכל להספיק לו קרבנות. אם אנו מקריבים כל חיתו יער ועורכים כל עצי לבנון, אינו כדי, שניאמר: ולבנון אין די בער, וחיתו אין די עולה (ישעיה מ, טז). אמר ליה הקדוש ברוך הוא, איני מבקש לפי כחי, אלא לפי כחן. ואמרתי להם זה האשה (במדבר כח, ג), ולא שניהם בבת אחת, אלא את הכבש אחד תעשה בבקר ואת הכבש השני תעשה בין הערבים. ובשעה שאמר ליה ועשו לי מקדש (שמות כה, ח), אמר משה, הנה השמים ושמי השמים לא יכלכלוך אף כי הבית הזה אשר בניתי (מל"א ח, כז), ואומר: הלא את השמים ואת הארץ אני מלא נאם ה' (ירמיה כג, כד), ואומר: השמים כסאי והארץ הדום רגלי (ישעיה סו, א), ואנו יכולין לעשות לו מקדש. אמר לו הקדוש ברוך הוא, איני מבקש לפי כחי, אלא לפי כחן, שניאמר: ואת המשכן תעשה עשר יריעות (שמות כו, א). כיון ששמעו כד, עמדו ונתנדבו ברצון ועשו את המשכן. כיון שעשו את המשכן, מיד נתמלא המשכן מאורו של הקדוש ברוך הוא ומכבודו, שניאמר: ולא יכל משה לבוא אל אהל מועד וגוי' (שם מ, לה). אמרו הנשיאים, הרי הגיע השעה שנקריב קרבנות בשמחה, ששרה שכניה בינותינו. מנין, ממה שקראו בענין ויהי ביום פלות משה.

יב ויהי ביום פלות משה. כלומר, וי ביום פלות משה. משל למקלך שהיה לו אשה ראגנית. אמר המקלך, עשי לך פורפירה. התחילה לעסק בה. כל זמן שהיתה מתעסקת בה, אינה מריבה. נשלמה המלאכה והביאה

למִלְךָ וְרָאָה אוֹתָהּ הַמֶּלֶךְ וַיִּשְׁרָה בְּעֵינָיו. מִיַּד הִתְחִיל הַמֶּלֶךְ לֹאמֹר, וַי וַי. אֲמָרָה לוֹ אֲשֶׁתּוֹ, מַה זֶה אֲדוֹנָי, טְרַחְתִּי אֶת עַצְמִי לַעֲשׂוֹת רְצוֹנְךָ, וְאַתָּה אוֹמֵר וַי וַי. אָמַר לָהּ: הַמְּלָאכָה מְאֹד יִשְׁרָה בְּעֵינָי. אֲמַנְסָם כָּל זְמַן שֶׁהֵייתָ עוֹסֶקֶת בַּמְּלָאכָה, לֹא הֵייתָ כּוֹעֶסֶת וְלֹא מְקַנְטֶרֶת אוֹתִי. עַתָּה שְׂאֵת פְּנוּיָהּ, מִתְּיָרָא אֲנִי שְׂמָא תְּכַעֲסִי אוֹתִי. כִּךְ אָמַר הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, כָּל זְמַן שֶׁהָיוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּמִשְׁכָּן, לֹא הָיוּ מְלִינִים, עַתָּה יִתְחִילוּ. לְכֹךְ נֶאֱמַר: וַיְהִי בַיּוֹם כְּלוֹת מֹשֶׁה, וַי הָיָה בַיּוֹם כְּלוֹת. דְּבַר אַחֵר, וַיְהִי בַיּוֹם כְּלוֹת מֹשֶׁה, וַי הָיָה לְמַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת בַּיּוֹם כְּלוֹת מֹשֶׁה. אָמְרוּ, עַתָּה יִסִּיר שְׂכִינְתּוֹ מֵאַצְלָנוּ וּמִשְׁרָה כְּבוֹדוֹ לְמַטֵּה עַם בְּנֵיו. אָמַר לָהֶם הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, אֵל תְּשִׁימוּ לָב עַל זֶה, שֶׁשְׂכִינְתִּי תִמְיֵד עִמָּכֶם לְמַעַלָּה, שֶׁנֶּאֱמַר: אֲשֶׁר תִּנְהַל הוֹדֵךְ עַל הַשָּׂמַיִם (תְּחִלִּים ח.ב). וְתִנְחַוּמִין שֶׁל הַבַּל נְחָמָם, כְּבִיכּוֹל, אֲדַרְבָּא עֲקָר שְׂכִינְתּוֹ לְמַטֵּה, שֶׁנֶּאֱמַר: הוֹדוּ עַל אֶרֶץ (שֵׁם קִמַח, יג) תְּחַלָּה, וְהִדַּר עַל הַשָּׂמַיִם.

יג וַיְהִי בַיּוֹם כְּלוֹת מֹשֶׁה. זֶה שֶׁאָמַר הַכְּתוּב: נוֹצֵר תֵּאֲנָה יֹאכֵל פְּרִיָּהּ, וְשׁוֹמֵר אֲדוֹנָיו יִכְבֹּד (מְשָׁלִי כז, יח). אֵין הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא מְקַפֵּחַ שְׂכָר כָּל בְּרִיָּה, אֲלָא בְּכָל מַה שֶׁאֲדָם יִגַּע וְנוֹתֵן נַפְשׁוֹ עַל הַדְּבַר, אֵין הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא מְקַפֵּחַ שְׂכָרוֹ. לְכֹךְ נֶאֱמַר: נוֹצֵר תֵּאֲנָה יֹאכֵל פְּרִיָּהּ. תִּדְעֵ לָךְ, שֶׁהָרִי שְׁלֹמֹה בּוֹנֶה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּבֶן שְׁלֹמֹה אֶת בֵּית ה' (מְלִ"א ו, יד). וּבְשִׁבִיל שְׂנֵתֵן דָּוִד נַפְשׁוֹ עַל בְּנֵן בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר: זָכַר ה' לְדָוִד אֶת כָּל עֲנֻתוֹ, אֲשֶׁר נִשְׁבַּע לֵה' וְגו', אִם אָבֹא בְּאֵהָל בֵּיתִי וְגו'. עַד אֲמַצָּא מְקוֹם וְגו' (תְּחִלִּים קלב א, ה), לֹא קִפַּח הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא אֶת שְׂכָרוֹ, אֲלָא הַכְּתִיבוֹ עַל שְׁמוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: מִזְמוֹר שִׁיר חֲנֻכַּת הַבַּיִת לְדָוִד (שֵׁם ל, א). וְכִי דָוִד חֲנֻכוֹ, וְהָרִי שְׁלֹמֹה חֲנֻכוֹ. אֲלָא לְפִי שְׂנֵתֵן דָּוִד נַפְשׁוֹ עָלָיו, נִקְרָא עַל שְׁמוֹ. הָיִי, יִפֶּה אָמַר שְׁלֹמֹה, נוֹצֵר תֵּאֲנָה יֹאכֵל פְּרִיָּהּ וְשׁוֹמֵר אֲדוֹנָיו יִכְבֹּד. וְכֵן אֲתָה מוֹצֵא בְּמִשְׁכָּן, שֶׁאֵף עַל פִּי שֶׁכָּל יִשְׂרָאֵל עָשׂוּ אוֹתוֹ, וְנִתְּנוּ נַפְשָׁם וְעָשׂוּ אֶת הַמִּשְׁכָּן, כָּל יִשְׂרָאֵל נִתְּנָדְבוּ, כָּל הַנְּשִׂיִם טוּוּ אֶת הָעֵזִים, וְכֵן כְּתִיב: וַיַּעֲשׂוּ כָּל חַכְמֵי לֵב בְּעוֹשֵׂי הַמְּלָאכָה (שְׁמוֹת לו, ח), וְכֵן וַיַּעֲשׂ בְּצִלְאֵל וְאַהֲלִיאֵב (שֵׁם פְּסוּק א), וּבְשִׁבִיל שְׂנֵתֵן מֹשֶׁה נַפְשׁוֹ עָלָיו, נִקְרָא עַל שְׁמוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: וְרָאָה וַעֲשֵׂה כְּתַבְנִיתָם (שֵׁם כה, מ). וְהִלֵּךְ מֹשֶׁה וְנָתַן נַפְשׁוֹ עַל כָּל דְּבַר וְדְבַר, שֶׁיַּעֲשֵׂה כְּשֵׁם שֶׁהָרָאָה לוֹ הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא בְּהָר, כִּדִּי שֶׁלֹּא יִטְעוּ בּוֹ. לְכֹךְ כְּתִיב עַל כָּל דְּבַר וְדְבַר, כְּאֲשֶׁר צִוָּה ה' אֶת מֹשֶׁה (שֵׁם לט, א). וְכֵן הוּא אוֹמֵר, וַיִּרְא מֹשֶׁה

את כל המלאכה והנה עשו אותה וגו' (שם פסוק מג). ומה ברכה ברכו. אמר להם: תשרה השכינה במעשה ידיכם. אמר הקדוש ברוך הוא, הואיל ומשה נתן נפשו על המשכן, איני כותבו אלא על שמו, שנאמר: ויהי ביום פלות משה. הוי, נוצר תאנה יאכל פריה.

יד ויהי ביום פלות משה. זה שאמר הכתוב: מה טבו אהליך יעקב,

משכנותיך ישראל (במדבר כד, ה). אם אהליך, למה משכנותיך. ואם משכנותיך, למה אהליך. אלא, מה טבו אהליך, אלו אהלים. ומשכנותיך, אל תהא קורא משכנותיך אלא משכנותיך. אמר ליה הקדוש ברוך הוא למשה, אמר להם לישראל שיעשו משכן. שאם יחטאו, יהא מתמשכן על ידיהם. תדע לך שהוא כן, שפיון שחטאו, מה כתיב שם, שמע אלהים ויתעבר וימאס בישראל, ויטש משכן שילה, אהל שכן באדם (תהלים עח, נט-ס), זה משכן, שלא נעשה אלא שאם חטאו יהא מתמשכן על ידיהם. ויהי ביום פלות משה להקים את המשכן וימשח אותו. כשמשחו, חזר ומשח כל כלי וכלי. ויקריבו נשיאי ישראל. אמרו, הרי השעה שנקריב קרבנות בשמחה, ששרתה שכינה בינותינו. כיון שראו שנגעשה המשכן ולא היה חסר בו כלום, אמרו, מה יש לנו להביא, הלכו והביאו עגלות שיהיו נושאים עליהן את המשכן. ומי נתן את העצה הזו. שבטו של יששכר שהיו חכמים וגבורים בתורה, שנאמר: ומבני יששכר יודעי בינה לעתים (דה"א יב, לג). לפיכך זכו להקריב ביום השני, שנאמר: ביום השני הקריב נתנאל בן צוער נשיא יששכר. למה נאמר בכל הנשיאים קרבנו, וכאן נאמר הקריב את קרבנו. שעל פי הדבור הקריב, שבקשו שאר השבטים להקריב תחלה לפי שהיו גדולים ממנו, והכריעו אותו מן השמים, ונצטוה שבט יששכר להקריב קרבן המזבח ולהקריב קרבנו. תדע לך שכן כתיב הקרב חסר, שהיה רחוק ונתקרב לבא. כל כך למה. על שהיו יודעים בתורה, שנאמר: ומבני יששכר יודעי בינה לעתים לדעת מה יעשה ישראל, ראשיהם מאתים (דה"א יב, לב), אלו ראשי סנהדראות. וכל אחיהם על פיהם (שם), ללמדך, שכלם מסכימים הלכה על פיהם.

טו ויהי ביום כלות משה. זה שאמר הכתוב: היטיבה ברצונה את ציון, תבנה חומות ירושלים, אז תחפץ זבחי צדק עולה וכליל אז יעלו על מזבחה פרים [\(תהלים נא, כ-כא\)](#), לפי שבעולם הזה הקריבו קמעה. ויהי המקריב ביום הראשון את קרבנו. מה הקריב קרבנו. קצרת כסף אחת, כסף אחת, פר אחד, שעיר עזים אחד, ולזבח השלמים בקר שנים, אילם חמשה, עתדים וגוי'. משל למה הדבר דומה הקרבן שהקריבו הנשיאים. למלך שיצא לדרך, והיו מביאים לפניו סעודה לפי הדרך ולפי הפונדק. אמר להם המלך, כך אתם מכבדים אותי, וכך אתם נהוגים לי. אני מלך ואני שולט בעולם. אמרו לו: אדוננו המלך, בדרך אנו נתונים, לפי הדרך ולפי הפונדק הכנסנו לך. אלא נכנס למדינה. וכשתכנס לפלטרין שלך, אתה רואה איך אנו מכבדים אותך. כך פשהוקם המשכן, הקריבו לו כל הנשיאים דורון כסף אחת, ולזבח השלמים. הרי כל קרבן, פר אחד, איל אחד, כבש אחד בן שנתו לעולה, שעיר עזים אחד. אמר להם הקדוש ברוך הוא, כך הוא כבודי. אמרו לו: רבון העולמים, במדבר אנו נתונים, ולפי המדבר הקרבנו לפניך. אלא כשתכנס לפלטרין שלך, אתה רואה כמה קרבנות וכמה פרים נקריב לפניך, שנאמר: היטיבה ברצונה את ציון, תבנה חומות ירושלים, אז תחפץ זבחי צדק עולה וכליל וגוי', ולא פר אחד, וכן את מוצא, כשבנה שלמה בית המקדש ובקש להקריב לחנפת הבית, ראה מה כתיב שם, ויזבח שלמה את זבח השלמים וגוי' (מל"א ח, ט). וכן בימי עזרא, מה כתיב שם, והקריבו לחנפת בית אלהא דנה תורין מאה, דכרין מאתין, אמרין ארבע מאה, וצפירי עזין לחטאה על כל ישראל תרי עשר [\(עזרא ו, יז\)](#), הרי היטיבה ברצונה את ציון וגוי'.

טז ויהי ביום כלות משה. רב אומר, כל מקום שהוא אומר ויהי, דבר חדש הוא. ורבי שמעון אומר, כל מקום שהוא אומר ויהי, דבר שהיה נפסק להרבה ימים וחזר לכמות שהיה. זה שאמר הכתוב: באתי לגני אחותי כלה [\(שה"ש ה, א\)](#). אמר רבי שמואל בר נחמן, בשעה שברא הקדוש ברוך הוא את העולם, נתאנה שיהא לו דירה בתחתונים כמו שיש בעליונים. ברא את האדם וצוה אותו ואמר לו: מכל עץ הגן אכל תאכל,

וימעץ הדעת טוב ורע לא תאכל ממנו [\(בראשית ב, טז-יז\)](#). ועבר על צויו. אמר ליה הקדוש ברוך הוא, כָּךְ הֵייתִי מִתְאַוֶּה שְׂיֵהָא לִי דִינָה בְּתַחֲתוּנִים כְּמוֹ שֵׁישׁ לִי בְּעֵלְיוּנִים, וְדָבַר אֶחָד צוֹיִתִי אוֹתָךְ וְלֹא שְׁמַרְתָּ אוֹתוֹ. מִיַּד סִלַּק הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא שְׂכִינְתּוֹ לְרַקִּיעַ הָרֵאשׁוֹן. מִנּוּן, דְּכַתִּיב: וַיִּשְׁמְעוּ אֶת קוֹל ה' אֱלֹהִים מִתְהַלֵּךְ בְּגִן (שם ג, ח). כִּיִּן שְׁעָבְרוּ עַל הַצּוּוּי, סִלַּק שְׂכִינְתּוֹ לְרַקִּיעַ הָרֵאשׁוֹן. עֶמֶד קִיָּן וְהָרֵג לְהַבֵּל, מִיַּד סִלַּק שְׂכִינְתּוֹ לְרַקִּיעַ שְׁנֵי כו'. אָמַר הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, שְׁבַעַה רְקִיעִים בְּרֵאֲתִי, וְעַד עַכְשָׁו יֵשׁ רְשָׁעִים לְעֶמֶד בָּהּ. מָה עָשָׂה. קִפַּל אֶת כָּל הַדּוֹרוֹת הָרֵאשׁוּנִים הָרְשָׁעִים וְהִעֲמִיד אֲבָרְהָם. כִּיִּן שְׁהֲעֲמִיד אֲבָרְהָם, סָגַל מַעֲשִׂים טוֹבִים, יָרַד הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא מִן רְקִיעַ שְׁבִיעֵי לְשָׁשִׁי. עֶמֶד יִצְחָק וּפְשֻׁט צֹנָאוֹרוֹ עַל גְּבֵי הַמִּזְבֵּחַ, יָרַד מִשְׁשֵׁי לְחַמִּישֵׁי כו' (שם). עֶמֶד מֹשֶׁה וְהוֹרִידָהּ לְאַרְצָךְ, שְׁנֵאָמַר: וַיֵּרַד ה' עַל הַר סִינִי [\(שמות יט, ב\)](#). וְכַתִּיב: בָּאתִי לְגַנְי אַחוֹתִי כֹלָה [\(שה"ש ה, א\)](#). אִימַתִּי, כְּשֶׁהוֹקֵם הַמִּשְׁכָּן.

וַיְהִי בַּיּוֹם פְּלוֹת מֹשֶׁה. מָה כְּתִיב לְמַעְלָה מִן הָעֲנָו, יְבָרְכֶךָ ה' וַיִּשְׁמְרֶךָ. אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ דְּסַכְנִין, מְשַׁל לְמַלְךְ שְׂקִדְשׁ וְעָשָׂה לְבַתּוֹ קְדוּשָׁין וְשִׁלְטָה בָּהּ עֵין הָרַע. עֶמֶד הַמַּלְךְ לְהַשְׂיָא בַּתּוֹ, מָה עָשָׂה. נָתַן לָהּ קַמִּיעַ וְאָמַר לָהּ: הַקַּמִּיעַ זֶה יֵהָא עֲלֶיךָ, שְׁלֵא תִשְׁלַט בְּךָ עֵין הָרַע. כָּךְ כְּשִׁנְתּוֹ הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא הַתּוֹרָה לְיִשְׂרָאֵל, עָשָׂה לָהֶם פְּמַבִּי, שְׁנֵאָמַר: וְכָל הָעַם רוֹאִים אֶת הַקּוֹלוֹת [\(שמות כ, יח\)](#). וְלֹא הָיוּ אֶלָּא קְדוּשָׁין, שְׁנֵאָמַר: וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה לֵךְ אֶל הָעַם וְקִדְשֵׁתֶם וְגו' (שם יט, ט). וְשִׁלְטָה בָּהֶם עֵין הָרַע וְנִשְׁתַּבְּרוּ הַלּוּחוֹת, שְׁנֵאָמַר: וַיְהִי כַּאֲשֶׁר קָרַב אֶל הַמִּחְנֶה וַיִּרָא אֶת הָעֶגְל וּמַחֲלַת וַיַּחַר אֵף מֹשֶׁה וַיִּשְׁלַךְ מִיָּדוֹ אֶת הַלְּחָת וַיִּשְׁבֵּר אֶתָּם תַּחַת הָהָר (שם לב, ט). כִּיִּן שְׁבָאוּ וְעָשׂוּ לָהֶם מִשְׁכָּן, נָתַן לָהֶם הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא הַבְּרָכוֹת תַּחֲלָה, שְׁלֵא תִשְׁלַט בָּהֶם עֵין רָעָה. לְכַךְ כְּתִיב יְבָרְכֶךָ ה' וַיִּשְׁמְרֶךָ תַּחֲלָה, וְאַחַר בְּרַכַּת כְּהֻנִּים, וַיְהִי בַּיּוֹם פְּלוֹת מֹשֶׁה. אָמַר רַבִּי אַבְהוּ, אֵין מֵדַת הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא כְּמֵדַת מַלְךְ בְּשׂוֹר וְדָם. מַלְךְ בְּשׂוֹר וְדָם כְּשִׁנְכְּנַס בְּמֵדִינָה, מִשְׁבְּנֵי הַמֵּדִינָה מְקַלְסִין אוֹתוֹ וּמְכַבְּדִין אוֹתוֹ, אַחֲרֵי כֵן הוּא עוֹשֶׂה לָהֶם כָּל צְרִיכָהוֹן וְעוֹשֶׂה לָהֶם נַחַת רוּחַ בְּמֵדִינָה. אֲבָל הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא אֵינוֹ כֵן, עַד שְׁלֵא עָשׂוּ יִשְׂרָאֵל אֶת הַמִּשְׁכָּן, נָתַן לָהֶם הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא אֶת הַבְּרָכוֹת, שְׁנֵאָמַר: יְבָרְכֶךָ ה' וַיִּשְׁמְרֶךָ. וְאַחֲרֵי כֵן, וַיְהִי בַּיּוֹם פְּלוֹת מֹשֶׁה לְהַקִּים אֶת הַמִּשְׁכָּן. לְכַךְ אָמַר דָּוִד, אֲשַׁמְעָה מַה יִּדְבַּר הָאֵל ה' כִּי יִדְבַּר שְׁלוֹם אֶל עַמּוֹ וְאֶל חֲסִידָיו [\(תהלים פה, ט\)](#).

יח ויהי ביום פלות משה להקים את המשכן. אמר רבי סמון, בשעה שאמר הקדוש ברוך הוא לישראל לעשות משכן, רמז למלאכים שייעשו אף הם משכן למעלה. וביום שהוקם למטה הוקם למעלה, שנאמר: ויהי ביום פלות משה להקים את המשכן. שאין תלמוד לומר: את. ומה תלמוד לומר: את. אלא, זה המשכן של מעלה. אמר הקדוש ברוך הוא, בעולם הזה, צויתי אהרן ובניו לברך אותם. ולעתיד לבא, אני בכבודי אברך אותם, שנאמר: יברכה ה' מציון, עשה שמים וארץ (שם קלד, ג).

יט ויהי ביום פלות משה. שנו רבותינו, על שלשה דברים העולם עומד, על התורה ועל העבודה ועל גמילות חסדים. אתה מוצא, עשרים וששה דורות משנברא העולם עד שנתנה תורה. והנה הקדוש ברוך הוא מנהיג אותן בחסד. וכנגדן אמר דוד ששה ועשרים פעמים כי לעולם חסדו בהלל הגדול. אמר רבי אהא בשם רב הונא, אף משה רמזן לישראל בים, שנאמר עם זו שני פעמים, שנאמר: נחית בחסדך עם זו גאלת (שמות טו, יג). וכתוב: עד יעבר עם זו קניית (שם פסוק טו), אלו עשרים וששה דורות שהיו משנברא העולם ועד שנתנה התורה. נהלת בעזך (שם פסוק יג), זו התורה שנקרא עז, שנאמר: ה' עז לעמו יתן (תהלים כט, יא). משל למה הנה העולם דומה באותה שעה. לטרסקל של שתי רגלים שאינו יכל לעמד. כיון שעמד המשכן, עמד העולם ונתבסס, שנאמר: ויהי ביום פלות משה להקים את המשכן. להקים משכן אין כתיב פאן, אלא את המשכן, לרבות בריאת העולם, שכתוב בו, את השמים ואת הארץ.

כ ויהי ביום פלות משה. זה שאמר הכתוב: עורי צפון ובואי תימן, הפיחי גני יזלו בשמיו, יבא דודי לגנו (שה"ש ד, טז). עורי צפון, אלו העולות שנשחטות בצפון, כמו ששנו רבותינו, העולה קדשי קדשים שחטתה בצפון. ובואי תימן, אלו השלמים שנשחטין בדרום. הפיחי גני יזלו בשמיו, זו הקטרת. יבא דודי לגנו. אמר רבי אבהו, למדה אותן התורה

דָּרָךְ אֲרָץ, שְׁלֹא יְהֵא חֲתָן נִכְנָס לַחֲדָר, עַד שֶׁתְּהֵא נֹתְנָת לֹו הַפְּלָה רְשׁוּת. וַיֵּאכֹל פְּרִי מִגְּדִיּוֹ (ש), אֱלוֹ הַקְּרָבָנוֹת. דְּבַר אַחֵר, בְּאֵתִי לְגַנְי אַחוֹתִי כְּלָה. מִשָּׁל לְמִלְךָ שֶׁאָמַר לְבַנְי הַמְּדִינָה, שִׁיבְנוּ לֹו הַפְּלִטְרִין, וּבְנוּ אוֹתָהּ. וְהָיוּ בְּנֵי הַמְּדִינָה עֹמְדִין עַל פֶּתַח פְּלִטְרִין וְצוֹעֲקִין וְאוֹמְרִין, מָתִי יִכְנָס הַמֶּלֶךְ לַפְּלִטְרִין. מָה עָשָׂה הַמֶּלֶךְ. נִכְנָס בְּסֵתֵר. שָׁלַח הַכְּרוֹז לִפְנֵיו לֵאמֹר, אֵל תִּצְעֲקוּ, שֶׁכָּבַר בְּאֵתִי לַפְּלִטְרִין. כִּדָּ כְּשֶׁעֲמַד הַמִּשְׁכָּן הָיוּ יִשְׂרָאֵל אוֹמְרִין, יָבֵא דוֹדֵי לְגַנּוֹ. מָה עָשָׂה הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא. שָׁלַח וְאָמַר לָהֶם: מָה אַתֶּם יִרְאִים, כִּבְרָ בְּאֵתִי לְגַנְי. דְּבַר אַחֵר, בְּאֵתִי לְגַנְי. אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן אֲסִינִי, בְּאֵתִי לְגַן אֵין כְּתִיב כָּאן, אֶלָּא בְּאֵתִי לְגַנְי, לְאוֹתוֹ גַּן שֶׁנִּסְתַּלְקַתִּי מִמֶּנּוּ, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּשְׁמְעוּ אֶת קוֹל ה' אֱלֹהִים מִתְּהִלָּה בְּגַן וְגו' (בראשית ג. ח). אֲרִיתִי מוֹרֵי עִם בְּשָׂמִי, אֶכְלֹתִי יַעֲרִי עִם דְּבַשִּׁי וְגו' (שה"ש ה. א). אֲרִיתִי מוֹרֵי עִם בְּשָׂמִי, זֶה הַקְּטָרֶת. אֶכְלֹתִי יַעֲרִי עִם דְּבַשִּׁי, אֱלוֹ קִדְשֵׁי קִדְשֵׁים וְקִדְשֵׁים קִלִּים. שְׁתִּיתִי יַיִן עִם חֲלָבִי (ש), אֱלוֹ הַנְּסֻכִּים. דְּבַר אַחֵר, אֲרִיתִי מוֹרֵי עִם בְּשָׂמִי, אֶכְלֹתִי יַעֲרִי עִם דְּבַשִּׁי, שְׁתִּיתִי יַיִן עִם חֲלָבִי, אֱלוֹ שְׁלֵשָׁה דְּבָרִים שֶׁעָשׂוּ הַנְּשִׂאִים שְׁלֹא כַּהֲגֹן וְקִבֵּל הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, וְאֱלוֹ הוּן, שֶׁאֵין יַחִיד מִתְנַדֵּב קְטָרֶת, וְהִבִּיאוּ כָּל אֶחָד קְטָרֶת, שֶׁנֶּאֱמַר: כֹּף אַחַת עֲשָׂרָה זָהָב מְלֶאכֶה קְטָרֶת. וְשֶׁאֵין הַיַּחִיד מְבִיא חֲטָאת אֶלָּא אִם כֹּן הוֹדַע לֹו, וְהִבִּיא כָּל נְשִׂיא שְׁלֹא הוֹדַע לֹו, שֶׁנֶּאֱמַר: שְׁעִיר עֲזִים אֶחָד לְחֲטָאת. וְשֶׁאֵין קָרְבָן יַחִיד דוֹחָה שֶׁבֶת, וְקָרְבָן שֶׁל נְשִׂיא שֶׁבֶט אֶפְרַיִם דָּחָה אֶת הַשֶּׁבֶת, שֶׁנֶּאֱמַר: בְּיוֹם הַשְּׁבִיעִי נְשִׂיא לְבַנְי אֶפְרַיִם. אֶכְלוּ רַעִים, שְׁתוּ וְשָׁכְרוּ דוֹדִים (ש), אֱלוֹ יִשְׂרָאֵל שֶׁנִּקְרְאוּ רַעִים, שֶׁנֶּאֱמַר: לִמְעַן אַחִי וְרַעִי אֲדַבְּרָה נָא שְׁלוֹם בְּךָ (תהלים ככב. ח). דְּבַר אַחֵר, יָבֵא דוֹדֵי לְגַנּוֹ. אֵל תִּקְרִי לְגַנּוֹ, אֶלָּא לְגַנּוֹנוֹ. אִימַתִּי, וַיְהִי בְּיוֹם כְּלוֹת מִשָּׁה. אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ דְּסַכְנִין בְּשֵׁם רַבִּי יְלוֹי, בְּיוֹם שֶׁנִּכְנְסָה כְּלָה לַחֲפָה עִם הַחֲתָן. לְכֹד כְּתִיב: וַיְהִי בְּיוֹם כְּלוֹת, חֲסֵר.

כא וַיְהִי בְּיוֹם כְּלוֹת מִשָּׁה. זֶה שֶׁאָמַר הַכְּתוּב: יֵשׁ אָדָם שֶׁעָמְלוֹ בְּחֻכְמָה וּבְדַעַת (קהלת ב. כא), זֶה בְּצִלְאֵל שֶׁעָשָׂה אֶת הַמִּשְׁכָּן, שֶׁכְּתוּב בוֹ, וְאֶמְלֵא אוֹתוֹ רוּחַ אֱלֹהִים בְּחֻכְמָה וּבְתַבּוּנָה וּבְדַעַת. וְלֹא אָדָם שֶׁלֹא עָמַל בוֹ יִתְנַנּוּ חִלְקוֹ (קהלת ב. כא), זֶה מִשָּׁה, שֶׁלֹא עָמַל בוֹ וְנִקְרָא עַל שְׁמוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיְהִי בְּיוֹם כְּלוֹת מִשָּׁה. בְּיוֹם כְּלוֹת בְּצִלְאֵל אֵין כְּתִיב כָּאן, אֶלָּא בְּיוֹם כְּלוֹת מִשָּׁה. הָיוּ, וְלֹא אָדָם שֶׁלֹא עָמַל בוֹ יִתְנַנּוּ חִלְקוֹ.

כב ויהי ביום כלות משה. אמר רבי יהושע בן לוי, תנאים עשה הקדוש ברוך הוא עם ישראל עד שהו במצרים, שאינו מוציאן אלא על מנת שיעשו משכון ומשירה שכונתו עליהם, כמה שפיתוב, וידעו כי אני ה' אלהיהם אשר הוצאתי אותם מארץ מצרים לשכני בתוכם (שמות כט, מו). וכיון שהוקם המשכון, ירדה שכונה ושרתה ביניהם. באותה שעה נתקיימו כל אותן התנאים. לכך פתיב: את המשכון, לקיים מה שהתנה הקדוש ברוך הוא כן עשה.

כב ויהי ביום כלות. אמר רבי יוחנן, מהו ביום כלות. לשון כלה, ביום שהוקם המשכון, נתכלו המזיקין מן העולם. עד שלא הוקם, היו המזיקין מצויין בעולם. כשהיה משה עולה בהר, היה אומר המזמור הזה, יושב בסתר עליון (תהלים צא, א), שיושב בסתרו של הקדוש ברוך הוא, שהוא עליון נורא. בצל שדי יתלונן, שלן שם מאה ועשרים יום כמנין צל. אמר לה' מחסי ומצודתי, שהיה מחסי ונעשה לי כחומה. אלהי אבטח בו, אמר ליה הקדוש ברוך הוא, בי בטחת, חייך אני עומד לך. כי הוא יצילך מפח יקוש, מהו מפח יקוש. מצודתו של דוד שנתפש ליהרג, שנאמר: ושאוּל וּאֲנָשָׁיו עוֹטְרִים אֶל דָּוִד וְאֶל אֲנָשָׁיו לְתַפְּשׂוֹ (ש"א כג, כו). ותחת כנפיו תחסה, צנה וסוחרה אמתו, אמר רבי שמעון בן לקיש, צנה אני נעשה לו ולכל מי שחוסה בתורה. לא תירא מפחד לילה, מכאן שהיו מתיראין מן המזיקין. מחץ יעוף יומם, אמר רבי ברכיה הכהן ברבי, יש מזיק שהוא פורח בעוף וקושש כחץ. מדבר באפל יהלך מקטב ישוד צהרים, זה קטב מרירי, שכל מי שרואה אותו, אין לו חיים בעולם, בין אדם בין בהמה בין חיה. כיצד עשוי. ראשו דומה לעגל, וקרן אחת יוצאה בתוך מצחו, והוא עשוי אפסין. ומרירי שולט משבעה עשר בתמוז עד תשעה באב, בצהרים. לפיכך, מקטב ישוד צהרים. לא תאנה אליך רעה, ונגע לא יקרב באהלה, זה אהל מועד. הוי, שעד יום שהוקם המשכון, היו בהן מזיקין מצויים. וביום שהוקם המשכון, נתכלו. אמר רבי שמעון בן לקיש, מה לי ללמד מספר תהלים. נלמד ממקומו, יברכך ה' וישמרך, מפל דבר רע. אימתי, ביום שהוקם המשכון.

כז ויהי ביום כלות משה. כָּךְ פָּתַח רַבִּי תַנְחוּמָא בַר אַבָּא, מִי עָלָה שְׁמַיִם וַיֵּרֵד (משלי ל, ד), זֶה הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, שֶׁנֶּאֱמַר: עָלָה אֱלֹהִים בְּתַרוּעָה (תהלים מז, ו). כְּמוֹ שְׁעוֹשֵׁין לְמַלְךְ בְּשֵׁר וְדָם, כְּשֶׁהוּא עוֹבֵר מִמְּקוֹם לְמְקוֹם. מֵהֵם עוֹשֵׁין. מְבִיאִין לְפִידִין וְאַבּוּקוֹת וְתוֹקְעִין לְפָנָיו בְּחִצּוֹצְרוֹת וּבְשׁוֹפְרוֹת. כָּךְ עָשׂוּ לְפָנָי הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, שֶׁנֶּאֱמַר: בְּחִצּוֹצְרוֹת וְקוֹל שׁוֹפָר הִרְיעוּ לְפָנָי הַמֶּלֶךְ ה' (שם צח, ו). וַיֵּרֵד, שֶׁיֵּרֵד עַל הַר סִינַי, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיֵּרֵד ה' עַל הַר סִינַי (שמות יט, כ). מִי אָסַף רוּחַ בְּחִפְּנָיו (משלי ל, ד), זֶה הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, שֶׁנֶּאֱמַר (איוב, יב): אֲשֶׁר בְּיָדוֹ נִפְשׁ כָּל חַי וְרוּחַ כָּל בְּשָׂר אִישׁ, מִי צָרַר בּוֹ, מִיִּם בְּשִׁמְלָה זֶה הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא שֶׁפָּתוּב בּוֹ (שם פסוק כו) צָרַר מִיִּם בְּעַבְיָו (איוב כו, ח). מִי הִקִּים כָּל אֲפִסֵּי אֶרֶץ (משלי ל, ד), זֶה הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, שֶׁהוּא מְחִיָּה מֵתִים, שֶׁנֶּאֱמַר: יַחֲיוּ מֵתֵיךְ נִבְלָתֵי יְקוּמוּן (ישעיה כו, יט). וְכֵן כְּתִיב: ה' יִמְחִית וּמְחִיָּה (ש"א ב, ו). מֵה שְׁמוֹ, ה'. שֶׁנֶּאֱמַר: אֲנִי ה' הוּא שְׁמִי (ישעיה מב, ח). וַיְמַה שֵׁם בְּנוֹ. יִשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר: כֹּה אָמַר ה', בְּנֵי בְכוֹרֵי יִשְׂרָאֵל (שמות ד, כב).

כח ויהי ביום כלות משה. אָמַר רַבִּי יְהוּדָה בַר סַמוּן, יוֹם שֶׁהוּקַם הַמְּשֻׁכָּן, וְכַנֶּס מֹשֶׁה וְהָיָה שׁוֹמֵעַ קוֹל הַדָּר, קוֹל נְאֻה, קוֹל מְשֻׁבָּח. אָמַר מֹשֶׁה, אֲשֶׁמְעָה מֵה יְדַבֵּר הָאֵל ה' (תהלים פה, ט). אָמַר לוֹ הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה, שְׁלוֹם אֲנִי מְדַבֵּר לָהֶם, שְׁאִין בְּלִבִּי עַל בְּנֵי כְלוּם, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי יְדַבֵּר שְׁלוֹם אֶל עַמּוֹ וְאֶל חֲסִידָיו וְאֶל יְשׁוּבָיו לְכַסְּלָהּ (שם). וְכְתִיב בְּתַרְיָה, אֲדָ קָרוֹב לִירְאָיו יִשְׁעוּ וְגוֹ'. אֵימַתִּי, בְּיוֹם שֶׁהוּקַם הַמְּשֻׁכָּן, דָּאֵמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ הַכֹּהֵן בְּשֵׁם רַבִּי אֶלְיָעֶזֶר, שֶׁעַד שֶׁלֹּא הוּקַם הַמְּשֻׁכָּן, הָיָה תַחֲרוּת בֵּין הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא לְיִשְׂרָאֵל, וּבְיוֹם שֶׁהוּקַם הַמְּשֻׁכָּן, נַעֲשֶׂה שְׁלוֹם, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי יְדַבֵּר שְׁלוֹם אֶל עַמּוֹ וְאֶל חֲסִידָיו וְאֶל יְשׁוּבָיו לְכַסְּלָהּ. אָמַר לִיָּה רַבִּי שְׁמַעוֹן בֶּן לִקְיֹשׁ, מֵה לֵי לְלַמֵּד מִסִּפְרַת תְּהִלִּים, דְּבַר תּוֹרָה הוּא, וְאֶפְלוּ בְּמִקּוֹמָהּ אֵינָה חֲסִרָה כְלוּם. מֵה כְּתִיב לְמַעַלָּה מִן הָעֲנָנוֹ, יִשָּׂא ה' פָּנָיו אֵלֶיךָ וְגוֹ'. אֵימַתִּי, בְּיוֹם שֶׁהוּקַם הַמְּשֻׁכָּן.

כו ויהי ביום פלות משה. אמר רבי ברכיה הפהו ברבי, עד שהיו ישראל בסיני, ומזון הקדוש ברוך הוא, שפשיטרה שכנתו עמהם, אז יברכם. אמר להן הקדוש ברוך הוא, כשאבוא אליכם, אני בא טעון ברכות. אמר רבי ברכיה ברבי, האנוש מאלופה יצדק, אם מעשהו יטהר גבר [\(איוב ד, יז\)](#). יעקב אבינו כשהלך אצל פרעה, לא יצא מאצלו עד שברכו. ומה ברכה ברכו. שיעלה נילוס ברגלו. מנין, שנאמר: ויברך יעקב את פרעה [\(בראשית מז, ט\)](#). אמר הקדוש ברוך הוא, אף אני כשאבוא אליכם, אבוא טעון ברכות ואברך אתכם. והיכן רמזה להם. בסיני, שנאמר: מזבח אדמה תעשה לי וגו' בכל המקום אשר אזכיר את שמי אבוא אליך ויברכתך [\(שמות כ, כד\)](#). וכשפא עליהו, ברכו, שנאמר: יברך ה' וישמרך. אימתי, ביום שהוקם המשכן. ויהי ביום פלות משה, פלת פתיב, ביום שנכנסה פלה לחפה.

כז ויקריבו נשיאי ישראל. את מוצא בשעה שהכריז משה ואמר, קחו מאתכם תרומה (שם לה, ה). מה עשו הנשיאים. אמרו, לא היה משה יודע לומר לנו אלא שנעשה את המשכן. מה עשו. לא נתנו נדבה. אמרו, אלו עושין את המשכן, ולנו הוא אומר שנתנו נדבה. אמר להם הקדוש ברוך הוא, תייכם, שאני מודיע לכם שאיני צריך לכם. מה פתיב שם, והם הביאו אליו עוד נדבה בבקר בבקר [\(שמות לו, ג\)](#). אמר רבי יוחנן, לשני בקרים הביאו כל נדבת המשכן והותירו. מנין, שכן פתיב: והמלאכה היתה דים לכל המלאכה לעשות אותה והותר (שם פסוק ז). וכתיב: וירא משה את כל המלאכה והנה עשו אותה ויברך אותם משה (שם לט, מג). ומה ברכה ברכו. אמר להם: תשרה שכניה במעשה ידיכם. בעולם הזה, ברכו משה, אבל לעולם הבא, הקדוש ברוך הוא בעצמו ובכבודו מברך אותם, שנאמר: יברך ה' מציון וראה בטוב ירושלים וגו' [\(תהלים קכח, ה\)](#).

כח ביום השביעי נשיא לבני אפרים אלישמע בן עמיהוד. זה שאמר

הפֿתּוֹב: לִי גִלְעָד לִי מְנַשֶּׁה, וְאַפְרַיִם מְעוֹז רֵאשִׁי, יְהוּדָה מְחֹקְקִי (שׁם ס, ט).
לִי גִלְעָד. אָמַר הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, אִם יֹאמְרוּ לָךְ עֲפוּיִם שְׂאִין הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ
הוּא מְחַיֶּה מֵתִים. אָמַר לָהֶם, הֲרִי אֱלֹהֵי הַמַּעֲיֵד, שֶׁחֲחִייתִי הֵמֶת עַל יָדוֹ.
הָיִי אוֹמֵר, לִי גִלְעָד, שֶׁהִיָּה אֱלֹהֵי מִתּוֹשְׁבֵי גִלְעָד. וְלִי מְנַשֶּׁה, אִם יֹאמְרוּ לָךְ,
שְׂאִין הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא מְקַבֵּל שְׁבִים. אָמַר לָהֶם, הֲרִי מְנַשֶּׁה מְעִיד
שֶׁקִּבַּלְתִּי אוֹתוֹ בְּתִשְׁבּוּבָה, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּתְּפֹלֵל אֱלֹהֵי וַיַּעֲתֵר לוֹ וַיִּשְׁמַע תְּפִלָּתוֹ
וַיִּשְׁיבֵהוּ יְרוּשָׁלַיִם לְמַלְכוּתוֹ וַיַּדַּע מְנַשֶּׁה כִּי ה' הוּא הָאֱלֹהִים (דְּה"ב לֵג, יג).
הָיִי, לִי מְנַשֶּׁה. אַפְרַיִם מְעוֹז רֵאשִׁי, וְאִם יֹאמְרוּ לָךְ, שְׂאִין הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ
הוּא פּוֹקֵד עֲקָרוֹת. אָמַר לָהֶם, הֲרִי אֶלְקָנָה מֵהַר אַפְרַיִם מְעִיד שֶׁפִּקְדֵתִי
חֲנָה אֲשֶׁתּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי פָקַד ה' אֶת חֲנָה וַתֵּהָר וַתֵּהָר (שׁ"א ב, כא). יְהוּדָה מְחֹקְקִי,
אִם יֹאמְרוּ לָךְ, שְׂאִין הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא מְצִיל אֶת הַצַּדִּיקִים מִן הָאֵשׁ, אָמַר
לָהֶם חֲנַנְיָה מִיִּשְׂרָאֵל וַעֲזַרְיָה מְעִידִין שֶׁהַצִּלְתִּי אוֹתוֹ מִן הַכְּבָשׁוֹן, וְהֵם מְשַׁבְּט
יְהוּדָה, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיְהִי בָהֶם מִבְּנֵי יְהוּדָה, דְּנִיָּאל חֲנַנְיָה מִיִּשְׂרָאֵל וַעֲזַרְיָה (דְּנִיָּאל
א.ו). הָיִי, יְהוּדָה מְחֹקְקִי. דְּבַר אַחֵר, לִי גִלְעָד. אִם יֹאמְרוּ לָךְ אָדָם, לָמָּה
בָּנָה אֱלֹהֵי מִזְבֵּחַ בְּפָרְמֵל וְהַקְּרִיב עָלָיו קֶרֶבֶן, וּבֵית הַמִּקְדָּשׁ הִיָּה קָיָם
בְּאוֹתָהּ שְׁעָה, וְאָמַר מֹשֶׁה, אִישׁ אִישׁ מִבֵּית יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר יִשְׁחַט וְאֵל פֶּתַח
אֹהֶל מוֹעֵד וְגו' (וַיִּקְרָא יז, ג-ד). אָמַר לוֹ: כָּל מִה שֶׁעָשָׂה אֱלֹהֵי, לְשִׁמוֹ שֶׁל
הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא עָשָׂה, וְעַל פִּי הַגְּבוּרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיְהִי בַּעֲלוֹת הַמִּנְחָה וַיִּגַּשׁ
אֱלֹהֵי הַנְּבִיא וַיֹּאמֶר (מַלְיָא יח, לו). הָיִי, לִי גִלְעָד. וְלִי מְנַשֶּׁה, אִם יֹאמְרוּ לָךְ
אָדָם, לָמָּה גִדְעוֹן הַקְּרִיב בְּבָמָה, וְהֲרִי הִיָּה אֲסוּר, שֶׁהֲרִי שִׁילָה קִיָּמַת
הִיָּתָה. אָמַר רַבִּי אֲבָא בַר כְּהֵנָא, שֶׁבַע דְּבָרִים עָשָׂה גִדְעוֹן, הַקְּרִיב פֶּר
הַנֶּעֱבֵד, וּפֶר הַמִּקְצָה, וּבָנָה מִזְבֵּחַ, וְכָרַת עֲצִים מִן הָאֲשֶׁרָה, וְהַקְּרִיב בַּלְיָלָה
קֶרֶבֶן עַל יָדוֹ בְּלֹא כֹהֵן גָּדוֹל, וְהִיָּה מִן הַכּוֹמָרִים. וְכָל מִה שֶׁעָשָׂה, עַל פִּי
הַגְּבוּרָה עָשָׂה. וַיְהִי בַּלְיָלָה הַהוּא, וַיֹּאמֶר לוֹ ה', קַח אֶת פֶּר הַשּׁוֹר אֲשֶׁר
לְאַבְיָדָה, וּפֶר הַשְּׂנִי שֶׁבַע שָׁנִים, וְהֲרִסְתָּ אֶת מִזְבֵּחַ הַבַּעַל אֲשֶׁר לְאַבְיָדָה, וְאֶת
הָאֲשֶׁרָה אֲשֶׁר עָלָיו תִּכְרַת, וּבְנִיתָ מִזְבֵּחַ לַה' אֱלֹהֶיךָ עַל רֹאשׁ הַמְּעוֹז הַזֶּה
בְּמַעְרָכָה, וְלָקַחְתָּ אֶת הַפֶּר הַשְּׂנִי וְהַעֲלִיתָ עוֹלָה בְּעֲצֵי הָאֲשֶׁרָה אֲשֶׁר תִּכְרַת
(שׁוֹפְטִים ו, כה-כו). הָיִי אוֹמֵר, לִי מְנַשֶּׁה. יְהוּדָה מְחֹקְקִי, וְאִם יֹאמְרוּ לָךְ אָדָם,
הֲרִי דָּוִד עָבַר עַל לֹא תַעֲשֶׂה. אָמַר הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, אָמַר לוֹ: דָּוִד לָמַד
הַשְּׁבִים, כְּסוּפֵר הַמְּלַמֵּד תִּינוּקוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: אֶלְמָדָה פּוֹשְׁעִים דְּרָכֶיךָ,
וְחֻטָּאִים אֲלִיךָ יִשׁוּבוּ (תְּהִלִּים נא, טו). הָיִי, יְהוּדָה מְחֹקְקִי. אַפְרַיִם מְעוֹז
רֵאשִׁי, וְאִם יֹאמְרוּ לָךְ אָדָם, לָמָּה חָלַל יְהוֹשֻׁעַ אֶת הַשֶּׁבֶת בִּירִיחוֹ. אָמַר לוֹ:
עַל פִּי הַגְּבוּרָה עָשָׂה, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיֹּאמֶר ה' אֵל יְהוֹשֻׁעַ, רְאֵה נָתַתִּי בְיָדְךָ אֶת

יריחו ואת מלכה גבורי החיל, וסבותם את העיר כל אנשי המלחמה הקיף את העיר פעם אחת, כה תעשה ששת ימים, ושבעה כהנים ישאו שבעה שופרות היובלים לפני הארון, וביום השביעי תסבו את העיר שבע פעמים [\(יהושע ו, ב-ד\)](#). ומנין שהיתה שבת. שאין שבעה ימים בלא שבת. הוי אפרים מעוז ראשי. ועוד דבר אחר עשה יהושע מדעתו מה שלא נאמר לו. כיון שנקבשה חומת יריחו, שבת הנה. אמר יהושע, השבת כלו קדש, וכך מה שכבשנו בשבת, יהא קדש לה, שנאמר: כל כסף וזהב וכלי נחשת וברזל קדש הוא לה, אוצר ה' יבוא [\(יהושע ו, ט\)](#). אמר רבי ברכיה הפהו ברבי, כעיר הנדחת עשאה, ועיר הנדחת אסורה בהנאה, שנאמר: ושרפת באש את העיר ואת כל שללה כליל לה' אלהיך [\(דברים יג, יז\)](#). אמר רבי יהודה בר שלום, למד לישראל מה שאמר הקדוש ברוך הוא, ראשית עריסותיכם חלה תרימו תרומה [\(במדבר טו, כ\)](#). לכך אמר יהושע, הואיל וכבשנו אותה תחלה, נקדיש את כל שללה לגבה. אמר לו הקדוש ברוך הוא, וכך עשית, חייך, הרי קרבנד מסיע את שבטך ודוחה את השבת, שנאמר: ביום השביעי נשיא לבני אפרים. זה שאמר הכתוב: באשר דבר מלך שלטון, ומי יאמר לו מה תעשה, שומר מצוה לא ידע דבר רע [\(קהלת ח, ד-ה\)](#). וכן הוא אומר, אמר אלהי ישראל, לי דבר צור ישראל, מושל באדם, צדיק מושל יראת אלהים [\(ש"ב כג, א\)](#). מי הוא שמושל ביצרו. מי שעושה רצונו של מקום. ומי הוא זה, זה יוסף אבי מנשה אבי אביו של יהושע בן נון. מה כתיב בו, ויהי אחר הדברים האלה, ותשא אשת אדוניו את עיניה אל יוסף, וימאן, ולא שמע אליה [\(בראשית לט, ז-י\)](#). אמר ליה הקדוש ברוך הוא, אנה לא שמעת לה, חייך, אני ממליכך על מצרים ויהיו כלם שומעין לדבריך, שנאמר: ויאמר פרעה לכל מצרים לכו אל יוסף וגו' (שם מא, נה). וכן הוא אומר, אנה תהיה על ביתי וגו' (שם פסוק מ), ולא יעשו בני פלטרין שלי דבר חוץ מדעתך. וכן הוא אומר, ויוסף הוא השליט על הארץ הוא המשפיר (שם מב, ו). על ששלט ביצרו, נעשה שליט בארץ. שנאמר: ויהי איש מצליח (שם לט, ב). לא היה צריך לומר אלא צדיק, למה כתיב איש מצליח. אמר ליה הקדוש ברוך הוא, שוית מה שלא שוה אדם הראשון. ואין מצליח אלא לשון שויה, שנאמר: וצלחו הירדן לפני המלך [\(ש"ב יט, יח\)](#). אמר ליה הקדוש ברוך הוא, אין קרבן יחיד דוחה את השבת, חייך, קרבן בנד דוחה את השבת בשביל מצוה שעשית. הוי אומר, ביום השביעי נשיא לבני אפרים אלישמע בן עמיהוד. אמר רבי עזריה, אמר לו הקדוש ברוך הוא ליוסף, אנה שמרת מצות לא תנאף, וקימת את התורה קדם שנתתיה, חייך, אין שבט

מפסיק בין שני בָּנִיךָ בְּקֶרְבְּךָ, אֲלֵא אֶפְרַיִם בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי, וּמִנְשָׂה בַּיּוֹם הַשְּׁמִינִי. רַבִּי מֵאִיר וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן קֶרְחָה הָיוּ דוֹרְשֵׁין אֶת הַשְּׁמוֹת, אֲלִישָׁמַע, אֵלִי שְׁמַע, וְלֹאדוֹנָתוֹ לֹא שְׁמַע. עַמִּיהוּד, עַמִּי הָיָה הוֹדוֹ, וְלֹא עִם אַחֵר. וְכֵן גְּמְלִיאֵל בֶּן פְּדָהצוּר. אָמַר יוֹסֵף, גְּמְלִיאֵל, גָּמַל אֵל עַמִּי גְמוּלִים טוֹבִים. בֶּן פְּדָהצוּר, פְּדַנִּי צוּר מִצְרַתִּי מִבֵּית הַסֵּהר. וְכֵן כְּתִיב: יִגְמְלֵנִי ה' כְּצִדְקֵי כְבוֹר יְדֵי וְגו' (תהלים יח, כא). אָמַר רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר אַמִּי, מֵהוּ כְבוֹר יְדֵי. כְּבוֹרִיּוֹת יְדֵי, שֶׁהֵייתִי בְרוּר בְּמִצּוֹת. יִגְמְלֵנִי ה'. כָּל אָדָם שֶׁהוּא עֲנִי, גָּרָא מִן הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא. וְכִשְׁהוּא עֲשִׂיר, בּוֹטַח בְּעֲשָׂרוֹ וְאִין עָלָיו יִרְאֵת שְׁמִים. אָבֵל יוֹסֵף, כְּשֶׁהָיָה עֶבֶד, גָּרָא אֶת ה', כְּשֶׁהֵיטָה אֲדוֹנָתוֹ מִשְׂדֵּלְתוֹ, וְהוּא אוֹמֵר לָהּ, וְאֵיךְ אֶעֱשֶׂה הַרְעָה הַגְּדוֹלָה הַזֹּאת וְחִטָּאתִי לֵאלֹהִים (בראשית לט, ט). וְכִשְׁנַעֲשֶׂה מְלֶךְ, הוֹסִיף יִרְאֵה, שְׁנֹאָמַר: וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם יוֹסֵף בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי, זֹאת עָשׂוּ וְחִיו, אֶת הָאֱלֹהִים אֲנִי גָרָא (שם מב, יח). וְכִשְׁיִרְדּוּ אַחֲיוֹ אֲצֻלוֹ שְׁנִית, וַיִּרְא יוֹסֵף אֶתְּם אֶת בְּנֵימִין וְגו' (שם מג, טו). וְהָרִי אִין דָּרְךְ הַמְּלָכִים לְהַכִּין מִיּוֹם לַחֲבֵרוֹ. אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, שֶׁבֵּת הֵיטָה, שְׁנֹאָמַר: וְהָכֵן (שם). וְאִין וְהָכֵן אֲלֵא שֶׁבֵּת, שְׁנֹאָמַר: וְהָיָה בַּיּוֹם הַשְּׁשִׁי וְהַכִּינוּ (שמות טו, ה). אָמַר לוֹ הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, אֶתְּהָ שְׁמַרְתָּ אֶת הַשְּׁבֵּת עַד שֶׁלֹּא נִתְּנָה, חֲתִידָךְ, שְׁאֲנִי עוֹשֶׂה שָׁבוֹן בְּנֶדֶךְ יְהִיָּה מִקְרִיב בְּשֶׁבֵּת. מִנִּין, מִמָּה שֶׁקָּרְאוּ בְּעֵנָן בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי נָשִׂיא לְבָנֵי אֶפְרַיִם.

כט ביום הַשְּׁמִינִי נָשִׂיא לְבָנֵי מְנַשֶּׁה. יִלְמְדֵנוּ רַבֵּנוּ, גַּר חֲנֻכָּה שֶׁהוֹתִיר בָּהּ שְׁמֹן בַּיּוֹם רֵאשׁוֹן, מֵהוּ לְהַדְּלִיק בָּהּ בְּשָׁנִי. כֶּדֶ שָׁנוּ רַבּוֹתֵינוּ, גַּר חֲנֻכָּה שֶׁהוֹתִיר בָּהּ שְׁמֹן בַּיּוֹם רֵאשׁוֹן, מוֹסִיף עָלָיו כָּל שֶׁהוּא וּמִדְּלִיקוֹ בַּיּוֹם שְׁנִי. וְאִם הוֹתִיר בַּיּוֹם שְׁנִי, מוֹסִיף עָלָיו בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי וּמִדְּלִיקוֹ. וְכֵן בְּשָׂאֵר הַיָּמִים. אָבֵל הוֹתִיר בַּיּוֹם שְׁמִינִי, עוֹשֶׂה לוֹ מְדוּרָה בְּפָנָי עֲצָמוֹ. לָמָּה, כִּיִּין שֶׁהַקְּצָה לְמַצָּוָה, אֲסוּר לְהַשְׁתַּמֵּשׁ מִמֶּנּוּ. לֹא יֹאמֶר אָדָם, אֵינִי מְקַיֵּם מִצְוֹת זְקֵנִים הוֹאִיל וְאִינִן מִן הַתּוֹרָה. אָמַר לָהֶם הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, בְּנִי, אִין אֶתְּם רִשָּׁאִין לוֹמַר כֶּדֶ. אֲלֵא כָּל מָה שְׁגוֹזְרִים עֲלֵיכֶם, תִּהְיוּ מְקַיְּמִין, שְׁנֹאָמַר: וְעֲשִׂיתָ עַל פִּי הַתּוֹרָה אֲשֶׁר יוֹרוּךְ (דברים יז, יא). לָמָּה, שְׂאָף עַל דְּבָרֵיהֶם אֲנִי מְסַכֵּם, שְׁנֹאָמַר: וַתִּגְזֹר אֲמָר וַיִּקָּם לָךְ (איוב כב, כח). תִּדַע לָךְ, שְׁהָרִי יַעֲקֹב בְּשַׁעַה שֶׁבִּרְךְ מְנַשֶּׁה וְאֶפְרַיִם, מֵהַ כְּתִיב שָׁם, וַיִּשֶׂם אֶת אֶפְרַיִם לְבָנֵי מְנַשֶּׁה (בראשית מח, כ), עֲשֶׂה הַקָּטָן קָדָם לַגְּדוֹל. וְקִיָּם הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא

גזרתו. אימתי, בקרבנות הנשיאים שהקריב שבט אפרים תחלה, שנאמר: ביום השביעי נשיא לבני אפרים, ואחר כך מנשה. מנין, ממה שקראו בענין ביום השמיני נשיא לבני מנשה.

ל ביום השמיני נשיא לבני מנשה. אמר רבי אבין הלוי ברבי, הנה יוסף מברך להקדוש ברוך הוא, ואדונו ראה אותו מלחש בפיו. והוא אומר לו: מה אתה אומר. הוא משיבו ואומר: אני מברך להקדוש ברוך הוא. אמר לו: אני מבקש לראותו. אמר לו יוסף, הרי חמה שהוא אחד מכמה שמשין שלו אין אתה זכל להביט בו. כבודו על אחת כמה וכמה. אמר לו הקדוש ברוך הוא, חייך, בשבילך אני נגלה עליו, שנאמר: וירא אדניו כי ה' אתו (שם לט, ג). אמר רבי חנינא, מהו שכתוב, מי הוא זה מלך הכבוד (תהלים כד, ג). שהוא חולק כבוד ליראיו. מלך בשר ודם, אין משתמשין בשרביטו. ומשה ואהרן, נטלו שרביטו, שנאמר: ויקח משה את מטה האלהים בידו (שמות ד, כ). מלך בשר ודם, אין יושבין על כסאו. ושלמה כתיב בו, וישב שלמה על כסא ה' (דה"א כט, ג). מלך בשר ודם, אין רוכבין על סוסו. ואליהו רכב על סוסו של הקדוש ברוך הוא. ואי זה סוסו של הקדוש ברוך הוא. סופה וסערה, שנאמר: ה' בסופה ובסערה דרכו (נחום א, ג). ונתנו לאליהו, שנאמר: ויעל אליהו בסערה השמים (מל"ב ב, יא). מלך בשר ודם, אין לובשין לבושו. והקדוש ברוך הוא, מלביש לבושו למלך המשיח. ומה הוא לבושו של הקדוש ברוך הוא. הוד והדר, שנאמר: הוד והדר לבשת (תהלים קד, א). וכתיב: הוד והדר תשנה עליו (תהלים כא, ו). מה כתיב בהקדוש ברוך הוא, כעל גמולות ה' כעל ישלים (ירמיה נא, נו). מהו שלם ישלים. משלים לטובים פטובים, ולרעים כרעים. מה כתיב ביוסף. בן פרת יוסף (בראשית מט, כב). אמר לו הקדוש ברוך הוא, יוסף יהא שלום, על העין שעצמה ולא הביטה באחת המצריות, שנאמר: בנות צעדה עלי שור (שם). אמר רבי אבין, מהו עלי שור. אמר הקדוש ברוך הוא, עלי לשלם שכר אותו העין. שנו רבותינו, שהיו אוכלין במקדש לפני מן הקלעים. אבל בשילה, מה שעשה יוסף, פרע לו הקדוש ברוך הוא. מה כתיב שם, ויעזב בגדו אצלה (שם לט, יב). אמר לו הקדוש ברוך הוא, חייך, כשיצאו בניך ממצרים, עתיד הים לראות ארונך ולברח, שנאמר: הים ראה וינוס, הירדן יסב לאחור (תהלים קיד, ג). ומה ראה, ראה ששמר יוסף כל עשרת הדברות. שמעון איש

קטרון אומר, עצמותיו של יוסף ראה. ולא עוד, אלא שהיתה ארונו מהלכת לפני הארון. ואמות העולם רואין אותו ואומרים: מה טיבו של ארון זה שהוא הולך לפני ארון של תורה. וישאל אומרים: זה ארון המת, שהוא מהלך לפני ארון התורה, שקיים זה כל מה שכתוב בזה עד שלא נתנה התורה, ולפיכך זכה לילך עמו. אמר לו הקדוש ברוך הוא ליוסף, יוסף, אף על פי שפרעתי לך מקצת שכר, הקרו קימת לך לעולם הבא, כדי שינגאלו ישראל גאלת עולמים, בזכות יעקב ובזכותך הם נגאלין, שנאמר: גאלת בזרוע עמך בני יעקב ויוסף סלה (שם עז, טז).

פרשת בהעלותך

א וידבר ה' אל משה לאמר, דבר אל אהרן, בהעלותך את הנרות ילמדנו רבנו, מהו להדליק בשמן שרפה בשבת. כך שנו רבותינו, אין מדליקין בשמן שרפה ביום טוב. רבי ישמעאל אומר, אין מדליקין בעטרון מפני כבוד השבת. וחכמים מתירין בכל השמנים, בשמן שומשמן, בשמן אגוזים, בשמן צנונות, בשמן דגים, בשמן פקועות, בעטרון ובגפס. רבי טרפון אומר, אין מדליקין אלא בשמן זית בלבד. עמד רבי יהודה על רגליו ואמר ליה לרבי טרפון, מה יעשו אנשי מדי שאין להם אלא שמן אגוזים, מה יעשו אנשי אלכסנדריא שאין להם אלא שמן צנונות, ומה יעשו אנשי קפוטקיא שאין להם לא זה ולא זה. אמר ליה רבי טרפון, הרי מציינו שחבב הקדוש ברוך הוא שמן זית יותר מכל השמנים בנר ובהדלקה, שהרי שנה פרשת הדלקת הנר ושלש בכמה מקומות. ומרב חבתו בחר שמן זית זך כתיב למאור (שמות כז, ב), למאור ולא למנחות. ומותר מן הזית הראשון הנה למנחות הנקרבות. תדע, שהרי כל המנחות לא נאמר בהן

אָלאַ, וְנִתְּתָ עָלֶיהָ שְׁמוֹ (ויקרא ב, טו). וּבִנְיָן הַדְּלָקָה כָּתוּב, שְׁמוֹ זֵית, וְלֹא שְׂאֵר שְׁמָנִים, זֶה כְּתוּב לְמֵאֹר. וְאֵנוּ מוֹצְאִין בְּהֶרְבֵּה מְקוֹמוֹת צִנּוֹת הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא עַל הַנְּרוֹת לְהַדְּלִיק מִן שְׁמוֹ זֵית זֶה, שְׁנֵאָמַר: וְאַתָּה תִּצְנֶנּוּ אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּקְחוּ אֵלֶיךָ שְׁמוֹ זֵית זֶה כְּתוּב (שמות כו, כ). צוֹ אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּקְחוּ אֵלֶיךָ שְׁמוֹ זֵית זֶה כְּתוּב לְמֵאֹר וְגוֹ', עַל הַמְּנוּחָה הַטְּהוֹרָה (ויקרא כד ב, ד). וְאִיךָ כָּאן כְּתוּב: בְּהַעֲלוֹתְךָ אֶת הַנְּרוֹת.

ב בְּהַעֲלוֹתְךָ אֶת הַנְּרוֹת. זֶה שְׁאָמַר הַכָּתוּב: ה' חִפֵּץ לְמַעַן צְדָקוֹ, וַיִּגְדִּיל

תּוֹרָה וַיֵּאדִיר (ישעיה מב, כא). אָמַר לִי הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה, לֹא בְּשִׁבִיל שְׂאֵנִי צָרִיךְ לְנְרוֹת שֶׁל בֶּשֶׂר וְדָם הַזֹּהֲרָתִי עַל הַנְּרוֹת, אֲלֵא כְּדֵי לְזַכּוֹתֶם. וְכֵן הוּא אוֹמֵר, וַיִּהְיֶה עִמָּה שְׂרָא (דניאל ב, כב). וְכָתוּב: גַּם חֹשֶׁךְ לֹא יִחַשֵׁךְ מִמֶּךָ וְלִילָה כִּיֹּס יֵאִיר כְּחֹשֶׁךְ כְּאוֹרָה (תהלים קלט, יב). לְלַמְּדֶךָ, שְׂאֵינוֹ צָרִיךְ לְנְרוֹת שֶׁל בֶּשֶׂר וְדָם. תִּדַע לָךְ, כְּשֶׁאָדָם בּוֹנֶה בַּיִת, עוֹשֶׂה לוֹ חֲלוֹנוֹת צְרוּת מִבַּחוּץ וּרְחֻבוֹת מִבְּפָנָיִם, כְּדֵי שְׂיִהְיֶה הָאוֹר נִכְנָס מִבַּחוּץ וּמֵאִיר מִבְּפָנָיִם. וְשִׁלְמָה בָּנָה בַּיִת הַמְּקֻדָּשׁ וְלֹא עָשָׂה כֵן, אֲלֵא עָשָׂה חֲלוֹנוֹת צְרוּת מִבְּפָנָיִם וּרְחֻבוֹת מִבַּחוּץ, כְּדֵי שְׂיִהְיֶה הָאוֹר יוֹצֵא מִבְּפָנָיִם מִבַּיִת הַמְּקֻדָּשׁ וּמֵאִיר לְחוּץ. שְׁכֵן הוּא אוֹמֵר, וַיַּעַשׂ לְבַיִת חֲלוֹנֵי שְׁקוּפִים אֲטוּמִים (מל"א ו, ד). לְהוֹדִיעֶךָ, שְׁכֵלּוֹ אוֹר וַאֲיֵנוֹ צָרִיךְ לְאוֹרָה. וְלָמָּה צִנּוֹת אֶתְכֶם. כְּדֵי לְזַכּוֹת אֶתְכֶם. לְכֶךָ נֵאמַר: בְּהַעֲלוֹתְךָ אֶת הַנְּרוֹת. הָיוּ, ה' חִפֵּץ לְמַעַן צְדָקוֹ, וַיִּגְדִּיל תּוֹרָה וַיֵּאדִיר. אָמַר לָהֶם הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא לְיִשְׂרָאֵל, הָיוּ זֹהֲרִינוֹ לְהַדְּלִיק אֶת הַנְּרוֹת לְשָׂמִי, וְאֵנִי מֵאִיר לָכֶם אוֹרָה גְּדוֹלָה לְעֵתִיד לְבֹא. לְכֶךָ נֵאמַר: קוּמִי אוֹרִי כִּי בָא אֲרִיךְ וְגוֹ' (ישעיה ס, א). וְכָתוּב: וְהָלְכוּ גוֹיִם לְאוֹרְךָ, וּמַלְכִים לְנֹגַהּ זֶרְחֶךָ (שם פסוק א).

ג בְּהַעֲלוֹתְךָ אֶת הַנְּרוֹת. אֶתְּהָ מוֹצֵא, שְׁנַיִם עֶשֶׂר שְׁבָטִים שֶׁהַקְּרִיבוֹ

קָרְבָּנוֹת לְחֲנֻפֵת הַמִּזְבֵּחַ, לֹא הַקְּרִיב שְׁבֵט לְוֵי כְּלוּם. וְהָיוּ מְצִירִים וְאוֹמְרִים: לָמָּה רָחֲקֵנוּ מִהַקְּרָבָה לְחֲנֻפֵת הַמִּזְבֵּחַ. מִשָּׁל לָמָּה הַדְּבָר דּוֹמָה. לְמִלְכָּךְ שֶׁעָשָׂה סְעוּדָה, וְהָיָה קוֹרָא בְּכָל יוֹם אֲמָנִיּוֹת. הָיָה לוֹ אוֹהֵב אֶחָד שֶׁהָיָה אוֹהֵב יוֹתֵר מִדָּאִי, לֹא קָרָא אוֹתוֹ עִמָּהֶם. וְהָיָה מֵיֵצֵר לוֹמֵר, שְׂמָא

יש בלבבו של מִלְךְ עָלַי כְּלוּם לְפִיכֶךָ לֹא זְמַנִּי מִכָּל הַסְּעוּדוֹת הָאֵלוּ. כִּיּוֹן שְׁעַבְרוּ כָּל יְמֵי הַסְּעוּדָה, קָרָא לְאוֹתוֹ אוֹהֵב וְאָמַר, לְכָל בְּנֵי הַמְּדִינָה עֲשִׂיתִי סְעוּדָה, וְלֶךָ לְעַצְמְךָ אֲנִי עוֹשֶׂה סְעוּדָה אַחַת בְּלִבְד יַחֲדָה. לוֹמַר, שְׂאוּהֲבֵי אֶתְּהָ. כָּךְ, הַמִּלְךְ, זֶה מִלְךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא. אֶת מוֹצֵא שְׁנַיִם עֶשֶׂר שְׁבָטִים הִקְרִיבוּ לְחֲנֻכַּת הַמִּזְבֵּחַ, וְקִבְּלוּ הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, שְׁנֵאָמַר: קַח מֵאֵתְּם. וְשָׁבְטוּ שֶׁל לְוִי לֹא הִקְרִיבוּ. כִּיּוֹן שְׁעַבְרָה חֲנֻכַּת הַמִּזְבֵּחַ, אָמַר לָהֶם הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא לְאַהֲרֹן וּלְבְנָיו, כָּל הַשְּׁבָטִים עֲשׂוּ לְעַצְמְכֶם חֲנֻכָּה, וְאֵתְּם לְעַצְמְכֶם עֲשׂוּ חֲנֻכָּה. לְכֶךָ נֵאָמַר: דַּבֵּר אֶל אַהֲרֹן בְּהַעֲלוֹתְךָ, וְאַחֲרֵי כֵן, קַח אֶת הַלְוִיִּם. דַּבֵּר אַחֵר, בְּהַעֲלוֹתְךָ אֶת הַנְּרוֹת. אֶת מוֹצֵא שְׁנֵתְקַשֶׁה מִשֶׁה בְּמַעֲשֵׂה הַמְּנוֹרָה יוֹתֵר מִכָּל כְּלֵי הַמִּשְׁכָּן, עַד שֶׁהָרָאָה לוֹ הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא בְּאֶצְבַּע. בְּשִׁלְשָׁה דְבָרִים נִתְקַשֶׁה מִשֶׁה כּוֹי. מִקְּשָׁה זָהָב, מֵהוּ מִקְּשָׁה. כְּלוֹמַר, מֵה קֶשֶׁה הִיא לַעֲשׂוֹת. שֶׁהֲרֵבָה יָגַע מִשֶׁה עַד שֶׁלֹּא עָשָׂה הַמְּנוֹרָה, שֶׁכֵּן הוּא אוֹמֵר, מִקְּשָׁה תַעֲשֶׂה הַמְּנוֹרָה [\(שְׁמוֹת כה, לא\)](#). כִּיּוֹן שְׁנֵתְקַשֶׁה, אָמַר הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא לְמִשֶׁה, טוֹל כֶּכֶר זָהָב וְהַשְּׁלִיכֵהוּ לְאֵשׁ וְהוֹצִיאֵהוּ, וְהִיא נַעֲשִׂית מַעֲצָמָה, וְכַפְתוֹרִיָּה וּפְרָחִיָּה גְבִיעִיָּה וְקַנִּיָּה מִמָּנָה. אֶתְּהָ הָיָה מִכָּה בַּפְּטִישׁ, וּמַעֲצָמָה נַעֲשִׂית. לְכֶךָ הוּא אוֹמֵר, מִקְּשָׁה תַעֲשֶׂה הַמְּנוֹרָה, יוֹ"ד מְלֵא, וְלֹא כְּתִיב תַעֲשֶׂה. כְּלוֹמַר, מַעֲצָמָה תַעֲשֶׂה. מֵה עָשָׂה מִשֶׁה. נָטַל אֶת הַכֶּכֶר וְהַשְּׁלִיכוֹ לְאוּר, וְאָמַר מִשֶׁה, רַבּוֹנוּ שֶׁל עוֹלָם, הֲרִי הַכֶּכֶר נִשְׁלַךְ בְּתוֹךְ הָאֵשׁ, כְּשֵׁם שֶׁאַתָּה רוֹצֵה, תַעֲשֶׂה לְפָנֶיךָ. מִיָּד יֵצֵאת הַמְּנוֹרָה עֲשׂוּיָה כְּתֻקוֹנָה. לְכֶךָ כְּתִיב: כִּמְרָאָה אֲשֶׁר הָרָאָה ה' וְגוֹי. כֵּן עָשָׂה מִשֶׁה אֵין אוֹמֵר כָּאֵן, אֶלָּא כֵּן עָשָׂה, סֵתֵם. מִי עָשָׂה. הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא. לְפִיכֶךָ אָמַר לוֹ הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא לְהַזְהִיר אֶת אַהֲרֹן לְהַדְּלִיק, שְׁנֵאָמַר: בְּהַעֲלוֹתְךָ אֶת הַנְּרוֹת. אָמַר הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא לְיִשְׂרָאֵל, אִם הַזְהִרְתֶּם לְהִיּוֹת מְדַלִּיקִים לְפָנַי, אֲנִי מִשְׁמֵר אֶת נַפְשׁוֹתֵיכֶם מִכָּל דְּבַר רַע, שֶׁנִּמְשְׁלוּ נַפְשׁוֹתֵיכֶם כִּנֹּר, שְׁנֵאָמַר: יֵר ה' נִשְׁמַת אָדָם [\(מְשָׁלִי כ, כז\)](#).

ד **בְּהַעֲלוֹתְךָ** אֶת הַנְּרוֹת. זֶה שְׁאָמַר הַכְּתוּב: כִּי אֶתְּהָ תִּאִיר יֵרִי [\(תְּהִלִּים](#)

[יח, כט\)](#). אָמְרוּ יִשְׂרָאֵל לְפָנַי הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, רַבּוֹנוּ שֶׁל עוֹלָם, אֶתְּהָ אוֹמֵר שְׁנֵאִיר לְפָנֶיךָ, אֶתְּהָ הוּא יֵרוּ שֶׁל עוֹלָם, וְהָאוֹרָה דָּרָה אֶצְלֶךָ, כְּתִיב: הוּא גָּלָא עֲמִיקְתָּא וּמְסִתְרָתָא יַדַּע מַה בְּחִשׁוּכָא, וּנְהוֹרָא עִמָּה שְׂרָא [\(דְּנִיָּאל ב, כב\)](#), וְאַתָּה אוֹמֵר, אֶל מוֹל פְּנֵי הַמְּנוֹרָה יֵאִירוּ שְׁבַעַת הַנְּרוֹת. הֲוִי, כִּי אֶתְּהָ תִּאִיר

גרי. אמר להם הקדוש ברוך הוא, לא שאני צריך לכם, אלא שתאירו לי כשם שהארתי לכם. למה, לעלות אתכם בפני כל האמות, שיהו אומרים: ראו היאך ישראל מאירין למי שהוא מאיר לכל. משל למה הדבר דומה. לפקח וסומא שהיו מהלכים בדרך (וכו', תצוה ד). והיה הקדוש ברוך הוא מנהיגם ומאיר להם, שנאמר: וה' הולך לפניהם יומם וגו' (שמות יג, כא). כיון שהוקם המשכן, קרא הקדוש ברוך הוא למשה ואמר ליה: אמר להם שיאירו לי, שנאמר: דבר אל אהרן ואמרתי אליו בהעלותך. אמרו ישראל להקדוש ברוך הוא, כי אתה תאיר גרי, ואתה אומר לנו שנאיר לפניך. אמר להם הקדוש ברוך הוא לישראל, בשביל לעלות אתכם אמרתי שתאירו לי כשם שהארתי לכם בדרך. לכך נאמר: בהעלותך.

ה בהעלותך. מה כתיב למעלה מן הענין, ויהי ביום פלות משה

ויקריבו הנשיאים (במדבר ז, א-ט), ואחר כך, דבר אל אהרן בהעלותך. זה שאמר הכתוב: יראו את ה' קדושו, כי אין מחסור ליראיו (תהלים לד, ט). את מוצא למעלה, אחד עשר שבטים הקריבו, ושבט לוי לא הקריב, ושבט אפרים וכל הנשיאים הקריבו, חוץ מנשיאו של לוי. ומי היה נשיא לוי. זה אהרן, שנאמר: ואת שם אהרן תכתב על מטה לוי (במדבר יז, יח). ואהרן לא הקריב עם הנשיאים, והיה אומר אוי לי, שמא בשבילי אינו מקבל שבט לוי. אמר לו הקדוש ברוך הוא למשה, לך אמר לאהרן אל תתגרא, לגדולה מזו אתה מתקן. לכך נאמר: דבר אל אהרן ואמרתי אליו בהעלותך. הקרבנות, כל זמן שבית המקדש קיים הן נהגין. אבל הנרות, לעולם, אל מול פני המנורה. וכל הברכות שנתתי לך לברך את בני, אינן בטלן לעולם. דבר אחר, אל מול פני המנורה, שלא תהיו מבזין על המנורה. הוי שנאמר: כי מי בז ליום קטנות ושמחו וראו את האבן הבדיל ביד זרפבל שבעה אלה עיני ה' המה משוטטים בכל הארץ (זכריה ד, ט), זו המנורה. ומהו שבעה. אלה שבעת הנרות כנגד שבעה ככבים שמשוטטים בכל הארץ, כך חביבין הם לפני, שלא תהיו מבזין עליה. לכך נאמר: אל מול פני המנורה יאירו שבעת הנרות, שמא יטעה אותך יצרך לומר, שהוא צריך אורה. מה כתיב בחלונות בית המקדש, וחלונות אטמות אל התאים ואל אליהמה לפנימה לשער וגו' (יחזקאל מ, טז). בחלונות אין כתיב כאן, אלא כהחלונות (שם פסוק כה), שהיו רחבות מבחוץ וצרות מבפנים, כדי שיהו מוציאים אורה

לחויץ. אמר רבי ברכיה הכהן, הברק הזה תולדות האש של מעלה הוא, והוא יוצא ומבהיק את כל העולם כּלו, שְׁנַאֲמַר: וּדְמוּת הַחַיּוֹת מְרַאֲיָהוּן כְּגַחְלֵי אֵשׁ בּוֹעֵרוֹת כְּמֵרְאֵה הַלְפִידִים וְגוֹי' ([יחזקאל א, יג](#)), ומבהיק את כל העולם כּלו, וְאֲנִי צָרִיד לְאוֹר שְׁלֶכֶם. וְלָמָּה אֲמַרְתִּי לָכֶם. אֵלֶּא כִּדֵּי לְהַעֲלוֹתְכֶם, שְׁנַאֲמַר: בְּהַעֲלוֹתֶךָ. אָמַר רַבִּי חֲנִינָא, אָמַר הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, הַעֲיִנִים שָׁיֵשׁ בָּךְ, יֵשׁ בְּתוֹכְךָ לְבָן וְשָׁחַר, וְאִין אַתָּה רוֹאֶה מִתּוֹךְ הַלְבָן, אֵלֶּא מִתּוֹךְ הַשָּׁחַר. הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא שְׁכָלוֹ אוֹרָה, הוּא צָרִיד לְאוֹר שְׁלֶכֶם. דְּבַר אַחֵר, אֵל מוֹל פְּנֵי הַמְּנוּרָה. בְּשׂוֹר וְנָדָם מְדַלֵּיק גַּר מִנֵּר דְּלוּק, שְׁמָא יָכַל לְהַדְלִיק גַּר מִתּוֹךְ חֲשָׁךְ. אֲבָל הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא הַדְּלִיק אוֹר מִתּוֹךְ חֲשָׁךְ, שְׁנַאֲמַר: וְחֲשָׁךְ עַל פְּנֵי תְהוֹם ([בראשית א, ב](#)). מַה כְּתִיב אַחֲרָיו, וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים יְהִי אוֹר. אָמַר הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, וּמִתּוֹךְ הַחֲשָׁךְ הוֹצֵאתִי אוֹרָה, וְאֲנִי צָרִיד לְגֵרוֹת שְׁלֶכֶם. וְלָמָּה אֲמַרְתִּי לָךְ. בְּשָׁבִיל לְהַעֲלוֹתֶךָ, לְהַעֲלוֹת גַּר תְּמִיד ([שמות כז, כ](#)).

דְּבַר אַחֵר, בְּהַעֲלוֹתֶךָ. זֶה שְׁאֲמַר הַכָּתוּב: גַּם חֲשָׁךְ לֹא יַחֲשִׁיד מִמֶּךָ וְלִיָּלָה כִּיּוֹם יֵאִיר כְּחֹשֶׁכָה כְּאוֹרָה ([תהלים קלט, יב](#)). וְלָנוּ אַתָּה אוֹמֵר לְהַדְלִיק. שְׁנַאֲמַר: בְּהַעֲלוֹתֶךָ אֶת הַנְּרוֹת. מְשַׁל לָמָּה הַדְּבַר דּוֹמָה. לְמַלְךְ שְׁהִיָּה לוֹ אוֹהֵב. אָמַר לוֹ הַמֶּלֶךְ, תִּדְעַ שְׁאֲצִלָּךְ אֲנִי סוֹעֵד הַיּוֹם, לָךְ הַתְּקִין לִי. הַלָּךְ אוֹהֵבוֹ וְהַתְּקִין מִטָּה שֶׁל הַדְּיוּט, שְׁלַחַן שֶׁל הַדְּיוּט. כִּיּוֹן שְׁבָא הַמֶּלֶךְ, בְּאוֹ עֲמוֹ שְׁמִשִּׁין סָבְבוּ מְנוֹרוֹת שֶׁל זָהָב לְפָנָיו מִכָּאן וּמִכָּאן. כִּיּוֹן שְׁרָאָה אוֹהֵבוֹ אֶת כָּל הַכְּבוֹד הַזֶּה, נִתְבַּיֵּשׁ וְהִטְמִין אֶת כָּל מַה שְׁהַתְּקִין לוֹ, שְׁהִיָּה לוֹ הַכֹּל מִן הַהַדְּיוּטוֹת. אָמַר לוֹ הַמֶּלֶךְ, מַהוּ, לֹא אֲמַרְתִּי לָךְ שְׁאֲצִלָּךְ אֲנִי סוֹעֵד הַיּוֹם, לָמָּה לֹא הַתְּקַנְתָּ לִי כָלוּם. אָמַר לוֹ אוֹהֵבוֹ, אֲדַנִּי הַמֶּלֶךְ, כְּשִׁרְאִיתִי אֶת כָּל הַכְּבוֹד הַזֶּה, נִתְבַּיֵּשְׁתִּי וְהִטְמַנְתִּי כָּל מַה שְׁהַתְּקַנְתִּי לָךְ, שְׁהִיוּ כְּלֵי הַדְּיוּטוֹת. אָמַר לוֹ הַמֶּלֶךְ, חֲיִיד, שְׁאֲנִי פוֹסֵל אֶת כָּל כְּלֵי שְׁהַבְּאִתִּי עִמִּי, וּבְשָׁבִיל אֶהְבֶּתֶךָ, אִינִי מִשְׁתַּמֵּשׁ אֵלֶּא בְּשִׁלָּךְ. וְכִךְ הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא כְּלוֹ אוֹרָה, שְׁנַאֲמַר: וַיְהוֹרָא עַמָּה שְׁרָא ([דניאל ב, כב](#)). וְהוּא אוֹמֵר לְיִשְׂרָאֵל, הַתְּקִינֵנוּ מְנוּרָה וְנֵרוֹת. מַה כְּתִיב שָׁם, וַעֲשׂוּ לִי מִקְדָּשׁ וְשִׁכְנַתִּי בְּתוֹכְכֶם ([שמות כח, ח](#)), וַעֲשִׂיתֶם מְנוּרַת זָהָב טָהוֹר (שם כה, לא). כִּיּוֹן שְׁעֲשׂוּ, מִיָּד בָּאָה הַשְּׂכִינָה. מַה כְּתִיב שָׁם, וְלֹא יָכַל מֹשֶׁה לְבוֹא אֶל אֱהֱל מוֹעֵד ([שמות מ, לה](#)). מִיָּד קָרָא לְמֹשֶׁה, שְׁנַאֲמַר: וַיִּקְרָא אֶל מֹשֶׁה ([ויקרא א, א](#)). וְכַתִּיב: וּבִבְאֵ מֹשֶׁה אֶל אֱהֱל

מועד לדבר אתו [\(במדבר ז, פט\)](#). ומה דבר אליו. בהעלותך את הנרות. אמרו ישראל, שלח ארץ ואמתך כמה ינחוני [\(תהלים מג, ג\)](#). גדול אורו של הקדוש ברוך הוא, החמה והלבנה מאירין העולם. ומהיכן הן מאירין. מן זקוקי אור של מעלן הן חוטפין, שנאמר: לאור חציך יהלכו לנגה ברק חניתך [\(חבקוק ג, יא\)](#). גדול הוא האור של מעלן, שלא נתן ממנו לכל הבריות אלא אחד ממאה, שנאמר: ידע מה בחשוכא, ונהורא וגוי' [\(דניאל ב, כב\)](#). לפיכך עשיתי חמה ולבנה שיאירו לפניך, שנאמר: ויתן אותם אלהים ברקיע השמים להאיר על הארץ [\(בראשית א, יז\)](#). אל מול פני המנורה יאירו. אמר דוד, באור פני מלך חיים [\(משלי טז, טו\)](#). אמר רבי יעקב בר יוסי, נמנעה השמחה מן הרשעים ונתנה לצדיקים לישראל, שהצריך הקדוש ברוך הוא לישב עם בשר ודם בנר, עד שאמר להם: אל מול פני המנורה. רבי לוי ברבי אומר, מנורה טהורה ירדה מן השמים, שאמר לו הקדוש ברוך הוא למשה, ועשית מנורת זהב טהור [\(שמות כה, לא\)](#). אמר ליה: כיצד נעשה אותה. אמר לו: מקשה תעשה (שם). אף על פי כן נתקשה בה, וירד משה ושכח מעשיה. עלה ואמר, רבונו של עולם, שכחתי מעשיה. הראה לו הקדוש ברוך הוא למשה, ועוד נתקשה בה. אמר ליה: וראה ועשה (שם פסוק מ), עד שנטל הקדוש ברוך הוא מטבע של אש והראה לו עשייתה. אף על פי כן נתקשה על משה. אמר לו הקדוש ברוך הוא לך אצל בצלאל והוא יעשה אותה. ירד משה ואמר לבצלאל, ומיד עשאה. התחיל משה תמה ואומר: אני כמה פעמים הראה לי הקדוש ברוך הוא ונתקשיתי לעשותה, ואתה שלא ראית אותה עשית מדעתך. בצלאל, בצל אל היית עומד כשהראה לי הקדוש ברוך הוא עשייתה ואמר ועשית. ולפיכך, כשחרב בית המקדש, נגנזה המנורה. וזו אחד מן חמשה דברים שנגנזו, הארון, והמנורה, והאש, ורוח הקדש, והכרובים. וכשיעור הקדוש ברוך הוא ברחמיו ויבנה ביתו והיכלו, הוא מחזירן למקומן ומשמחן את ירושלים. מנין, שכן כתוב, יששום מדבר וציה ותגל ערבה ותפרח כחבצלת, פרח תפרח ותגל [\(ישעיה](#)

[לה, א-ב\)](#).

וידבר ה' וגוי', קח את הלויים. ילמדנו רבנו, כמה נימין היו באותו כנור שהיו הלויים מנגנין בו. כך אמר רבי יהודה, שבע נימין היו בכנור, שנאמר: שבע שמחות את פניך נעימות בימיך נצח [\(תהלים טז, יא\)](#). אל תהי

קורא שבע, אלא שבע שמחות. וכן דוד אומר, שבע ביום הללתיך על משפטי צדקך (שם קיט, קסד). ולימות המשיח נעשה שמונה, שכן דוד אומר בנגון, למנצח בנגינות על השמינית (שם ו, א). ולעתיד נעשה עשר, שנאמר: אלהים, שיר חדש אשר לך, בנגל עשור אומר לך (שם קמד, ט). ומי התקין להם. שמואל ודוד, שנאמר: הנה יסד דוד ושמואל הראה באמונתם (דה"א ט, כב). והם העמידו חלוקי השיר, שהיו הלויים עומדים על הדוכן ומזמרין לפני מי שאמר והיה העולם. ראה חבה שחבב הקדוש ברוך הוא את הלויים, שכן אמר הקדוש ברוך הוא למשה, הרבה הלויים חביבין לפני, קח אותם לשמי לשררה. מנין, ממה שקראו בענין קח את הלויים.

ח קח את הלויים. זה שאמר הכתוב: ה' צדיק יבחן וגו' (תהלים יא, ה). אין

הקדוש ברוך הוא מעלה את האדם לשררה, עד שבחן ובודק אותו תחלה. וכיון שהוא עומד בנסיונו, הוא מעלה אותו לשררה. וכן את מוצא באברהם אבינו, נסהו הקדוש ברוך הוא בעשר נסיונות ועמד בהן. ואחר כך ברכו, שנאמר: והי ברוך את אברהם בכל (בראשית כד, א). וכן יצחק נסהו בימי אבימלך ועמד בנסיונו, ואחר כך ברכו, שנאמר: ויזרע יצחק בארץ ההוא וימצא בשנה ההוא מאה שערים ויברכהו ה' (שם כו, יב). וכן יעקב אבינו נסהו בכל אותן הצרות, בעשו, ברחל, בדינה, ביוסף, בשמעון בבנימין. והיאך יצא מבית אביו, שנאמר: כי במקלי עברתי וגו' (שם לב, ט). ואחר כך ברכו, שנאמר: וירא אלהים אל יעקב עוד בבואו מפדן ארם ויברך אותו (שם לה, ט). וכן יוסף נסהו בכל אותן הצרות, באשת פוטיפר, והיה חבוש שתים עשרה שנה, ואחר כך יצא ונעשה מלך על שעמד בנסיונו. הוי, ה' צדיק יבחן. ואף שבטו של לוי נתנו נפשם על קדוש שמו של הקדוש ברוך הוא, שלא תבטל התורה. שבשעה שהיו ישראל במצרים, מאסו בתורה ובמילה, והיו כלם עובדי עבודה זרה. שכן יחזקאל מוכיחו, שנאמר: ואמרת אליהם פה אמר ה' אלקים ביום בחרי בישראל ואשא ידי לזרע בית יעקב (יחזקאל כ, ה). מה פתיב בסוף הענין, וימרו בי ולא אבו לשמע אלי, איש את שקוצי עיניהם לא השליכו וגו' (שם פסוק ח). מה עשה הקדוש ברוך הוא. הביא חשך על המצרים שלשת ימים והרג בהם כל רשעי ישראל. שכן הוא אומר, וברותי מכם המורדים והפושעים בי (שם

פסוק לח). וכן הוא אומר, התאנה חנטה פגיה וגו' (שה"ש ב, ג). התאנה חנטה פגיה, אלו הרשעים שבשראל. והגפנים סמדר נתנו ריח (שם), אלו הנשאים שעשו תשובה ונתקבלו. קומי לך רעיתי יפתי ולכי לך (שם), שהרי הגיע הקץ מו הגאלה. אבל שבטו של לוי כלם צדיקים היו, והיו עושין את התורה, שנאמר: כי שמרו אמרתך (דברים לג, ט), זו תורה. ובריתך ינצרו (שם), זו המילה. ולא עוד, אלא כשעשו את העגל, לא נשתתפו שם שבטו של לוי, שנאמר: ויעמד משה בשער המחנה וגו' ויאספו אליו כל בני לוי (שמות לב, כו). כיון שאמר להם משה, שימו איש חרבו על ירכו וגו' (שם פסוק כז). מיד עשו כן ולא נשאו פנים. וכן משה מברכו, האומר לאביו ולאמו לא ראיתיו ואת אחיו וגו' (דברים לג, ט). וכיון שראה הקדוש ברוך הוא, שהיו כלם צדיקים ונסה אותם ועמדו בנסיונם, שנאמר: אשר נסיתו במסה (שם פסוק ח), מיד אמר הקדוש ברוך הוא, והיו לי הלויים, לקיים מה שנאמר: ה' צדיק יבחן (תהלים יא, ה). אבל הרשעים, כתיב בהם, ורשע ואהב חמס שנאה נפשו (שם). אמר דוד, אשרי כל ירא ה' ההולך בדרךיו (שם קכח), (א).

ט וידבר ה' וגו'. עשה לך שתי חצוצרות כסף. זה שאמר הכתוב: שאו שְׁעָרִים רְאשֵׁיכֶם וְהִנְשְׂאוּ פִתְחֵי עוֹלָם (שם כד, ז). בשעה שהכניס שלמה את הארון לבית המקדש, התחיל שלמה אומר, שאו שְׁעָרִים רְאשֵׁיכֶם וְגו', שהיו הפתחים שפלים, ואמר, הנשאו פתחי עולם ויבא מלך הכבוד. אמרו לו השְׁעָרִים, מי הוא זה מלך הכבוד. בקשו השְׁעָרִים לירד עליו ולרץ את ראשו אלולי שאמר, ה' צבאות הוא מלך הכבוד סלה. חזר ואמר, ה' עזוז וגבור וגו', שאו שְׁעָרִים רְאשֵׁיכֶם. אמר להם: התגדלו שמלך הכבוד עליכם. מיד חלקו לו כבוד ונשאו עצמן ונכנס הארון. אמר להם הקדוש ברוך הוא, אתם חלקתם לי כבוד, חייכם, כשאחריב את ביתי אין אדם שולט בכם. תדע, שכל כלי בית המקדש גלו לבבל, שנאמר: ויתן ה' בידו את יהויקים מלך יהודה ומקצת כלי בית האלהים ויביאם ארץ שְׁנַעַר (דניאל א, ב). אבל שְׁעָרֵי בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, במקומן נגזו, שנאמר: טבעו בארץ שְׁעָרֵיהָ (איכה ב, ט). מהו ה' צבאות הוא מלך הכבוד סלה (תהלים כד, ז). שהוא חולק מכבודו ליראיו. כיצד, הוא נקרא אלהים, קרא למשה אלהים, שנאמר: ראה נתתיך אלהים לפרעה (שמות ז, א). הוא מחיה מתים, וחלק

מִכְבוֹדוֹ לְאַלְיָהוּ וְהַחֲזִיחַ אֶת הַמַּתִּים. שֶׁכֵּן אָמַר, וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם, רְאִי חַי בְּנֵי
(מל"א יז, כג). וּלְמֶלֶךְ הַמְּשִׁיחַ מְלָכִישׁ לְבוּשׁוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: הוֹד וְהִדָּר תִּשְׁוֶה עֲלָיו
(תהלים כא, ו). מָה הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא כְּתִיב בּוֹ, עָלָה אֱלֹהִים בְּתַרוּעָה, הִ' בְּקוֹל
שׁוֹפָר (שם מז, ו), וְאָמַר לוֹ הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה, מֶלֶךְ עֲשִׂיתִיךָ, שֶׁנֶּאֱמַר:
וַיְהִי בִישׁוּרוֹן מֶלֶךְ (דברים לג, ה). מָה מֶלֶךְ כְּשֶׁהוּא יוֹצֵא תוֹקְעִין לְפָנָיו, אִף
אֲתָה עֲשֵׂה לָךְ שְׁתֵּי חֲצוֹצְרוֹת כְּסָף, שֶׁבְּשַׁעַה שֶׁתִּהְיֶה יוֹצֵא וּמְכַנִּים אֶת
יִשְׂרָאֵל, יִהְיוּ תוֹקְעִים בָּהֶם וְהוּן מִתְכַּנְּסִין, שֶׁנֶּאֱמַר: וְתִקְעוּ בָהֶן וְנוֹעְדוּ
אֲלֵיכֶם. לְפִיכֶם, עֲשֵׂה לָךְ שְׁתֵּי חֲצוֹצְרוֹת כְּסָף. זֶה שֶׁאָמַר הַכְּתוּב: יִרְאֵה אֶת הִ'
בְּנֵי וּמֶלֶךְ עִם שׁוֹנִים אֶל תִּתְעַרֵּב (משלי כד, כא). וּמָהוּ וּמֶלֶךְ, הַמְּלִיכָהוּ עֲלֵיכֶם.
דָּבָר אַחֵר, וּמֶלֶךְ, הַמֶּלֶךְ יֵצֵר טוֹב עַל יֵצֵר רַע שֶׁנִּקְרָא מֶלֶךְ, שֶׁנֶּאֱמַר: וּבָא
אֲלֵיָהּ מֶלֶךְ גָּדוֹל וְסַבֵּב אוֹתָהּ (קהלת ט, יד). דָּבָר אַחֵר, וּמֶלֶךְ, מִן הַמֶּלֶךְ. יְכַל
אִם יֹאמַר לָךְ הַמֶּלֶךְ עֶבֶד עֲבוּדָה זָרָה תִשְׁמַע לוֹ. תִּלְמוּד לומר: יִרְאֵה אֶת הִ'
בְּנֵי וּמֶלֶךְ. שֶׁכֵּן מְצִינוּ בְּנְבוּכַדְנֶצַּר שֶׁאָמַר לְחַנְנִיָּה מִשָּׂאֵל וְעֲזַרְיָה לְעֶבֶד
עֲבוּדָה זָרָה וְלֹא שָׁמְעוּ לוֹ, אֲלֵא אָמְרוּ לוֹ: לֹא לְהִיךְ לֹא אֵיתְנָא פְּלַחִין,
וּלְצֻלָּם דְּהִבָּא דִּי הַקִּימַתָּ לֹא נִסְגַּד (דניאל ג, יח). אָמַר לָהֶם נְבוּכַדְנֶצַּר, הַצֵּדָא
שְׁדַרְךָ מִיִּשְׁדָּ וְעֶבֶד נְגוּ (שם פסוק יד), לֹא כִּף אָמַר לָכֶם הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא
שֶׁתִּהְיוּ שׁוֹמְעִין לְמַלְכוּת כָּל מָה שֶׁהוּא אָמַר לָכֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: אֲנִי פִי מֶלֶךְ
שָׁמַר (קהלת ח, ב). אָמְרוּ לוֹ: אֲתָה מֶלֶךְ עֲלֵינוּ לְמַסִּים וּלְאַרְנוֹנוּיֹת, אָבֵל לֹא
לְעֶבֶד עֲבוּדָה זָרָה. מֶלֶכָא לֹא אָמַר, אֲלֵא נְבוּכַדְנֶצַּר, אֲתָה וְכַלְבָּא שׁוּהָ. עֲנוּ
שְׁדַרְךָ מִיִּשְׁדָּ וְעֶבֶד נְגוּ וְאָמְרִין לְמַלְכָא, נְבוּכַדְנֶצַּר, לֹא חֲשַׁחִין אֲנַחְנָא עַל
דְּנָה פְּתַגְסָא לְהַתְּבוּתָךְ, הוּן אֵיתִי אֲלֵהֲנָא דִּי אֲנַחְנָא פְּלַחִין יְכַל לְשִׂיזְבוּתְנָא
מִן אַתּוּן נוּרָא יְקַדְתָּא וּמִן יִדְךָ מֶלְכָא יִשְׁזִיב, וְהוּן לֹא וְגו' (דניאל ג, טז-יח).
אָמְרוּ לוֹ: בֵּין מְצִיל וּבֵין אֵינוֹ מְצִיל, יִדְעֵה לְהוּא לָךְ מֶלְכָא דִּי לֹא לְהִיךְ לֹא
אֵיתְנָא פְּלַחִין וּלְצֻלָּם דְּהִבָּא דִּי הַקִּימַתָּ לֹא נִסְגַּד (שם). הֵוִי אָמַר, יִרְאֵה אֶת
הִ' בְּנֵי וּמֶלֶךְ. עִם שׁוֹנִים אֶל תִּתְעַרֵּב (משלי כד, כא), שֶׁלְכָל יִרְאִיו נְחֻשְׁבָּה
יִשְׂרָאֵל חֶלֶק שְׁלִישִׁית. וְעִם אוֹתָן שֶׁאֲמַרִין שֶׁהוּן שְׁנֵי אֱלֹהוֹת בְּעוֹלָם, אֶל
תִּתְעַרֵּב לָהֶם, שֶׁסוֹפֵן לְאַבְד מִן הָעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר: וְהָיָה בְּכָל הָאָרֶץ פִּי שְׁנַיִם
בָּהּ יִכְרְתוּ יִגְוְעוּ, וְהַשְּׁלִישִׁית יִנְתֵּר בָּהּ (זכריה יג, ח). וְאִין הַשְּׁלִישִׁית אֲלֵא
יִשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר: בְּיוֹם הַהוּא יִהְיֶה יִשְׂרָאֵל שְׁלִישִׁיהָ (ישעיה ט, כד). הֵוִי אָמַר,
יִרְאֵה אֶת הִ' בְּנֵי וּמֶלֶךְ (משלי כד, כא). כָּל מִי שֶׁהוּא יִרְאֵה מִן הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא,
נַעֲשֶׂה מֶלֶךְ. מִמִּי אֲתָה לָמַד. מֵאַבְרָהָם, עַל יְדֵי שֶׁנִּתְיָרָא מִן הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא,
נַעֲשֶׂה מֶלֶךְ. מִנִּינן שֶׁנִּתְיָרָא. דְּכְתִיב: כִּי עָתָה יִדְעָתִי כִּי יִרְאֵה אֱלֹהִים אֲתָה
(בראשית כב, יב). וּמִנִּינן שֶׁנַּעֲשֶׂה מֶלֶךְ, שֶׁנֶּאֱמַר: אֶל עַמְּךָ שׁוּהָ הוּא עַמְּךָ הַמֶּלֶךְ

(שם יד, יז). מהו עמק שְׁוּה. שְׁהֲשׂוּוּ הַכֹּל וְנִטְלוּ עֲצָה שָׁם וְקִצְצוּ אֲרָזִים וְעָשׂוּ כִּסֵּא וְהוֹשִׁיבוּ אוֹתוֹ עֲלֵיהֶם מְלֶךְ. וְלֹא תֹאמַר אֲבָרְהָם בְּלִבְדּוֹ, אֲלֵא אִף מֹשֶׁה שֶׁנִּתְגַּרַּא מִן הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּסְתַּר מֹשֶׁה פָּנָיו כִּי יָרָא מֵהַבֵּיט אֶל הָאֱלֹהִים (שמות ג, ו). וּמִנֵּיין שֶׁנֶּעֱשָׂה מְלֶךְ. דְּכַתִּיב: וַיְהִי בִישׁוּרוֹן מְלֶךְ (דברים לג, ה). אֲמַר לוֹ הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה, מְלֶךְ עֲשִׂיתִיךָ. מֵה מְלֶךְ שְׁיִוְצֵא לְמַלְחָמָה תוֹקְעִין לְפָנָיו, אִף אֲתָה כְּשֶׁאֲתָה יוֹצֵא לְמַלְחָמָה, יִהְיוּ תוֹקְעִין לְפָנֶיךָ. מִמֵּה שֶׁקָּרְאוּ בְּעַנְיָן עֲשֵׂה לָךְ שְׂתִי חֲצוּצְרוֹת כְּסָף.

עֲשֵׂה לָךְ, מִשְׁלָךְ. עֲשֵׂה לָךְ, לָךְ אֲתָה עוֹשֶׂה וְאִין אֲתָה עוֹשֶׂה לְאַחַר,

אֲתָה מִשְׁתַּמֵּשׁ בְּהוֹן וְאִין אַחַר מִשְׁתַּמֵּשׁ בְּהוֹן. תִּדְעַ לָךְ, שְׁהָרִי יְהוֹשֵׁעַ תִּלְמִידוֹ שֶׁל מֹשֶׁה לֹא נִשְׁתַּמֵּשׁ בְּהוֹן אֲלֵא בְּשׁוֹפְרוֹת. כְּשֶׁבָא לְהַלְחֵם בִּירִיחוֹ, נִתְכַּנְּסוּ לִירִיחוֹ שְׁבַע אַמּוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: וַתַּעֲבְרוּ אֶת הַיַּרְדֵּן וַתִּבְאוּ אֶל יְרִיחוֹ וַיִּלְחַמוּ בָכֶם בְּעֲלֵי יְרִיחוֹ הָאֱמֹרִי וְהַפְּרָזִי וְהַכְּנַעֲנִי וְהַחִתִּי וְהַגְּרִגְשִׁי הַחֹזִי וְהַיְבוּסִי וְאַתֶּן אוֹתָם בְּיַדְכֶם (יהושע כד, יא). וְכִי שְׁבַע אַמּוֹת הָיוּ בְּעֲלֵי יְרִיחוֹ שֶׁהַכְּתוּב אוֹמֵר בְּעֲלֵי יְרִיחוֹ הָאֱמֹרִי וְגו'. אֲמַר רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחֲמָן, יְרִיחוֹ הִיְתָה סוּגְרָה שֶׁל אֲרָץ יִשְׂרָאֵל. אֲמָרוּ, אִם נִכְבְּשָׁה יְרִיחוֹ, מִיָּד כָּל הָאֲרָץ נִכְבְּשֶׁת, לְפִיכָךְ נִתְכַּנְּסוּ לְתוֹכָהּ שְׁבַע אַמּוֹת. וַיְמָה כְּתִיב שָׁם. וַיִּרַע הָעָם וַיִּתְקַעוּ בְּשׁוֹפְרוֹת (יהושע ו, כ). מְלַמֵּד, שֶׁאַפְלוּ יְהוֹשֵׁעַ תִּלְמִידוֹ לֹא נִשְׁתַּמֵּשׁ בְּהוֹן. וְלֹא תֹאמַר, יְהוֹשֵׁעַ בְּלִבְדּוֹ, אֲלֵא מֹשֶׁה רַבֵּינוּ עֲצָמוּ עַד שֶׁהוּא בְּחַיִּים, נִגְנְזוּ. אֲמַר רַבִּי יִצְחָק, הָרִי זֶה שְׁמִשָּׁה אוֹמֵר, כְּשֶׁהוּא בָּא לְהַפְטֵר מִן הָעוֹלָם, הַקָּהִילוּ אֵלַי אֶת כָּל רְאֵשֵׁי שְׁבִטֵיכֶם (דברים לא, כח). וְהִיכֹן הָיוּ הַחֲצוּצְרוֹת שֶׁלֹּא הָיָה אוֹמֵר לָהֶם תִּקְעוּ בְּהוֹן וַיִּתְכַּנְּסוּ אֲלֵא שְׁעַד הוּא בְּחַיָּו, נִגְנְזוּ. אֲמַר רַבִּי יְהוֹשֵׁעַ דְּסַכְנִין בְּשֵׁם רַבִּי לִוִי, לְקַיֵּם מֵה שֶׁנֶּאֱמַר: אִין שְׁלִטוֹן בְּיוֹם הַמָּוֶת (סְהַלַת ח, ח). הָיוּ, עֲשֵׂה לָךְ שְׂתִי חֲצוּצְרוֹת, לָךְ אֲתָה עוֹשֶׂה וְאִין אֲתָה מִשְׁתַּמֵּשׁ בְּהוֹן כָּל יְמֵי חַיֶּיךָ. דְּבַר אַחַר, עֲשֵׂה לָךְ, אֲתָה מִשְׁתַּמֵּשׁ בְּהוֹן שְׂאֲתָה מְלֶךְ, וְאִין אַחַר מִשְׁתַּמֵּשׁ בְּהוֹן אֲלֵא דָּוִד הַמְּלֶךְ, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיַּעֲמְדוּ הַלְוִיִּם וְגו', וְהַשִּׁיר מְשׁוֹרֵר וְהַחֲצוּצְרוֹת מְחַצְרִים (דה"ב כט, כו-כח). אֲמָרוּ רַבּוֹתֵינוּ זְכוֹרָנֶם לְבָרְכָה, אִף הַחֲצוּצְרוֹת שֶׁהָיוּ בְּמִקְדָּשׁ, נִגְנְזוּ. אֲבָל דָּוִד הַמְּלֶךְ, הָיָה מִשְׁתַּמֵּשׁ בְּכִנּוֹר, שֶׁנֶּאֱמַר: עוֹרָה כְּבוֹדִי, עוֹרָה הַנֶּבֶל וְכִנּוֹר (תהלים נז, ט). אֲמַר רַבִּי שְׁמַעוֹן חֲסִידָא, כִּנּוֹר הָיָה תְלוּי לְמַעְלָה מִן מִטָּתוֹ שֶׁל דָּוִד. כִּיִּן שֶׁהִגִּיעַ חֲצוֹת לֵילָה, רוּחַ צְפוֹנִית מְנַשְׁבֶּת בּוֹ וּמְנַגֵּן מֵאֲלָיו. מִיָּד הָיָה עוֹמֵד דָּוִד וְכָל תִּלְמִידָיו וְהָיוּ

עוֹסְקִין בַּתּוֹרָה, וְהָיוּ יִגְעִים וּמְנַדְדִין שָׁנָה מֵעֵינֵיהֶם וְהוֹגִים בַּתּוֹרָה עַד עַמּוּד
הַשַּׁחַר. לְפִיכֵךְ הָיָה אוֹמֵר דָּוִד, עוֹרָה כְבוֹדִי, עוֹרָה הַיְבֵל וְכִנּוֹר, אֲעִירָה שַׁחַר
(ס). דָּרָךְ הַשַּׁחַר לְהִיּוֹת מְעוֹרָר בְּנֵי אָדָם, אֲבָל אֲנִי מְעוֹרָר אֶת הַשַּׁחַר. דָּבָר
אַחֵר, עוֹרָה כְבוֹדִי. מֵהוּ כְבוֹדִי. מִפְּנֵי כְבוֹד יוֹצְרִי. שֶׁהָיָה יֵצְרוֹ אוֹמֵר לוֹ:
דָּוִד, הֲלֹא אַתָּה מְלֹךְ. דָּרָךְ הַמְּלָכִים לְהִיּוֹת יְשָׁנִים עַד שְׁלֹשׁ שָׁעוֹת בַּיּוֹם,
וְלָמָּה אַתָּה עוֹמֵד חֲצוֹת לַיְלָה. וְהָיָה אוֹמֵר לוֹ: עוֹרָה כְבוֹדִי. אֵין כְּבוֹדֶךָ לְפָנַי
כְּבוֹד יוֹצְרֶךָ כָּלוּם. לְכֵךְ נֶאֱמַר: עוֹרָה כְבוֹדִי וְגוֹ'. חֲצוֹת לַיְלָה אֶקוּם לְהוֹדוֹת
לְךָ (תהלים קיט, סב). אֵמַר דָּוִד, חֲזֵב אֲנִי לְעַמֵּד בַּחֲצוֹת הַלַּיְלָה וּלְקַלְסֵךְ עַל
פְּלֹאוֹת שְׁעֵשִׂית עִם זְקִנְתִּי בַּחֲצֵי הַלַּיְלָה, דְּכַתִּיב: וַיְהִי בַּחֲצֵי הַלַּיְלָה וַיִּחַרְד
הָאִישׁ וַיִּלְפַּת וַיֹּאמֶר מִי אַתָּה, וַתֹּאמֶר אֲנֹכִי רוּחַ אֲמִתָּךְ (רות ג, ט). אֵמַר רַבִּי
יְהוֹנָדָה הַלֵּוִי בֶר שְׁלוֹם, אֵמַרְהָ לוֹ: בְּדַבְרִים אַתָּה מוֹצִיאֲנִי. אֵמַר לָהּ: חֵי ה',
אֵינִי מוֹצִיאֶךָ בְּדַבְרִים. חֵי ה', מְלַמֵּד, שֶׁהַשְּׂבִיעַ לְיֵצְרוֹ שֶׁהָיָה מְקַטְרְגוֹ
וְאוֹמֵר לוֹ: אַתָּה פְּנוּי וְהִיא פְּנוּיָה, הֲרִי הַשְּׂעָה שֶׁתִּזְקַק לָהּ. מִיָּד נִשְׁבַּע אוֹתוֹ
הַצַּדִּיק, חֵי ה'. כְּלוּמַר, אֵינִי נוֹגֵעַ בָּהּ בְּזוֹ הַלַּיְלָה. וְלֹא בְעַז לְבַד, אֲלֹא כָּל
הַצַּדִּיקִים מִשְׂבִּיעִין לְיֵצְרוֹ. שֶׁכֵּן אַתָּה מוֹצֵא בְּדוֹד כְּשֶׁנִּפְּלַ שְׂאוּל בְּיָדוֹ, מֵה
כְּתִיב שָׁם, וַיֹּאמֶר דָּוִד, חֵי ה' כִּי אִם ה' יִגְפְּנוּ אוֹ יוֹמוֹ יָבֹא וְנִמַּת אוֹ בַּמְּלַחְמָה
יָרֵד וְגוֹ' (ש"א כו, ט). לָמָּה נִשְׁבַּע שְׁתֵּי פְעָמִים. אֵמַר רַבִּי שְׂמוּאֵל בֶּר נַחֲמָן, הָיָה
יֵצְרוֹ בָּא וְאוֹמֵר לוֹ: אֵלּוֹ נִפְלַת אַתָּה בְּיָדוֹ, לֹא הָיָה מְרַחֵם עָלֶיךָ וְהָיָה
הוֹרְגֶךָ. וּמֵן הַתּוֹרָה, מִתֵּר לְהַרְגוֹ, שֶׁהֲרִי רוֹדֵף הוּא. לְפִיכֵךְ קִפֵּץ וְנִשְׁבַּע שְׁתֵּי
פְעָמִים חֵי ה', שֶׁאֵינִי הוֹרְגוֹ. אֵמַרוּ יִשְׂרָאֵל לְפָנַי הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, רַבּוֹנוֹ
שֶׁל עוֹלָם, אַתָּה יוֹדֵעַ כַּחוֹ שֶׁל יֵצֵר הָרַע שֶׁהוּא קָשָׁה. אֵמַר לָהֶם הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ
הוּא, סִלְקוּ אוֹתוֹ קִמְעָא קִמְעָא בְּעוֹלָם הַזֶּה, וְאֲנִי מֵעַבְרִירוֹ מִכֶּם לְעַתִּיד,
שֶׁנֶּאֱמַר: סוּלוֹ סוּלוֹ הַמְּסַלָּה סִקְלוֹ מֵאֲבָן (ישעיה סב, ט). וְכֵן הוּא אוֹמֵר, סוּלוֹ
סוּלוֹ פְּנוּ דָרָךְ, הֲרִימוּ מִכְּשׁוֹל מִדָּרָךְ עִמִּי (שם נז, יד). וְלְעוֹלָם הַבָּא, אֲנִי עוֹקְרוֹ
מִכֶּם, שֶׁנֶּאֱמַר: וְהִסִּירוֹתִי אֶת לֵב הָאֲבָן מִבְּשָׂרְכֶם וְנָתַתִּי לָהֶם לֵב בָּשָׂר
(יחזקאל לו, כו). כֵּךְ דָּרַשׁ רַבִּי תַנְחוּמָא בֶר אַבָּא.

יא ויאמר ה' אל משה אספה לי שבעים איש. ילמדנו רבנו, כמה

אמות חזב אדם לעמד מפני הזקן כשהוא רואה אותו עובר. כך שנו
רבתינו, בתוך ארבע אמות, חזב אדם לעמד מפני הזקן, שנאמר: מפני
שיבה תקום, והדרת פני זקן (ויקרא יט, לב). וכורע לפניו ושואל בשלמו בתוך

אַרְבַּע אַמוֹת. וְאִי זֶה הוּא הַהַדוּר שֶׁאִמְרָה תוֹרָה וְהַדְרַת פְּנֵי זָקֵן. שֶׁלֹּא יַעֲמֵד בְּמִקוּמוֹ, וְלֹא יִהְיֶה סוֹתֵר דְּבָרָיו. וְכִשְׁהוּא שׂוֹאֵל הֶלְכָה, שׂוֹאֵל בְּיָרְאָה. וְלֹא יִקְפֹּץ לְהִשִּׁיב, וְלֹא יִהְיֶה נִכְנָס לְתוֹךְ דְּבָרָיו. שֶׁכָּל מִי שֶׁאִינוֹ נוֹהֵג בְּרַבּוֹ כָּל הַמִּדּוֹת הָאֵלוֹ, נִקְרָא רָשָׁע לְפָנֵי הַמִּקּוּם, וְתִלְמוּדוֹ נִשְׁכַּח, וּשְׁנוֹתָיו מִתְקַצְרוֹת, וְלִסוּף הוּא בָּא לִידֵי עֲנִיּוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: וְטוֹב לֹא יִהְיֶה לְרָשָׁע וְלֹא יִזְרִיחַ יָמָיו כִּי יִפֹּל, אֲשֶׁר אֵינְנוֹ גֵרָא מִלְּפָנֵי הָאֱלֹהִים (סְהַלַת ח, ג). מוֹרָא זֶה אֵינוֹ יוֹדֵעַ מַה הִיא. כִּשְׁהוּא אֹמֵר, מִפְּנֵי שִׁיבָה תִּקּוּם וְיִרְאֵת מֵאֱלֹהִים (וִיקְרָא יט, לב). הַיּוֹ אֹמֵר, זֶה מוֹרְאֵת הָרַב. וְכֵן נֶאֱמַר בְּמִדּוֹת וּמִשְׁקֵלוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר בְּהוֹ מוֹרָא. אֲלֵא אִמְרַר רַבִּי אֶלְעָזָר, נֶאֱמַר כָּאן, פְּנֵי זָקֵן וְיִרְאֵת. וְנֶאֱמַר לְהֵלֵךְ, אֵינְנוֹ גֵרָא מִלְּפָנֵי הָאֱלֹהִים. לְכֹךְ חָיָב אָדָם לְהִקְדִּים לוֹ שְׁלוֹם בְּכַנִּיסָה וּבִיצִיאָה, וְלִנְהַג בּוֹ מוֹרָא וְכַבּוֹד, שֶׁנֶּאֱמַר: אֵת ה' אֱלֹהֶיךָ תִירָא (דְּבָרִים ו, ג). וְתִנְיָא, אֵת, לְרַבּוֹת אֵת בְּעַלֵי תוֹרָה, שֶׁאֵין לָךְ מִדָּה אַחֲרֵת כִּיּוֹצֵא בָּהּ. וְכֵן הוּא אֹמֵר, וְאַתָּן אוֹתָם רָאשִׁים עַל הָעָם (דְּבָרִים א, טו). מִכָּאן אֵת לְמַד, שֶׁתִּנְהַג בּוֹ מִנְהַג נְשִׂאוֹת, לְעַמֵּד מִפְּנֵיו, וְלְהִקְדִּימוֹ לְכָל דְּבַר שֶׁל גְּדֻלָּה. אִמְרַר רַבִּי אַבְבָּא הַכְּהֵן בַּר פִּפְא, כִּשְׁהִיִּיתִי רוֹאֵה סִיעָה שֶׁל בְּנֵי אָדָם, הִיִּיתִי הוֹלֵךְ בְּדֶרֶךְ אַחֲרֵת, שֶׁלֹּא לְהִטְרִיחַ עֲלֵיהֶם, שֶׁלֹּא יִהְיוּ רוֹאִין אוֹתִי וְעוֹמְדִין מִלְּפָנֵי. וְכִשְׁאִמְרַתִּי אֵלוֹ הַדְּבָרִים לְפָנֵי רַבִּי יוֹסֵף בַּר זְבִידָא, אִמְרַר לִי, צָרִיךְ אַתָּה לְעַבֵר לְפָנֵיהֶם, וְיִהְיוּ רוֹאִין אוֹתְךָ וְעוֹמְדִין לְפָנֶיךָ, וְאַתָּה מְבִיאֵן לִידֵי יִרְאֵת שְׂמִים, שֶׁנֶּאֱמַר: מִפְּנֵי שִׁיבָה תִּקּוּם וְהַדְרַת פְּנֵי זָקֵן וְיִרְאֵת. לָמָּה, שֶׁמַּעֲלָתוֹ שֶׁל צְדִיקִים הִיא מַעֲלָה שֶׁאֵין לָהּ יְרִידָה. אֲבָל מַעֲלָתוֹ שֶׁל עֹשֶׂה, מַעֲלָה שֶׁכְּלָה יְרִידָה הִיא, הַיּוֹם אֶפְרַכּוּס, לְמַחַר סָגוֹ, לְמַחַר סַרְדִּיּוֹט. וְכֵן כָּל גְּדוּלְיָהוֹן. וְכֵן הַנְּבִיא אֹמֵר, אִם תִּגְבִּיחַ כְּנִשְׁרָא וְאִם בֵּין כּוֹכְבִים וְגוֹי מִשֶׁם אוֹרִיךְ (עוֹבְדֵי א, ד). אֲבָל מַעֲלָתוֹ שֶׁל יַעֲקֹב, מַעֲלָה שֶׁאֵין לָהּ יְרִידָה, וְאֵין קִדְשָׁתָם מִתְחַלְלָת לְעוֹלָם. וְכֵן אַתָּה מוֹצֵא, שֶׁהַזְּקִנִים אֶחָד מִשְׁלֹשָׁה עֶשֶׂר דְּבָרִים, שֶׁהוּן כְּתוּבִים לְשֵׁמוֹ שֶׁל הַקְּדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא, אֵלוֹ הוּן, הַכֶּסֶף וְהַזָּהָב, וְהַכְּהִנִים, וְהַלּוּיִם, וְיִשְׂרָאֵל, וְהַבְּכוֹרוֹת, וְהַמְזֻבָּח, וְהַתְּרוּמוֹת, וְשֵׁמוֹן הַמְּשֻׁחָה, וְאַהֲלֵ מוֹעֵד, וּמִלְכוֹת בֵּית דָּוִד, וְהַקְּרִבָּנוֹת, וְאַרְצֵ יִשְׂרָאֵל, וְהַזְּקִנִים. הַכֶּסֶף וְהַזָּהָב, שֶׁנֶּאֱמַר: לִי הַכֶּסֶף וְלִי הַזָּהָב (חַגִּי ב, ח). הַכְּהִנִים מִנִּין. דְּכִתִּיב: וְזֶה הַדְּבַר אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה לָהֶם לְקַדֵּשׁ אֶתְּם לְכַהֵן לִי לְקַח וְגוֹי (שְׁמוֹת כט, א). הַלּוּיִם מִנִּין. שֶׁנֶּאֱמַר: וְהִיוּ לִי הַלּוּיִם (בְּמִדְבַר ח, יד). יִשְׂרָאֵל מִנִּין. שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי לִי בְנֵי יִשְׂרָאֵל (וִיקְרָא כה, נה). הַבְּכוֹרוֹת מִנִּין. שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי לִי כָּל בְּכוֹר (בְּמִדְבַר ח, יז). הַמְזֻבָּח מִנִּין. שֶׁנֶּאֱמַר: מִזְבֵּחַ אֲדָמָה תַעֲשֶׂה לִי (שְׁמוֹת כ, כא). הַתְּרוּמָה מִנִּין. שֶׁנֶּאֱמַר: וְיִקְחוּ לִי תְרוּמָה (שִׁם כה, ב). שֵׁמוֹן הַמְּשֻׁחָה מִנִּין.

שְׁנֵאמַר : שָׁמֹן מִשְׁחַת קֹדֶשׁ יִהְיֶה זֶה לִי (שם ל, לא). אֵהֵל מוֹעֵד מִנִּין. שְׁנֵאמַר : וְעָשׂוּ לִי מִקְדָּשׁ (שם כה, ח). הַקְרָבָנוֹת מִנִּין. שְׁנֵאמַר : אֶת קְרָבָנִי לְחָמִי לְאִשִּׁי (במדבר כח, ב). מַלְכוּת בֵּית דָּוִד מִנִּין. שְׁנֵאמַר : כִּי רָאִיתִי בְּבָנָיו לִי מִלֶּךְ (ש"א טז, א). אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל מִנִּין. שְׁנֵאמַר : כִּי לִי הָאָרֶץ (שמות יט, ה). הַזְקָנִים מִנִּין. שְׁנֵאמַר : אֶסְפָּה לִי שְׁבָעִים אִישׁ (במדבר יא, טז). דָּבָר אַחֵר, אֶסְפָּה לִי שְׁבָעִים אִישׁ, זֶה שְׁאֵמַר הַכְּתוּב : הַבּוֹנֶה בְּשָׂמִים מַעְלוֹתָיו וְאַגְדָּתוֹ עַל אֶרֶץ יִסְדָּה (עמוס ט, ו). מִשָּׁל לָמָּה הַדָּבָר דּוֹמָה. לְפַלְטָרִין שֶׁהֵיטָה בְּנוּיָה עַל גְּבֵי הַסְּפִינָה, כָּל זָמַן שֶׁהַסְּפִינּוֹת מְחַבְּרוֹת, פְּלִטָרִין שֶׁעַל גְּבִיָּהֶן עוֹמְדִת. לְפִיכֹךְ נֵאמַר, הַבּוֹנֶה בְּשָׂמִים מַעְלוֹתָיו. אִימָתִי כְּבִיכּוֹל כְּסָאוֹ מְבַסֵּס לְמַעַלּוֹ, בְּזָמַן שֶׁיִּשְׂרָאֵל עֲשׂוּיִין אֶגְדָּה אַחַת. לְכֹךְ נֵאמַר : הַבּוֹנֶה בְּשָׂמִים מַעְלוֹתָיו. אִימָתִי, בְּזָמַן שֶׁאַגְדָּתוֹ עַל אֶרֶץ יִסְדָּה. וְכֵן הוּא אוֹמֵר, וַיְהִי בִישְׁרוֹן מִלֶּךְ וְגו' (דברים לג, ה). לְכֹךְ אָמַר לִיָּה הַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה, אֶסְפָּה לִי שְׁבָעִים אִישׁ. לָמָּה, שֶׁכְּנוֹסָן שָׁל צְדִיקִים, הִנָּיָה לָהֶם, הִנָּיָה לְעוֹלָם. אָבֵל כְּנוֹסָן שָׁל רְשָׁעִים, תִּקְלָה לָהֶם, תִּקְלָה לְעוֹלָם.

יב אֶסְפָּה לִי שְׁבָעִים אִישׁ. בְּשַׁעָה שְׁאֵמַר לוֹ הַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה, אֶסְפָּה לִי שְׁבָעִים אִישׁ, אָמַר מֹשֶׁה, הֵיאָדָּ אֲנִי עוֹשֶׂה לְהַבִּיא אוֹתָן מִכָּל הַשְּׁבָטִים. אִם נָבִיא חֲמֹשֶׁה מִכָּל שְׁבָט וְשְׁבָט, אִין עוֹלִין לְמִנִּין שְׁבָעִים, נִמְצְאוּ שְׁשִׁים. וְאִם נָבִיא שֶׁשָּׂה מִכָּל שְׁבָט וְשְׁבָט, עוֹלִין לְמִנִּין שְׁנַיִם וְשְׁבָעִים. וְאִם נָבִיא שֶׁשָּׂה מִשְׁבָּט זֶה וְחֲמֹשֶׁה מִשְׁבָּט אַחֵר, הִרִינִי מִטִּיל קִנְיָה בִּין הַשְּׁבָטִים. מָה עָשָׂה. נָטַל שְׁבָעִים פְּתִיקוֹ וְכָתַב בָּהוֹן זָקוֹ, וְנָטַל שְׁבָעִים פְּתִיקוֹ חֲלִיקוֹ וְטָרְפוֹ וְנִתְּנָן בְּקַלְפִּי, וְאָמַר לָהֶם : בּוֹאוּ וְטָלוּ פְּתִיקְכֶם. כָּל מִי שֶׁהָיָה עוֹלָה בְּיָדוֹ פְּתִיק כְּתוּב בּוֹ זָקוֹ, הָיָה יוֹדֵעַ שֶׁנִּתְּמַנָּה זָקוֹ, דְּבָרֵי רַבִּי יְהוּדָה. אָמַר לִיָּה רַבִּי נְחֻמָּיָה, עֲדִין הֵיא מַחְלֶקֶת בְּדָבָר. שֶׁיִּכְלַל לוֹמַר לוֹ, אִין כָּאן פְּתִיק אֶחָד כְּתוּב בּוֹ זָקוֹ. שֶׁאֵלוֹ הָיָה שָׁם, מִיָּד הָיָה עוֹלָה בְּיָדִי. וְהֵיאָדָּ עָשָׂה. אָמַר רַבִּי נְחֻמָּיָה, כֹּךְ עָשָׂה מֹשֶׁה, נָטַל שְׁבָעִים וְשְׁנַיִם פְּתִיקוֹ וְכָתַב עַל שְׁבָעִים מִהוֹן זָקוֹ, וְשְׁנַיִם פְּתִיקוֹ חֲלִיקִים, וְטָרְפוֹ וְנִתְּנָן בְּקַלְפִּי, וְאָמַר לָהֶם : בּוֹאוּ וְטָלוּ פְּתִיקְכֶם. אִם עָלָה בְּיָדוֹ פְּתִיק כְּתוּב בּוֹ זָקוֹ, הָיָה יוֹדֵעַ שֶׁנִּתְּמַנָּה זָקוֹ. וְאִם עָלָה בְּיָדוֹ פְּתִיק חֲלֶק, הָיָה יוֹדֵעַ שֶׁלֹּא נִתְּמַנָּה. וְהַמְּנָה אָמַר לִיָּה : הִרִי שָׁם פְּתִיק אֶחָד כְּתוּב בּוֹ זָקוֹ, אֵלוֹ הֵייתָ רְאוּי לְהִתְמַנּוֹת, הָיָה עוֹלָה בְּיָדֶךָ. כִּינּוֹן שֶׁעָשָׂה לָהֶם כֹּךְ, נִתְּמַנּוּ הַזְקָנִים.

אֶלְדָּד וּמִידָד הָיוּ שָׁם וּמַעֲטוּ אֶת עֲצָמָם. אָמְרוּ, אִין אָנוּ כְּדַאי לְהִיּוֹת בְּמַנּוּי הַזְּקֵנִים. וְעַל שְׁמַעְטוּ אֶת עֲצָמָם, נִמְצְאוּ יִתְרִין עַל הַזְּקֵנִים בְּחַמְשָׁה דְּבָרִים. הַזְּקֵנִים לֹא נִתְנַבְּאוּ אֶלָּא לְמַחֵר, שֶׁנֶּאֱמַר: וְאֵל הָעַם תֹּאמַר הַתְּקַדְּשׁוּ לְמַחֵר. אֲבָל אֵלּוּ נִתְנַבְּאוּ מֵה שֶׁעֲתִיד לְהִיּוֹת בְּסוּף אַרְבַּעִים שָׁנָה, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּשְׁאַרוּ שְׁנֵי אַנְשִׁים וְגו'. וּמָה הָיוּ מִתְנַבְּאִין. יֵשׁ אוֹמְרִין, עַל מַפְלְתּוֹ שֶׁל גּוֹג הָיוּ מִתְנַבְּאִין. וַיֵּשׁ אוֹמְרִין, הָיוּ מִתְנַבְּאִין וְאוֹמְרִים: מִשָּׁה יָמוּת בְּמִדְבָּר, וַיְהוֹשֶׁעַ מְכַנֵּס אֶת יִשְׂרָאֵל לְאַרְצָה. תִּדְעַ לָהּ, שֶׁכֵּךְ הָיוּ מִתְנַבְּאִין. שֶׁכֵּךְ יְהוֹשֶׁעַ אָמַר לְמִשָּׁה, וַיַּעַן יְהוֹשֶׁעַ בֶּן נוּן מִשְׁרַת מִשָּׁה. וּכְתִיב: וַיֵּרָץ הַנַּעַר וַיִּגַּד לְמִשָּׁה. מִי הִזָּה זֶה, גִּרְשָׁם בֶּן מִשָּׁה. הַזְּקֵנִים לֹא נִכְנְסוּ לְאַרְצָה, אֲבָל אֶלְדָּד וּמִידָד נִכְנְסוּ. אֶלְדָּד, הוּא אֶלְיָדָד בֶּן כְּסִלוֹן. וּמִידָד, זֶה קִמּוֹאֵל בֶּן שִׁפְטָן. הַזְּקֵנִים לֹא נִתְפָּרְשׁוּ שְׂמוֹתָם, וְאֵלּוּ נִתְפָּרְשׁוּ שְׂמוֹתָם. וְהַזְּקֵנִים נִפְסְקָה נְבוֹאֲתוֹ, שֶׁהִיְתָה מִשָּׁל מִשָּׁה, שֶׁכֵּן הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא אָמַר לְמִשָּׁה, וְאַצְלַתִּי מִן הָרוּחַ אֲשֶׁר עָלֶיךָ וְשָׁמַתִּי עֲלֵיהֶם. אֲבָל אֵלּוּ הִיְתָה נְבוֹאֲתוֹ מִן הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, שֶׁנֶּאֱמַר: וַתִּנַּח עֲלֵיהֶם הָרוּחַ. וְאִם תֹּאמַר, הַזְּקֵנִים שֶׁהִיְתָה נְבוֹאֲתָם מִשָּׁל מִשָּׁה, שֶׁמָּא חָסַר מִנְבוֹאֲתוֹ כְּלוּם. מִשָּׁל לָנֹר שֶׁהִזָּה דְּלוּק וְהַדְּלִיקוּ מִמֶּנּוּ כַּמָּה נְרוֹת וְאוֹר דְּלִיקְתּוֹ לֹא חָסַר. אֵף כֹּאן מִשָּׁה, אֵף עַל פִּי שֶׁהִיְתָה נְבוֹאֲתַת שְׁבַעִים זְקֵנִים מִשָּׁלוֹ, לֹא חָסַר מִנְבוֹאֲתוֹ כְּלוּם, שֶׁנֶּאֱמַר: וְלֹא קָם נְבִיא עוֹד בְּיִשְׂרָאֵל כְּמִשָּׁה (דְּבָרִים לַד, ט).

יג אֶסְפָּה לִי שְׁבַעִים אִישׁ. וְכִי לֹא הָיָה לָהֶם זְקֵנִים לְשַׁעֲבֵר. וְהִלֵּא כָּבָר נֶאֱמַר בְּמִצְרַיִם, לֵךְ וְאַסְפֹּת אֶת זְקֵנֵי יִשְׂרָאֵל (שְׁמוֹת ג, טו). אֶלָּא מִפְּנֵי שֶׁאָמַר לִי הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא לְמִשָּׁה, אֶסְפָּה לִי שְׁבַעִים אִישׁ. לְלַמֶּדֶךָ, שֶׁבְּשַׁעֲה שֶׁאָמַר פְּרַעֲה, הִבָּה נִתְחַכְּמָה לוֹ וַיִּשְׁיִמוּ עָלָיו שְׁרֵי מַסִּים וַיִּבְּנוּ עָרֵי מִסְכָּנוֹת (שֵׁם א, י-יא), בְּאוֹתָהּ שַׁעֲה, קִבֵּץ אֶת כָּל יִשְׂרָאֵל וְאָמַר לָהֶם: בְּבַקְשָׁה מִכֶּם עֲשׂוּ עִמִּי הַיּוֹם טוֹבָה, הִיָּינוּ דְּכִתִּיב: וַיַּעֲבִידוּ מִצְרַיִם אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּפִרְדָּה (שֵׁם פְּסוּק יג). מֵהוּ בְּפִרְדָּה בְּפָה רַךְ. פְּרַעֲה נָטַל סֵל וּמִגְרָפָה. מִי הָיָה רוֹאֶה אֶת פְּרַעֲה נוֹטֵל סֵל וּמִגְרָפָה וְעוֹשֶׂה בְּלִבָּנִים וְלֹא הָיָה עוֹשֶׂה. מִיָּד הִלְכוּ כָּל יִשְׂרָאֵל בְּזִרְיוֹת וְעֲשׂוּ עִמּוֹ אוֹתוֹ הַיּוֹם בְּכָל כְּחוֹ, לְפִי שֶׁהָיוּ בְּעִלְי כַּח וְגִבּוֹרִים. כִּיּוֹן שֶׁהַחֲשִׁיכָה, הֶעֱמִיד עֲלֵיהֶם נוֹגְשִׁים, אָמַר לָהֶם: מָנוּ אֶת הַלְּבָנִים. מִיָּד עָמְדוּ וּמָנוּ אוֹתָם, וְאָמַר לָהֶם: כְּזֶה אַתֶּם מַעֲמִידִים לִי בְּכָל יוֹם וְיוֹם. מָנָה אֶת הַנוֹגְשִׁים שֶׁל מִצְרַיִם עַל הַשּׁוֹטְרִים שֶׁל יִשְׂרָאֵל,

והשוטרים נתמנו על יתר העם. וכשאמר להם: לא תאספון לתת תבן לעם (שם ה, ז), היו באין הנוגשים ומונין את הלבנים ונמצאו חסרים, היו מפין הנוגשים את השוטרים, שנאמר: ויכו שוטרי בני ישראל אשר שמו עליהם וגו' (שם פסוק יד). והיו השוטרים מכים על שאר העם ולא היו מוסרין אותן ביד הנוגשים, והיו אומרים: מוטב לנו ללקות, ואל יפשו שאר העם. לפיכך כשאמר הקדוש ברוך הוא למשה, אספה לי שבועים איש, אמר משה לפני הקדוש ברוך הוא, רבוני, איני יודע מי ראוי ומי אינו ראוי. אמר לו: אשר ידעת כי הם זקני העם ושוטרי, אותן הזקנים והשוטרים שמסרו עצמן ללקות עליהם במצרים במתכנת הלבנים, הם יבאו ויטלו בגדלה הזו. לפיכך הוא אומר, אשר ידעת כי הם זקני העם ושוטרי. ולפי שמסרו עצמן ללקות על הצבור, לפיכך, ונשאו אתך במשא העם. ללמדך, שהשון הקדוש ברוך הוא למשה. מכאן את למד, שכל מי שמוסר עצמו על ישראל, זוכה לכבוד ולגדלה ולרוח הקדש. לך כתיב: אשר ידעת כי הם זקני העם ושוטרי, מן אותם שכתוב בהן, ויכו שוטרי בני ישראל.

יד אספה לי שבועים איש מזקני ישראל. והיכו היו אותם הראשונים.

זה שאמר הכתוב: ירע כבירים לא חקר ויעמד אחרים תחתם (איוב לד, כד). עד שהיו ישראל במצרים, היה להם שבועים זקנים, שנאמר: לך ואספת את זקני ישראל (שמות ג, טז). ועמהם יצאו ממצרים. וכשעלה משה לקבל את התורה, עלו עמו, שנאמר: ויעל משה ואהרן נדב ואביהוא ושבועים מזקני ישראל (שם כד, ט). ואל הזקנים אמר שבו לנו בזה עד אשר נשוב אליכם (שם פסוק יד). כיון שעלה משה, התנה עם ישראל שיירד בסוף ארבעים יום. כיון ששהה לירד, כמו שנאמר: וירא העם כי בושש משה (שם לב, א), ואין בושש אלא לשון שהיה, שנאמר: מדוע בושש רכבו לבוא, מדוע אחרו פעמי מרכבותיו (שופטים ה, כח), נתכנסו כל ישראל אצל הזקנים, אמרו להם, משה התנה עמנו שיירד לסוף ארבעים יום והרי ארבעים יום ולא ירד, וישש שעות יותר, אין אנו יודעין מה היה לו. אלא, קום עשה לנו אלהים (שמות לב, א). כיון ששמעו כן, אמר להם: למה אתם מכעיסין למי שעשה לכם כל אותן הנסים והנפלאות. ולא שמעו להם, והרגום. וחור שעמד כנגדו בדברים קשים, עמדו עליו והרגוהו. נתכנסו כל ישראל על אהרן בטקסים גדולים, שנאמר: ויקהל העם על אהרן וגו' (שם). למה אתה

יושב. אמר רבי יצחק, רוח הקדש צווחת, שנאתי קהל מרעים ועם רשעים לא אשב (תהלים כו, ה). קום עשה לנו אלהים. ואם לא, כי זה, כזה אנו עושין לך. כשם שעמדנו על חור והרגנוהו, כך אנו עושין לך אם תמנע ממנו. כיון שראה אהרן מה שעשו לזקנים ולחור, נתגרא הרבה, שנאמר: וירא אהרן ויבן מזבח לפניו (שמות לב, ה), ויבן מזבוח. ומנין שהרגו לזקנים ולחור. שכן ירמיהו מוכיח את ישראל, שנאמר: גם בכנפיך נמצאו דם נפשות אביונים נקיים לא במחוקת מציאתים כי על כל אלה (ירמיה ב, לד). מהו על כל אלה. בשביל אלה אלהיך ישראל. מה פרע מהם, ויגף ה' את העם וגו' (שמות לב, לה). אחר זמן, כשסלח להם הקדוש ברוך הוא, אמר למשה, אספה לי שבעים איש, תחת אותן שבעים שנהרגו על קדשת שמי. הוי, ירע כפירים לא חקר, ויעמד אחרים תחתם.

טו אספה לי שבעים איש. זה שאמר הכתוב: דברי חכמים כדרבנות וכמשמרות נטועים בעלי אספות נתנו מרעה אחד (קהלת יב, יא). כדרבנות, כדור של בנות. מה הכדור של בנות מזרקין לו לכאן ולכאן, כך היו הדברות מזרקין בסיני. דבר אחר, כדרבנות. מה הדרבן הזה מביא חיים לעולם, אף דברי תורה מביאין חיים לעולם, שנאמר: כי הוא חייה וארץ ימיה (דברים ל, ב). דבר אחר, מה הדרבן הזה מכונן את הפרה לחרש לשויות את התלמים, אף דברי חכמים מכוננין את לומדיהם לומר על דבר האסור אסור ועל המתיר מתיר, ומראין פנים והוראות מן התורה. דברי חכמים כדרבנות, שלשה שמות נקראו לו, דרבן, מלמד, מרדע. למה נקרא שמו מלמד, שהוא מלמד את הפרה לחרש, מרדע, שמורה דעה לפרה לחרש. דרבן, שהוא דר אצל הפרה לתת לה בינה לחרש. ולכך נמשלו דברי תורה לדרבן, שמורה דעה ובינה לבני אדם. ואם תאמר, כשם שהדרבן מטלטל, כך דברי תורה מטלטלין. תלמוד לומר: כמשמרות נטועים. בעלי אספות. מהו בעלי אספות. אימתי הן נטועים באדם, בזמן שבעליהן נאספין מהם. כל זמן שרבו קים, הוא היה שואלו. מת רבו, הרי יגע ביום ובלילה לקים תלמודו, שאין לו למי הוא שואל. לכך נאמר: בעלי אספות. וכמשמרות נטועים, אמר רבי ברכיה הכהן ברבי, כמשמרות כתיב: ואנו קורין מסמרות, לומר לך, מה משמרות כהנה עשרים וארבע, אף ספרי תורה עשרים וארבעה. דבר אחר, למה כתיב כמשמרות, ואנו קורין מסמרות,

לְלַמֶּדְךָ, שְׂאֵם קִבְעַתְּ אוֹתָם כְּמִסְמֵר בְּלִבְךָ, הֵם מְשַׁמְרִין אוֹתְךָ. דַּבֵּר אַחֵר, וְכַמְשַׁמְרוֹת נְטוּעִים, מִכָּאן אָמְרוּ חֲכָמֵינוּ זְכוּרֵנָם לְבִרְכָה, אֲסוּר לְקָרוֹת בְּסִפְרִים הַחִיצוֹנִים, שְׁכֵתוֹב נְטוּעִים. אֵלוֹ הַסְנֵה־דְרִין. וְאֵם תֹּאמֶר, הֲרִי זֶה מִתִּיר וְזֶה אוֹסֵר, זֶה פּוֹסֵל וְזֶה מְכַשֵּׁיר, זֶה מְטַמֵּא וְזֶה מְטַהֵר, רַבִּי אֱלִיעֶזֶר מְחַיֵּב וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ פּוֹטֵר, בֵּית שַׁמַּאי אוֹסְרִים וּבֵית הַלֵּל מִתִּירִין, לְמִי אֲשַׁמַּע. אָמַר הַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, אֶף עַל פִּי כּוֹן, כָּלֵם נִתְּנוּ מִרְעָה אֶחָד, זֶה מֹשֶׁה, שֶׁנֶּאֱמַר בּוֹ: וּמֹשֶׁה הָיָה רֹעֵה [\(שְׁמוֹת ג, א\)](#), שֶׁקִּבֵּל מִיַּחֲדוֹ שֶׁל עוֹלָם, וְדַבְּרִים אֶחָדִים הֵם, אֲלֵא זֶה אוֹמֵר טַעַם אֶחָד, וְזֶה אוֹמֵר טַעַם אַחֵר. לְכֹךְ נֶאֱמַר: כָּלֵם נִתְּנוּ מִרְעָה אֶחָד.

טו אֲסֵפָה לִי שְׁבָעִים אִישׁ מִזְקֵנֵי יִשְׂרָאֵל. זֶה שֶׁאָמַר הַכְּתוּב: אוֹהֵב טָהוֹר לֵב, חוֹן שְׁפָתָיו רַעְהוּ מִלֶּךָ [\(מִשְׁלֵי כב, יא\)](#). לָמָּה לֹא אָמַר, אֲסֵפָה שְׁבָעִים אֲנָשִׁים. אֲלֵא אֵלוֹ שְׁבָעִים סְנֵה־דְרִין מִיַּחְדִּים, שְׁיִהְיוּ דוֹמִין לִי וּלְךָ. לִי, שֶׁנֶּאֱמַר: הִ' אִישׁ מִלְחָמָה [\(שְׁמוֹת טו, ג\)](#). וְלְךָ, שֶׁנֶּאֱמַר: וְהָאִישׁ מֹשֶׁה עֲנֵנוּ מְאֹד [\(בַּמִּדְבָר יב, ג\)](#). אֲסֵפָה לִי, וְכִי לֹא הָיוּ זְקֵנִים קִדְּם לְכוֹן. וְהֲרִי בְּהַר סִינַי נֶאֱמַר, וַיַּעַל מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן וְשְׁבָעִים מִזְקֵנֵי יִשְׂרָאֵל [\(שְׁמוֹת כד, ט\)](#), וְהַפְּרָשָׁה הַזֹּאת אַחֵר כֹּךְ הִיָּתְהָ, וְהִיָּכוֹן הָיוּ הַזְקֵנִים. אֲלֵא בְּשַׁעַה שֶׁבָּאוּ יִשְׂרָאֵל לְאוֹתָן הַדַּבְּרִים, וַיְהִי הָעַם כְּמִתְאוֹנְנִים וַתִּבְעַר בָּם אֵשׁ הִ', נִשְׂרָפוּ כָּלֵם בְּאוֹתָהּ שַׁעַה, אֲלֵא שְׁהִיָּתְהָ שְׁרִיפְתָן כְּשִׂרְפַת נָדָב וְאַבִּיהוּ, שֶׁאֶף הֵם הִקְלוּ רֵאשִׁים בְּעֵלְתָם לְהַר סִינַי כְּשִׂרְאוּ אֶת הַשְּׂכִינָה, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיַּחֲזוּ אֶת הָאֱלֹהִים וַיֵּאָכְלוּ וַיִּשְׁתּוּ (שם פסוק יא). וְכִי אֲכִילָה וַיִּשְׁתִּיָּה הָיָה שֵׁם. מִשָּׁל לָמָּה הַדַּבֵּר דוֹמָה, לְעֶבֶד שְׁהִיָּה מְשַׁמֵּר אֶת רְבוֹ וּפְרִסְתּוֹ בְּיָדוֹ וְהוּא נוֹשֵׂךְ מִמֶּנּוּ, כֹּךְ הִקְלוּ אֶת רֵאשִׁים כְּאוֹכְלִים וְשׁוֹתִים. וְהָיוּ רְאוּיִן לִישְׂרָף בְּאוֹתָהּ שַׁעַה הַזְקֵנִים וְנָדָב וְאַבִּיהוּ. וּמִפְּנֵי שְׁהִיָּה מִתֵּן תוֹרָה חֲבִיב לְפָנֵי הַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, לְפִיכֹךְ לֹא רָצָה הַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא לְפַלֵּעַ בָּהֶם בּוֹ בִּיּוֹם לַעֲשׂוֹת פְּרָצָה בָּהֶם, הִדָּא הוּא דְכִתִּיב: וְאֵל אֲצִילִי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֹא שְׁלַח יָדוֹ (שם), מִכָּלֵל שְׁהָיוּ רְאוּיִם לְהִשְׁתַּלַּח יָדוֹ. אֲבָל לְאַחַר זְמַן, בָּא לָהֶם. נָדָב וְאַבִּיהוּ נִשְׂרָפוּ כְּשֶׁנִּכְנְסוּ בְּאֵהָל מוֹעֵד. וְאֶף הַזְקֵנִים נִשְׂרָפוּ כְּשֶׁנִּתְּאוּ אוֹתָהּ הַתְּאֻנָּה, שֶׁנֶּאֱמַר: וְהִאֲסִפְסוּ אֲשֶׁר בְּקִרְבוֹ הַתְּאֻוֹת תְּאֻנָּה. מֵהוּ וְהִאֲסִפְסוּ. רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחֲמָנִי וְרַבִּי נַחֲמָנִי, אֶחָד מֵהֵן אוֹמֵר, אֵלוֹ הַגְּרִים שֶׁעָלוּ עִמָּהֶם מִמִּצְרַיִם שֶׁנֶּאֱסָפוּ עִמָּהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: וְגַם עָרַב רַב עִלָּה אִתָּם [\(שְׁמוֹת יב, לח\)](#). וְאֶחָד אוֹמֵר,

אין אֶסְפָּסוּף אֶלָּא סִנְהֶדְרִין, שֶׁנֶּאֱמַר: אֶסְפָּה לִּי שְׁבָעִים אִישׁ. מֵה כְּתִיב שֶׁם בְּאוֹתָהּ שָׁעָה, וְתִבְעַר בָּם אֵשׁ ה' וְתֹאכַל בְּקֶצֶה הַמִּחְנָה, בְּמִקְצִים שְׁבַמְחֻנָּה. וּמִנֵּין שְׁאוֹתָם זִקְנִים שְׁעָלוּ לְהַר סִינַי נִשְׁרְפוּ. שֶׁנֶּאֱמַר: וְתִבְעַר אֵשׁ בַּעֲדַתְם (תְּהִלִּים קו, יח). וְאִין עֵדָה אֶלָּא סִנְהֶדְרִין, שֶׁנֶּאֱמַר: וְהָיָה אִם מַעֲיִנִי הֵעֵדָה (בְּמִדְבָר סו, כד). וְכִתְיִב: וְאִם כָּל עֵדוֹת יִשְׂרָאֵל יִשְׁגּוּ (וַיִּקְרָא ד, ג). וְכֵן דָּוִד אוֹמֵר, וְאִף אֱלֹהִים עָלָה בָּהֶם וַיִּהְרֹג בְּמִשְׁמַנֵּיהֶם (תְּהִלִּים עח, לא), אֵלּוּ סִנְהֶדְרִין. וּבַחוּרֵי יִשְׂרָאֵל הַכְּרִיעַ (שס), אוֹתָן הַבְּחוּרִים שֶׁהִיוּ קְרוּיִם זִקְנִים שְׁכַתּוּב בָּהֶם, וַיּוֹסֵף עוֹד דָּוִד אֶת כָּל בְּחוּר בְּיִשְׂרָאֵל (שׁו"ב, א). וְכִשְׁחֲזְרוּ וּבָכוּ וּבִקְשׁוּ בְּשֵׁר. וְאִם תֹּאמֵר, בְּשֵׁר הָיָה מֵה שְׁבִקְשׁוּ. הֲלֹא כָּל מֵה שֶׁהִיוּ רוֹצִים, הִמָּן נִעְשָׂה לְתוֹךְ פִּיהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּתֵּן לָהֶם שְׁאֲלֹתָם (תְּהִלִּים קו, טו) וְגו'. וְאִם תֹּאמֵר שֶׁלֹּא הָיָה לָהֶם שׁוֹר וּבְהֵמָה, וְהֲלֹא כָּבֵר נֶאֱמַר, וְגַם עָרַב רַב עָלָה אֶתְּם וְצֹאן וּבִקֵּר מִקְנֵה כְּבֵד מְאֹד (שְׁמוֹת יב, לח). וְאִם נֹאמֵר אֶכְלוּם בְּמִדְבָר, וְהֲלֹא כְּתִיב בְּכִנִּיסְתֶּן לְאֶרֶץ, וּמִקְנֵה רַב הָיָה לְבָנֵי רְאוּבֵן וּלְבָנֵי גָד עֲצוּם מְאֹד (בְּמִדְבָר לב, א). מִכָּאן אֵמֵר רַבִּי שְׁמַעוֹן, לֹא בְּשֵׁר הָיָה שְׁנֵתְאוּ, שֶׁכֵּן הוּא אוֹמֵר, וַיִּמְטֵר עֲלֵיהֶם כַּעֲפָר שָׂאֵר (תְּהִלִּים עח, כז). וְאִין שָׂאֵר אֶלָּא עֲרִיוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: אִישׁ אִישׁ אֵל כָּל שָׂאֵר בְּשָׂרוֹ (וַיִּקְרָא יח, ו). הָיִי, שֶׁכֵּךְ בִּקְשׁוּ לְהַתִּיר לָהֶם אֶת כָּל שָׂאֵר בְּשָׂרוֹ, לֹא תִקְרְבוּ לְגִלּוֹת עֲרֹה, לְהַתִּיר לָהֶם אֶת הָעֲרִיוֹת. וְכֵן הוּא אוֹמֵר, וַיִּשְׁמַע מֹשֶׁה אֶת הָעַם בּוֹכָה לְמִשְׁפָּחוֹתָיו. וְכִשְׁבִּקְשׁוּ כֵן, לְפִיכֵךְ וַיַּחַר אִף ה' מְאֹד, וּבַעֲיֵנֵי מֹשֶׁה רַע. בְּאוֹתָהּ שָׁעָה, אֵמֵר מֹשֶׁה לְפָנָי הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, לָמָּה הִרְעַתָּ לְעַבְדְּךָ וּלְמָה לֹא מְצַאֲתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ. לְשַׁעֲבֵר הָיָה עִמִּי מִי יִשָּׂא בְּמִשְׁאֵן שֶׁל יִשְׂרָאֵל, וְעִכְשָׁו אֲנִי לְבָדִי אֵינִי יָכוֹל, שֶׁנֶּאֱמַר: לֹא אוּכַל לְשֹׂאת אֶת הָעַם הַזֶּה, אִם כָּכָה אֶתְּ עוֹשָׂה לִי, הִרְגֵנִי נָא הָרֹג. בְּאוֹתָהּ שָׁעָה, אֵמֵר לוֹ הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה, מִנֵּה תַחַת אוֹתָן הַזִּקְנִים, אַחֲרַיִם תַּחֲתֵיהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: אֶסְפָּה לִּי שְׁבָעִים אִישׁ. וַיִּרְדְּתִי וְדַבַּרְתִּי עִמָּךְ שֶׁם, לְהוֹדִיעַךְ שְׂיֹם מְנוּי הַזִּקְנִים הָיָה חֲבִיב לְפָנָי הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא כְּיוֹם מִתֵּן תּוֹרָה, שְׁכַתּוּב, כִּי בְיוֹם הַשְּׁלִישִׁי יֵרֵד ה' (שְׁמוֹת יט, יא). וְאִף בְּמְנוּי הַזִּקְנִים כְּתוּב בּוֹ יְרִידָה. מִשָּׁל לָמָּה הִדְבַר דּוֹמָה. לְמַלְךְ שֶׁהָיָה לוֹ פְּרִדָּס וְשָׂכַר לְתוֹכָהּ שׁוֹמֵר, וְנָתַן לוֹ שָׂכַר שְׁמִירָה לְשֹׁמֵר אֶת הַפְּרִדָּס. לְאַחַר זְמַן, אֵמֵר לוֹ הַשׁוֹמֵר, אֵינִי יָכֹל לְשֹׁמֵר כֵּל לְשֹׁמֵר כֵּל לְבָדִי, אֶלָּא הִבֵּא לִי עוֹד אַחֲרַיִם שִׁישְׁמְרוּ עִמִּי. אֵמֵר לוֹ הַמְּלֶכֶךְ, נָתַתִּי לָךְ אֶת הַפְּרִדָּס כֵּל לְשֹׁמְרוֹ, וְכֵל שְׂכִירוֹת שְׁמִירָתוֹ לָךְ נָתַתִּי. וְעִכְשָׁו אֶתְּהָ אוֹמֵר, הִבֵּא לִי אַחֲרַיִם שִׁישְׁמְרוּ עִמִּי. הָרִי אֲנִי מִבֵּיא אַחֲרַיִם שִׁישְׁמְרוּ עִמָּךְ. וְהָיִי יוֹדַע, שֶׁאִין אֲנִי נוֹתֵן לָהֶם שָׂכַר שְׁמִירָה מִשְׁלִי, אֶלָּא מִתּוֹךְ שָׂכַר שְׁנֵתְתִי לָךְ, מִשָּׁם הֵם נוֹטְלִין שְׂכִירָתוֹ.

כָּךְ אָמַר לוֹ הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא לְמִשְׁהָ, בְּשָׁעָה שֶׁאָמַר לוֹ : לֹא אוֹכֵל אֲנִי לְבָדִי לְשֵׁאת, אָמַר לוֹ הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, אֲנִי נִתְתִּי לָךְ דַּעַת וְכַח לְפָרְנִס אֶת בְּנִי, וְלֹא הִיִּיתִי מִבְּקֵשׁ אַחֲרֵים אֲלֵא כְּדִי שֶׁיְהֵא בָּךְ כַּח וְדַעַת וְנִתְיַחֲדַת אֶתְהָ בְּאוֹתָהּ גְּדֻלָּה, וְעַכְשָׁו אֶתְהָ מִבְּקֵשׁ אַחֲרֵים. אֲלֵא הָוִי יוֹדַע, שֶׁמִּשְׁלִי אֵינֶן נוֹטְלִין כְּלוּם, אֲלֵא מִשְׁלָךְ, שֶׁנֶּאֱמַר : וְאַצְלִיתִי מִן הָרוּחַ אֲשֶׁר עָלֶיךָ וְשִׁמְתִי עָלֶיךָם וְנִשְׂאוּ אֶתְךָ וְגוֹ'. וְאַף עַל פִּי כֵן מִשְׁהָ לֹא חָסַר כְּלוּם. תִּדַע לָךְ, שֶׁלְאַחַר אַרְבָּעִים שָׁנָה אָמַר לוֹ הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא לְמִשְׁהָ, קַח לָךְ אֶת יְהוֹשֻׁעַ בֶּן נֹון אִישׁ אֲשֶׁר רוּחַ בּוֹ וְנִתְתָּ מֵהוֹדֵךְ עָלָיו [\(במדבר כז, יח-כ\)](#). מֵה כְּתִיב בִּיהוֹשֻׁעַ, וִיהוֹשֻׁעַ בֶּן נֹון מָלֵא רוּחַ חֲכָמָה [\(דברים לד, ט\)](#). לָמָּה, כִּי סָמַךְ מִשְׁהָ אֶת יָדָיו עָלָיו (שם). אָמַר הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, בְּעוֹלָם הַזֶּה, יַחֲיִדִים נִתְנַבְּאוּ. אֲבָל לְעוֹלָם הַבָּא, כָּל יִשְׂרָאֵל נִעְשִׂין נְבִיאִים, שֶׁנֶּאֱמַר : וְהָיָה אַחֲרַי כֵן אֲשַׁפֵּךְ אֶת רוּחִי עַל כָּל בָּשָׂר וְנִבְּאוּ בְּנִיכֶם וּבְנוֹתֵיכֶם וְגוֹ' [\(יואל ג, א\)](#). כָּךְ דָּרַשׁ רַבִּי תַנְחוּמָא אַבָּא.

בַּר

פרשת שלח

א וַיְדַבֵּר ה' אֶל מֹשֶׁה שְׁלַח לָךְ אַנְשִׁים וְגוֹ'. יִלְמְדֵנוּ רַבֵּנוּ, מֵהוּ לְפָרֵשׁ לַיָּמִים הַגְּדוֹל קִדְּם לְשִׁבְתָּ שְׁלֹשָׁה יָמִים. כָּךְ שָׁנִי רַבּוֹתֵינוּ, אֵין מִפְּלִיגִין אֶת הַסְּפִינָה לַיָּמִים הַגְּדוֹל שְׁלֹשָׁה יָמִים קִדְּם לְשִׁבְתָּ, בְּזָמַן שֶׁהוּא הוֹלֵךְ לְמָקוֹם רְחוֹק. אֲבָל אִם מִבְּקֵשׁ לְפָרֵשׁ כְּמוֹ מַצוֹר לְצִידוֹן, מִתֵּר לוֹ לְפָרֵשׁ אֲפֵלוּ בְּעָרֵב שִׁבְתָּ. מִפְּנֵי שֶׁהִדְבָּר יָדוּעַ, שֶׁהוּא יָכֹל לִילֵךְ מִבְּעוֹד יוֹם. בְּמַה דְּבָרִים אֲמוּרִים, בְּשִׁלּוּחֵי הַרְשׁוֹת. וְאִם הָיָה שְׁלִיחַ מִצְּנֶה, מִתֵּר לוֹ לְפָרֵשׁ בְּכָל יוֹם שֶׁיִּרְצֶה. לָמָּה מִפְּנֵי שֶׁהוּא שְׁלִיחַ מִצְּנֶה, וְשִׁלְיַח מִצְּנֶה דוֹחָה אֶת הַשִּׁבְתָּ. וְכֵן אֶת מוֹצֵא בְּסִפְּהָ, שֶׁשְׁנֵינוּ, שְׁלּוּחֵי מִצְּנֶה פְּטוּרִין מִן הַסִּפְּהָ. שְׁאִין לָךְ חֲבִיב לְפָנֵי הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ

הוא כְּשֶׁלִיחַ מִצְוָה, שֶׁהוּא מְשַׁתְּלַח לַעֲשׂוֹת מִצְוָה וְנוֹתֵן נַפְשׁוֹ כְּדֵי שְׂיִצְלִיחַ בְּשִׁלְיָחוֹתָיו. וְאִין לָךְ בְּנֵי אָדָם שֶׁנִּשְׁתַּלְּחוּ לַעֲשׂוֹת מִצְוָה וְנוֹתְנִין נַפְשָׁם לַהֲצִלִּיחַ בְּשִׁלְיָחוֹתָיו, כְּאוֹתָן שְׁנֵי שְׁלוּחִים שֶׁשָּׁלַח יְהוֹשֻׁעַ בֶּן נוּן, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּשְׁלַח יְהוֹשֻׁעַ בֶּן נוּן וְגו' [\(יהושע ב, א\)](#). וּמִי הָיָה. שְׁנֵי רַבּוֹתֵינוּ, אֱלוּ פְּנִיחָס וְכָלֵב, וְהִלְכוּ וְנָתְנוּ נַפְשָׁם וְהִצְלִיחוּ בְּשִׁלְיָחוֹתָם. מֵהוּ חָרַשׁ לֵאמֹר מְלָמֵד, שֶׁעָשׂוּ עֲצָמָן קִדְרִין, וְהָיוּ צוֹנְחִין וְאוֹמְרִים: הֲרֵי קִדְרוֹת, כֹּל מִי שֶׁרוֹצֵה יָבֵא וַיִּקְנֶה. כֹּל כֵּךְ לָמָּה. שֶׁלֹּא יִרְגִישׁ בְּהוֹן אָדָם. לְכֹךְ כְּתִיב חָרַשׁ, קָרִי בִּיה חָרַס, כְּדֵי שֶׁלֹּא יֵאמְרוּ בְּנֵי אָדָם מְרַגְלִים. וַיִּלְכוּ בֵּית אִשָּׁה זֹנָה וּשְׂמָה רַחֲב וַיִּשְׁכְּבוּ שָׁמָּה (שם). עֲמָדָה וְקִבְלָה אוֹתָן. הֲרִגִישׁ בְּהוֹן מְלֶךְ יְרִיחוֹ וּשְׁמַע שֶׁבָּאוּ לְחַפֵּר אֶת כָּל הָאָרֶץ, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיֵּאמֶר לְמֶלֶךְ יְרִיחוֹ לֵאמֹר הֲנִי אֲנִישִׁים וְגו' (שם פסוק ב) כִּינּוֹן שֶׁהִלְכוּ לְבִקְשָׁם, מָה עָשִׂתָּה רַחֲב, נִטְלָה אוֹתָם לְהִטְמִינָם. אָמַר לָהּ פְּנִיחָס, אֲנִי כְּהוֹן, וְהִכְהִנִים נִמְשָׁלוּ לְמִלְאָכִים, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי שִׁפְתַי כְּהוֹן יִשְׁמְרוּ דַעַת וְתוֹרָה יִבְקֹשׁוּ מִפִּיהוּ כִּי מִלְאָךְ ה' צְבָאוֹת הוּא [\(מלאכי ב, ז\)](#). וְהִמְלִאךְ רוֹצֵה נְרָאָה, רוֹצֵה אֵינּוּ נְרָאָה. וְכֵן הִנְבִּיאִים נִמְשָׁלוּ לְמִלְאָכִים. שֶׁכֵּךְ הוּא אָמַר בְּמִנְשָׁה, וַיִּשְׁלַח מִלְאָךְ וַיּוֹצִיאֵנוּ [\(במדבר כ, טז\)](#). וְכִי מִלְאָךְ הָיָה, וְהָלֵא מִנְשָׁה הָיָה. אֶלֶּא מִכָּאן, שֶׁהִנְבִּיאִים נִקְרְאוּ מִלְאָכִים. וְכֵן הוּא אוֹמֵר, וַיַּעַל מִלְאָךְ ה' מִן הַגִּלְגָּל אֶל הַבּוֹכִים, וַיֵּאמֶר אֶעֱלֶה אֶתְכֶם מִמִּצְרַיִם וְגו' [\(שופטים ב, א\)](#). וְהָלֵא פְּנִיחָס הָיָה. אֶלֶּא מִכָּאן, שֶׁנִּקְרְאוּ הִנְבִּיאִים מִלְאָכִים. וְכֵן אֶת מוֹצֵא בְּאִשְׁתּוֹ שֶׁל מְנוּחַ, שֶׁאֲמָרָה, אִישׁ הָאֱלֹהִים בָּא אֵלַי וּמְרָאָהוּ כְּמְרָאָה מִלְאָךְ הָאֱלֹהִים נוֹרָא (שם יג, ו). וְכֵן הוּא אוֹמֵר, וַיֵּאמֶר חֲגִי מִלְאָךְ ה' בְּמִלְאָכוֹת ה' לָעַם לֵאמֹר [\(חגי א, יג\)](#). הָא לְמִדְתִּי, שֶׁנִּקְרְאוּ הִנְבִּיאִים מִלְאָכִים. וְכֵן הוּא אוֹמֵר. וַיְהִיו מְלַעֲיָבִים בְּמִלְאָכֵי הָאֱלֹהִים וּבּוֹזִים דְּבָרָיו [\(דה"ב, לו\)](#). לְפִיכֵךְ אָמַר לָהּ פְּנִיחָס, אֲנִי כְּהוֹן, כְּשֶׁאֲנִי רוֹצֵה נְרָאָה, וְכֶשֶׁאֲנִי רוֹצֵה אֵינִי נְרָאָה. וּמִנֵּן שֶׁלֹּא הִטְמִינָה אֶלֶּא לְכָלֵב. שֶׁנֶּאֱמַר: וַתִּקַּח הָאִשָּׁה אֶת שְׁנֵי הָאֲנָשִׁים וַתְּצַפְּנוּ [\(יהושע ב, ד\)](#). וַתְּצַפְּנִם אֵינּוּ אוֹמֵר כָּאן, אֶלֶּא וַתְּצַפְּנוּ. לְמַלְמֵד, כִּמְּהָ נָתְנוּ עֲצָמָן שְׁנֵי צְדִיקִים אֱלוּ לַעֲשׂוֹת שְׁלִיחוֹתָיו. אֲבָל שְׁלִיחוֹתָיו שֶׁשָּׁלַח מִנְשָׁה, הָיוּ רְשָׁעִים. מִנֵּן, מִמָּה שֶׁנִּקְרְאוּ בְּעֵנֶן וְהָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר שָׁלַח מִנְשָׁה לְתוֹר אֶת הָאָרֶץ, וַיִּשׁוּבוּ וַיִּלְּנוּ עָלָיו אֶת כָּל הָעֵדָה לְהוֹצִיא דָבָר עַל הָאָרֶץ. הָיוּ, שֶׁלַּח לָךְ אֲנָשִׁים.

ב שְׁלַח לָךְ אֲנָשִׁים. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: אֲשַׁתּוּלְלוּ אֲבִירֵי לֵב נָמוּ שְׁנַתֶּם

ולא מצאו כל אנשי חיל ידיהם [\(תהלים עו, ה\)](#). אשתוללו אבירי לב, אלו משה ואהרן, ששלחו המרגלים ובאו ואמרו לשון הרע על הארץ, ולא היו יודעין מה לעשות, אלא אף משה ואהרן נתרשלו ידם. מיד עמד כלב ושתק כל אותן האוכלסין, שנאמר: וניהס כלב את העם אל משה. עמד לו על הספסל והיה משתקן, ואומר הסו הסו, והם שותקין לשמע ממנו. אמר להן, טובה הארץ מאד מאד. אמר לו הקדוש ברוך הוא למשה, טובה גדולה אני מחזיק לכלב, שנאמר: זולתי כלב בן יפנה [\(דברים א, לו\)](#). מהו זולתי, זה לזה אותי יתר ויתר מששים מכס. אתם לא מצאתם ידיכם, אלא נתרשלתם. לכן נאמר, אשתוללו אבירי לב. כל כך למה. לפי שהיו שלוחים טפשיין. עליהם אמר שלמה, מקצה רגלים חמס שותה, שולח דברים ביד כסיל [\(משלי כו, ה\)](#).

ג שלח לך אנשים. רבי אחא הגדול פתח, יבש חציר נבל ציץ, ודבר אלהינו יקום לעולם [\(ישעיה מ, ח\)](#). משל למה הדבר דומה. למלך שהיה לו אוהב, והתנה עמו ואומר לו: בא וליך עמי ואני נותן לך מתנה. הלך עמו ונת. אמר המלך לבנו של אוהבו, אף על פי שמת אביך, איני חוזר בי במתנה שאמרתי לך, בוא וטל אותה. זה מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא. אוהב, זה אברהם, שנאמר: זרע אברהם אוהבי [\(שם מא, ח\)](#). אמר לו הקדוש ברוך הוא, בוא לך עמי, שנאמר: לך לך מארצך וגוי [\(בראשית יב, א\)](#). התנה עמו שהוא נותן לו במתנה את ארץ כנען, שנאמר: קום התהלך בארץ וגוי [\(שם יג, יז\)](#). וכן הוא אומר, כי את כל הארץ וגוי [\(שם פסוק טו\)](#). מת אברהם ויצחק ויעקב. אמר לו הקדוש ברוך הוא למשה, אף על פי שמתו האבות, התניתי עמך ליתן להם את הארץ, איני חוזר בי, אלא שלח לך אנשים. הוי, ודבר אלהינו יקום לעולם.

ד שלח לך אנשים. זה שאמר הכתוב: כחמץ לשנים וכעשן לעינים, כן העצל לשולחיו [\(משלי ג, כו\)](#). גבורים היו המרגלים שהיו מוציאים לשון הרע על הארץ, שנאמר: ויזרכו את לשונם, קשתם שקר וגוי [\(ירמיה ט, ב\)](#). משל למה הדבר דומה, לעשיר שהיה לו כרם. כשהיה רואה שהיין יפה, הוא

הָיָה אֹמֵר, הַכְּנִיסוּ אֶת הַיַּיִן בְּבֵיתִי. וּכְשֶׁהָיָה רוֹאֶה שֶׁהַיַּיִן נֶעֱשֶׂה חֲמֹץ, הָיָה אֹמֵר, הַכְּנִיסוּ אֶת הַיַּיִן בְּבֵיתְכֶם. אַף כִּדְּהַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא, כְּשֶׁרָאָה הַזְּקֵנִים מַעֲשִׂיהֶם כְּשָׂרִים, קָרָא אוֹתָם לְשֵׁמוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: אֶסְפָּה לִּי שְׁבָעִים אִישׁ (במדבר יא, טז). וּכְשֶׁרָאָה אֶת הַמְּרַגְלִים שֶׁהוּן עֲתִידִין לַחֲטֹא וּלְהוֹצִיא לְשׁוֹן הָרַע עַל הָאָרֶץ, קָרָא אוֹתָם לְשֵׁמוֹ שֶׁל מֹשֶׁה, שֶׁנֶּאֱמַר: שְׁלַח לְךָ אֲנָשִׁים. שְׁלַח לְךָ אֲנָשִׁים. זֶה שֶׁאֱמַר הַכְּתוּב: מִקְצֵה רִגְלִים חֲמָס שׁוֹתֶה. שׁוֹלַח דְּבָרִים בְּיַד כְּסִיל (משלי כו, ה). וְכִי כְּסִילִים הָיוּ הַמְּרַגְלִים. וְהִלֵּא כְּבָר נֶאֱמַר, שְׁלַח לְךָ אֲנָשִׁים. וְכָל מְקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר בּוֹ אֲנָשִׁים, בְּנֵי אָדָם צְדִיקִים הֵן. מִנִּין, שֶׁכֵּן הוּא אֹמֵר, וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל יְהוֹשֻׁעַ בְּחַר לָנוּ אֲנָשִׁים (שמות יז, ט). וְכֵן הוּא אֹמֵר, וְהָאִישׁ בִּימֵי שְׂאוֹל זָקֵן בָּא בְּאֲנָשִׁים (שׁוֹא יז, יב). וְכֵן הוּא אֹמֵר, וְנִתְּתָה לְאֶמְתְּךָ זֶרַע אֲנָשִׁים (שם א, יא). וְלֹאֲלוֹ אֶת קוֹרָא כְּסִילִים, שׁוֹלַח דְּבָרִים בְּיַד כְּסִיל. אֲלוֹ לֹא נִקְרְאוּ כְּסִילִים, אֲלָא עַל שֶׁהוֹצִיאוּ דְּבַת הָאָרֶץ, שֶׁנֶּאֱמַר: וּמוֹצִיא דְּבַת הוּא כְּסִיל (משלי י, יח). אַף עַל פִּי כֵן בְּנֵי אָדָם גְּדוֹלִים הָיוּ וְעָשׂוּ עֲצָמָן כְּסִילִים. עֲלִיהֶם מֹשֶׁה אֹמֵר, כִּי דוֹר תִּהְיֶה פּוֹכוֹת הִמָּה בְּנִים לֹא אֲמוּן בָּם (דברים לב, כ). שְׂאֵלוֹ נִבְחָרוּ מִכָּל יִשְׂרָאֵל עַל פִּי הַקְּדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא, וְעַל פִּי מֹשֶׁה. שֶׁכֵּן הוּא אֹמֵר, וַיִּיטֹב בְּעֵינַי הַדְּבָר, וַאֲקַח מִכֶּם שְׁנַיִם עֹשֵׂר אֲנָשִׁים, אִישׁ אֶחָד לְשִׁבְט (שם א, כג). וּמִנִּין אֶתְּהָ אֹמֵר, שֶׁהָיוּ צְדִיקִים. שֶׁהָרִי מֹשֶׁה לֹא רָצָה לְשַׁלְּחָם מִדַּעַת עֲצָמוֹ, שֶׁנִּמְלָךְ בְּהַקְּדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא עַל כָּל אֶחָד וַאֲמַר פְּלוֹנֵי מִשְׁבֵּט פְּלוֹנֵי. וַאֲמַר לוֹ: רְאוּם הֵם. מִנִּין שֶׁאֱמַר לוֹ הַקְּדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה, רְאוּם הֵם. שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּשְׁלַח אוֹתָם מֹשֶׁה מִמִּדְבַּר פָּאֲרֹן עַל פִּי ה'. וְאַחֲרֵי כֵן לְסוֹף אַרְבָּעִים יוֹם נִהְפְּכוּ וְעָשׂוּ כָּל אוֹתָהּ צָרָה, וְהוּן גָּרְמוּ לְאוֹתוֹ הַדּוֹר שֶׁיִּלְקָה אוֹתָהּ הַמַּכָּה, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי דוֹר תִּהְיֶה פּוֹכוֹת הִמָּה (שם לב, כ), שֶׁנִּבְחָרוּ צְדִיקִים. לְכָךְ נֶאֱמַר: שְׁלַח לְךָ אֲנָשִׁים, וְאֵלֶּה שְׁמוֹת הָאֲנָשִׁים.

ה דָּבָר אַחֵר, שְׁלַח לְךָ אֲנָשִׁים. מֵה כְּתִיב לְמַעַלָּה מִן הָעֲנָן, וְתִדְבַר מְרִים וְאַהֲרֹן בְּמֹשֶׁה (במדבר יב, א). וְאַחֲרֵי כֵן, שְׁלַח לְךָ אֲנָשִׁים. זֶה שֶׁאֱמַר הַכְּתוּב: לֹא יָדְעוּ וְלֹא יָבִינוּ כִּי טַח מִרְאוֹת עֵינֵיהֶם מִהַשְּׂכִיל לְבַתָּם (ישעיה מד, יח). מֵה רָאָה לוֹמֵר אַחֵר מַעֲשֵׂה מְרִים שְׁלַח לְךָ אֲנָשִׁים. אֲלָא שֶׁהָיָה צְפוּי לְפָנָי הַקְּדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא, שֶׁיְהִי בָּאִין וְאוֹמְרִין לְשׁוֹן הָרַע עַל הָאָרֶץ. אֱמַר הַקְּדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא, לֹא יְהִי לָהֶם פְּתִחוֹן פֶּה לוֹמֵר, לֹא הָיִינוּ יוֹדְעִים עֲנֵשׁ שֶׁל לְשׁוֹן

הרע מה הוא. לפיכך סמך הקדוש ברוך הוא הענין הזה לזה, כדי שיידעו הכל ענינו של לשון הרע. שאם בקשו לומר לשון הרע, יהו מסתכלין מה נעשה במרים. אף על פי כן לא רצו ללמד. לך נאמר: לא ידעו ולא יבינו. לך כתב הקדוש ברוך הוא שלוח המרגלים אחר מעשה מרים. הוי, לא ידעו ולא יבינו, כי טח מראות וגו'. דבר אחר, שלח לך אנשים, אף על פי שאמר הקדוש ברוך הוא למשה שלח לך אנשים, לא היתה מן הקדוש ברוך הוא שילכו. למה, שכבר אמר להם הקדוש ברוך הוא, שבחיה של ארץ ישראל, שנאמר: כי ה' אלהיך מביאך אל ארץ טובה (דברים ח, ז). ועד שהן במצרים אמר להם: וארד להצילו מיד מצרים וגו' (שמות ג, ח). והכתוב אומר, וה' הולך לפניו יומם (שם יג, כא). ומה הוא אמר שלח לך אנשים. אלא ישראל הן בקשו דברים הללו. שבשעה שהגיעו אל התחומים, אמר להם הקדוש ברוך הוא, ראה נתן ה' אלהיך לפניך את הארץ עליה רש וגו' (דברים א, כא). באותה שעה נתקרבו כל ישראל לפני משה, שנאמר: ותקרבון אלי כלכם (שם פסוק כב). זה שאמר עזרא, ולא שמעו אל מצותיך, וימאנו לשמע ולא זכרו נפלאותיך (נחמיה ט, טז-יז). וכן הוא אומר, וארון ברית ה' נוסע לפניו דרך שלשת ימים (במדבר י, לט). והם אמרו, נשלחה אנשים לפנינו ויחפרו לנו את הארץ (דברים א, כב), שלא האמינו. וכן דוד אומר, לא שמרו ברית אלהים, ובתורתו מאנו ללכת (תהלים עת, ט). רבי יהושע אומר, משל למה ישראל דומין. למלך שזמן לבנו אשה נאה בת טובים ועשירה. אמר ליה המלך, זמנתי לך אשה נאה בת טובים ועשירה שאין כמותה בעולם. אמר לו הבר, אלך ואראה אותה. שלא היה מאמין באביו. מיד הקשה הדבר והרע לאביו. אמר אביו, מה אעשה. אם אומר לו, איני מראה אותה לך, עכשו הוא אומר, כעורה היא, לפיכך לא רצה להראותה. לסוף אמר ליה: ראה אותה ותדע שלא כזבתי לך. ובשביל שלא האמנת בי, קונם שאין אתה רואה אותה בביתך, אלא לבנד אני נותנה. וכך הקדוש ברוך הוא אמר לישראל, טובה הארץ, ולא האמינו, אלא אמרו, נשלחה אנשים לפנינו. אמר הקדוש ברוך הוא, אם מעכב אני עליהם, הם אומרים: לא טובה הארץ, ולכך לא הראה אותה לנו. אלא יראו אותה, ובשבועה שאין אחד מהם נכנס לתוכה, אלא לבניהם, שנאמר: אם יראו את הארץ אשר נשבעתי לאבתם. ואומר: וטפכם אשר אמרתם לבז יהיה הם יבואו וגו'. כיון שאמרו למשה נשלחה אנשים לפנינו, התחיל משה עומד ותוהא, אמר, אי אפשר לי לעשות דבר עד שאמלך בהקדוש ברוך הוא. הלך משה ונמלך, ואמר ליה: כן וכך בניך מבקשים. אמר לו הקדוש

ברוך הוא, משה, אין זו תחלה להם. עד שהן במצרים הלעיגו לי, שנאמר: זו לעגם בארץ מצרים (הושע ז, טז), למודים הם בכך. לכך איני צריך, שהרי כתיב: ידע מה בחשוכא ונהורא וגו' (דניאל ב, כב). אמר לו הקדוש ברוך הוא, יודע אני מה הן אומרים: אלא אם בקשת, שלח לך אנשים, לך לעצמך. מנין, שכן כתיב: אלה שמות האנשים אשר שלח משה לתור את הארץ.

ויקרא משה להושע בן נון יהושע. מה ראה משה להוסיף על שמו של יהושע יו"ד. אלא כלב נטל שכרו מן הארץ, שנאמר: ולו אתן את הארץ אשר דרדך בה (דברים א, לו). ויהושע נטל שכר עשרת השבטים, שנתוסף על שמו יו"ד עשר, שנאמר: ויקרא משה להושע בן נון יהושע. דבר אחר, כיון שראה משה אותם המרגלים שהיו רשעים הרבה, אמר ליהושע, יה יושיעך מן הדור הרע הזה. אלה שמות האנשים. מה היו שמותם. סתור בן מיכאל, נחבי בן ופסי, גאואל בן מכי. יש בני אדם ששמותיהם כעורים ומעשיהם כעורים, שמותיהם נאים ומעשיהם נאים, שמותיהם כעורים ומעשיהם נאים. שמותיהם נאים ומעשיהם כעורים, זה ישמעאל ועשו. ישמעאל, שומע אל. עשו, עושה רצון עושיו. שמותיהם כעורים ומעשיהם נאים, אלו עולי גולה, בני ברקוס בני סיסרא בני תמח (עזרא ב, נג), ובנו בית המקדש. שמותיהם כעורים ומעשיהם כעורים, אלו המרגלים. מה כתיב בהם, סתור, שסתרו אל מן העולם. נחבי, שהחביא את דבריו. שמותיהם נאים ומעשיהם נאים, אלו השבטים. ויאמר אליהם עלו זה בנגב. עלו, שהם עולים. וישלח אותם משה לתור את ארץ כנען ויאמר אליהם עלו זה בנגב ועליתם את ההר. למה בנגב. שכן דרדך התגרים עושיו, ומראין את הפסלת תחלה, ואחרי כן מראין את השבח. וראיתם את הארץ מה היא. גי פעמים אמר להם ומה הארץ למה. בראשון אמר להם: וראיתם את הארץ. אמר להם: היו מסתכלים בארץ, יש ארץ מגדלת גבורים, ויש ארץ מגדלת חלשים, ויש ארץ מגדלת אוכלסין, ויש ארץ ממעטת אוכלסים. כך פקדם, ואת העם היושב עליה החזק הוא הרפה, ומה הארץ אשר הוא יושב בה הטובה היא אם רעה וגו'. מנין אתם יודעים כחם, הבמחנים אם במבצרים. אם במחנים הם שרוים, הם גבורים ובוטחים על כחם. אם במבצרים, חלשים הם ולבם רד. ומה הארץ השמנה היא, אם פרותיה קלים אם שמנים.

אמר להם: הסתכלו באבנים ובצורות שלה, אם של צונמא הם, הם שמנים. אם של חרסים הן, הם רזים. והימים ימי בפורי ענבים. מפאן אמרו, אין תקופת תמוז בלא תאנים וענבים.

ויעלו ויתרו את הארץ. כיצד, כשהיו נכנסין לעיר והדבר נוגף את

הגדולים ומתעסקין בני העיר בקבורתו, והיו נכנסין ובריה לא היתה רואה אותן, לכך אמרו, הארץ אשר עברנו בה לתור אותה ארץ אוכלת יושביה היא. בנסים שהיה עושה להם הקדוש ברוך הוא, בו הוציאו דבה. ויעלו בנגב ויבא עד חברון ושם אחימן ששי ותלמי, שהיו גבורים עד מאד, שנאמר: אשר אתה ידעת ואתה שמעת וגו' (דברים ט, ב). אמר רבי ברכיה הכהן ברבי, מצאו שלשה בני ענק, שנאמר: ושם אחימן ששי ותלמי. למה נקרא שמו אחימן. שהיה אומר, אחי, מאין יבא עלי שום אדם. ששי, שהיה בריא כשיש. תלמי, שהיה חזק ועושה תלמים בארץ. ילידי הענק, שהיה עונק את החמה. כשראו אותם מרגלים נתיראו. מיד הלכו ואמרו, כי חזק הוא מפנו. אמר רבי שמעון בן לקיש, הקישן כלפי מעלן, ובאותו העון נגזר עליהם גזרות קשות. מה הקדוש ברוך הוא אומר לירמיה, לך ואמר להן, אין אתם יודעים מה הוצאתם מפיהם, שנאמר: לקול המלה גדולה הצית אש עליה ורעו דליותיו (ירמיה יא, טז). לקול המלה גדולה שאמרתם, מה גרמתם לעצמכם, הצית אש עליה, יום לשנה יום לשנה ותשאנו את עונותיכם. אמרו, ונהי בעינינו כחגבים. אמר הקדוש ברוך הוא, ותרתני עליה. אלא, וכן היינו בעיניהם, מקפיד אני. וכי יודעים הייתם מה עשיתי אתכם בעיניהם. מי יאמר לכם, שלא הייתם בעיניהם כמלאכים. מה גרמו לעצמן. במספר הימים אשר תרתם את הארץ ארבעים שנה. לא דים כד, אלא שלא נכנסו לארץ. אמר להם הקדוש ברוך הוא לישראל, בעולם הזה, על ידי שהיו שלוחי בשר ודם, נגזר עליהם שלא יכנסו לארץ. אבל לעולם הבא, אני משלח לכם מלאכי פתאם ויפנה דרך לפני, שנאמר: ופתאם יבא אל היכלו וגו' (מלאכי ג, א).

והברון שבע שנים נבנתה לפני צען מצרים. להודיעך שבחה של

אֶרֶץ, שֶׁהִפְסִילַת שְׁבִי מִשְׁבַּח הַרְבֵּה יוֹתֵר מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם. שְׁבִשְׁעָה שְׁנַחֲלוּ בְּנֵי נַח אֶת הָעוֹלָם אַחֵר דּוֹר הַמַּבּוּל, הֵם בְּנוּ עֵינָם בְּמִקּוֹם הַפְּסִילַת תַּחֲלָה וְלֹא בְּמִקּוֹם הַשְּׁבִי, אֲלֹא בַּחֲרוּ הַפְּסִילַת שֶׁל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל. וְחִבְרוּן פְּסִילַת שֶׁל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל. וְצִעוּ מִצְרַיִם הִיא טוֹבָה שֶׁבְּאֶרֶץ מִצְרַיִם, וְזוֹ קִדְמָה לָהּ שְׁבַע שָׁנִים. וְאִם תֹּאמְרוּ, לֹא מִי שֶׁבָּנָה זֶה בָּנָה זֶה. הוּא הַדּוֹר הוּא הַמְשַׁפְּחָה, שְׁנֵאמַר: וּבְנֵי חָם, כּוּשׁ וּמִצְרַיִם וּפּוּט וּכְנַעַן [\(בְּרֵאשִׁית י, ו\)](#). וְעַמְדוֹ וּבְנוּ זֶה לִפְנֵי זֶה, וְחִבְרוּן שְׁבַע שָׁנִים נִבְנְתָה לִפְנֵי צֵעַן מִצְרַיִם. אָדָם אֶחָד בְּנֵאָו, וּמִפְּסִילַת שֶׁל רֵאשׁוֹן בָּנָה הַשְּׁנִיָּה. וַיִּבְאוּ עַד נַחֵל אֲשַׁכּוּל. לֹא רָצוּ לְטַל פְּרוֹת אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל. אֱלוּלֵי כָּלֵב שֶׁשָּׁלַף אֶת חֲרָבוֹ וַיִּרַד לִפְנֵיהֶם וַאֲמַר לָהֶם אִם אֵין אָנּוּ נוֹטְלִין אוֹ אֲתֵם הוֹרְגִים אוֹתִי אוֹ אֲנִי הוֹרֵג אֲתֶכֶם לֹא הָיוּ נוֹטְלִין. לְפִיכָךְ נֵאמַר, אִם לֹא הָאֶרֶץ אֲשֶׁר דָּרְכָה רַגְלֶךָ בָּהּ לָךְ תִּהְיֶה לְנַחֲלָה [\(יְהוֹשֻׁעַ יד, ט\)](#). וַיִּשְׁאוּהוּ בַּמּוֹט בְּשָׁנִים, אֵין פְּחוֹת מִשְׁנֵי מוֹטוֹת, לְפִי שֶׁאֵינוֹ אוֹמֵר בַּמּוֹט שָׁנִים, אֲלֹא בְּשָׁנִים. וַיֵּשׂ אוֹמְרִים: שְׁלֹשָׁה. בַּמּוֹט, אֶחָד בְּשָׁנִים, הָרִי שְׁלֹשָׁה. וְכַמָּה הָיָה מִשׁוּי בְּיַד כָּל אֶחָד וְאֶחָד. צֵא וּלְמַד מֵאַבְנֵים שֶׁנִּטְלוּ מִן הַיַּרְדֵּן, שְׁנֵאמַר: וְאֵת שְׁתֵּים עָשָׂרָה הָאַבְנֵים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר לָקַחוּ מִן הַיַּרְדֵּן הַקִּים יְהוֹשֻׁעַ בְּגִלְגָל (שם ד, ט). כַּמָּה שְׁעוֹרָה שֶׁל כָּל אֶחָד וְאֶחָד מֵהֶן. מִשְׁאוֹי אַרְבָּעִים סָאָה. מִכָּאֵן אֶת לְמַד לְאוֹתוֹ אֲשַׁכּוּל, אָדָם הַנוֹשֵׂא מִשְׁאוֹי לְעֶצְמוֹ וּמִגְבִּיָּה סָאָה, אִם מִגְבִּיָּה עָלָיו חֲבֵרוֹ, נוֹשֵׂא סָאָתִים. נוֹשֵׂא עִם חֲבֵרוֹ, נוֹשֵׂא שְׁלֹשׁ, הָרִי מִכָּאֵן הָיוּ מְחֻשְׁבִּים. וַיִּשׁוּבוּ מִתּוֹר הָאֶרֶץ מִקֶּץ אַרְבָּעִים יוֹם. וְהִלֵּא אֶת מוֹצֵא שֶׁהִלְכוּ דֶרֶךְ אַרְבָּעִים יוֹם מִן הַדְּרוֹם לְצָפוֹן, וּלְאַרְבָּעִים יוֹם הָיוּ מִהַלְכִין אֶת כְּלָהּ. אֲלֹא שְׁגָלוּי הָיָה לִפְנֵי הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, שֶׁהוּן בָּאוּ וְאוֹמְרִין לְשׁוֹן הָרַע וְנִגְזַר עַל אוֹתוֹ הַדּוֹר שָׁנִים שֶׁל צָרָה, יוֹם לְשָׁנָה יוֹם לְשָׁנָה תִּשְׁאוּ אֶת עוֹנוֹתֵיכֶם אַרְבָּעִים שָׁנָה, וְקִפֵּץ הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא לִפְנֵיהֶם אֶת הַדֶּרֶךְ.

ט לְמִקּוֹם הַהוּא קָרָא נַחֵל אֲשַׁכּוּל. זֶה שֶׁאֵמַר הַכָּתוּב: מִגִּיד מִרְאשִׁית

אַחֲרִית וּמִקְדָּם אֲשֶׁר לֹא נַעֲשׂוּ [\(יְשַׁעִיָּה מו, ט\)](#), שֶׁהִכֵּל הָיָה צְפוּי לִפְנֵי הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא. אֲשַׁכּוּל אוֹהֲבוֹ שֶׁל אַבְרָהָם הָיָה, וְנִקְרָא אֲשַׁכּוּל, עַל אוֹדוֹת הָאֲשַׁכּוּל שֶׁעֲתִידִים יִשְׂרָאֵל לְכַרֵּת מִמִּקּוֹמוֹ. וַיִּלְכוּ וַיִּבְאוּ אֶל מִשָּׁה וְאֶל אֶהָרֹן וְגוֹ', וַיִּסְפְּרוּ לוֹ וַיֹּאמְרוּ, בָּאנוּ אֶל הָאֶרֶץ אֲשֶׁר שְׁלַחְתָּנוּ וְגוֹ', אָפֶס כִּי עַז הָעָם. כִּךְ דֶּרֶכְכֶם שֶׁל מִסְפָּרֵי לְשׁוֹן הָרַע, פּוֹתַחִין בְּטוֹבָה וּמִשְׁלִימִין בְּרָעָה. עֲמַלְק יוֹשֵׁב בְּאֶרֶץ. מָה רָאוּ לִפְתַּח בְּעַמְלֶק. מָשַׁל לָמָּה הַדְּבָר דּוֹמָה. לְתִינּוֹק

שְׁסַרַח וְלָקָה בְּרִצּוּעָה. כְּשֶׁמִּבְקָשׁוֹ לְהַפְחִידוֹ, מִזְכִּירֵינוּ לוֹ הַרְצוּעָה שְׁלָקָה בָּהּ. כִּדּוּם הָיָה עֲמַלְק רִצּוּעָה רְעָה לְיִשְׂרָאֵל. וַיִּמָּה רָאָה לְיֹשֵׁב לוֹ עַל הַסֶּפֶר עַל דְּרֹךְ כְּנִיסַתְנוֹ שֶׁל יִשְׂרָאֵל לְאַרְצָהּ. אֲלֵא כִּדּוּם צָוָהוּ עָשׂוּ זְקֵנוֹ לְקַדְמוֹ לְדֶרֶךְ. וְעַקֵּר מִמְקוֹמוֹ וַיֵּשֶׁב לוֹ בְּדֶרֶךְ, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיֵּרֶד הָעַמְלָקִי וַהֲכַנְעֲנִי הַיֹּשֵׁב בְּהָר הַהוּא [\(במדבר יד, מה\)](#). וַהֲכַנְעֲנִי יוֹשֵׁב עַל הַיָּם, אֵלּוֹ הַגְּבוּרִים יוֹשְׁבֵינוּ עַל הַדֶּרֶךְ וְעַל יַד הַיָּרְדֵן. כִּדּוּם נִתְכַּוְּנוּ הַמְּרַגְלִים לְשֹׁבֵר לְבוֹ שֶׁל יִשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּנְיָאוּ אֶת לֵב בְּנֵי יִשְׂרָאֵל.

וַיֵּהָס כָּלֵב אֶת הָעָם. שְׁבִתְחִלָּה אָמַר לָהֶם אֲנִי עִמָּכֶם בַּעֲצָה אַחַת, וַיִּבְלְבוּ הָיָה לֹאמַר אֲמַת, שֶׁנֶּאֱמַר: וַאֲשֶׁב אוֹתוֹ דְּבַר כְּאֲשֶׁר עִם לְבָבִי, וְאֲחִי אֲשֶׁר עָלוּ עִמִּי הַמְּסִיּוֹ [\(יהושע יד, ז-ח\)](#). וְכֵן הִקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא מַעֲיֵד עָלֵינוּ, שֶׁנֶּאֱמַר: וְעַבְדִּי כָלֵב יִקְבַּל הַיְתָה רוּחַ אַחֲרַת וְגוֹ'. כְּשֶׁבָאוּ הַמְּרַגְלִים, אָמְרוּ, נֶאֱמַר עָלֵינוּ כָּלֵב. מִיָּד עָמַד עַל הַסֶּפֶסֶל וְשִׁתַּק אֶת כָּל יִשְׂרָאֵל, שֶׁהָיוּ מְסִיחִים עַל מֹשֶׁה. וַיֵּהָס כָּלֵב אֶת הָעָם אֶל מֹשֶׁה. וְהוּא הָיוּ סְבוּרֵינוּ שֶׁהָיָה אוֹמֵר לְשׁוֹן הָרַע, לְפִיכֹךְ שִׁתְּקוּ. פָּתַח וְאָמַר, עֲלֵה נִעְלָה וַיִּרְשָׁנוּ אוֹתָהּ כִּי יָכוֹל נוֹכַל לָהּ. מִיָּד כְּשֶׁשָּׁמְעוּ כִּדּוּם, חָלְקוּ כְּנִגְדוֹ וְאָמְרוּ, לֹא נוֹכַל לַעֲלוֹת אֶל הָעָם כִּי חֲזָק הוּא מִמֶּנּוּ, וַיִּצְיָאוּ דַבַּת הָאָרֶץ אֲשֶׁר תָּרוּ אוֹתָהּ.

וַיֵּתְנָה כָּל הָעֵדָה וַיִּתְּנוּ אֶת קוֹלָם. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: דְּבַרֵי נִרְגְּנוּ כְּמִתְלַהֲמִים, וְהֵם יָרְדוּ חֲדָרֵי בָטָן [\(משלי יח, ח\)](#). דְּבַרֵי שֶׁרְגְּנוּ הַמְּרַגְלִים אַחֲרֵי הַקְּדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא, גָּרְמוּ לָהֶם צָרָה גְּדוֹלָה. שֶׁאֵלּוֹ לֹא שָׁמְעוּ לְמְרַגְלִים, לֹא הָיוּ לוֹקִין עִמָּהֶם, אֲלֵא שֶׁהִשְׁלִימוּ אַחֲרֵיהֶן, שֶׁנֶּאֱמַר: וַתִּרְגְּנוּ בְּאֵהָלֵיכֶם [\(דברים א, כז\)](#). מֵהוּ וַתִּרְגְּנוּ. תִּרְתָּם גְּנוּת אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, שֶׁקָּרָאָה הַקְּדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא אֶרֶץ טוֹבָה. מִשָּׁל לְמִי שֶׁהָיָה אוֹהֵב לְמַלְךְ, וְהַמְּלֶךְ בּוֹרֵר מְנַה יָפָה לְתַת לוֹ. וְעָמַד אַחַד וְאָמַר לְאוֹהֵבוֹ שֶׁהִיא רְעָה, אֵינּוּ אוֹמֵר, לֹא כְּבִדְתָּ לְאוֹהֵבְךָ יָפָה.

יב ותשא כל העדה וגו'. זה שאמר הכתוב: נתנה עלי בקולה על כן

שנאתיה [\(ירמיה יב, ח\)](#), אותו קול שבכיתם, גרם לכם ללקות בשונאים. ועל אותו הדור אמר ישעיה, ביום נטעף תשגשגי ובבקר זרעף תפריחי [\(ישעיה יז, יא\)](#), ביום שאמר ליטע אתכם בארץ, עשיתם סיגים. ובבקר זרעף תפריחי, עד שלא בא השרב, פרחת. גד קציר ביום נחלה (שם), ביום שאמרתי לתן לכם נחלת אבותיכם, עשיתם קלון בעולם. וכאב אנוש (שם), זו הפרעניות שנטלתם ירשה לדורות, שבכו העדה בליל תשעה באב, ואמר להם הקדוש ברוך הוא, אתם בכיתם בכיה של חנם לפני, אני אקבע לכם לילה זו בכיה לדורות. ומן אותה שעה נגזרה על בית המקדש שתחרב, ועל ישראל שיגלו בין אמות העולם. שכן הוא אומר, וישא ידו להם להפיל אותם במדבר, ולהפיל זרעם בגוים ולזרותם בארצות [\(תהלים קו, כז-כז\)](#), נשיאות יד כנגד נשיאות קול. וילנו על משה ועל אהרן כל בני ישראל ויאמרו אליהם כל העדה, אלו סנהדראות. לו מתנו בארץ מצרים או במדבר הזה. משל למלך שעלה אדם אחד לבימה שלו לדון, הוציא דבר אחד מפיו במה שחייב את עצמו. הניח המלך האלוגין וחייבו מפיו, ואמר ליה: בדין שהוצאת מפיד, בו אני דנד, והא לך כמו שאמרתי. אף כך אמר להם הקדוש ברוך הוא, במדבר הזה יפלו פגריכם וגו'. חי אני נאם ה' אם לא כפאשר דברתם באזני. התחילו לומר, ולמה ה' מביא אותנו אל הארץ הזאת לנפל בחרב וגו', ויאמרו איש אל אחיו נתנה ראש ונשובה מצרימה, ויפל משה ואהרן על פניהם, ויהושע בן נון וכלב בן יפנה וגו', ויאמרו אל כל עדת בני ישראל וגו', אם חפץ בנו ה' וגו', אך בה' וגו'. אמרו להם, אין אתם נאמנים עלינו. אחינו חוששין בנו יותר מכס, שפנאמר: אנה אנחנו עולים אחינו המסו וגו' [\(דברים א, כח\)](#). ויאמרו כל העדה לרגם וגו'. ומי הם, משה ואהרן. וכבוד ה' נראה, מלמד, שהיו זורקין אבנים והענו מקבלן. ויאמר ה' אל משה עד אנה ינאצוני העם הזה ועד אנה לא יאמינו בי. אמר הקדוש ברוך הוא, שתי צוחות שצוחתי מפניהם. חייכם, שסופכם לצוח בשעבוד ארבע מלכיות, שפנאמר: עד אנה ה' תשפחני נצח, עד אנה תסתיר את פניך ממני, עד אנה אשית עצות בנפשי וגו', עד אנה ירום אויבי עלי [\(תהלים יג, ב-ג\)](#). צוחתי, עד מתי לעדה הרעה הזאת. סופכם לצוח, ונפשי נבהלה מאד וגו'.

(שם ו, ד).

ויאמר ה' אל מֹשֶׁה עַד אָנֹכָה יִנְאַצְנִי הָעַם הַזֶּה. זֶה שְׁאֵמַר הַפְּתוּב :

וּתְפָרְעוּ כָל עֲצָתִי (משלי א, כה), כָּל הַטּוֹבָה אֲשֶׁר יַעֲצֵתִי עֲלֵיכֶם, קַלְקֵלְתֶם וּבִטַּלְתֶם אוֹתָהּ. מִתְחַלָּה, וְאֵרַד לְהַצִּילוֹ מִיַּד מִצְרַיִם (שמות ג, ח), בְּאֵלֶיךָ אֲלָפִים וְרַבֵּי רַבּוֹת שֶׁל מַלְאָכִים יִרְדְּתִי בְּשִׁבְלֵיכֶם, וְהִיִּיתִי מוֹסֵר לְכָל אֶחָד וְאֶחָד שְׁנֵי מַלְאָכִים. רַבִּי יוֹחָנָן אוֹמֵר, אֶחָד חוֹגֵר זַיְנוּ וְאֶחָד נוֹתֵן עֵטְרָה בְּרֵאשׁוֹ. רַב הוֹנָא אָמַר, פּוֹרְפוּרִיא הַלְבִּישֶׁם וְשֵׁם הַמְּפָרֵשׁ חֲקוּק עֲלֵיהֶם. כָּל הַיָּמִים שֶׁהָיָה בְּיָדָם, לֹא הָיָה דְבָר רַע נוֹגֵעַ בָּהֶם וְלֹא מַלְאָךְ וְלֹא דְבָר אֲחֵר. וּכְשֶׁחֲטָאוּ, אָמַר לָהֶם מֹשֶׁה, הוֹרֵד עֲדִיךָ (שם לג, ה). בְּאוֹתָהּ שָׁעָה, וַיִּשְׁמַע הָעַם אֶת הַדְּבָר הַרַע הַזֶּה (שם פסוק ד). וַיִּכְתֹּיב : וַיִּתְנַצְּלוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת עֲדִיךָ מֵהָר חוֹרֵב (שם פסוק ו). מָה עָשָׂה הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא. הֵבִיא מַלְאָךְ הַמָּוֶת וְאָמַר לוֹ : כָּל הָעוֹלָם בְּרִשׁוּתְךָ, חוּץ מֵאַמָּה זֹאת שֶׁבַחְתִּיתָ בָּהּ. אָמַר מַלְאָךְ הַמָּוֶת לִפְנֵי הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, לְחַנּוּם נִבְרָאתִי בְּעוֹלָם. אָמַר לוֹ הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, בְּרֵאֲתִיךָ שֶׁתְּהִיָּה מִשְׁפִּיל בְּכָל אַמָּה חוּץ מֵאַמָּה זֹאת שֶׁאֵין לָךְ רִשׁוּת בָּהּ. רָאָה עֲצָה שְׁיַעֲץ הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא עֲלֵיהֶם, שֶׁיְהִיּוּ חַיִּים וְקִיָּמִים, שֶׁנֶּאֱמַר : וְאַתֶּם הַדְּבָקִים בְּה' אֱלֹהֵיכֶם, חַיִּים כָּלְכֶם הַיּוֹם (דברים ד, ד). וְכֵן הוּא אוֹמֵר, וְהַמְּכַתֵּב מִכְּתָב אֱלֹהִים הוּא, חֲרוּת עַל הַלּוּחוֹת (שמות לב, טז). מֵאֵי חֲרוּת. אָמַר רַבִּי יְהוּדָה, חֲרוּת מִן הַמְּלָכִיּוֹת. רַבִּי נַחֲמִיָּה אוֹמֵר, חֲרוּת מִמַּלְאָךְ הַמָּוֶת. וְרֵאוּ עֲצָה שְׁיַעֲץ הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא עֲלֵיהֶם. מִיַּד קַלְקְלוּ אֶת הָעֲצָה אַחֵר אַרְבָּעִים יוֹם. לָכֵן נֶאֱמַר : וּתְפָרְעוּ כָל עֲצָתִי. וְעַל זֶה נֶאֱמַר, עַד אָנֹכָה יִנְאַצְנִי. אָמַר מֹשֶׁה, וְשָׁמְעוּ כִּי אֵתָה ה' בְּקִרְבֵּי הָעַם הַזֶּה וְגוֹ'. מָה אַמּוֹת הָעוֹלָם אוֹמְרִים. אֱלֹהֵי כְּנָעַן הֵם קֹשִׁים מֵאֱלֹהֵי מִצְרַיִם. אֱלֹהֵי מִצְרַיִם שָׁקַר. אָבֵל שֶׁל כְּנָעַן, בְּעֲלֵי כַח הֵם. וְאָמְרוּ אֵל יוֹשֵׁב הָאָרֶץ הַזֹּאת וְגוֹ', מִבְּלַתִּי יִכְלַת ה'. שֶׁלֹּא יֵאמְרוּ הָאֲמּוֹת, לֵאלֹלוּ שֶׁקֶרְאָם בְּנֵי בְּכוֹרֵי, הוּא מִכְּלָה כָּד, מִבְּלַתִּי יִכְלַת ה' לְהִבְיָאָם. אָמַר מֹשֶׁה, אֵתָה אוֹמֵר, אֲכַנּוּ בַּדְּבָר וְאוֹרְשָׁנוּ. וְאֲנִי אוֹמֵר, סִלַּח נָא. אֲכַנּוּ בַּדְּבָר וְאוֹרְשָׁנוּ. אָמַר מֹשֶׁה, רַבּוֹנוּ שֶׁל עוֹלָם, הִבֵּט לְבַרִּית אֲבוֹתֶם שֶׁנִּשְׁבַּעְתָּ לָהֶם, שֶׁתַּעֲמִיד מֵהֶם מְלָכִים נְבִיאִים וְכַהֲנִים. אָמַר לוֹ הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, וְאֵין אֵתָה מִבְּנֵיהֶם, אֲעֲשֶׂה אוֹתְךָ לְגוֹי גָּדוֹל וְעַצוּם וְרַב מִמֶּנּוּ. כִּיּוֹן שֶׁרָאָה מֹשֶׁה כָּד, עָמַד וּבָא לִפְנֵי בְּמִדָּה אַחֲרֵת, וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֵל ה', וְשָׁמְעוּ מִצְרַיִם וְגוֹ', וְאָמְרוּ אֵל יוֹשֵׁב הָאָרֶץ הַזֹּאת, וַיֹּאמְרוּ, שֶׁלֹּא הָיָה בּוֹ כַח לְזוֹן אוֹתָם. אָמַר לוֹ : וְהִלֵּא רָאוּ נְסִים וּגְבוּרוֹת

שְׁעִשִׁיתִי לָהֶם בְּמִצְרִים וְעַל הַיָּם, וְהִיאֲדָ יֹאמְרוּ, מִבִּלְתִּי יִכְלַת ה' לְהַבִּיא
אֶת הָעָם הַזֶּה, עֲכָשׁוּ יֹאמְרוּ, לִפְנֵי מֶלֶךְ אֶחָד הָיָה יָכֹל לַעֲמֹד, לִפְנֵי שְׁלֹשִׁים
וְאַחַד מְלָכִים לֹא הָיָה יָכֹל לַעֲמֹד. רַבּוֹן הָעוֹלָמִים, עֲשֵׂה בְּשִׁבִילְךָ, וְעַתָּה יִגְדַּל
נָא כַח ה', תִּנְצַח מִדַּת רַחֲמִים לְמִדַּת הַדִּין, כַּאֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ לֵאמֹר. אֲנִי אֲמַרְתִּי
לִפְנֵיךָ, בְּאִיזוֹ מִדָּה אֶתָּה דָן אֶת עוֹלָמְךָ, שֶׁנֶּאֱמַר: הוֹדַעְנִי נָא אֶת דְּרָכֶיךָ (שמות
לג, יג). וּמִדַּת הַדִּין הִעֲבִירָה מִמֶּנִּי, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיַּעֲבֹר ה' עַל פְּנֵי וַיִּקְרָא (שם לד,
ו). אוֹתָהּ הִמְדָּה שְׁאֲמַרְתָּ לִּי, קַיִם, יִגְדַּל נָא כַח ה' וְגו', ה', ה' אֵל רַחוּם
וְחַנוּן (שם), סָלַח נָא לַעֲוֹן הָעָם הַזֶּה. קִבַּל הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא אֶת דְּבַרְיוֹ
וְהוֹדָה לוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיֹּאמֶר ה' סָלַחְתִּי כְּדַבַּרְיֶיךָ, שֶׁכֵּן עֲתִידִין אַמּוֹת הָעוֹלָם
לוֹמַר כְּדַבַּרְיֶיךָ. וְאוּלַם חִי אֲנִי, אִם יִרְאוּ הָאֲנָשִׁים הָעוֹלָמִים מִמִּצְרִים מִכּוֹן
עֲשָׂרִים שָׁנָה וּמַעֲלָה, בֵּין שְׁהִיָּה עִמָּהֶם בְּעֶצְהָ בֵּין שְׁלֹא הָיָה עִמָּהֶם בְּעֶצְהָ,
לֹא נִכְנַס. פְּחוֹת מִכּוֹן עֲשָׂרִים שָׁנָה וְלֹא הִבִּיא שְׁתֵּי שְׁעָרוֹת, אִם הָיָה עִמָּהֶם
בְּעֶצְהָ, לֹא הָיָה נִכְנַס. וְאַף עַל פִּי כֵן לֹא מֵת אֶחָד מֵהֶם פְּחוֹת מִשְׁשִׁים שָׁנָה.
בֹּא וּרְאֵה מַה בֵּין צְדִיקִים לְרָשָׁעִים, כְּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר: וְשִׁבְתֶּם וּרְאִיתֶם בֵּין
וְגו' (מלאכי ג, יח). מִשָּׁל לָמָּה הַדְּבָר דּוֹמָה. לְמִטְרוֹנִיתָא שְׁהִיָּתָה לָּהּ שְׁפָחָה,
וְהִלְךְ בְּעֵלְהָ לְמַדִּינַת הַיָּם. כָּל הַלְּיָלָה הִיָּתָה אוֹמְרַת שְׁפָחְתָּה לְאוֹתָהּ
מִטְרוֹנָא, אֲנִי נָאָה מִמֶּךָ, וְהִמְלִיךְ אוֹהֵב אוֹתִי יוֹתֵר מִמֶּךָ. אֲמַרְהָ לָּהּ אוֹתָהּ
מִטְרוֹנִיתָא, יְבֵא הַבְּקָר תִּדַּע מִי נָאָה אוֹ מִי שְׁאוֹהֵב הַמֶּלֶךְ. אֵף כֵּן אַמּוֹת
הָעוֹלָם אוֹמְרִים לְיִשְׂרָאֵל, אֲנַחְנוּ מַעֲשִׂינוּ יָפִין וּבְנוּ חִפְץ הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא.
לְכֹךְ אָמַר יִשְׁעִיָּה, יְבֵא הַבְּקָר וְנִדַּע בְּמִי חִפְץ הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, שֶׁנֶּאֱמַר:
אָמַר שׁוֹמֵר אֶתָּה בְּקָר וְגַם לִיָּלָה (ישעיהו כא, יב). יְבֵא הָעוֹלָם הַבָּא שְׁנִקְרָאת
בְּקָר וְאֲנִי יוֹדְעִים, שֶׁנֶּאֱמַר: וְשִׁבְתֶּם וּרְאִיתֶם בֵּין צְדִיק לְרָשָׁע (מלאכי ג, יח).
כְּתִיב: אֵךְ הֶבֶל בְּנֵי אָדָם כְּזָב בְּנֵי אִישׁ (תהלים סב, ז), אָמַר רַבִּי חִיָּא בְּשֵׁם רַבִּי
לׁוֹי, כָּל הַבָּלִים שֶׁיִּשְׂרָאֵל עוֹשִׂין כָּל יְמוֹת הַשָּׁנָה. בְּמֵאזְנִים לַעֲלוֹת (שם),
הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא מוֹחֵל לָהֶם בְּמִזְל מֵאזְנִים בְּחֹדֶשׁ תִּשְׁרִי, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי
בַּיּוֹם הַזֶּה יִכְפַּר עֲלֵיכֶם (ויקרא טו, ז).

יד וידבר ה' אֵל מֹשֶׁה לֵאמֹר, דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְגו'. יִלְמְדוּ רַבְּנוּ,
כְּמָה דְּבָרִים הָאֵב חָיֵב לַעֲשׂוֹת לִבּוֹ. כֵּךְ שָׁנוּ רַבּוֹתֵינוּ, חֲמִשָּׁה דְּבָרִים הָאֵב
חָיֵב לַעֲשׂוֹת לִבּוֹ, לְמוֹל אוֹתוֹ, וּלְלַמְדוֹ תוֹרָה, וּלְפָדוֹתוֹ, וּלְלַמְדוֹ אַמְנוּת,
וּלְהַשִּׂיאוֹ אִשָּׁה. הָאֵב, זֶה הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא. וְהַבּוֹ, אֵלוֹ יִשְׂרָאֵל. כְּמוֹ שֶׁהָאֵב

חַיֵּב לְמוֹל אֶת בְּנוֹ, כִּדְּ הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא מֵל אֶת יִשְׂרָאֵל עַל יְדֵי יְהוֹשֻׁעַ, שְׁנֵאָמַר: וַיַּעַשׂ לוֹ וְגו' [\(יהושע ה, ג\)](#). מָה הָאֵב לְפָדוֹת אֶת בְּנוֹ, אִף הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא פָּדָה אֶת יִשְׂרָאֵל, שְׁנֵאָמַר: וּמִי כְעַמֶּךָ יִשְׂרָאֵל, גוֹי אֶחָד בְּאֶרֶץ, אֲשֶׁר הִלְכוּ אֱלֹהִים לְפָדוֹת לוֹ לְעַם [\(דְּהִי' א יז, כא\)](#). לְלַמְדוֹ תוֹרָה, שְׁנֵאָמַר: וְלַמְדַּתְּם אֹתָם אֶת בְּנֵיכֶם לְדַבֵּר בָּם [\(דְּבָרִים יא, יט\)](#). אִף הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא לְמַד תוֹרָה לְיִשְׂרָאֵל, דְּכַתִּיב: אֲנִי ה' אֱלֹהֶיךָ מְלַמֶּדְךָ לְהוֹעִיל מְדַרְיָךְ [\(ישעיה מ, יז\)](#). לְלַמְדוֹ מִצְוֹת. אִף הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא לְמַד אֶת הַמִּצְוֹת לְיִשְׂרָאֵל, שְׁנֵאָמַר: אֱלֹהֵי הַמִּצְוֹת אֲשֶׁר צִוָּה ה' [\(ויקרא כז, לד\)](#). לְהַשִּׁיאוֹ אִשָּׁה, שְׁכֵן הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא אָמַר לְבָנֵי נַח, פְּרוּ וּרְבוּ. וּמָה הָאֵב זְקוּק לְבָנוֹ לְהַאֲכִילוֹ וּלְהַשְׁקוֹתוֹ, לְרַחֲצוֹ וּלְסוּכּוֹ וּלְהַלְבִּישׁוֹ, כִּדְּ עָשָׂה הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא לְיִשְׂרָאֵל, שְׁנֵאָמַר: וְאַרְחֲצֶךָ בַּמַּיִם וְאַשְׁטֹף דְּמִיָּךְ וְאַלְבָּשֶׁךָ רִקְמָה וְאַנְעֲלֶךָ תַּחֲשׁ [\(יחזקאל טז, ט-יז\)](#). לְהַאֲכִילוֹ, שְׁנֵאָמַר: וְלַחֲמִי אֲשֶׁר נָתַתִּי לָךְ וְגו' [\(יחזקאל טז, יט\)](#). לְהַשְׁקוֹתוֹ, שְׁנֵאָמַר: עָלִי בָּאֵר עָנּוּ לָהּ [\(במדבר כא, יז\)](#). מָה הָאֵב נוֹתֵן לְבָנוֹ נְכָסִיו, אִף הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא עָשָׂה כִּדְּ לְיִשְׂרָאֵל, שְׁנֵאָמַר: וְאַתָּן לָךְ אֶרֶץ חֲמֻדָּה נַחֲלַת צְבִי צְבָאוֹת גּוֹזִים [\(ירמיה ג, יט\)](#). וְכַשֵּׁם שֶׁהָאֵב כּוֹתֵב נְכָסִיו לְבָנוֹ וְאִף בְּנוֹ חַיֵּב לְהַעֲלוֹת לוֹ דְּוָרוֹן, וְכִדְּ הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא אֹמֵר לְיִשְׂרָאֵל, כִּי תִבְאוּ אֶל אֶרֶץ מוֹשְׁבוֹתֵיכֶם אֲשֶׁר אֲנִי נוֹתֵן לָכֶם וַעֲשִׂיתֶם עוֹלָה לְה'. כִּדְּ פָתַח בּוֹ רַבִּי תַנְחוּם בַּר אֲבָא בְּשֵׁם רַבִּי חֲנִינָא, אָבִיו שֶׁל רַבִּי אַחָא, הַפְּרָשָׁה הַזֹּאת, שֶׁל נְסֻכִים הִיא, שְׁנֵאָמַר: אוֹ לְאִיל תַּעֲשֶׂה מִנְחָה סֶלֶת, וַיִּין לְנֶסֶךְ חֲצִי הַהִיּוֹן, הַרִי הִיא שֶׁל נְסֻכִים. וּמִכָּאן וְאֵילֶךְ הַחֲלָה, שְׁנֵאָמַר: וְהִיָּה בְּאֶכְלְכֶם מִלֶּחֶם הָאֶרֶץ רֵאשִׁית עֲרִיסוֹתֵיכֶם חֲלָה תִרְיִמוּ תִרְוּמָה, הַרִי חֲלָה לְמִטָּה, וְנְסֻכִים לְמַעֲלָה. לְפִיכֵךְ פָּתַח רַבִּי חֲנִינָא, לָךְ אֶכְל בְּשִׁמְחָה לַחֲמֻדָּה וְגו' [\(סנהל' ט, ז\)](#). מֵהוּ כִּי כָּבַד רָצָה הָאֱלֹהִים אֶת מַעֲשֵׂיךָ (שם). כִּי צַד הַפְּסוּק מְדַבֵּר. כְּנֶגֶד אֲבָרְהָם. בְּשַׁעַה שְׁאָמַר הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא לְאֲבָרְהָם, קַח נָא אֶת בְּנֶךָ אֶת יַחֲזִיקָה [\(בראשית כב, ב\)](#), הַשְּׂכִים אֲבָרְהָם, נָטְלוּ בְּזַרְיּוֹת וְהוֹלִיכוּ וְהַעֲלָהוּ לְהַר הַמּוֹרִיָּה. אָמַר לוֹ הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, אֵל תִּשְׁלַח יָדְךָ אֶל הַנְּעַר (שם פסוק יב). אָמַר אֲבָרְהָם לְפָנָי הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, רַבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, לְחַנֵּם אֲמַרְתָּ לִי, קַח נָא אֶת בְּנֶךָ. אָמַר לוֹ: לָאו, אֵלָּא לְהוֹדִיעַ טְבַעְךָ בְּעוֹלָם, שְׁנֵאָמַר: כִּי יִדְעַתִּיו לְמַעַן וְגו' (שם יח, יט). אָמַר רַבִּי שְׁמַעוֹן בֶּן לִקְיִשׁ, אָמַר לוֹ הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, חֲזִיקָה, שְׁאֲנִי מַעֲלָה עֲלֶיךָ, שְׂאֵם אֲמַרְתִּי לָךְ שֶׁתִּשְׁחַט אֶת נַפְשְׁךָ לְפָנָי, שְׂלֵא הֵייתָ מַעֲכָב עַל שְׂמִי וְשׁוֹמֵעַ הֵייתָ לִי לְהַשְׁחִיט עַל שְׂמִי. מִנִּין, אָמַר רַבִּי שְׁמַעוֹן בֶּן יוֹחָאִי, שְׁכָךְ כְּתִיב: וְלֹא חֲשַׁכְתָּ אֶת בְּנֶךָ (שם כב, יב), הַרִי כָּבַד פִּרְשׁ, יַצְחָק. מֵאִי אֶת יַחֲזִיקָה. אֵלָּא זֶה נִפְשׁוֹ שֶׁל אֲבָרְהָם. שֶׁהִנְשָׂמָה קְרוּיָה יַחֲזִיקָה,

שְׁנֵאמַר: הַצִּילָה מִחֶרֶב נַפְשִׁי וְגו' (תהלים כב, כא). אָמַר אַבְרָהָם לִפְנֵי הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, רַבּוֹנוּ שֶׁל עוֹלָם, אֶפְשָׁר לִי לִירֵד מִכָּאן בְּלֹא קֶרֶב. אָמַר לוֹ הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, הֲרִי קֶרֶבְנִי מִתְקוֹן מִשְׁשֶׁת יָמֵי בְּרֵאשִׁית, מִיָּד, וַיִּשָּׂא אַבְרָהָם אֶת עֵינָיו וַיִּרְא וַהֲנִה אֵיל (בראשית כב, ג). שֶׁכֵּךְ שָׁנוּ רַבּוֹתֵינוּ, אֵילוֹ שֶׁל אַבְרָהָם נִבְרָא מִשְׁשֶׁת יָמֵי בְּרֵאשִׁית בְּעָרֵב שַׁבַּת בֵּין הַשְּׁמֹשׁוֹת. בְּאוֹתָהּ שָׁעָה נִטְלוּ אַבְרָהָם וַיַּעֲלֵהוּ לְעוֹלָה תַּחַת בְּנוֹ. כִּיִּן שָׁאמַר, וַיִּקַּח אֶת הָאֵיל וַיַּעֲלֵהוּ לְעוֹלָה (שם), חֲסַר הַמְקָרָא כְּלוּם. מֵהוּ תַּחַת בְּנוֹ (שם). אָמַר אַבְרָהָם, רַבּוֹנוּ שֶׁל עוֹלָם, הֲרִינִי שׁוֹחֵט אֶת הָאֵיל, כִּךְ תִּהְיֶה רוּאָה כְּאֵלוֹ בְּנֵי שְׁחוּט לְפָנֶיךָ. נִטַּל דָּמוֹ, אָמַר, כִּךְ תִּהְיֶה רוּאָה כְּאֵלוֹ דָּם יִצְחָק זְרוּק לְפָנֶיךָ. נִטַּל אֶת הָאֵיל וַהֲפִשִׁטּוּ, אָמַר לוֹ: כִּךְ תִּהְיֶה רוּאָה כְּאֵלוֹ עוֹר יִצְחָק הַפֶּשֶׁט לְפָנֶיךָ עַל גְּבִי הַמְזֻבָּח. שָׁרְפוּ, אָמַר לוֹ: כִּךְ תִּהְיֶה רוּאָה כְּאֵלוֹ אֶפְרוֹ צָבוּר לְפָנֶיךָ עַל גְּבִי הַמְזֻבָּח. וַיַּעֲלֵהוּ לְעוֹלָה. חֲסַר הַמְקָרָא כְּלוּם. מֵהוּ תַּחַת בְּנוֹ. אָמַר לוֹ הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, חֲיִיד, בְּנִיךְ הוּא שְׁנֵתְקָרֵב רֵאשׁוֹן, אֶלָּא הָאֵיל הִזָּה תַּחֲתָיו. בְּאוֹתָהּ שָׁעָה אָמַר אַבְרָהָם לִפְנֵי הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, רַבּוֹנוּ שֶׁל עוֹלָם, אֵינִי זֶז מִכָּאן עַד שֶׁתִּשְׁבַּע לִי, שְׂאִין אֶתָּה מְנַסָּה אוֹתִי עוֹד לְעוֹלָם. שְׂאִם חָס וְשָׁלוֹם לֹא הִיִּתִּי שׁוֹמֵעַ לָךְ, אִבְדִּתִּי אֶת כָּל מָה שֶׁיִּגְעַתִּי מִיָּמֵי אָמַר רַבִּי חֲנִיִן, אָמַר לוֹ הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, חֲיִיד, כִּךְ הוּא. שְׂאֵלוֹ לֹא שְׁמַעְתָּ לִי, לֹא הִזָּה בְּיָדְךָ כְּלוּם. בְּאוֹתָהּ שָׁעָה נִשְׁבַּע לוֹ הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, שְׂלֹא יִנְסָהוּ עוֹד לְעוֹלָם, שְׁנֵאמַר: וַיֹּאמֶר בִּי נִשְׁבַּעְתִּי נָאִם ה' (שם פסוק טז). אָמַר לוֹ הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, חֲיִיד, יִסּוּרִין קִשְׁיִין וְנִסְיוֹנִים אַחֲרִים הִיוּ רֵאוּיִים לְבֵא עֲלֶיךָ, וְעַכְשָׁו אֵינָן בָּאִין. וְאֵלוֹ הֵן הַיִּסּוּרִין, אוֹתָן שְׂבָאוּ עַל אֵיב, הִיוּ רֵאוּיִים לְבֵא עֲלֶיךָ. וְעַכְשָׁו אֵינָן בָּאִין, שְׁכֵן הוּא נִסְמָךְ לַפְּרָשָׁה, וַיְהִי אַחַר הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וַיִּגַּד לְאַבְרָהָם וְגו', אֶת עוֹץ בְּכוֹרוֹ (בראשית כב, כ-כא), וְהוּא אֵיב, שְׁנֵאמַר: אִישׁ הִזָּה בְּאֶרֶץ עוֹץ (איוב א, א). בְּאוֹתָהּ שָׁעָה אָמַר לוֹ הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא לְאַבְרָהָם, לָךְ אֶכַּל בְּשִׁמְחָה לַחֲמֶיךָ (קהלת ט, ז).

טו וַיֹּאמֶר ה' אֵל מֹשֶׁה יֹאמַר, דְּבַר אֵל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵיהֶם וַעֲשׂוּ לָהֶם צִיצִת עַל כַּנְּפֵי בְּגָדֵיהֶם. זֶה שְׂאמַר הַכְּתוּב: אֹר זְרוּעַ לְצַדִּיק וּלְיִשְׁרָי לֵב שְׁמִחָה (תהלים צו, יא), ה' חִפָּץ לְמַעַן צַדִּיקוֹ (ישעיה מב, כא). זֶרַע לָהֶם הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא אֶת הַתּוֹרָה וְאֶת הַמִּצְוֹת לְיִשְׂרָאֵל, כִּדִּי לְהַנְחִילָם חַיִּי הָעוֹלָם תְּבָא. וְלֹא הִנִּיחַ דְּבַר בְּעוֹלָם, שְׂלֹא נָתַן בּוֹ מִצְוָה לְיִשְׂרָאֵל. יִצָּא

לחרש, לא תחרש בשור ובחמור (דברים כב, ט). לזרע, לא תזרע כרמך כלאים (שם פסוק ט). לקצר, כי תקצר קצירך בשדה (שם כד, יט). בדישה, לא תחסם שור בדישו (שם כה, ד). בעסה, ראשית עריסותיכם. שחט, ונתן לכהן הזרוע והלחיים והקבה (שם יח, ג). קן צפור, שלח תשלח (שם כב, ז). תיה ועוף, ושפד את דמו וכסהו בעפר (ויקרא יז, ג). נטע, וערלתם ערלתו (שם יט, כג). קבר מת, לא תתגודדו (דברים יד, א). מגלח שער ראש, לא תקיפו פאת ראשכם (ויקרא יט, כז). בנה בית, ועשית מעקה (דברים כב, ח), במזוזה וכתבתם על מזוזות ביתך ובשעריך (שם ו, ט). נתכסה בטלית, ועשו להם ציצת. ועשו להם, תעשה ולא מן העשוי, שלא יוציא נימין מן הטלית ויעשה מהן ציצת, אלא מצוה להביא לבן ותכלת ויעשה. אימתי, כשיהיה תכלת. ועכשו אין לנו אלא לבן, שהתכלת נגנז, מצוה בלבן. על כנפי, ולא באמצע, אלא על כנף. פתיל, והוא צריך לפתלן. אמר רבי מאיר, מה נשתנה תכלת מכל מיני צבעונים. שהתכלת דומה לים, וים דומה לרקיע, והרקיע דומה לכסא הכבוד. ומתוך שהוא רואה אותו, זוכר את קונו, שנאמר: ויראו את אלהי ישראל (שמות כד, ט). והיה לכם לציצת, שתהא נראית. וכמה שעורה. בית שמאי אומרים: ארבע אצבעות. ובית הלל אומרים: שלש. וכמה הן חוטין. בית שמאי אומרים: ארבעה. ובית הלל אומרים: שלשה. וראיתם אותו, פרט לכסות לילה. אמה אומר, פרט לכסות לילה, או אינו אלא פרט לסומין. הרי הוא חוזר ואומר: למען תזכרו, הרי נתן ראיה, ונתן זכירה. זכירה, למי שאינו רואה. וראיה, למי שהוא רואה. וראיתם אותו, אותו ולא אותה. שאם עשית כן, כאלו פסא הכבוד אמה רואה, שהוא דומה לתכלת. וראיתם וזכרתם, המראה מביא לידי זכרון, וזכרון מביא לידי מעשה, שנאמר: למען תזכרו ועשיתם את כל מצותי. למה, כי לא דבר ריק הוא מכם. משל למה הדבר דומה. לבעל הבית שהיה שוקל ארנוניות, וכותב אנפריות. אמר ליה אביו, בני, הוי זהיר באנפריות, שחידך נתון בהן. כך אמר להם הקדוש ברוך הוא לישראל, כי לא דבר ריק הוא מכם כי הוא חייכם (דברים לב, מז). ולא תתורו אחרי לבבכם, הלב והעינים הן סרסורין לגוף, שהן מזנינים את הגוף. לכך נאמר: למען תזכרו ועשיתם את כל מצותי. משל לאחד שהיה משלך לתוך המים, הושיט לו הקברניט את החבל. אמר לו: תפש החבל הזה בידך ואל תניחהו, שאם תניחהו אין לך חיים. אף כן אמר להם הקדוש ברוך הוא לישראל, כל זמן שאתם מדבקין במצות, נאמר עליכם, ואתם הדבקים בה' אלהיכם, חיים כלכם היום (שם ד, ד). וכן הוא אומר, החזק במוסר אל תרף, נצרה כי

היא חִייד (משלי ד, יג). והייתם קדושים, בזמן שאתם עושים את המצות, אתם מקדושים ואימתכם מטלת על האמות. פרשתם מן המצות ועשיתם העברות, מיד מחללין אתם. אמר להם הקדוש ברוך הוא לישראל, בעולם הזה, על ידי יצר הרע, אתם פורשין מן המצות. לעתיד לבא, אני עוקרו מכם, שנאמר: והסירתי את לב האבן מבשרכם, ונתתי לכם לב בשר, ואת רוחי אתו בקרבכם, ועשיתי את אשר בחקי תלכו ואת משפטי תשמרו וגו' (יחזקאל לו, כו-כז).

פרש קרח

א ויקח קרח. זה שאמר הכתוב: אַח נִפְשָׁע מִקְרִית עֹז, ומדגנים כבירים ארמון (משלי יח, ט). אַח נִפְשָׁע מִקְרִית עֹז, זה קרח שחלק כנגד משה ומרד וירד מן כבוד שהיה בידו. ואין נפשע אלא לשון מרידה, כמו דאמרת, מלך מואב פשע בי (מל"ב ג, ז). וכן הוא אומר, אַז תִּפְשַׁע לִבְנֵה בַעַת הַהִיא (מל"ב ח, כב). ומדגנים כבירים ארמון. מדגנים שעשה כנגדו, פלטים. כבירים ארמון, שחלק על משה ועל המקום. ויקח, אין ויקח אלא משיכת דברים רבים, שמשדך כל גדולי ישראל והסנהדראות אחריו. במשה הוא אומר, ויקח משה ואהרן את האנשים האלה (במדבר א, יז). וכן הוא אומר, קח את אהרן ואת בניו אתו (ויקרא ת, ב). וכן הוא אומר, קחו עמכם דברים ושובו וגו' (הושע יד, ג). וכן הוא אומר, ותקח האשה בית פרעה (בראשית יב, טו). הוי, ויקח קרח, שבדברים רבים משדך לבם. ויקח קרח. על ידי מה נחלק. על ידי אליצפן בן עזיאל אחי אביו, שנעשה נשיא על משפחתו, שנאמר: ונשיא בית אב למשפחות הקהתי אליצפן בן עזיאל (במדבר ג, ט). אמר קרח, ארבעה אחים היו אחי אבא, שנאמר: ובני קהת עמרם ויצהר חבורן ועזיאל (שמות ו, יח).

עֲמָרָם הַבְּכוֹר, זָכָה אֶהְרֹן וּבְנָיו לְכַהֵנָה, וּמֹשֶׁה אָחִיו לְמַלְכוּת. מִי רָאוּי לְטַל אֶת הַשְּׂנִיָּה לֹא הַשְּׂנִי. וְאֲנִי בְּנוֹ שֶׁל יִצְחָר, הֵייתִי רָאוּי לְהִיּוֹת עַל מִשְׁפַּחְתִּי נְשִׂיא. וְהוּא עָשָׂה בְּנוֹ שֶׁל עֲזִיָּאל קָטָן שֶׁל אָחִי אַבָּא יֵהָא גְדוֹל עָלַי. הַרִינִי חוֹלֵק וּמִבְטָל כָּל מָה שֶׁנַּעֲשָׂה עַל יָדוֹ. לְפִיכָךְ הֵייתָה מְחַלְקֵתוֹ.

ב ויקח קרח. מה כתיב למעלה מן הענין, דבַּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ

אֲלֵיהֶם וַעֲשׂוּ לָהֶם צִיצַת [\(במדבר טו, לח\)](#). קפץ קרח וְאָמַר לְמֹשֶׁה, אַתָּה אוֹמֵר, וְנִתְּנוּ עַל צִיצַת וְגו' (שם). טלית שְׂכָלָה תִּכְלֶת, מָה הִיא שְׂיֵהָא פְטוּרָה מִן הַצִּיצַת. אָמַר לוֹ מֹשֶׁה, חִיָּבֶת בְּצִיצַת. אָמַר לוֹ קֵרַח, טלית שְׂכָלָה תִּכְלֶת אֵינָה פּוֹטְרַת עֲצָמָה, וְאַרְבָּעָה חוּטִין פּוֹטְרֵי אוֹתָהּ. בֵּית מְלֵא סְפָרִים, מָהוּ שְׂתֵהָא פְטוּרָה מִן הַמְזוּזָה. אָמַר לוֹ: חִיָּבֶת בְּמְזוּזָה. אָמַר לוֹ: כָּל הַתּוֹרָה כְּלָה מְאֵתִים שְׁבַעִים וְחֲמִשׁ פְּרָשִׁיּוֹת שֵׁישׁ בָּהּ, כְּלָן אֵין פּוֹטְרוֹת אֶת הַבֵּית, וּשְׂתֵי פְרָשִׁיּוֹת שְׁבַמְזוּזָה פּוֹטְרוֹת אֶת הַבֵּית. אָמַר לוֹ: דְּבָרִים אֱלוֹ לֹא נִצְטוּיֵת עֲלֵיהֶם, וּמִלְבָּד אַתָּה בּוֹדָאָם. הִדָּא הוּא דְכִתִּיב: וַיִּקַּח קֵרַח. וַיִּקַּח קֵרַח, אֵין וַיִּקַּח אֶלָּא לְשׁוֹן פְּלִיגָה, שְׁלִבּוֹ לְקַחוּ, כְּעִנְיָן שְׁנֵאמַר: מָה יִקַּח לְבָד וּמָה יִרְזָמוּן עֵינֵיד [\(איוב טו, יב\)](#). הוּא שְׁמֹשֶׁה אוֹמֵר לָהֶם, הַמַּעַט מִכֶּסֶם כִּי הַבְּדִיל אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל אֶתְכֶם מַעֲדַת יִשְׂרָאֵל, כָּל אוֹתוֹ הַעֲנִין, עַד אִם כְּמוֹת כָּל הָאָדָם יִמְתּוּן אֱלֹהֵי. אָמְרוּ חֲכָמֵינוּ זְכוּרִים לְבִרְכָה, חֲכָם גְּדוֹל הָיָה קֵרַח, וּמִטּוֹעֵנִי הָאָרוֹן הָיָה, שְׁנֵאמַר: וְלִבִּי קָהַת לֹא נָתַן כִּי עֲבוּדַת הַקֹּדֶשׁ עֲלֵיהֶם בְּכַתְּףִי יִשְׂאוּ [\(במדבר ז, ט\)](#), קֵרַח בֶּן יִצְחָר בֶּן קָהַת. כְּשֵׁאמַר מֹשֶׁה, וְנִתְּנוּ עַל צִיצַת הַכֹּהֵן פְּתִיל תִּכְלֶת (שם טו, לח), מָה עָשָׂה קֵרַח. מִיָּד צָוָה וַעֲשָׂה מְאֵתִים וְחֲמִשִּׁים טליתוֹת תִּכְלֶת, וְנִתְעַטְפוּ בָהֶן אוֹתָן חֲמִשִּׁים וּמְאֵתִים אִישׁ רֵאשִׁי סִנְהֶדְרָאוֹת שְׁקִמוּ עַל מֹשֶׁה, כְּעִנְיָן שְׁנֵאמַר: וַיִּקּוּמוּ לְפָנָי מֹשֶׁה וְאֲנָשִׁים מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל חֲמִשִּׁים וּמְאֵתִים. וּמִי הֵם. נְשִׂאֵי עֵדָה קְרִיאֵי מוֹעֵד אֲנָשִׁי שֵׁם. עֲמַד קֵרַח וַעֲשָׂה לָהֶם מִשְׁתָּה, וְנִתְעַטְפוּ כְּלָן בְּטליתוֹת תִּכְלֶת וּבָאוּ בְּנֵי אֶהְרֹן לְטַל מִתְּנוּתֵיהֶן חֲזָה וְשׁוֹק הַיָּמִין. עֲמַדוּ כְּנִגְדוֹן וְאָמְרוּ לָהֶם, מִי צָוָה אֶתְכֶם לְטַל כָּךְ, לֹא מֹשֶׁה. לֹא נָתַן לָכֶם כָּלוּם, שְׁלֹא דְבַר עֲמוֹ הַמְּקוֹם מְזָה. בָּאוּ וְהוֹדִיעוּ לְמֹשֶׁה. הִלָּךְ מֹשֶׁה לְפִיָּסוֹן. מִיָּד עֲמַדוּ כְּנִגְדוֹן, שְׁנֵאמַר: וַיִּקּוּמוּ לְפָנָי מֹשֶׁה וְאֲנָשִׁים מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל חֲמִשִּׁים וּמְאֵתִים. וּמִי הֵם. אֱלִיצוֹר בֶּן שְׂדִיאוֹר וְחִבְרִיו אֲשֶׁר נִקְבוּ בְּשֵׁמוֹת. אֵף עַל פִּי שְׁלֹא פְרָסְמוֹן הַכְּתוּב, נָתַן סִימְנִיהֶן, וּמִתּוֹךְ הַמְּקָרָאוֹת אַתָּה מְכִיר אוֹתָם. מְשַׁל לְמָה הַדְּבַר דּוֹמָה.

לָבֶן טוֹבִים שֶׁהָיָה גוֹנֵב כְּלִים בְּבֵית הַמִּדְרָשׁ, וְלֹא הָיָה רוֹצֵה בְּעַל הַגְּנֵבָה לְפָרְסָמוֹ, הִתְחִיל נוֹתֵן בּוֹ סִימָנָיו. אָמְרוּ לוֹ: מִי גֵנֵב כְּלִיךָ. אָמַר לָהֶם: אוֹתוֹ בֶּן טוֹבִים, בְּעַל קוֹמָה הוּא, עֵינָיו נְאוֹת, שְׁעָרוֹתָיו שְׁחָרוֹת, חֲטָמוֹ נָאָה. מִשְׁנֵתוֹ סִימָנָיו, יָדְעוּ מִי הוּא. וְאָף כָּאֵן אָף עַל פִּי שְׁסִתְמוֹן הַכְּתוּב וְלֹא פָּרַשׁ אֶת שְׁמוֹתָו, וּבֹא וְנָתַן אֶת סִימָנֵיהֶם, אֶתְּהָ יוֹדֵעַ מִי הֵם. נֹאמַר לְהֵלֵן אֵלֶּה קְרוּאֵי הָעֵדָה נְשִׂאֵי מִטּוֹת אֲבוֹתֵם רֵאשִׁי אֲלֵפֵי יִשְׂרָאֵל הֵם [\(במדבר א, טו\)](#), וַיִּקַּח מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן אֶת הָאֲנָשִׁים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר נִקְבּוּ בְּשֵׁמוֹת (שם פסוק יז). וְנֹאמַר כָּאֵן, נְשִׂאֵי עֵדָה קְרוּאֵי מוֹעֵד אֲנָשֵׁי שָׁם. וַיִּקְהָלוּ עַל מֹשֶׁה וְעַל אַהֲרֹן.

ג וַיִּקַּח קָרַח. לָקַח טְלִיתוֹ וְהִלָּךְ לְטַל עֲצָה מֵאִשְׁתּוֹ. בְּשַׁעַה שֶׁאָמַר לִיָּה הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה קַח אֶת הַלְוִיִּם מִתּוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְטַהַרְתָּ אוֹתָם, וְכֹה תַעֲשֶׂה לָהֶם לְטַהָרֵם וְגוֹ' (שם ח, ו-ט), מִיָּד עָשָׂה מֹשֶׁה כֵּן לְקָרַח. הִתְחִיל לְחַזֵּר עַל כָּל יִשְׂרָאֵל, לֹא הָיוּ מְכִירִין אוֹתוֹ. אָמְרוּ לוֹ: מִי עָשָׂה בָּךְ כָּךְ. אָמַר לָהֶם: מֹשֶׁה עָשָׂה בִּי כָךְ, וְלֹא עוֹד אֶלָּא נְטֻלוֹנִי בְּיַדִּי וְרַגְלֵי וְהָיוּ מְנִיפִין אוֹתֵי וְאוֹמְרִים לִי, הֲרֵי אֶתְּהָ טַהוֹר. וְהִבִּיא אֶת אַהֲרֹן אָחִיו וְקִשְׁטוּ כִכְלֵה וְהוֹשִׁיבוּ בְּאֵהֶל מוֹעֵד. מִיָּד הִתְחִילוּ שׁוֹנְאֵי מֹשֶׁה לְהִתְגַּרֵּת בּוֹ אֶת יִשְׂרָאֵל, וְאָמְרוּ, מֹשֶׁה מְלָךְ, וְאַהֲרֹן אָחִיו כֹּהֵן גָּדוֹל, וּבְנֵי אַהֲרֹן סִגְנֵי כְּהֻנָּה. תִּירוּמָה לְכַהֵן, מַעֲשֵׂר רֵאשׁוֹן לְכַהֵן, עֲשָׂרִים וְאַרְבַּע מִתְּנֻת לְכַהֵן. מִיָּד, וַיִּקְהָלוּ עַל מֹשֶׁה וְעַל אַהֲרֹן וְגוֹ'. אָמַר רַבִּי לִוִּי, בְּאוֹתָהּ שָׁעָה כִּנְסָה אֶת עֲדַתוֹ, וְאָמַר לָהֶם: הֲרַבִּיתֶם עָלֵינוּ מִשְׂאוֹי יִתֵּר מִשְׁעֲבֹוד מִצְרַיִם, טוֹב לָנוּ תַחַת יַד מִצְרַיִם יוֹתֵר מִתַּחַת יְדֵיכֶם, שֶׁבְּכָל שָׁנָה וְשָׁנָה מֵתִים מִמֶּנּוּ חֲמִשָּׁה עֶשֶׂר אֲלֹף וְאַרְבַּעִים וְחֲמִשָּׁה. וַיִּבְקְשׁוּ לְסַקְּלוֹ. וַיִּשְׁמַע מֹשֶׁה וַיִּפֹּל עַל פָּנָיו. אָמַר לָהֶם מֹשֶׁה, לֹא מְלוֹכָה אֲנִי מִבְּקֶשׁ, וְלֹא אַהֲרֹן כְּהֻנָּה גְדוֹלָה, שֶׁנֶּאֱמַר: וְאַהֲרֹן מִה הוּא כִּי תִלְיֵנוּ עָלָיו. אָמַר מֹשֶׁה לְבְנֵי הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, רַבּוֹנוּ שֶׁל עוֹלָם, לֹא כָךְ צוּיַתְנִי, שֶׁנֶּאֱמַר: וְאַתָּה הַקָּרֵב אֵלֶיךָ אֶת אַהֲרֹן וְגוֹ' [\(שמות כח, א\)](#), וְהֲרֵי עָמְדוּ כְּנֻגְדָנוּ לְהִרְגָנוּ. אָמַר לָהֶם: בִּקֵּר וַיִּזְדַּע ה' אֶת אֲשֶׁר לוֹ. מִהוּ בִקֵּר. אָמַר רַבִּי נִתַּן, אָמַר הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, אִם יִתְקַבְּצוּ כָּל חֲרָטוּמֵי מִצְרַיִם וַיִּבְקְשׁוּ לְהַפִּיךָ אֶת הַבִּקֵּר לְעָרֵב וְעָרֵב לְבִקֵּר, לֹא יוּכְלוּ. כָּךְ, כְּשֶׁם שֶׁהִבְדִּילְתִּי בֵּין אֹר לְחֹשֶׁךְ, כָּךְ הִבְדִּילְתִּי אַהֲרֹן לְהַקְדִּישׁוֹ בְּקִדְשׁ הַקְּדָשִׁים. מִיָּד, וַיִּשְׁלַח מֹשֶׁה לְקָרָא וְגוֹ'. לֹא יִלָּךְ לֹא נְבוֹא אֵין כְּתִיב כָּאֵן, אֶלָּא לֹא נֶעְלָה. וְעַלֵּיהֶם

אמר שלמה, פי כסיל מחתה לו (משלי יח, ז). פתחו פיהם לפרעניות, לומר, שהם מתים בירידה ולא בעליה. כשם שאמרו כד מתו, וירדו הם וכל אשר להם חיים שאולה. אמר משה, הואיל ולא רצו לבא, אני אלך אצלם, אוילי יתבישו ויחזרו בהם, שנאמר: ויקם משה וילך אל דתו ואבירם. כשראו אותו, התחילו לחרף ולגדף, שנאמר: ודתו ואבירם יצאו נצבים. וכי יושבין או כורעין או נופלין יוצאין בני אדם. אלא מלמד שיצאו כשהן מחרפין ומגדפין, שנאמר כאן יציאה והצבה, ונאמר בגלית הפלשתי יציאה והצבה, דכתיב: ויצא איש הבינים (ש"א יז, ד), ויגש הפלשתי השכם והערב ויתיצב (שם פסוק טו). מה יציאה והצבה התם בחרופין ובגדופין, אף כאן בחרופין ובגדופין. לכך פתח משה ואמר, אם כמות כל האדם ימותון אלה וגו'. וכתב: ותפתח הארץ את פיה. בא וראה כמה קשה המחלקת, שכל העוזר במחלקת, הקדוש ברוך הוא מאבד את זכרו. שכך כתיב: ואש יצאה מאת ה' ותאכל את החמשים ומאתים איש. אמר רבי ברכיה, כמה קשה המחלקת, שבית דין של מעלה אין קונסין אלא מבו עשרים שנה ומעלה, ובית דין של מטה מבו שלש עשרה. ובמחלקתו של קרח, תינוקות בו יומן נשרפו ונבלעו בשאול תחתית, דכתיב: וינשיהם ויבניהם וטפם, וירדו הם וכל אשר להם. לפיכך כתיב: ויקח קרח.

ד **בו** יצהר בו קהת בו לוי. ולמה לא כתיב בו יעקב או בו ישראל. זה שאמר הכתוב: בסודם אל תבא נפשי וגו' (בראשית מט, ו). בסודם אל תבא נפשי, אלו המרגלים. בקהלם אל תחד כבודי (שם), זה קרח. אמר יעקב לפני הקדוש ברוך הוא, רבונו של עולם, לא במרגלים ולא במחלקתו של קרח יזכר שמי על אותו רשעים שעתידים להכעיס. ואימתי יכתב שמי עליהם. כשהם מתניחסין ועומדין על הדוכן, שנאמר: בו תחת בו אסיר בו אביאסף בו קרח בו יצהר בו קהת בו לוי בו ישראל (דח"א ו, כב-כג). ודתו ואבירם. מכאן אמרו חכמינו זכרונם לברכה, אוי לרשע ואוי לשכנו, שהרי דתו ואבירם נאבדו במחלקתו של קרח, לפי שהיו שכנים לקרח, שהיה שרוי בדרום, דכתיב: משפחות בני קהת יחנו על ירך המשכן תימנה (במדבר ג, כט). דגלו של ראובן סמוך להם, שנאמר: דגל מחנה ראובן תימנה (שם ב, ט), ונשתתפו עמהם. אבל דגלו של יהודה ודגלו של יששכר וזבולון, שהיו שרוים במזרח, שנאמר: והחונים קדמה מזרחה דגל מחנה יהודה

(שם פסוק ג), וכתוב: ועליו מטה יששכר (שם פסוק ה), והיו שכנים למשה ואהרן ובניו, דכתיב: והחונים לפני המשכן קדמה לפני אהל מועד מזרחה משה ואהרן ובניו (שם ג, ח). לפי שהיו אלו סמוכין לתורה, לפיכך זכו להיות בני תורה, דכתיב: יהודה מחוקקי (תהלים ס, ט). וכתוב: ומבני יששכר יודעי בינה לעתים (דה"א יב, ג). וכתוב: ומזבולן מושכים בשבט סופר (שופטים ה, יז). ודתו ואבירם שהיו שכנים לקרח בעל המחלקת, לקו עמו ואבדו מן העולם. ויקהל עליהם קרח. אמר להם: רב לכם פי כל העדה כלם קדושים, וכלם שמעו בסיני, אנכי ה' אלהיך. ומדוע תתנשא. אלמלא אתם שמעתם לבדכם והם לא שמעו, הייתם אומרים. עכשו כלם קדושים, ומדוע תתנשא. מיד נודעזע משה מפני המחלקת, מפני שכבר היה בידו סרחון רביעי. משל למה הדבר דומה. לבן מלך שסרח על אביו, ופיס עליו אהבו פעם אחת ושתיים ושלוש. כשסרח פעם רביעית, נתרשלו ידי אהבו של מלך, אמר, כמה פעמים אני מטריח את המלך. אף כאן עשה משה לישראל. חטאו בעגל, ויחל משה (שמות לב, יא). במתאוננים, ויתפלל משה (במדבר יא, ב). במרגלים, ויאמר משה אל ה' ושמעו מצרים (שם יד, ג). במחלקתו של קרח, נתרשלו ידיו. אמר, כמה אוכל להטריח את המקום. לפיכך, וישמע משה ויפל על פניו.

ה בקר ויודע ה'. מה ראה לומר, בקר ויודע. אמר משה, שמא מתודך רב מאכל ומשתה אמרו דבר זה. לכך אמר, בקר. אמר, שמא בין כך ובין כך יעשו תשובה. לכך נאמר: בקר ויודע. אמר להם: אין לי רשות ליכנס עכשו, אף על פי שאין לפני לא אכילה ולא שתיה, אלא בשבילנו שאכלנו ושתינו. דבר אחר, בקר. אמר להם משה, גבולות חלק הקדוש ברוך הוא בעולמו. יכולין אתם לערב יום בלילה. זהו שאמר הכתוב, בתחלה, ויהי ערב ויהי בקר, ויבדל אלהים בין האור ובין החושך (בראשית א, ד), בשביל תשמישו של עולם. וכשם שהבדיל בין האור ובין החושך, כך הבדיל את ישראל מן האמות, שנאמר: ואבדיל אתכם מן העמים להיות לי (ויקרא כ, ב). וכך הבדיל אהרן, שנאמר: ויבדל אהרן להקדישו בקדש הקדשים (דה"א כג, ג). אם יכולים אתם לעכב אותה הבדלה שהבדיל הקדוש ברוך הוא בין היום ובין הלילה, כך תוכלו לביטל את זו. לכך אמר להם: בקר ויודע ה' וגו', כבר הוא מתקן, את אשר יבחר בו יקריב אליו. זאת עשו

קָחוּ לָכֶם מַחְתּוֹת וְגוֹי'. מָה רָאָה לוֹמֵר לָהֶם כָּךְ. אָמַר לָהֶם: בְּדַרְכֵי הַגּוֹיִם יֵשׁ נְמוּסִים הַרְבֵּה וְאִין כָּלָם מִתְקַבְּצִין בְּבֵית אֶחָד, וְאָנוּ אִין לָנוּ אֶלָּא ה' אֶחָד וְתוֹרָה אַחַת וּמִשְׁפָּט אֶחָד וּמִזְבֵּחַ אֶחָד וְכֹהֵן גָּדוֹל אֶחָד וּבֵית הַמִּקְדָּשׁ אֶחָד, וְאַתֶּם מְאֹתִים וְחֲמִשִּׁים אִישׁ מִבְּקָשִׁים כְּהֵנָּה גְדוּלָה. אַף אֲנִי רוֹצֶה בְּכֶךְ. לָכֵן אֲתֶּה וְכָל עֲדֶתְךָ הָיוּ לִפְנֵי ה', זֹאת עָשׂוּ, קָחוּ לָכֶם מַחְתּוֹת, וּתְנוּ בָּהֶן אֵשׁ. הֲרִי לָכֶם תִּשְׁמִישׁ הַחֲבִיב מִן הַכֹּל הַיָּא הַקְּטָרֶת, חֲבִיבָה לִפְנֵי הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא מְכַל קֶרְבָּנוֹת וְסַם הַמּוֹת שְׁבוּ נִשְׂרְפוּ נָדָב וְאַבִּיהוּא. לִפְיֶכְךָ הַתְּרָה בָּהֶם, וְהִיָּה הָאִישׁ אֲשֶׁר יִבְחַר ה' הוּא הַקְּדוֹשׁ. וְכִי אִין אָנוּ יוֹדְעִין שְׁמִי שְׂיִבְחַר ה' הוּא הַקְּדוֹשׁ. אֶלָּא אָמַר לָהֶם מֹשֶׁה, הֲרִי אֲנִי אוֹמֵר לָכֶם שְׁלֹא תִתְחַיְבוּ בְּנִפְשׁוֹתֵיכֶם חֲמִשִּׁים וּמְאֹתִים אִישׁ שְׁאַתֶּם מְקַרְיָבִים, מִי שְׂיִבְחַר מִכֶּם יֵצֵא חַי וְכָלָם אוֹבְדִים. רַב לָכֶם בְּנֵי לְוִי. הֲרִי אֲמַרְתִּי לָכֶם דְּבַר גָּדוֹל. לֹא טַפְשִׁים הָיוּ, שְׂכָךְ הַתְּרָה בָּהֶן וְקִבְלוּ עֲלֵיהֶן לְקַרְבַּי. הֵם חֲטָאוּ עַל נַפְשׁוֹתֵם, שְׁנֹאֲמַר: אֶת מַחְתּוֹת הַחֲטָאִים הָאֵלֶּה בְּנִפְשׁוֹתֵם. וְקָרַח שִׁפְקַח הִיָּה, מָה רָאָה לְשָׁטוֹת הַזֶּה. אֶלָּא עֵינֹו הִטְעָנוּ. רָאָה שֶׁלִּשְׁלֹת גְדוּלָה עוֹמְדָת הַיָּמֵנוּ, שְׁמוּאֵל שֶׁשְׁקוּל כְּנֶגֶד מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן, שְׁנֹאֲמַר: מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן בְּכַהֲנָיו וּשְׁמוּאֵל בְּקוֹרְאֵי שְׁמוֹ [\(תהלים צט, ו\)](#), וְעֹשְׂרִים וְאַרְבָּעָה מִשְׁמֵרוֹת עוֹמְדוֹת מִבְּנֵי בְנָיו שְׂכָלָן מִתְנַבְּאִין בְּרוּחַ הַקְּדוֹשׁ, שְׁנֹאֲמַר: כָּל אֵלֶּה בָּנִים לְהַיְמִן חוּזָה הַמִּלֵּךְ בְּדַבְרֵי הָאֱלֹהִים לְהָרִים קָרוֹ [\(דה"א כה, ה\)](#). אָמַר, אֲפֹשֶׁר הַגְּדֵלָה הַזֶּה עֲתִידָה לַעֲמֹד מִמֶּנִּי וְאֲנִי אוֹבֵד אוֹתָהּ. וְלֹא רָאָה יָפָה, לִפִּי שְׂבָנָיו הָיוּ עוֹשִׂין תְּשׁוּבָה וְעוֹמְדִין מִהֶן, וּמֹשֶׁה הִיָּה רוֹאֶה יָפָה. לְכָךְ נִשְׁתַּתַּף לְבֹא לְאוֹתָהּ חִזְקָה שְׁשֻׁמַּע מִפִּי מֹשֶׁה שְׂכָלָן אוֹבְדִין וְאֶחָד פָּלַט, שְׁנֹאֲמַר: וְהִיָּה הָאִישׁ אֲשֶׁר יִבְחַר ה' הוּא הַקְּדוֹשׁ.

ו **רב** לָכֶם בְּנֵי לְוִי. וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל קָרַח שְׁמָעוּ נָא בְּנֵי לְוִי. יֵשׁ לָךְ אָדָם שְׁמִדְבָר עִם יוֹסֵף וְאוֹמֵר לְשְׁמָעוֹן, שְׁמַע נָא. יֵשׁ אוֹמְרִים: שְׁהִיָּה מִבְּקֵשׁ מִמֶּנּוּ שְׂיַחְזִיר בּוֹ, וְאָמַר לִפְנֵיו דְּבָרִים רַבִּים. כִּיִּן שְׂרָאָה שְׁלֹא שְׁמַע לוֹ, אָמַר, עַד שְׁלֹא יִשְׁתַּתְּפוּ אַחֲרַי עִמּוֹ, הַתְּחִיל מְזַרֵּז בָּהֶן, שְׁמָעוּ נָא בְּנֵי לְוִי, הַקְּטָן הוּא הַכְּבוֹד שְׂבִידְכֶם, שְׁנֹאֲמַר: הַמַּעַט מִכֶּם כִּי הִבְדִּיל אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל אֶתְכֶם מֵעַדְת יִשְׂרָאֵל. חֲזַר עַל קָרַח, וַיִּקְרַב אוֹתָךְ וְאֶת כָּל אַחִיךָ בְּנֵי לְוִי. שְׁהִיָּה גְדוֹל שְׂבִישְׁבֵּט, שְׁנַעֲשׂוּ אַחֲיו טַפַּל לוֹ. לָכֵן אֲתֶּה וְכָל עֲדֶתְךָ הַנוֹעְדִים עַל ה'. הַמַּחְלֶקֶת הַזֶּה שְׁאַתֶּם עוֹשִׂים, אֵינָה כְּנֶגְדִי אֶלָּא כְּנֶגְדֵי הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ

הוא. מִשָּׁל לְמַלְךְ שֶׁהָיוּ לוֹ עֲבָדִים הַרְבֵּה, רָצָה לַעֲשׂוֹת אֶחָד מֵהֶן בֶּן חוֹרִין לתן לוֹ שְׂרָרָה, חֲזַר עָשָׂה אוֹתוֹ סִנְקְלִיטִיקוּס. עֲמָדוֹ הַבְּרִיּוֹת כִּנְגָדוֹ. אָמְרוּ לוֹ: אֱלוֹהֵי הַיָּמִים עָשָׂה עֲצָמוֹ בֶּן חוֹרִין וְנָטַל לַעֲצָמוֹ אוֹתָהּ הַגְּדֻלָּה, יָפָה עָשׂוֹ שֶׁעֲמָדוֹ כִּנְגָדוֹ. עֲכָשׁוּ שָׂרְבוּ מְסַר לוֹ, כָּל מִי שֶׁעֲמָד כִּנְגָדוֹ, לֹא כִּנְגָד רַבּוֹ עוֹמֵד. אַף כִּדּוֹ מִשָּׁה אָמַר לָהֶם: אֱלוֹהֵי אֶהְרֹן אָחִי נָטַל לַעֲצָמוֹ אֶת הַכְּהֻנָּה, יָפָה עֲשִׂיתֶם שְׁנִיתְרַעְמֶתֶם עָלָיו. עֲכָשׁוּ שֶׁהַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא נָתַן לוֹ, שֶׁהַמְּלָכוֹת וְהַגְּדֻלָּה וְהַגְּבוּרָה שָׁלוֹ, כָּל מִי שֶׁעֲמָד עַל אֶהְרֹן אָחִי, לֹא עַל הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא עוֹמֵד. לְפִיכֵן כְּתִיב: וְאֶהְרֹן מָה הוּא כִּי תִלְיֵנוּ עָלָיו. בֹּא וּרְאֵה חֲסִידוֹתָיו שֶׁל אֶהְרֹן הַצַּדִּיק. בְּשָׁעָה שֶׁהַצִּיַּג מִשָּׁה אֶת אֶהְרֹן וּמִשָּׁחוּ בְּשֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה וַיִּצַק עַל רֹאשׁוֹ, נִזְדַּעַזַע אֶהְרֹן וַיִּבְעַת. אָמַר לוֹ: מִשָּׁה אָחִי, שָׁמָּה לֹא הֵייתִי רְאוּי לְהַמְּשֵׁחַ בְּשֶׁמֶן הַקְּדוֹשׁ וּמַעֲלֵתִי בּוֹ וְנִתְחַיֵּבְתִּי כָּרַת, שֶׁאָמַר הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, עַל בֶּשֶׁר אָדָם לֹא יִיטֵב. לְפִיכֵן הָעִיד עָלָיו הַכְּתוּב, הִנֵּה מָה טוֹב וּמָה נָעִים שְׁבֵת אַחִים גַּם יַחַד, כְּשֶׁמֶן הַטוֹב עַל הָרֹאשׁ יוֹרֵד עַל הַזָּקוֹן וְזָקוֹ אֶהְרֹן שֶׁיּוֹרֵד עַל פִּי מְדוּתָיו, כְּטַל חֶרְמוֹן (תהלים קלג, א-ג). הַקִּישׁ שָׁמֶן הַמִּשְׁחָה לְטַל חֶרְמוֹן, מָה טַל חֶרְמוֹן אֵין בּוֹ מְעִילָה, כִּדּוֹ שֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה הַיּוֹרֵד עַל אֶהְרֹן אֵין בּוֹ מְעִילָה. לְפִיכֵן כְּתִיב: הַנּוֹעֲדִים עַל ה'. כָּל הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה פִּיִּס מִשָּׁה לְקַרְתָּ, וְאֵין אֶת מוֹצֵא שֶׁהֵשִׁיבוּ דָבָר, לְפִי שֶׁהִיא פִּקְחַת בְּרִשְׁעָתוֹ, אָמַר, אִם אֲנִי מְשִׁיבוֹ, יוֹדַע אֲנִי בּוֹ שֶׁהוּא חָכֵם גְּדוֹל, עֲכָשׁוּ יִקְפָּחֵנִי בְּדְבָרָיו וּמְקַלְקֵלֵנִי, וְאֲנִי מִתְרַצָּה לוֹ בְּעַל כְּרַחֲמֵי. מוֹטֵב שֶׁלֹּא אֶזְקַק לוֹ. כְּשֶׁרָאָה מִשָּׁה שֶׁאֵין בּוֹ תוֹעֵלָת, פָּרַשׁ הַיָּמֵנוּ. וַיִּשְׁלַח מִשָּׁה לְקַרְא לְדָתָן וְלֵאבִירָם, אַף הֵם עֲמָדוֹ בְּרִשְׁעוֹ וְלֹא נִזְדַּקְקוּ לְהִשְׁיבוֹ. וַיֹּאמְרוּ לֹא נַעֲלָה, הַכְּשִׁילָם פִּיהֶם לְרִשְׁעִים, וּבְרִית כְּרוּתָה לְשִׁפְתֵיהֶם, שֶׁמִּתּוֹ כָּבֵר וַיִּרְדּוּ לְשָׂאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּרְדּוּ הֵם וְכָל אֲשֶׁר לָהֶם וְגו'. לְאַחַר שֶׁיִּרְדּוּ חַיִּים שְׂאוּלָה, מֵהוּ. הַמַּעַט כִּי הִעֲלִיתֵנוּ מֵאֶרֶץ זָבַת חֶלֶב וּדְבַשׁ לְהַמִּיתֵנוּ וְגו'. אָמְרוּ לוֹ: עַל מָה אֶתָּה מִתְרַבֵּר עָלֵינוּ, מָה טוֹבָה עֲשִׂיתָ לָנוּ. הוֹצֵאתֵנוּ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם, שֶׁהִיא כְּגוֹן ה', וְלֵאמֹר כִּנְעוֹן לֹא הִכְנַסְתֵּנוּ, אֲלָא הָרִי אָנוּ מִתִּים בְּמִדְבָר וְהַנִּגְגָּף מִשְׁתַּלַּח בְּנוֹ בְּכָל יוֹם, הַעֵינֵי הָאֲנָשִׁים הֵם וְגו'. וַיַּחַר לְמִשָּׁה מְאֹד, נִצְטַעַר לְחַדָּא. לְמָה הַדְּבָר דּוֹמָה. לְאָדָם הַדָּן עִם חֲבֵרוֹ וּמִתְנַפֵּחַ עִמוֹ. אִם מְשִׁיבוֹ, יֵשׁ שֵׁם נַחַת רוּחַ. וְאִם אֵינוֹ מְשִׁיבוֹ, יֵשׁ בּוֹ צַעַר גְּדוֹל.

 וַיֹּאמֶר אֶל ה' אֵל תַּפְּן אֶל מִנְחָתֶם, אֵל תִּקְבְּלֵם בְּתִשׁוּבָה. הָיָה צָרִיךְ

למקרא לומר, אל תפן אל עבודתם. ומהו אל מנחתם. כד אמר משה לפני הקדוש ברוך הוא, רבונו של עולם, יודע אני באלו שיש להם חלק באותה מנחה שישראל מקריבים לפניך בכל יום. הואיל ופרשו אלו מבניך, אל תסתכל בחלקם, תניחנו האש לא תאכלנו. לא חמור אחד מהם נשאתי. מה שהיה דרכי לטל, לא נטלתי מהם. בנהג שבעולם, אדם שהוא בהקדש, נוטל שכרו מן ההקדש. ואני בשעה שהייתי יורד ממדון למצרים, היה דרכי לטל מהן חמור, שבשביל צרכיהם ירדתי, ואף על פי כן לא נטלתי. וכן שמואל הצדיק אומר, הנני ענו בי נגד ה' ונגד משיחו, את שור מי לקחתי וחמור מי לקחתי (ש"א יב, ג), שור שהייתי מקריב עליהם מקרבנותיהם ומבקש רחמים עליהם, וכן למשח עליהם מלך משלי היה, שנאמר: עגלת בקר תקח בידך ואמרת לזבח לה' באתי (שם טו, ב). וכן הוא אומר, כי זבח היום לעם בבמה (שם ט, יב). ולא נטלתי משלהם. ובשעה שהייתי חוזר ועושה דיניהם וצרכיהם, והולך וסובב על עירות ישראל, שנאמר: והלך מדי שנה בשנה וסבב בית אל והגלגל והמצפה ושפט את ישראל (שם ז, טו). דרך העולם, בעלי דינים הולכין אצל הדין. ואני, הולך וסובב מעיר לעיר וממקום למקום. וכן משה אמר להם לישראל, כי יהיה להם דבר בא אלי וגו' (שמות יח, טו). ואני לא עשיתי כן, אלא אני מטריח והולך אצלם. ולא הרעותי את אחד מהם, שלא חיבתי את הזכאי, ולא זכיתי את החיב. כשראה משה שעמדו בגאותם ובמרדיהם, ויאמר משה אל קרח, אתה וכל עדתך היו לפני ה', וקחו איש מחבתו, ויקחו איש מחבתו. הלך קרח כל אותו הלילה והיה מטעה את ישראל, ואומר להם, ומה אתם סבורים, שאני עוסק לטל אותה הגדלה לעצמי. אני מבקש שתהא הגדלה חוזרת על כלנו, שמשה נטל מלכות לעצמו, ואת הפהנה הגדולה נתנה לאהרן אחיו, לחק עולם. והיה הולך ומפתה כל שבט ושבט כראוי לו, עד שנשתתפו בידו. מנין אתה יודע. שבשעה שנתכנסו והקריבו, כלם מדברים היו, שנאמר: ויקהל עליהם קרח את כל העדה. כיון שנתכנסו ובאו עמו, מיד, וידבר ה' אל משה ואל אהרן לאמר, הבדלו מתוך העדה הרעה הזאת וגו', ויפלו על פניהם ויאמרו, אל אלהי הרוחות וגו'. אמר לפניו, רבונו של עולם, מלך בשר ודם שמרדו עליו בני המדינה ועמדו וקללו את המלך או את שליחיו, אם הם עשרה או עשרים מהם, משלח לשם לגיונותיו ועושה ממנו אנדרולומסיא ומסיף הטובים עם הרעים, לפי שאינו מכיר בהם מי מרד ומי לא מרד, מי כבד את המלך ומי קללו. אבל אתה, יודע מחשבותיו של כל אדם ומה שבלבבות והכליות

יועצות, ויצרי בריותיך אתה מבין, ואתה יודע מי חטא ומי לא חטא, מי מרד ומי לא מרד, אתה יודע רוח של כל אחד ואחד מהן. לךך נאמר: אל אלהי הרוחות לכל בשר וגו'. אמר להם הקדוש ברוך הוא, זפה אמרת, אני מודיע את הדבר מי חטא ומי לא חטא.

ח וידבר ה' אל משה לאמר, דבר אל העדה לאמר העלו מסביב. ואף

על פי ששמע משה מפי הגבורה כך, לא אמר להם עד שהלך והתרה בהן, שנאמר: ויקם משה וילך אל דתן ואבירם. להודיע רשעתו, שאף על פי שהלך משה ברגליו אצל הרשעים, היו קשים לרצות. מה עשו. לא רצו לצאת מאהליהם כנגדו. כשראה משה כך, אמר עד כאן היה עלי לעשות. מיד, וידבר אל העדה לאמר סורו נא מעל וגו'. שנו רבותינו, ארבעה נקראו רשעים, אלו הן, הפושט ידו לחברו להכותו, אף על פי שלא הכהו, נקרא רשע, שנאמר: ויאמר לרשע למה תכה רעך (שמות ב, יג). הכית לא נאמר, אלא תכה. והלזה ואינו משלם, שנאמר: לזה רשע ולא ישלם (תהלים לו, כא). ומי שיש בו עזות פנים ואינו מתבייש לפני מי שגדול ממנו, שנאמר: העז איש רשע בפניו (משלי כא, כט). ומי שהוא בעל מחלקת, שנאמר: סורו נא מעל אהלי האנשים הרשעים. ושניהם היו בדתן ואבירם, עזות פנים ומחלקת. מחלקת באותיותיו נדרש, מי מרה, ח' חרון, ל' לוקין, ק' קללה, ת' תועבה ויש אומרים: תכלית כלזה מביא לעולם. ויעלו מעל משכן קרח דתן ואבירם. כיון שראו כך שנסתלקו ישראל מסביבותיהם, יצאו מחרפיו ומגדפיו, שנאמר: יצאו נצבים. ולהלן כתיב: ויגש הפלשתי השכם והערב ויתיצב ארבעים יום (ש"א יז, טז). פתח משה ואמר, כדכתיב, ויאמר משה בזאת תדעון כי ה' שלחני וגו', אם כמות כל האדם ימותון אלה. משל למה הדבר דומה. לשושבין בתו של מלך שהיו עדותיה בידו. עמד אחד מן המסבין כנגדו וקלל את השושבין, ואמר ליה: לא היו בתולים לבתו של מלך. עמד השושבין כנגד המלך ואמר ליה: אם אין אתה מוציא את זה להרגו בפני הכל, הריני אומר, בודאי שלא נמצאו בתולים לבתו של מלך. מיד אמר המלך, מוטב לי להרג את זה ולא יוציא השושבין שם רע על בתי. וכך קרח נחלק על משה, ואמר, מלבדו ומעצמו אמר משה את כל הדברות האלה. פתח משה ואמר, בזאת תדעון כי ה'

שְׁלַחְנִי, אִם כְּמוֹת כָּל הָאָדָם יְמוֹתָיו אֵלֶּה אֶף אֲנִי אוֹמֵר, לֹא הִ' שְׁלַחְנִי, וּמִלְבֵּי אֶמְרָתִי.

ט וַיְהִי כְּכַלּוֹתוֹ לְדַבֵּר אֶת כָּל הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה. לְלַמֶּדְךָ, שֶׁמִּכָּל מְקוֹם שֶׁהוּא רוֹצֶה, מִצְמִיחַ אֶת הַפְּרַעֲנִיּוֹת. וַיָּרְדוּ הֵם וְכָל אֲשֶׁר לָהֶם חַיִּים שְׂאוּלָה. יֵשׁ אוֹמְרִים: חַיִּים נְדוּנִין עַד עַכְשָׁיו. וַתִּכַּס עֲלֵיהֶם הָאָרֶץ, הֵם אָבְדוּ וְלֹא סָרְרוּתוֹ, אֶלֶּא נַעֲשׂוּ תַחְתֵּיהֶם שְׂרֵי אֲלָפִים, שְׂרֵי מֵאוֹת. וְכָל יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר סָבִיבוֹתֵיהֶם נָסוּ לְקוֹלָם, שֶׁהָיוּ צוֹנְחִין, מִשָּׁה רַבָּנוּ, הַצִּילָנוּ. וְאֵשׁ יִצְאָה מֵאֵת הִ' וְגו'. אֱלוֹ הָיוּ נִבְלָעִים וְאֱלוֹ הָיוּ נִשְׂרָפִין, וְקָרַח עוֹמֵד בֵּין הַשְּׂרוּפִים, שֶׁאָמַר לוֹ מִשָּׁה, וְאַתָּה וְאַהֲרֹן אִישׁ מִחֲתַתּוֹ. וְקָרַח לָקָה יוֹתֵר מִכָּלֶם, שֶׁנִּשְׂרָף וְנִבְלַע. וְלָמָּה נַעֲשָׂה בּוֹ שְׁנֵי דִינָיו. שֶׁאֱלוֹ נִשְׂרָף וְלֹא נִבְלַע, הָרִי הַבְּלוּעִים מִתְרַעֲמִין וְאוֹמְרִים: שְׂלֹא הִבִּיא עֲלֵינוּ אֶת כָּל הַפְּרַעֲנִיּוֹת הַזֶּה אֶלֶּא קָרַח, וְהָרִי הוּא נִבְלָעִין וְקָרַח נָצַל. וְאֱלוֹ נִבְלַע וְלֹא נִשְׂרָף, הָיוּ הַשְּׂרוּפִים מִתְרַעֲמִין וְאוֹמְרִין, שְׂלֹא הִבִּיא עֲלֵינוּ אֶת הַפְּרַעֲנִיּוֹת הַזֶּה אֶלֶּא קָרַח, וְהָרִי הוּא נִשְׂרָפִין וְהוּא נָצַל. לְפִיכָךְ נְדוּן בְּשְׁנֵי מִיתוֹת. לַהֲטָה אֵשׁ תַּחֲלָה לַעֲיִנִי כָּל הַשְּׂרוּפִים, בְּיָדוֹ הִיָּתֶה הַמִּחְתָּה וְהַקְטָרֶת בָּהּ, וְקִפְלָתוֹ הָאֵשׁ כְּכַדּוֹר, וְהָאֵשׁ מְגִלְגֶּלֶת בּוֹ עַד שֶׁהִבִּיאָתוֹ לְפִי הָאָרֶץ לְבִין הַבְּלוּעִים, שֶׁנֶּאֱמַר: וַתִּפְתַּח הָאָרֶץ אֶת פִּיהָ וְגו'.

י ואון בְּוֹ פֶּלֶת. לָמָּה נִקְרָא שְׁמוֹ אוֹן. שֶׁכָּל יָמָיו בְּאַנִּיּוֹת הָיָה. בְּוֹ פֶּלֶת, שֶׁנַּעֲשׂוּ לוֹ נִפְלְאוֹת. אָמַר רַב, אוֹן בְּוֹ פֶּלֶת, אֲשֶׁתּוֹ הַצִּילָתּוֹ. אָמַרְהָ לוֹ: מַה לֵּיךְ בְּהִדִּין פְּלִגְתָּא, אִי אַהֲרֹן כְּהֵנָּא רַבָּא, אֵת תַּלְמִידָא. אִי קָרַח יְהִי כְּהֵנָּא רַבָּא, אֵת תַּלְמִידָא. אָמַר לָהּ: יִדְעָנָא דְכֵלָּא כְּנִישְׁתָּא קַדִּישָׁא, דְכָתִיב: כִּי כָּל הָעֵדָה כָּלֶם קְדוֹשִׁים. מַה עֲבַדְתָּ. אֲשֶׁקִּיתִיָּה חֲמָרָא וְאַרְוִיתִיָּה וְאַגְנִיתִיָּה בְּעַרְסִיתִיָּה, וְהוּוֹה יְתָבָא אֲבָבָא דְבֵיתָא וְסִתְרִיתִיָּה לְמִזְיָה. כָּל מֵאן דְּאָתָּא בְּשִׁבִיל אוֹן בַּעֲלָה, חִזְיָה וְהִדְר. אֲדַהֲכִי וְהִכִּי אֵיבְלָעִינָהוּ אֶרְעָא. הִיָּינוּ דְכָתִיב: חֲכָמוֹת נָשִׁים בְּנִתָּה בֵּיתָה (משלי יד, א), זֹאת אֲשֶׁתּוֹ שֶׁל אוֹן. וְאוֹלָת בְּיָדֶיהָ תִּהְרָסֶנּוּ (שם), זֹאת אֲשֶׁתּוֹ שֶׁל קָרַח. וַיִּקְמוּ לְפָנָי מִשָּׁה נְשִׂאֵי עֵדָה, מִיַּחְדָּין שֶׁבַעֲדָה. קָרָאֵי מוֹעֵד, שִׁיּוּדְעִין לְעֵבֵר אֶת הַשָּׁנִים וְלִקְבַע אֶת

הַחֲדָשִׁים וְהַתְּקוּפוֹת. אֲנָשֵׁי שֵׁם, שֶׁהָיָה לָהֶם שֵׁם בְּכָל. וַיִּשְׁמַע מֹשֶׁה וַיִּפֹּל עַל פָּנָיו. מִה שָׁמַע. אָמַר רַבִּי שְׁמוּאֵל בֶּר נַחֲמָנִי אָמַר רַבִּי יוֹנָתָן, מְלַמֵּד, שֶׁחֲשָׁדוּהוּ בְּאִשְׁתּוֹ אִישׁ, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּקְנְאוּ לְמֹשֶׁה בַּמַּחְנֶה (תְּהִלִּים קו, טז). אָמַר רַבִּי חִיָּיא בֶר אַבָּא אָמַר רַב, מְלַמֵּד, שֶׁכָּל אֶחָד וְאֶחָד קָנָא לְאִשְׁתּוֹ מִן מֹשֶׁה. וַיִּקָּם מֹשֶׁה וַיֵּלֶךְ אֶל דָּתָן וְאָבִירָם. אָמַר רַבִּי שְׁמַעוֹן בֶּן לִקְיִשׁ, מִכָּאן שָׂאִין מַחֲזִיקִין בַּמַּחְלָקָת, אָמַר רַב, כָּל הַמַּחֲזִיק בַּמַּחְלָקָת, עוֹבֵר בְּלֹאוֹ, הוּא שֶׁנֶּאֱמַר: וְלֹא יִהְיֶה כְּקֶרֶחַ וְכַעֲדָתוֹ. רַב אֲסִי אָמַר, רָאוּי הוּא לְהַצְטָרַע. כְּתִיב הֲכֵא, כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר ה' בְּיַד מֹשֶׁה לוֹ. וְכְתִיב הֲתִם, וַיֹּאמֶר ה' לוֹ עוֹד הֲבֵא נָא יָדָךְ וְגו' (שְׁמוֹת ד, ו). אָמַר רַב חֲסִדָּא, כָּל הַחוֹלֵק עַל רַבּוֹ, כְּאֵלּוֹ חוֹלֵק עַל הַשְּׂכִינָה, שֶׁנֶּאֱמַר: בְּהַצַּתֶּם עַל ה' (בְּמִדְבָר כו, ט). אָמַר רַב חֲמָא בֶר חֲנִינָא, כָּל הַעוֹשֶׂה מְרִיבָה עִם רַבּוֹ, כְּאֵלּוֹ עוֹשֶׂה מְרִיבָה עִם הַשְּׂכִינָה, שֶׁנֶּאֱמַר: הֲמָה מִי מְרִיבָה אֲשֶׁר רַבּוֹ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת ה' (שֵׁם כ, יג). אָמַר רַבִּי חֲנִינָא בֶר פִּפְא, כָּל הַמַּתְרַעַם עַל רַבּוֹ, כְּאֵלּוֹ מַתְרַעַם עַל הַשְּׂכִינָה, שֶׁנֶּאֱמַר: לֹא עָלִינוּ תְלוּנוֹתֵיכֶם כִּי עַל ה' (שְׁמוֹת טו, ח). אָמַר רַבִּי אֲבָהוּ, כָּל הַמְהַרְהֵר אַחֲרֵי רַבּוֹ, כְּאֵלּוֹ מְהַרְהֵר אַחֲרֵי הַשְּׂכִינָה, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּדְבֵּר הָעָם בְּאֵלֵהֶם וּבַמֹּשֶׁה (בְּמִדְבָר כא, ה).

יא דַּרְשׁ רַבָּא, מֵאֵי דְכְּתִיב: שְׁמֹשׁ גֵּרַח עָמַד זִבְלָה (חֲבֻקּוֹק ג, יא). מְלַמֵּד, שֶׁעָלוּ הַשְּׁמֹשׁ וְגֵרַח לְזָבוּל, וְאָמְרוּ לְפָנָיו, רַבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, אִם אַתָּה עוֹשֶׂה דִין לְבֵן עַמְרָם, נֵצֵא. וְאִם לֹאוֹ, לֹא נֵצֵא. עַד שֶׁזָּרַק בָּהֶם חֲצִי, שֶׁנֶּאֱמַר: לֹאוֹר חֲצִיף יִהְלְכוּ (ש). אָמַר לָהֶם הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, לְכַבֹּדֵי לֹא מַחֲיִתֶם, לְכַבֹּד בְּשָׂר וְנֶדָם מַחֲיִתֶם. וְהֵאֵידֵנָא עַד דְּמַחוּ לְהוּ לֹא נִפְקִי. דַּרְשׁ רַבָּא, מֵאֵי דְכְּתִיב: אִם בְּרִיאָה יִבְרָא ה'. אָמַר מֹשֶׁה לְפָנָי הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, רַבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, אִם נִבְרָא גֵיהֶנָם, מוּטָב. וְאִם לֹאוֹ, יִבְרָא. לְמֵאֵי, אֵילִימָא לְמַהֲדֵר לְמַבְרִייה מִמֶּשׁ, הָא כְּתִיב אִין כָּל חֲדָשׁ תַּחַת הַשְּׁמֹשׁ (סְהֻלַת א, ט). אֵלּא לְאַקְרוּבֵי פְתִחָא. וּבְנֵי קֶרַח לֹא מֵתוּ (בְּמִדְבָר כו, יא). תֵּנָא מְשׁוּם רַבִּינוּ, מְקוּם נִתְבָּצַר בְּגֵיהֶנָם וַיִּשְׁבוּ עָלָיו. אָמַר רַבָּה בֶר בֶּר חֲנָה, זִימְנָא חֲדָא אֲזִילָנָא בְּאוֹרְחָא, וְאָמַר לִי הֵהוּא טִייעָא, תָּא אַחֲזִי לָךְ בְּלַעֵי דְקֶרַח. אֲזִלִּי, חֲזִאי תְרִי בְזַעָא דְקָא נִפְקִי קוּטְרָא מִינֵיהּ. הָא שְׁקִיל גַּבְבָּא דְעַמְרָה וְאִמְשִׁייה בְּמֵאָה וְאוֹתִבִּיהַ יִתִּיהַ בְּרִישׁ רומְחָא עִילוּיָהּ, וְאִיחְרוּף וְנִפְל. וְאָמַר לִי, אֲצִית מֵאֵי שְׁמַעַת. שְׁמַעֵי דְהוּוּ קֶאֱמָרִי, מֹשֶׁה אָמַת וְתוֹרְתוֹ אָמַת וְהוּ בְּדֵאִין. אָמַר

לי, כָּל תִּלְתֵּי יוֹמֵי הַיּוֹם מִהֲדַר לְהוֹ גִּיהָנָם כְּבִשָּׁר בְּתוֹךְ קַלְחַת וְאָמְרֵי הָכִי,
מִשֶּׁה אָמַת וְתוֹרְתוֹ אָמַת וְהוּ בְּדָאֵינּוּ. וְלַעֲתִיד לְבֹא, הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא עֲתִיד
לְהוֹצִיאָנוּ. וְעָלִיָּהוּ אָמְרָה חֲנָה, הִי מִמִּית וּמְחִיָּה, מוֹרִיד שָׁאוֹל וְיַעַל (שׁ״א ב, ו).

יב מנצפ"ד האותיות כפולות, צופים אמרום. לך לך, רמז נרמז

לְאַבְרָהָם לְמֵאָה שָׁנָה יוֹלִיד יֶצְחָק. כִּי עֲצַמְתָּ מִמֶּנּוּ מֵאֹד (בראשית כו, טז), רָמַז
נְרַמְזוּ שֶׁהוּא וְזָרְעוֹ עֲצוּמִים בְּשָׁנֵי עוֹלָמִים. נו"ן, לִיעֶקֶב, הַצִּילֵנִי נָא (שם לב,
יב), נֶצַל בְּשָׁנֵי עוֹלָמִים. פ"ף, לְיוֹסֵף, פֶּקֶד פֶּקֶדְתִּי (שם נ, כד). פֶּקֶד, בְּעוֹלָם הַזֶּה.
פֶּקֶדְתִּי, לְעוֹלָם הַבָּא. צ"ץ, הִנֵּה אִישׁ צָמַח שָׁמוֹ וּמִתְחַתֵּיו יֶצְמַח (זכריה ו, יב),
זֶה מְשִׁיחַ. וְכֵן הוּא אוֹמֵר, וְהִקְמַתִי לְדוֹד צָמַח צְדִיק (ירמיה כג, ה). שְׁשִׁים
הֵמָּה מְלָכוֹת (שה"ש ו, ח). עֲשָׂרִים וְאַרְבָּעָה סְפָרִים, הוֹסִיף עָלֵיהֶם אֶחָד עֶשְׂרִי
מִן תְּרֵי עֶשְׂרִי, חוּץ מִן יוֹנָה שֶׁהוּא בְּפָנָי עֲצוּמוֹ, וְשֵׁשׁ סְדָרִים, וְתִשְׁעָה פְּרָקִים
דְּתוֹרַת כְּהֻנִּים, הָרִי שְׁשִׁים הֵמָּה מְלָכוֹת, וְשִׁמְנֵים פִּילְגָשִׁים (שם). שְׁשִׁים
מִסְכָּתוֹת, שְׁמוֹנִים בְּתֵי מְדַרְשׁוֹת שֶׁהֵיָה בִירוּשָׁלַיִם כְּנֶגֶד פְּתַחֶיהָ. וְעֵלְמוֹת
אֵין מִסְפָּר (שם), מִשְׁנֵה הַחִיצוֹנָה. הֵנָּה מִסְתּוֹ שֶׁלְשִׁלְמָה שְׁשִׁים גְּבוּרִים (שם ג,
ז), כְּנֶגֶד אוֹתִיּוֹת שֶׁל יְבָרְכֶךָ הִי וְיִשְׁמְרֶךָ וְגו' (במדבר ו, כד). הַשְּׁט"ן בְּגִימְטְרִיאָה
כְּמִנְיַן יְמוֹת הַחֲמָה, שֶׁבְּכָל הַשָּׁנָה הוּא שְׁלִיט לְהַלְשִׁין, חוּץ מִיּוֹם הַכַּפּוּרִים.
אָמַר רַבִּי אָמִי בַר אֲבָא, אֲבָרְהָם עַד שֶׁלֹּא נִמּוֹל וְלֹא הוֹלִיד, הָיָה חֶסֶר חֲמִשָּׁה
אַבְרָהָם. נִתְּוֹסֵף הִי, וְנִעֲשָׂה שְׁלֵם וְהוֹלִיד, וְנִקְרָא אֲבָרְהָם מִנְיַן אוֹתִיּוֹתָיו.
שָׂרִי. פְּלִיגֵי בָּהּ תְּרֵי אֲמוּרָאֵי, חַד אָמַר, נֶחֱלַק הַיּוֹ"ד לְשָׁנִים, הִי לְאַבְרָהָם
וְהִי לְשָׂרָה. וְחַד אָמַר, יוֹ"ד שֶׁנִּטַּל מִשָּׂרָה קָרָא תִּגְרָה, עַד שֶׁבָּא יְהוֹשֻׁעַ וְהוֹסִיף
לוֹ יוֹ"ד, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּקְרָא מִשֶּׁה לְהוֹשֻׁעַ יְהוֹשֻׁעַ (במדבר יג, טז), וְהוֹשִׁיעוֹ מֵעֲצַת
מְרַגְלִים. יֶצְחָק יי כְּנֶגֶד עֲשָׂרָה נְסִיוֹנוֹת, צִי תִשְׁעִים שָׁנָה לְשָׂרָה נוֹלַד, חִי
לְשִׁמוֹנָה יָמִים נִמּוֹל, קִי מֵאָה שָׁנִים חִי אֲבָרְהָם כְּשֶׁנוֹלַד. יַעֲקֹב, עַל שְׁמוֹ
נִקְרָא, יי מוֹלְדוֹתָיו הָעֲשִׂירִי, לְמִפְרַע לְוִי עֲשִׂירִי. חֶשֶׁב מִבְּנִימִין עַד לְוִי, הָיוּ
לוֹ עֲשָׂרָה בָּנִים, וְלְוִי הָיָה עֲשִׂירִי וְנִתְּנוּ מֵעֶשֶׂר לְמָקוֹם, לְקִיָּים וְכָל אֲשֶׁר תִּתֵּן
לִי עֶשֶׂר אֲעֲשֶׂרְנוּ לָךְ (בראשית כח, כב). עִי בְּשִׁבְעִים נֶפֶשׁ. קִי כְּנֶגֶד אוֹתִיּוֹת
הַבְּרָכָה, וְיִתֵּן לָךְ (שם כז, כח), הוֹצֵא מִשָּׁם הַשֶּׁם, נִשְׁתַּיְרוּ מֵאָה. בִּי כְּנֶגֶד שְׁנֵי
מְלָאָכִים עוֹלִים. יְהוּדָה, עַל שְׁמוֹ נִקְרָא, שְׁלֹשִׁים, כְּנֶגֶד שְׁלֹשִׁים מַעְלוֹת שֶׁל
מְלָכוֹת. הַלּוּחוֹת, הָיוּ בָּהֶן שֵׁשׁ מֵאוֹת וּשְׁלֹשׁ עֲשָׂרָה אוֹתִיּוֹת, מִן אֲנָכִי עַד
אֲשֶׁר לְרַעֲדָה, כְּנֶגֶד שֵׁשׁ מֵאוֹת וּשְׁלֹשׁ עֲשָׂרָה מִצּוֹת. וְכָלֵן נִתְּנוּ לְמִשֶּׁה בְּסִינַי,

שָׁבְהוּ חֲקִים וּמִשְׁפָּטִים, תּוֹרָה וּמִשְׁנָה, תִּלְמוּד וְהַגְדָּה. יִרְאֵת ה' הִיא אוֹצְרוֹ
(ישעיה לג, ו). אִין בְּכֹל הַמִּדּוֹת גְּדוֹל מִן הַיִּרְאָה וְעֲנֹוה, שְׁנֵאָמַר: וְעַתָּה יִשְׂרָאֵל
מָה ה' אֱלֹהֶיךָ שׂוֹאֵל מֵעַמְּךָ (דברים י, יב). יִרְאֵת בְּגִימְטְרִיא שֵׁשׁ מֵאוֹת וְאַחַת
עֶשְׂרֵה. וְתוֹרָה וּמִלָּה עִמָּה, הָרִי שֵׁשׁ מֵאוֹת וּשְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה. צִיִּצִית, שֵׁשׁ מֵאוֹת.
שְׂמוֹנֶה חוּטִין וְחֻמְשָׁה קְשָׁרִים, הָרִי שֵׁשׁ מֵאוֹת וּשְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה. הוֹקֵם עַל (ש"ב
כג, א), בְּגִימְטְרִיא מֵאָה, כְּנֻגַד מֵאָה בְּרֻכּוֹת. שְׁבַכְל יוֹם הָיוּ מֵתִים מִיִּשְׂרָאֵל
מֵאָה אֲנָשִׁים, בָּא דָּוִד וְתִקְנֵן לְמֵאָה בְּרֻכּוֹת. וְעַתָּה יִשְׂרָאֵל מָה ה' אֱלֹהֶיךָ,
קָרִי בִּיה מֵאָה, אֵלּוּ מֵאָה בְּרֻכּוֹת. כִּיִּן שְׁתִּקְנוּם, נִעְצְרָה הַמַּגְפָּה. זֹאת תּוֹרַת
הַעֲלָה הִיא הַעֲלָה (ויקרא ו, ב), עֲלָה שֶׁל תּוֹרָה וְעֲלָה שֶׁל תְּשׁוּבָה. שְׁנֵי בְּנֵי
הַיִּצְהָר (זכריה ד, יד), אֵלּוּ דָּוִד וְאַהֲרֹן שְׁנֵי מִשְׁחֵי הַמִּשְׁחָה, שְׁמִשְׁחָתוֹן
לְדוֹרוֹת. בְּאַהֲרֹן כְּתִיב: וְהִיִּתָּה לוֹ וּלְזֶרְעוֹ אַחֲרָיו בְּרִית כְּהֵנֶת עוֹלָם (במדבר
כה, יג). בְּדָוִד כְּתִיב: וְדָוִד עַבְדִּי נָשִׂיא לָהֶם לְעוֹלָם (יחזקאל לו, כה). כָּל תְּשֻׂא עוֹן
וְקַח טוֹב (הושע יד, ג). אָמְרוּ יִשְׂרָאֵל, רַבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, בְּזִמְן שְׁבִית הַמִּקְדָּשׁ
קָיָם, הָיִינוּ מִקְרִיבִין קֶרְבָּן וּמִתְכַפֵּר. וְעַכְשָׁו, אִין בְּיַדֵּינוּ אֵלָּא תְּפִלָּה. טוֹב,
בְּגִימְטְרִיא שְׁבַע עֶשְׂרֵה. תְּפִלָּה, תְּשַׁע עֶשְׂרֵה. הוֹצֵא מֵהוֹן בְּרֻכַת הַזָּדִים
שְׁתִּקְנוּ בִּיבְנָה, וְאֵת צֶמַח דָּוִד שְׁתִּקְנוּ עַל שׁוּם בְּחִינֵי ה' וְנִסְגִי (תהלים כו, ב).
רַבִּי סִימּוֹן אוֹמֵר, כָּל תְּשֻׂא עוֹן וְקַח טוֹב. טוֹב בְּגִימְטְרִיא בְּאִ"ת ב"ש, נִפְשׁ.
אָמְרוּ יִשְׂרָאֵל, הָרִי חֲלַבְנוּ מִמֶּנּוּ מִנְּפֹשׁוֹתֵינוּ. יְהִי רְצוֹן מִלְּפָנֶיךָ שְׁתִּתְּהָא כְּפָרָה
עֲלֵינוּ, וְנִשְׁלָמָה פְּרִים שְׁפָתֵינוּ (הושע יד, ג). וְיִתֵּן ה' לָהּ הַרְיוֹן (רות ד, יג),
בְּגִימְטְרִיא יְמֵי תְּשַׁעַה חֲדָשִׁים שֶׁל לֵידָה. וְהַמְּלָאךָ הַמְּמַנֶּה עַל הַהַרְיוֹן לֵילָה
שְׁמוֹ, שְׁנֵאָמַר: וְהַלֵּילָה אָמַר הָרָה גְּבֵר (איוב ג, ב). שְׁעוֹר מִי מִקּוֹה אַרְבָּעִים
סָאָה, כְּנֻגַד מִי בְּאֵר שְׁכָתוֹב בְּתוֹרָה. וְכַמָּה בֵּיִצִים בְּשְׁעוֹר הַמִּקּוֹה. חֻמְשָׁה
אַלְפִים וּשְׁבַע מֵאוֹת וְשָׁשִׁים. וְהַסָּאָה, מֵאָה וְאַרְבָּעִים וְאַרְבַּע בֵּיִצִים.
אַרְבָּעִים וּשְׁלֹשׁ בֵּיִצִים וְחֻמְשׁ בֵּיִצָה, שְׁעוֹר הַחֲלָה. וּמִנֵּן לְמִקּוֹה שְׁצָרִיד
אַרְבָּעִים סָאָה. דְּכָתִיב: יַעַן כִּי מָאֵס הָעַם הַזֶּה אֶת מִי הַשְּׁלַח הַהוֹלְכִים
לְאֵט (ישעיה ח, ו). לֹא"ט בְּגִימְטְרִיא אַרְבָּעִים. הָרִי שְׁעוֹר סָאָה, טַפַּח עַל טַפַּח
בְּרוּם טַפַּח. וְהַמְּפָרִישׁ שְׁעוֹר חֲלָה, צָרִיד לְהַפְרִישׁ שֵׁשׁה לּוּגִין וְאַחַד וְחֻמְשׁ
בֵּיִצָה. מִלְּקוֹת אַרְבָּעִים מִן הַתּוֹרָה, דְּכָתִיב: אֵלָּה הַדְּבָרִים אֲשֶׁר צָוָה ה'
(שמות לה, א). אֵלָּה, שְׁלֹשִׁים וְשָׁשִׁה. דְּבָרִים, שְׁנַיִם. הַדְּבָרִים, שְׁלֹשָׁה. הָרִי
אַרְבָּעִים חֲסֵר אַחַת. אַרְבָּעִים יִכְנוּ לֹא יוֹסִיף (דברים כה, ג), כְּנֻגַד אַרְבָּעִים
קָלְלוֹת שְׁנֵתְקַלְלוּ נַחֲשׁ וְחוּה וְאָדָם וְאַדְמָה. וּפְחַתוּ חֲכָמִים אַחַד, מִשׁוּם לֹא
יוֹסִיף, סְנֵהֲדָרִין, שְׁלֹשָׁה וְעֶשְׂרִים, כְּדִי שְׁיִרְבוּ מְלִיצֵי זְכוֹת אַחַד, וְיִרְבוּ
מְלַמְּדֵי חוֹבוֹת שְׁנַיִם. מוּטָב שְׁיִבְאוּ שְׁנַיִם, וְיִדְחוּ אַחַד. חָרָם, בְּגִימְטְרִיא

מאתים וארבעים ושמנה. ואמר שמואל, כשהיא נכנסת, נכנסת במאתים
וארבעים ושמנה איברים. וכשהיא יצאה, יצאה מן מאתים וארבעים
ושמונה, כדכתיב, ברגז רחם תזכר [\(תבוק ג. ב.\)](#). תירש כתיב, וקרין תירוש.
זכה, נעשה ראש. לא זכה, נעשה רש. אמרו רבותינו זכרונם לברכה,
בשלשה דברים אדם נפר, בכיסו, ובכוסו, ובכעסו. טבאל, רמליה, ששך,
בגימטריא בבל בא"ת ב"ש. גוג ומגוג, בגימטריא שבעים, שהם שבעים
אמות.

פרשת חקת

א [יתברך](#) שמו של מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא, שברא את
עולמו בחכמה ובתבונה, ולגדלתו אין חקר, ולנפלאותיו אין מספר,
דכתיב: כונס כנוד מי הים וגו' [\(תהלים לג. ז.\)](#). ומהו כונס כנוד מי הים. בשעה
שברא הקדוש ברוך הוא את העולם, אמר ליה לשר של ים, פתח פיה ובלע
כל מימי בראשית. אמר לפניו, רבונו של עולם, די שאעמד בתוך שלי,
והתחיל לבכות. בעט בו והרגו, שנאמר: בכחו רגע הים, ובתבונתו מחץ
רהב [\(איוב כו. יב.\)](#). את מוצא ששר של ים, רהב שמו. מה עשה הקדוש ברוך
הוא. כבשו ודרך, וכך קבלו הים, שנאמר: ודורף על במתי ארץ, ה' אלהי
צבאות שמו [\(עמוס ד. ג.\)](#). שם לים חול, בריח ודלתים, שנאמר: ויסף בדלתים
ים וגו', ואשים בריח ודלתים [\(איוב לח. ח. ז.\)](#). וכתיב: האותי לא תיראו נאם
ה', אם מפני לא תחילו אשר שמתי חול גבול לים [\(ירמיה ה. כב.\)](#). ואמר, ואמר
עד פה תבוא ולא תסיף, ופה ישית בגאון גליף [\(איוב לח. יא.\)](#). אמר ליה הים,
רבונו של עולם, אם כן יתערבו מימי המתוקים במלוחים. אמר לו: לאו,
כל אחד ואחד יהא לו אוצר בפני עצמו, שנאמר: נותן באוצרות תהומות

[\(תהלים לג, ז\).](#) ואם תאמר, שְׁזָה תַמָּה גְדוּלָה שָׁאִין מִתְעַרְבִין כָּל מִימֵי הַיָּם. הָרִי פְרָצוּף שֶׁבָרָא הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא בְּבִגְי אָדָם מְלֵא הַסֵּיט, יֵשׁ בּוֹ כֶּמֶה מַעֲיֵנוֹת וְאִינָן מִתְעַרְבִין זֶה בְּזֶה. מִי עֵינִים, מְלוּחִים. מִי אֲזָנִים, שְׂמָנִים. מִי חוֹטָם, סְרוּחִים. מִי הֶפֶה, מְתוּקִים. וּמִפְּנֵי מָה מִי עֵינִים מְלוּחִים. שֶׁבְּזָמֵן שָׂאָדָם בּוֹכָה עַל הַמֵּת בְּכָל שְׁעָה, מְסַתְּמָא. אֶלָּא עַל שֶׁהוּן מְלוּחִים, פּוֹסֵק וְאִינוּ בּוֹכָה. מִפְּנֵי מָה מִי אֲזָנִים שְׂמָנִים. שֶׁבְּשְׁעָה שָׂאָדָם שׁוֹמֵעַ בְּאֲזָנוֹ שְׂמוּעָה קָשָׁה, אֲלִמְלֵא תוֹפְשָׁה בְּאֲזָנוֹ, הִיא מִתְקַשְׂרָה בְּלִבּוֹ וּמֵת. וּמֵתוּדָּ שֶׁהוּן שְׂמָנִים, מְכַנִּיס בְּזֶה וּמוֹצִיא בְּזֶה. מִפְּנֵי מָה מִי הַחוֹטָם סְרוּחִין. שֶׁבְּזָמֵן שָׂאָדָם מְרִיחַ רִיחַ רַע, אֲלִמְלֵא מִי הַחוֹטָם סְרוּחִין שֶׁמַּעֲמִידִין אוֹתוֹ, מִיַּד מֵת. וּמִפְּנֵי מָה מִי הֶפֶה מְתוּקִין. פְּעָמִים שָׂאָדָם אוֹכֵל אֲכִילָה וְאִינָה מִתְקַבֵּלַת בְּלִבּוֹ וּמְקִיאָה, אִם אִין מִי הֶפֶה מְתוּקִין, אִין נִפְשׁוֹ חוֹזְרֵת. וְעוֹד לְפִי שֶׁקוֹרָא בַתּוֹרָה, וּכְתִיב בְּהוּ, וּמִתוּקִים מְדַבֵּשׁ וְנִפְתַּח צוּפִים [\(תהלים יט, יא\)](#). לְפִיכָּד מִי הֶפֶה מְתוּקִים. וְהָרִי דְּבָרִים קַל וְחֹמֶר. וַיִּמָּה מְלֵא הַסֵּיט, יֵשׁ בּוֹ כֶּמֶה מַעֲיֵנוֹת. הַיָּם הַגְּדוֹל עַל אַחַת כֶּמֶה וְכֶמֶה, שֶׁנֶּאֱמַר בּוֹ: זֶה הַיָּם גְּדוֹל וְרַחֵב יַדָּים שֶׁם רָמַשׁ וְאִין מְסַפֵּר (שם קד, כה). מַהוּ, לְלַמֵּדָּ שֶׁבְּכָל דְּבָר, הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא עוֹשֶׂה שְׁלִיחוֹתוֹ, וְלֹא בְּרָא דְבָר אֶחָד לְבִטְלָה. וּפְעָמִים שֶׁהוּא עוֹשֶׂה שְׁלִיחוֹתוֹ עַל יְדֵי צְפַרְדֵּי, וּפְעָמִים עַל יְדֵי יְתוּשׁ, וּפְעָמִים עַל יְדֵי צְרָעָה, וּפְעָמִים עַל יְדֵי עֲקָרָב. אֲמַר רַבִּי חֲנַן דְּצַפּוּרִי, מַעֲשֶׂה בְּעֲקָרָב אֶחָד שֶׁהִלְךָ לַעֲשׂוֹת שְׁלִיחוֹתוֹ שֶׁל הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא בְּעֵבֶר הִיִּרְדוּ, וְזָמֵן לוֹ הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא שֶׁם צְפַרְדֵּי אַחַת וְעֵבֶר עֲלֶיהָ, וְהִלְךָ אוֹתוֹ עֲקָרָב וְעָקַץ אֶת הָאָדָם וּמֵת. וּמַעֲשֶׂה בְּקוֹצֵר אֶחָד שֶׁהָיָה מְעַמֵּר וְקוֹצֵר בְּבִקְעַת בֵּית פּוּזָבָא. כִּיּוֹן שֶׁבָּא הַשָּׂרָב, נִטַּל עֵשֶׂב וּקְשָׁרוֹ בְּרֵאשׁוֹ. אֶתָּה עֲלֶיהָ חַד חִיּוּיָא גְבוּר, קָם וְקִטְלָהּ. עֵבֶר עֲלֶיהָ חַד חֲבֵר, חֲמָא חִיּוּיָא קְטִיל. אֲמַר לִיה: מֵאן קְטִיל הִיִּדִין חִיּוּיָא. אֲמַר לִיה: אֲנָא. אֲסַתְּכַל בְּעֵשֶׂבָא דְּבְרִישִׁיָה. אֲמַר לָהּ, מְרִים אֶתָּה עֵשֶׂבָא דְּבְרִישָׁךְ וְאֶתָּה מְשֻׁבֵּיתָ. עֲבַד הָכִי. קָרַב לְגַבִּיָהּ, וְלֹא הִסְפִּיק לִיגַע בּוֹ, עַד שֶׁנָּשַׁר אֲבָרִים אֲבָרִים. רַבִּי יִנְאִי הָיָה יוֹשֵׁב וּפּוֹשֵׁט בְּשַׁעַר עִירוֹ. רָאָה נָחַשׁ מְרַתִּיחַ וּבָא לְעִיר. מִן דְּמוֹקְמִין לִיה מִן הָכָא, אֲזִיל לְהָכָא. אֲמַר, כְּמַדְמָה אֲנִי שְׁזָה הוֹלְךָ לַעֲשׂוֹת שְׁלִיחוֹתוֹ. כִּיּוֹן שֶׁנִּכְנַס לְעִיר, נִפְל הַבְּרָה בְּעִיר, פְּלוּנֵי בּוֹ פְּלוּנֵי נִשְׁכּוֹ נָחַשׁ וּמֵת. רַבִּי אֶלְעָזָר הָוָה מְטִיל בְּשׁוּנֵיתָא דְּיַמָּה דְּקִיסְרִי, מְצָא קוּלִיאָא אַחַת מְשֻׁלְכַת בְּדַרְדָּ. הָוָה מְצַנֵּע לִיה מִן הָכָא, הִדֵּר מְשַׁכַּח לִיה מִן הָכָא. מִן דְּמְצַנֵּע מִן הָכָא, הִדֵּר מְשַׁכַּח לִיה מִן הָכָא. אֲמַר כְּמַדְמָה אֲנִי, שְׁזוֹ מִתְקַנֵּת לַעֲשׂוֹת שְׁלִיחוֹתָהּ. בְּתַר יוֹמִין עֵבֶר בְּלִדְרִים, נִכְשַׁל בָּהּ, נִפְל וּמֵת. בְּדָקוֹ אַחֲרָיו, מְצָאוּ בְּיָדוֹ כְּתָבִין בִּישׁוּן עַל יְהוּדָאִין. מַעֲשֶׂה בְּשִׁנֵּי בְּנֵי

אדם שהיו מהלכין בדרך, אחד פקח ואחד סומא. ישבו לאכל. פשוט ידיהם לעשב השדה ואכלו מהם. זה שהיה פקח, נסתמא. וזה שהיה סומא, נתפקח. לא זזו משם, עד שזה נסמך על זה שהיה מסמכו. מעשה באחד שהיה הולך מארץ ישראל לבבל. כשהיה אוכל לחם, ראה שני צפרים מתנצים זה עם זה, הרג אחד מהן את חברו, הלך והביא עשב והניחו על פיו והחיהו. הלך אותו האיש נטל אותו עשב שנפל מן הצפור, הלך להחיות בו את המתים כשהגיע לסלמה של צר, מצא אריה מת משלך בדרך, והניח אותו העשב על פיו והחיהו. עמד הארי ואכלו. מתלא אמר בן סירא, טב לביש לא תעביד, ובישא לא ימטי לך. מעשה בשיחין, אחד סומא שירד לטבל במים במערה, נזדמנה לו באר של מרים, וטבל ונתרפא. טיטוס הרשע נכנס בבית קדשי הקדשים כשהוא מחרף ומגדף. עמד וגדר את הפרכת, ונטל ספר תורה והציעה, והביא שתי זונות ועבר עליהם. שלף את חרבו וקצץ את הספר, ונעשה נס, והתחיל הדם מבצבץ ממנו. התחיל משתבח לומר, שעצמו הרג. התחיל מתגבר והולך. כיון שהגיע לגם, היה היס הולך וסוער. אמר, אלהיהם של אלו אין גבורתו אלא בים. עמד פרעה, בים טבעו וכן לסירא. עכשו אם הוא רוצה, הרי היבשה ביני לבינו ונראה מי נוצח. אמר ליה הקדוש ברוך הוא, רשע בן רשע, ברירה פחותה וקלה שבבריותי אני משלח בך לבערך מן העולם. נכנס יתוש בחטמו, ועמד בחטמו שלש שנים. וכיון שהיה עובר במקום שהנפחים עושין מלאכתן, כד הוה שמע קלא דמרזפתא, הוה נח. כל דהוה עבר קמיה נכרי, הוה אגיר בארבע זוזי, ואמר ליה מחי קמי כליה יומא במרזפתא. וכדון הוה עביד כל יומא, והוה יחיב ארבע זוזי. וכד עבר עליו בר ישראל, ואומר לו: קח והכה על המקום ואני אפתן את שכרך, והיה מכה כל אותו היום. כיון שבא ליפטר ממנו, אומר לו היהודי, תן לי שכרי. והיה משיבו ואומר לו: מסתייד דקא חזית בשנאך. כך היה עושה בכל יום, שלש שנים. כיון שמת, קרעו ראשו ומצאו שנעשה כמין גוזל וכצפור דרור, והיו צפרניו קשין כנחשות, ומת במיתה משנה. ולמה נקרא שמה ברירה שפלה. שמכניס ואינו מוציא. ופעמים על ידי צרעה, דכתוב: ושלחתי את הצרעה (שמות כג, כח). אמרו רבותינו זכרונם לברכה: כששלח הקדוש ברוך הוא את הצרעה לפני ישראל להרג את האמוריים, ראה מה כתיב בהם, ואנכי השמדתי את וגוי' (עמוס ב, ט). היתה הצרעה נכנסת לתוך עינו של ימין ושופכת ארסה, והיה מתבקע ונופל ומת. שכן דרכו של הקדוש ברוך הוא לעשות שליחות על ידי דברים קלים לכל המתגאים

עָלִיו, וְשׁוֹלַח לָהֶם בְּרִיָּה קִלְחָה לְהַפְרַע מֵהוּ, לְהוֹדִיעַם שְׂאִין גְּבוּרָתְךָ מִמֶּשׁ.
וְכֵן לְעֵתִיד לְבוֹא, עֵתִיד הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא לְהַפְרַע מִן אַמּוֹת הָעוֹלָם עַל יְדֵי
דְּבָרִים קָלִים, שֶׁנֶּאֱמַר: וְהָיָה בַּיּוֹם הַהוּא יִשְׂרָק ה' לְזָבוּב [\(ישעיהו ז, יח\)](#).
וְכַתִּיב: וּבָאוּ וְנָחוּ כָּל־סֵבֶלִי הַבַּתּוֹת וְגוֹ' (שם פסוק ט).

ב שְׂאֵלְתָא, דְּמַחֲיִיבִים כָּל בֵּית יִשְׂרָאֵל לְאַפְרוּשֵׁי מִן מַדְעָם מְסַאָבָא,

שֶׁנֶּאֱמַר: וְהִבְדַּלְתֶּם בֵּין הַבְּהֵמָה הַטְּהוֹרָה לְטַמְאָה וְגוֹ' [\(ויקרא כ, כה\)](#). וְלֹא
מִיבַעֲיָא מִן מַדְעָם מְסַאָבָא, דְּאָסוּר לְיִשְׂרָאֵל לְבִשְׂוֵלֵי בְּהוֹן עַד דְּמִיפְלֵט לְהוּ
כָּל חַד וְחַד, שֶׁנֶּאֱמַר: כָּל דְּבָר אֲשֶׁר יָבֹא בְּאֵשׁ וְגוֹ' [\(במדבר לא, כג\)](#). וְהַשְּׂפוּדִין
וְהַאֲסָפְלָאוֹת דְּאֲשַׁתְּמֶשֶׁן בְּהוֹן גּוֹיִם, לֹא מִשְׁתַּרְיִין עַד דְּצִיִּילִין בְּנוֹרָא,
כְּדַתְנִן, הַשְּׂפוּד וְהַאֲסָפְלָא מְלַבְּנֵן בְּאוּר. וְעַד כַּמָּה מְלַבְּנֵן. עַד דְּמִסִּיר
קְלַפְתָּן. הַיּוֹרוֹת וְהַקּוֹנְמוּסִין וּמַחֲמֵי חַמִּין דְּשִׁמְיִשוּ עַל יְדֵי רִיתוּת, צָרִיךְ
לְפְלוּטִינְהוּ בְּרוֹתְחִין. וְאִף עַל גַּב דְּקוּמְקָא לָאו דְּרַכִּיָּה לְבִשְׂוֵלֵי בֵּיה, כִּיּוֹן
דְּזַמְנִין דְּלֹא מִשְׁכַּח מֵאֲנָה וּמְקָרִי וּמְבִשֵּׁל בֵּיה. וַיּוֹרָה דְּאִין רֵאשׁ צְפוּר דְּרוּר
יְכוּל לִיכְנֵס לְתוֹכָהּ, לֹא צָרִיךְ לְפְלוּטִיָּה. דְּתַנְיָא, כּוּסְפָן שֶׁל נְכָרִים שְׁהוּחֶמוּ
חַמִּין בְּיוֹרָה גְּדוּלָּה, אָסוּר. בְּיוֹרָה קְטַנָּה, מְתָר. וְאִי זֹו הִיא יוֹרָה קְטַנָּה. כָּל
שְׂאִין רֵאשׁ צְפוּר דְּרוּר יְכוּל לִיכְנֵס לְתוֹכוֹ. וְהִיכִי מִיפְלֵט לְהוּ בְּרוֹתְחִין.
מְנִיחַ יוֹרָה קְטַנָּה לְתוֹךְ יוֹרָה גְּדוּלָּה. וַיּוֹרָה גְּדוּלָּה מֵאִי. כִּי הָא דְּהִיא דְּוִדָּא
דְּהוּהָ לִּיה לְרַב עוּקְבָא, עֶבֶד לָהּ גְּדַנְפָא דְּלִישָׂא וּמְלִיא מֵיָא וְאַרְתְּחָא. וְכַפָּא
צָרִיךְ לְמַשְׁדִּיָּה בְּגוּיָה דְּדוּדָא וְלְטַפּוּיָּה. קְעָרוֹת שְׁתַּשְׁמִישוּן בְּכָלִי שְׁנִי, כִּי נִטַּל
מֵיָא מְדוּדָא וְשְׂדִי עֲלוּהִי, שְׂפִיר דְּמִי. וְאִף עַל גַּב דְּמִפְלֵט לְהוּ, צָרִיךְ
לְאַטְבְּלִינְהוּ בְּמֵיָא. דְּתַנְיָא, וְכֵלָן צָרִיכִין טְבִילָה בְּמַקְוָה שֶׁל אַרְבַּעִים סָאָה,
וְהָדָר מִשְׁתַּמֵּשׁ בְּהוּ יִשְׂרָאֵל. מְנָא הֵנִי מְלִי. אָמַר רַבָּא, דְּאָמַר קָרָא, כָּל דְּבָר
אֲשֶׁר יָבֹא בְּאֵשׁ תַּעֲבִירוּ בְּאֵשׁ וְטַהַר אֵדָּ בְּמִי נְדָה יְתַחֲטָא וְגוֹ' [\(במדבר לא, כג\)](#),
הוֹסִיף הַכֶּתוּב טְהַרָה אַחֲרָת. וְתַנִּי בְּרַב קַפְרָא, מִמִּשְׁמַע שֶׁנֶּאֱמַר: אֵדָּ בְּמִי
נְדָה יְתַחֲטָא, שׁוֹמֵעַ אֲנִי שֶׁצָּרִיךְ הַזָּאָה שְׁלִישִׁי וּשְׁבִיעִי. תַּלְמוּד לומר: וְטַהַר.
אִם כֵּן מָה תַּלְמוּד לומר: מִי נְדָה. מִיָּם שֶׁהִנְדָּה טוֹבֵלֵת בְּהוּ. וְכַמָּה שְׁעוּרָה.
אַרְבַּעִים סָאָה. אָמַר רַב נַחֲמָן אָמַר רַבָּה בְּרַב אֲבוּהָ, אֲפִלּוּ הַלּוּקַח כָּלִים
חֲדָשִׁים מִן הַנֶּגֶר, צָרִיכִין טְבִילָה. כָּלִים יִשְׁנִים, מְלַבְּנֵן בְּאוּר וְהוּוּ לְהוּ
כְּחֲדָשִׁים, וְאַפְלוּ הִכִּי צָרִיכִין טְבִילָה. מִתְקִיף לָהּ רַב שְׁשֵׁת, אִם כֵּן אֲפִלּוּ
סְתָמָה נְמִי. אָמַר לוֹ רַבָּא, כָּלִי סְעוּדָה הָאֲמוּרִין בְּפָרְשָׁה, דְּכַתִּיב: כָּל דְּבָר

אָשׁוּר יָבֵא בָּאֵשׁ. רַבִּי יִצְחָק בַּר אֲבִין הָוָה לֵיהּ הָהוּא מֵאַנָּא דְּפַחְרָא חֲדָתָא
מְגוּי, סִבְר לְאַטְבוּלָה. אָמַר לֵיהּ הָהוּא מְדַרְבְּנָן וְרַבִּי יַעֲקֹב שְׁמִיָּה, הֵכִי אָמַר
רַבִּי יוֹחָנָן, כְּלִי מִתְּכוֹת אַמּוּרִין בְּפַרְשָׁה, שְׁנֵאמַר: אֵד אֶת הַזֶּהָב וְאֶת הַכֶּסֶף
(בְּמַדְבַּר לֹא, כַּב). אֲבָל הֵנִי, מֵאַנִּי דְּפַחְרָא נִינְהוּ, חֲדָשִׁים צְרִיכִין טְבִילָה, יִשְׁנִים
אִין צְרִיכִין טְבִילָה, שְׂאִין יוֹצְאִין מִיַּד דְּפָן לְעוֹלָם, שְׁנֵאמַר גַּבִּי חֲטָאת:
וְכִלֵּי חָרָשׁ אֲשֶׁר תִּבְשַׁל בּוֹ יִשְׁבֵּר (וַיִּסְרָא ו, כֹּא). בְּרַם צְרִיכִין, הֵנִי קַעְרוֹת
דְּקוּנְיָא דְּאַשְׁתַּמְשׁוּ בְּהוֹן חֲמִירָא בְּרוּתְחִין, מְהוּ, אֵית לָהּ פְּלִיטָא אוֹ לֹא,
מְשׁוּם דְּמַעֲקִרְיָהּ כְּלִי חָרָס נִינְהוּ, וְשַׁעֲיָנְהוּ בְּקוּנְיָא, מְגִין הָהוּא שְׁעֵינְיָא
דְּקוּנְיָא עֲלִיָּהּ וְלֹא בְּלַע חָרָס, מְשׁוּם דְּהֵאִי קוּנְיָא כְּעִין מִתְּכָת הוּא וְסָגִי
לֵיהּ בְּפִלִיטָה, אוֹ דִּילְמָא לֹא מְגִין וּבְלַע חָרָס, לֵית לֵיהּ תִּקְנִתָּא. תָּא שְׁמַע,
דְּבַעֵי מְנִיָּה מְמַרְיִמַר לְעֵנְן חֲמִץ בְּפִסְחָא, הֵנִי מֵאַנִּי דְּקוּנְיָא מִי אֵית לָהּ
פְּלִיטָא וְשָׂרִי לְאַשְׁתַּמְוִשֵׁי בְּהוֹן בְּפִסְחָא אוֹ לֹא. הֵיכִי דְּאֵית בְּהוּ קַרְטוּפְנִי,
לֹא קַמְבַּעֵי לָן, דְּמַצְרַף צְרוּפִין. כִּי תִבְעֵי לָךְ חִיּוּרֵי וְאוּכְמֵי, מֵאִי. אָמַר
לֵיהּ: חֲזִינָא לָהּ דְּמִדְּיָתִי, וּמִדְּמִדְּיָתִי וְדֵאִי בְּלַעוּ, (ס"א: דְּכִי רָמָה בְּהוּא חֲמִימֵי
מִדְּיָתִי שְׁמַע מְנָה בְּלַעוּ), הַלְכָךְ כְּכִלֵּי חָרָס דְּמָנוּ. וְהֵנִי מִיָּלִי, לְעֵנְן חֲמִץ בְּפִסְחָא
וְלְעֵנְן בְּשׁוּלֵי גוּיָם, דְּתִשְׁמִישֵׁיהּ בְּרוּתְחִין. אֲבָל לְעֵנְן יִין נֶסֶד אוֹ חֲמִץ
בְּפִסְחָא דְּתִשְׁמִישֵׁיהּ בְּצוּנָן, יְרוּקָא אָסִיר, מְשׁוּם דְּמַצְרִיף. אוּכְמֵי וְחִיּוּרֵי,
אֵית בְּהוּ קַרְטוּפְנִי, אָסוּר. לֵית בְּהוּ קַרְטוּפְנִי, בְּשִׁפְשׁוּף בְּעֵלְמָא סָגִי לֵיהּ,
כְּכִלֵּי מִתְּכוֹת דְּמוּ, דְּקִימָא לָן הַלְכָתָא כְּוֹתִיָּה דְּרַב זְבִיד. דְּאָמַר רַב זְבִיד,
הֵנִי מֵאַנִּי דְּקוּנְיָא, חִיּוּרֵי וְאוּכְמֵי שָׂרִי, יְרֻקֵי אָסִיר. וְאִי אֵית בְּהוּ קַרְטוּפְנִי,
אָסִיר בְּלָהּ. וְכֹן הַלְכָתָא.

זאת חֲקַת הַתּוֹרָה. זֶה שְׁאָמַר הַכֶּתוּב: מִי יִתֵּן טְהוֹר מִטָּמֵא, לֹא אֶחָד
(אִיּוֹב יד, ד). כְּגוֹן אֲבָרְהָם מִתְּרַח, חֲזַקְיָה מֵאַחֲזוּ, יֵאשִׁיָּה מֵאַמּוֹן, מְרַדְכִי
מִשְׁמַעֵי, יִשְׂרָאֵל מֵאַמּוֹת הָעוֹלָם, הָעוֹלָם הֵבֵא מִן הָעוֹלָם הַזֶּה. מִי עָשָׂה כֵּן.
מִי גָזַר כֵּן. מִי צָוָה כֵּן. לֹא אֶחָד. לֹא יִחִידוּ שֶׁל עוֹלָם. תִּפְּנוּ תִּנְיָנוּ, בְּהִרְת
כְּגָרִיס, טָמֵא. מֵאִי כְּגָרִיס, כְּחֻצֵי פוֹל, בְּאֶדָם, טָמֵא. פָּרַחָה בְּכֹלוּ, טְהוֹר. מִי
עָשָׂה כֵּן. מִי גָזַר כֵּן. מִי צָוָה כֵּן. לֹא אֶחָד. לֹא יִחִידוּ שֶׁל עוֹלָם. תִּפְּנוּ תִּנְיָנוּ,
הָאִשָּׁה שְׁמַת וְלָדָה בְּתוֹךְ מַעֲיָה, וְהוֹשִׁיטָה חֲיָה אֶת זָדָה וְנִגַּע בָּהּ, הַחֲיָה
טָמֵאָה טָמֵאת שְׁבַעָה, וְהָאִשָּׁה טְהוֹרָה עַד שְׁיִצֵּא הַזָּרָד. הַמֵּת בְּבֵית, הַבֵּית
טְהוֹר. יִצֵּא מִתּוֹכוֹ, הַבֵּית טָמֵא. מִי עָשָׂה כֵּן. מִי צָוָה כֵּן. מִי גָזַר כֵּן. לֹא

אחד. לא יחידו של עולם. תמן תנינו, כל העוסקין בפרה מתחלה ועד סוף, מטמאין בגדים. היא גופה מטרת בגדים. אלא אמר הקדוש ברוך הוא, חקה חקתי, גזרה גזרתי, ואין אתה רשאי לעבר על גזרתי.

ד זאת חקת התורה. רבי תנחום בר חנילאי פתח, אמרות ה' אמרות

טהורות [\(תהלים יב, ז\)](#). וכי אמרות הקדוש ברוך הוא אמרות, ואמרות בשר ודם אינן אמרות. אלא בנהג שבעולם, מלך בשר ודם נכנס למדינה, ובני המדינה מקלסין אותו, וערב לו קלוסיקהו. אמר להם: למחר אני בונה לכם דימוסיות ומרחצאות ומכניס לכם אמת של מים. וישן לו ולא עמד. היכן הוא והיכן אמרותיו. אבל הקדוש ברוך הוא אינו כן, אלא מאמר אלהים אמת, שהוא אלהים חיים ומלך עולם. אמרות ה' אמרות טהורות. רבי יהושע בן לוי אומר, מצינו שעקם הכתוב שנים ושלוש תבות בתורה, שלא להוציא דבר טמאה מפיו, שנאמר: מן הבהמה הטהורה ומן הבהמה אשר איננה טהורה [\(בראשית ז, ט\)](#), ולא כתיב: מן הבהמה הטמאה. אמר רבי יודן, כשבא לפתח בסימני בהמה טמאה, לא פתח אלא בסימני טהרה, שנאמר: את הגמל. כי לא מפריס פרסה הוא [\(ויקרא יא, ד\)](#) אין כתיב, אלא כי מעלה גרה הוא. את הארנבת. כי לא מפריס פרסה הוא אין כתיב כאן אלא כי מעלת גרה. את החזיר. כי לא מעלה גרה הוא אין כתיב כאן, אלא כי מפריס פרסה. אמר רבי יהושע דסכנין בשם רבי לוי, תינוקות שהיו בימי דוד, עד שלא טעמו טעם חטא, היו יודעין לדרש את התורה בארבעים ותשעה פנים טמא ובארבעים ותשעה פנים טהור. והיה דוד מתפלל עליהם ואומר: אתה ה' תשמרם, תצרכנו מן הדור זו לעולם [\(תהלים יב, ח\)](#). אתה ה' תשמרם, נטר אורייתיהון בלבבך. תצרכנו מן דרא דהוא חייב כליה. ואחר כל השבח הזה, יוצאין למלחמה ונופליו, על ידי שהיה בהן דלטורין. הוא שדוד אומר, נפשי בתוך לבאים אשכבה לוחטים, בני אדם שניהם חנית וחצים ולשונם חרב חדה [\(תהלים נ, ה\)](#). נפשי בתוך לבאים, זה אבנר ועמשא, שהיו לבאים בתורה. אשכבה לוחטים, זה דואג ואחיתפל, שהיו לוחטים אחר לשון הרע. בני אדם שניהם חנית וחצים, אלו אנשי קעילה, שנאמר: היסגרני בעלי קעילה בידו [\(ש"א כג, א\)](#). ולשונם חרב חדה, אלו הזיפים, שנאמר: בבא הזיפים ויאמרו לשאול הלא דוד מסתתר עמנו [\(תהלים נד, ב\)](#). באותה שעה אמר דוד, רומה על שמים, אלהים (שם נ, ו), סלק

שְׁכִינְתָּךְ מִבִּינֵיהֶם. אָבֵל דּוֹרוֹ שֶׁל אַחָאב, כֵּלָן עוֹבְדֵי עֲבוֹדַת זָרָה הָיוּ. וְעַל יְדֵי שְׁלֵא הָיוּ בְּהוֹ דִּלְטוֹרִין, יוֹצְאִין לְמַלְחָמָה וְנוֹצְחִין. הוּא שְׁאַמֵּר עוֹבְדֵיהוּ לְאַלְיָהוּ, הֲלֵא הִגֵּד לְאַדּוּנִי אֵת אֲשֶׁר עָשִׂיתִי בַּהֲרוֹג אֵיזֶבֶל אֵת נְבִיאֵי ה' וְאַחֲבִיא מִנְבִיאֵי ה' מֵאֵה אִישׁ חֲמָשִׁים חֲמָשִׁים אִישׁ בְּמַעְרָה וְאַכְלֶכְלֶם לָחֶם וְמַיִם (מל"א יח, ג). אִם לָחֶם, לָמָּה מַיִם. אֵלֶּא שְׁהִיָּה מַיִם קָשָׁה לְהִבִּיא לָהֶם יוֹתֵר מִן הַלָּחֶם. וְאַלְיָהוּ מִכְרִיז בְּהַר הַכַּרְמֶל, אֲנִי נוֹתַרְתִּי נְבִיא לַה' לְבַדִּי (שם פסוק כב). וְכָל עַמָּא יִדְעִין וְלֹא מִפְּרָסְמִין לְמַלְכָּא. אָמַר רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחֲמָן, אָמְרוּ לוֹ לְנַחֲשׁ, מִפְּנֵי מָה אַתָּה מְצוּי בֵּין הַגְּדֵרוֹת. אָמַר לָהֶם: אֲנִי פִּרְצַתִּי גְּדָרוֹ שֶׁל עוֹלָם. וּמִפְּנֵי מָה אַתָּה הוֹלֵךְ וְלִשְׁוֹנָךְ שׁוֹתֵת. אָמַר לָהֶם: הִיא גְרָמָה לִי. וּמִפְּנֵי מָה כָּל חַיָּה נוֹשֶׁכֶת וְאַיְנָה מְמִיתָהּ, וְאַתָּה נוֹשֶׁךְ וּמְמִיתָ. שְׁנַאָּמַר: אִם יִשְׁךְ הַנָּחֲשׁ בְּלֵא לַחֲשׁ, וְאִין יִתְרוֹן לְבַעַל הַלְּשׁוֹן [\(קַחֲלַת ג' יא\)](#). אִפְּשֶׁר דְּאַנָּא עֵבִיד כְּלוּם דְּלֵא מִתְאַמֵּר לִי מִן עֲלִיוֹתָא. וּמִפְּנֵי מָה אַתָּה נוֹשֶׁךְ בְּאַבְרָא אַחַד וְכָל הָאֵיבָרִים מְרַגְּשִׁין. אָמַר לָהֶם: וְלִי אַתָּם אוֹמְרִים. אָמְרוּ לְבַעַל הַלְּשׁוֹן, שְׁהוּא כָּאן וְהוֹרֵג בְּרוּמֵי. וְלָמָּה נִקְרָא שְׁמוֹ שְׁלִישִׁי. שְׁהוּא הוֹרֵג שְׁלִשָּׁה, הָאוֹמְרוֹ וְהַמְקַבְּלוֹ וְהַנֶּאֱמָר עָלָיו. וּבִימֵי שְׁאוּל נִהְרָגוּ אַרְבָּעָה, דּוֹאֵג שְׁאַמְרוֹ, שְׁאוּל שְׁקַבְּלוֹ, וְאַחִימֶלֶךְ שְׁנַאָּמַר עָלָיו: וְאַבְנֵר בֶּן נֵר. וְלָמָּה נִהְרָג. רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן יוֹי אוֹמֵר, עַל יְדֵי שְׁהַקְדִּים שְׁמוֹ לְשְׁמוֹ שֶׁל דָּוִד, הִדָּא הוּא דְכֹתִיב: וַיִּשְׁלַח אַבְנֵר מִלְּאָכִים אֶל דָּוִד תַּחֲתָיו לֵאמֹר לְמִי אֲרָץ [\(ש"ב ג, יב\)](#). כְּתִב, מִן אַבְנֵר לְדָוִד. וְרַבִּי שְׁמַעוֹן בֶּן לִקְיֵשׁ אָמַר, עַל יְדֵי שְׁעֲשֵׂה דָמָן שֶׁל נְעָרִים הַפְּקוֹר, שְׁנַאָּמַר: וַיֹּאמֶר אַבְנֵר אֶל יוֹאָב יִקּוּמוּ נָא הַנְּעָרִים וַיִּשְׁחָקוּ לְפָנֵינוּ (שם ב, יד). וְרַבָּנִן אָמְרִי, עַל יְדֵי שְׁהַמְתִּין לְשְׁאוּל לְהַתְּפִיֵּס מִדָּוִד, שְׁנַאָּמַר: וְאַבִּי רָאָה גַם רָאָה אֵת כְּנָף מְעִילָךְ בְּגִדִי כִּי בְּכַרְתִּי אֵת כְּנָף מְעִילָךְ וְלֹא הִרְגַתִּיךְ [\(ש"א כד, יא\)](#). אָמַר לֵהּ, אַבְנֵר, מָה אַתָּה בָּעֵי מִן גְּלִימָא, אַמְרַת בְּסִירָה הוֹעֲדַתְּ. כִּיּוֹן דְּאַתִּי לְגַבִּי מַעְגָּל, אָמַר לֵיהּ: הֲלֵא תַעֲנָה אַבְנֵר, בְּכַנְף מְעִיל אַמְרַת, בְּסִירָה הוֹעֲדַתְּ. חֲנִית וְצַפְחַת, בְּסִירָה מִי הוֹעֲדוּ. וַיֵּשׂ אוֹמְרִים: עַל שְׁהִיתָה בְּגִדוֹ סַפֵּק לְמַחוֹת בְּנוֹב עִיר הַכְּהֻנִּים וְלֹא מַחָה.

ה **רַבִּי** חֲנַיִן בֶּן פִּזִּי פָתַח קָרָא בְּפִרְשַׁת פָּרָה, שְׁיֵשׁ בָּהּ מִשְׁבְּעָה שְׁבַעַה. שְׁבַע פְּרוֹת, שְׁבַעַה שְׂרָפוֹת, שְׁבַעַה הַזָּאוֹת, שְׁבַעַה כְּבוֹסִין, שְׁבַעַה טְמֵאִין, שְׁבַעַה

טהורין, שבעה כהנים. אם יאמר לך אדם, חסרים הן. אומר לו: משה בכלל היה, שנאמר: וידבר ה' אל משה ואל אהרן זאת חקת התורה.

ו רבי יצחק פתח, כל זה נסיתי בחכמה אמרתי אהכמה והיא רחוקה

ממני [\(קהלת ז, כג\)](#). אמרתי אהכמה. כתיב: ויתן אלהים חכמה לשלמה ויתבונה הרבה מאד ורחב לב וגוי' (מל"א ה, ט). אומר רבי יוחנן בשם רבי שמעון בן יהוצדק, משל למלך שהיה לו אוהב, והיה המלך אוהבו יותר מדאי. אומר ליה המלך, שאל ממני כל מה שתרצה ואני נותן לך. והיה אותו אוהב, חכם גדול. אומר, אם אשאל שיעשה אותי דוכוס, הוא עולה בידי. אם אשאל שיעשה אותי אפרכוס, עולה בידי. אלא הריני שואל דבר שכל הגדלות טפילות לה. מיד השיב ואמר למלך, הואיל ואמרתי לי שאשאל לפניך דבר, שואל אני ממך שתשיאני בתך. אומר ליה המלך, חייך, בכך אני רוצה, הרי בתי בתוך ביתך. כך בשעה שאמר ליה הקדוש ברוך הוא לשלמה, שאל מה אפתן לך (מל"א ג, ה). אומר שלמה, מה אשאל. אם אשאל כסף וזהב, הוא שעולה בידי. אם אשאל את המלכות, הוא שעולה בידי. אלא הריני שואל דבר, שכל הדברים טפלין לו. מיד אומר לפני הקדוש ברוך הוא, רבוננו של עולם, איני מבקש ממך אלא חכמה. אומר ליה הקדוש ברוך הוא, חייך, יפה שאלת ששאלת חכמה, שכל הדברים טפלין לה, הכסף והזהב טפלין לה, שנאמר: טוב פריי מחרוץ ומפז, ויתבואתי מכסף נבחר [\(משלי ח, יט\)](#). והמלכות טפלה לה, שנאמר: בי מלכים ומלכו (שם פסוק טו), והרי הכל נתון לך. לך כתיב: ויתן אלהים חכמה לשלמה (מל"א ה, ט), שנתן לו החכמה במתנה. כחול אשר על שפת הים (שם). רבנו אמרי, מלמד, שהיתה חכמתו של שלמה שקולה כנגד כל ישראל, שנמשלו כחול, שנאמר: והיה מספר בני ישראל כחול הים [\(הושע ב, א\)](#). כיצד, החכמים יש בהם דעת, והזקנים יש בהם דעת, והילדים יש בהם דעת, והן מחלקין זה מזה. ואם יעמדו כל ישראל לצד אחד ושלמה לצד אחד, חכמתו גדולה משלהן. ורבי לוי אומר, כשם שהחול היה עושה לו סיג וגדר שלא יצא וישטף את העולם, כך היתה חכמתו עומדת בפני יצרו שלא יחטא. מתלא אמרי, דעה חסרת מה קניית, דעה קניית מה חסרת. עיר פרוצה אין חומה [\(משלי כה, כח\)](#). כעיר פרוצה באין חומה, כך איש אשר אין מעצור לרוחו (שם). ותרב חכמת שלמה מחכמת כל בני קדם

(מל"א ה, יא). ומה היתה חכמתו של בני קדם. שהיו יודעים במזלות, ונעושים בטייר. אמר רבן שמעון בן גמליאל, בשלשה דברים אני אוהב את בני המזרח. כשנושקין, אינן נושקין בפה אלא ביד. וכשחותכין בשר, אין חותכין על גב היד אלא בסכין ולא ביד. וכשנוטלין עצה, אין נוטלין עצה אלא בשדה, שנאמר: וישלח יעקב ויקרא לרחל וללאה השדה אל צאנו [\(בראשית לא, ד\)](#). מכל חכמת מצרים (מל"א ה, ו). מה היתה חכמתם של מצרים. את מוצא כשבבקש שלמה לבנות בית המקדש, שלח אצל פרעה נכה. אמר לו: שלח לי אומנין בשכרן, שאני מבקש לבנות בית המקדש. מה עשה פרעה. כנס אצלו כל אצטרולגין שלו ואמר להם: צפו וראו בני אדם שעתידין למות בשנה הזו, ואשלחם אצלו, כדי שאבא עליו בתרעמת, ואומר לו, תן לי דמים מאומנין שהרגת. כשבאו אצל שלמה, צפה ברוח הקדש שהם מתים באותה שנה. נתן להם תכריכיהן ושלחן והחזירו אצלו. שלח לו לומר בידם, לא היה להם תכריכיהן לקבר בהן את מתיד. הרי הם ותכריכיהן, להם קבר מתיד. לכך נאמר: מכל חכמת מצרים. ויחפם מכל האדם מאיתו האזרחי והימן וכלכל ודרדע בני מחול (מל"א ה, יא). מכל האדם, מאדם הראשון. ומה היתה חכמתו. את מוצא שבשעה שאמר הקדוש ברוך הוא לבראת את האדם, נמלך במלאכי השרת, אמר להם: נעשה אדם בצלמנו [\(בראשית א, כו\)](#). אמרו לפניו, מה אנוש כי תזכרנו [\(תהלים ח, ה\)](#). אמר להם: אדם שאני רוצה לבראת, תהא חכמתו מרבה משלכם. מה עשה. כנס כל בהמה וחייה ועוף והעבירן לפניו. אמר להם: מה שמותם של אלו. לא ידעו. כיון שברא אדם, העבירו לפניו, אמר ליה: מה שמותן של אלו, אמר לזה נאה לקרותו שור, ולזה ארי, ולזה סוס, ולזה חמור, ולזה גמל, ולזה נשר, וכן כלם, שנאמר: ויקרא האדם שמות לכל הבהמה וגו' [\(בראשית ב, כ\)](#). אמר ליה: ואתה מה שמך. אמר ליה: אדם. ולמה, שנבראתי מן האדמה. אמר ליה הקדוש ברוך הוא, אני מה שמך. אמר ליה: ה'. למה, שאתה הוא אדון לכל הבריות, הינו דכתיב: אני ה' הוא שמך [\(ישעיה מב, ח\)](#), שקרא לי אדם הראשון. הוא שמך, שהתניתי ביני ובין בריותי. מאיתו האזרחי, זה אברהם, שנאמר: משכיל לאיתו האזרחי [\(תהלים פט, א\)](#). והימן, זה משה, שנאמר: בכל ביתי נאמן הוא [\(במדבר יב, ז\)](#). וכלכל, זה יוסף, שנאמר: ויכלכל יוסף [\(בראשית מז, יב\)](#). אמרו המצרים, כלום מלך עלינו עבד זה אלא בחכמתו. מה עשו לו. הביאו לו שבעים פתקין כתבו עליהן שבעים לשון והיו משליכין לפניו, וקרא כל אחד ואחד בלשונו. ולא עוד, אלא שהיה מדבר בלשון הקדש, שלא היו יודעים, ולא

הָיָה בָּהֶן כָּח לְשִׁמְעוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: עֵדוּת בִּיהוֹסֵף שָׁמוּ בְּצֵאתוֹ עַל אֶרֶץ מִצְרַיִם שֹׁפֵט לֹא יִדְעֵתִי אֲשֶׁמַּע [\(תהלים פא.ו.\)](#) וְדַרְדַּע, זֶה דוֹר הַמְדַבֵּר, שֶׁהָיָה בָּהֶן יְדָעָה. בְּנֵי מַחֹל, אֵלּוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, שֶׁמְחַלְהָ לָהֶם הַשְּׂכִינָה בְּמַעֲשֵׂה הָעָגֶל. וַיְדַבֵּר שְׁלֹשֶׁת אֲלָפִים מְשָׁל [\(מל"א ה, יב\)](#). אָמַר רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחֲמָן, חֲזַרְנוּ עַל כָּל הַמְקָרָאוֹת וְלֹא מָצָאנוּ שְׁנֵתִנְבָא שְׁלֵמָה אֶלָּא קָרוֹב לְשִׁמוֹנָה מֵאוֹת פְּסוּקִים. אֶלָּא מְלֻמָּד, שֶׁכָּל פְּסוּק וּפְסוּק יֵשׁ בּוֹ שְׁנַיִם וּשְׁלֹשָׁה טַעֲמִים, כְּמָה דְאֵתָא אָמַר: נָזִים זָהָב וְחֲלִי כֶּתֶם [\(שם כה, יב\)](#). וְרַבְּנָן אָמְרִי, שְׁלֹשֶׁת אֲלָפִים מְשָׁל עַל כָּל פְּסוּק וּפְסוּק, אֶלְף וְחֲמִשָּׁה טַעֲמִים עַל כָּל מְשָׁל וּמְשָׁל. וַיְהִי שִׁירֵיו אֵין כְּתִיב כָּאוּ, אֶלָּא שִׁירֵוֹ [\(מל"א ה, יב\)](#), שִׁירֵוֹ שֶׁל מְשָׁל. וַיְדַבֵּר עַל הָעֲצִים [\(שם פסוק יג\)](#). וְכִי אֶפְשָׁר לְאָדָם לְדַבֵּר עַל הָעֲצִים. אֶלָּא אָמַר שְׁלֵמָה, מִפְּנֵי מָה מְצַרְע נֹטֵהָ בְּגִבְהָ שֶׁבְּגִבְהוֹתֵיהֶם, וּבְנִמּוּדָא שֶׁבְּנִמּוּכֵיהֶם, בְּעֵץ אֶרְזוֹ וְאִזּוֹב. עַל יְדֵי שֶׁהִגְבִּיחָ עֲצָמוֹ כְּאֶרְזוֹ, לָקָה בְּצַרְעָתָ. כִּיֵּן שֶׁהַשְּׁפִיל עֲצָמוֹ כְּאִזּוֹב, נִתְרַפָּא עַל יְדֵי אִזּוֹב. וַיְדַבֵּר עַל הַבְּהֵמָה וְעַל הָעוֹף [\(שם\)](#). וְכִי אֶפְשָׁר לְאָדָם לְדַבֵּר עַל הַבְּהֵמָה וְעַל הָעוֹף. אֶלָּא אָמַר שְׁלֵמָה, מִפְּנֵי מָה בְּהֵמָה נִתְרַת בְּשֵׁנֵי סִימְנִין וְהָעוֹף בְּסִימְוֹן אֶחָד. עַל שֶׁהַבְּהֵמָה נִבְרָאת מִן הַיְבֻשָּׁה, שֶׁנֶּאֱמַר: תּוֹצֵא הָאֶרֶץ נֶפֶשׁ חַיָּה לְמִינָהּ בְּהֵמָה וְרֶמֶשׂ [\(בראשית א. כד\)](#), נִתְרַת בְּשֵׁנֵי סִימְנִים. עוֹף שֶׁנִּבְרָא מִן הָרֶקֶק, נִתְרַת בְּסִימְוֹן אֶחָד. כְּתוּב אֶחָד אוֹמֵר, מִן הַיְבֻשָּׁה. וְכְתוּב אֶחָד אוֹמֵר, מִן הַיָּם. מִן הַיָּם, מִן הַיְבֻשָּׁה, וַיִּצַּר ה' אֱלֹהִים מִן הָאֲדָמָה כָּל חַיַּת הַשָּׂדֶה וְאֵת כָּל עוֹף הַשָּׁמַיִם [\(בראשית ב. יט\)](#). וּמִן הַיָּם, דְּכְתִיב: יִשְׂרְצוּ הַיָּם יִשְׂרָץ נֶפֶשׁ חַיָּה וְעוֹף יְעוֹפֵף עַל הָאֶרֶץ [\(שם א, כ\)](#). בַּר קַפְרָא אָמַר, מֶרְקֵק שֶׁבַּיִם נִבְרָאוּ. וְרַבִּי אֲבוֹן בְּשֵׁם רַבִּי יוֹסִי הַגְּלִילִי אוֹמֵר, אֵף עַל פִּי כֹן רִגְלוֹהִי דִתְרַנְגוּלָא דְמִן לְפָרְצוּפִיָּה דְנוֹנָא. וְעַל הָרֶמֶשׂ [\(מל"א ה, יג\)](#). וְכִי אֶפְשָׁר לְדַבֵּר עַל הָרֶמֶשׂ. אֶלָּא אָמַר שְׁלֵמָה, מִפְּנֵי מָה שְׁמָנָה שְׂרָצִים בְּתוֹרָה הַצָּדוֹן וְהַחוּבֵל בָּהֶן חֵיב וּשְׂאָר שְׂרָצִים פְּטוּר. מִפְּנֵי שֶׁיֵּשׁ לָהֶם עוֹרוֹת. וְעַל הַדְּגִים [\(שם\)](#). וְכִי אֶפְשָׁר לוֹמַר כֵּן. אֶלָּא אָמַר שְׁלֵמָה, מִפְּנֵי מָה בְּהֵמָה חַיָּה וְעוֹף טְעוּנִין שְׁחִיטָה, וְדְגִים אֵין טְעוּנִים שְׁחִיטָה. הוֹרָה יַעֲקֹב אִישׁ כְּפָר גְּבוּרִיָּא בְּצוּר, עַל הַדְּגִים שֶׁטְעוּנִין שְׁחִיטָה, וְשִׁמְעַר רַבִּי חַגִּי שֶׁלַח לְאֶתוּיָיָה. אָמַר לָהּ, מִן הוֹרִיתִיָּה, אָמַר לִיָּה מִן הַכָּא, וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים יִשְׂרְצוּ הַיָּם וְגוֹ' [\(בראשית א. כ\)](#). מָה עוֹף טְעוּן שְׁחִיטָה, אֵף הַדְּגִים טְעוּנִין שְׁחִיטָה. אָמַר לָהּ, אֲרַבְעֵתִיָּה דְלָקִי. אָמַר, בַּר אֵינֶשׁ דְּאָמַר מִיָּלָא דְאוּרִיתָא לָקִי. אָמַר לִיָּה: לֹא הוֹרִיתָ טַב. אָמַר לִיָּה: מִנִּין. אָמַר לִיָּה: מִהַכָּא, הַצָּאוּ וּבְקָר יִשְׁחַט לָהֶם וּמְצָא לָהֶם אִם אֵת כָּל דְּגֵי הַיָּם יִאֲסֹף לָהֶם וּמְצָא לָהֶם [\(במדבר יא. כב\)](#). אֵלּוּ טְעוּנִין שְׁחִיטָה, וְאֵלּוּ טְעוּנִין אֲסִיפָה. אָמַר לִיָּה: חֲבוּט חֲבִיטָא, דְּהִיא טְבָא

בְּקִלְטָא. הוֹרָה יַעֲקֹב אִישׁ כָּפַר גְּבוּרָיָא בְּצוּר, עַל בַּר יִשְׂרָאֵל הִבָּא עַל
הַנְּכָרִית וְהוֹלִידָה לּוֹ בּוֹ, שְׁנַמּוּל בְּשִׁבְתָּ. שְׁמַע רַבִּי חֲגִי, שְׁלַח לְאִיתּוּיָיָהּ. אָמַר
לִיָּהּ: מָנָא לָךְ הָא. אָמַר לִיָּהּ: דְּכַתִּיב: וַיִּתְּנֶלְדוּ עַל מִשְׁפָּחוֹתֵם לְבֵית אָבוֹתֵם.
אָמַר לָהּ אַרְבַּעוֹנְהִי דִילְקִי. אָמַר לִיָּהּ: בַּר נֶשׁ דְּאָמַר מִיִּלֵּי דְאֹרִיָּתָא, וְלִקִּי.
אָמַר לִיָּהּ: לֹא הוֹרִיתְ טַב. אָמַר לִיָּהּ: מָנָא לָךְ הָא. אָמַר לִיָּהּ: רַבִּיעַ וְאִתָּ
שְׁמַע. אָמַר לִיָּהּ: אֵי אֶתִּי בַר אֵינֶשׁ מַעֲמֻמְיָא לְגַבִּיךָ וְאָמַר בְּעֵינָא מִתְעַבְּד
יְהוּדָאֵי עַל מְנַת לְמַגְזָר בְּיוֹמָא דְשִׁבְתָּא אוֹ בְּיוֹמָא דְכַפּוּרִיָּא, מְחַלְלִין עָלָיו
אֶת הַשִּׁבְתָּ אוֹ לָאוּ, אָמַר לִיָּהּ: אֵין מְחַלְלִין עָלָיו אֶת הַשִּׁבְתָּ וַיּוֹם הַכַּפּוּרִים
אֶלָּא עַל בְּנֵה שְׁל בַּת יִשְׂרָאֵל בְּלָבָד. אָמַר לִיָּהּ: מָנָא לָךְ הָא. אָמַר לִיָּהּ:
דְּכַתִּיב: נִכְרַת בְּרִית לֹא־לֵהִינוּ לְהוֹצִיא כָּל נְשִׁים וְהַנּוֹלָד מֵהֶן בְּעֶצֶת אֲדָנִי
וְהַחֲרָדִים בְּמִצּוֹת אֱלֹהֵינוּ [\(עזרא י. א.\)](#). אָמַר לִיָּהּ: מִן הַקְּבֻלָּה אֶת מְלַקְנִי. אָמַר
לִיָּהּ: כְּתִיב: וְכַתּוּרָה יַעֲשֶׂה. אָמַר לִיָּהּ: מֵאִיזָה תּוֹרָה. אָמַר לִיָּהּ: מִדְּאָמַר
רַבִּי יוֹחָנָן מִשּׁוּם רַבִּי שְׁמַעוֹן בֶּן יוֹחָאֵי, כְּתִיב לֹא תִתְחַתֵּן בְּסָ בִתְךָ לֹא תִתֵּן
לְבָנוּ [\(דברים ז. א.\)](#). לָמָּה, כִּי יִסִּיר אֶת בְּנֵךְ מֵאַחֲרַי (שם פסוק ד). בְּנֵךְ הִבָּא
מִיִּשְׂרָאֵלִית קְרוּי בְּנֵךְ, וְאֵין בְּנֵךְ הִבָּא מִן הַנְּכָרִית קְרוּי בְּנֵךְ אֶלָּא בְּנֵה,
שְׁנַאָמַר: וְגַם אֶת בֶּן הָאִמָּה לְגוֹי אֲשִׁימְנוּ [\(בראשית כא. יד.\)](#). אָמַר לִיָּהּ: חֲבוּט
חֲבִיטָךְ, דְּהִיא טְבָא בְּקִלְטָא. אָמַר שְׁלֵמָה, עַל כָּל אֵלֶּה עֲמִידְתִּי וּפְרָשָׁה שְׁל
פְּרָה אֲדַמָּה חֲקֻרְתִּי וְשִׂאֲלֵתִי וּפְשִׁפְשֵׁתִי, אֲמַרְתִּי אַחֲכָמָה וְהִיא רְחוּקָה
מִמְּנִי [\(קהלת ז. כג.\)](#). מִי כְּהֶחֱכֵם וּמִי יוֹדֵעַ פִּשְׁרָךְ דְּבַר (שם ח, א). מִי כְּהֶחֱכֵם, זֶה
הַקְּדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא, שְׁכִתּוּב, ה' בְּחֶכְמָה יִסַּד אֶרֶץ [\(משלי ג. יט.\)](#). וּמִי יוֹדֵעַ פִּשְׁרָךְ
דְּבַר, זֶה הַקְּדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא, שְׁפִרְשׁ אֶת הַתּוֹרָה לְמִשְׁהָ, חֲכָמַת אָדָם תִּאִיר
פָּנָיו [\(קהלת ח. א.\)](#). אָמַר רַבִּי יוֹדָן, גְּדוּל כְּחוֹן שְׁל נְבִיאִים, שְׁמִדְמִים דְּמוֹת גְּבוּרָה
שְׁל מַעֲלָה לְצוּרַת אָדָם, שְׁנַאָמַר: וְאֲשַׁמַּע קוֹל אָדָם וְגוֹ' [\(דניאל ח. טו.\)](#). וְרַבִּי
יְהוּדָה בַּר סַמּוֹן אָמַר מֵהֶכָּא, וְעַל דְּמוֹת הַפִּסָּא דְּמוֹת כְּמַרְאָה אָדָם [\(יחזקאל](#)
[א. כו.\)](#). וְעַז פָּנָיו יִשְׁנֵה [\(קהלת ח. א.\)](#), שְׁהוּא מְשַׁתְּנָה מִמִּדַּת הַדִּין לְמִדַּת רַחֲמִים
עַל יִשְׂרָאֵל. אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ דְּסַכְנִין בְּשֵׁם רַבִּי לׁוֹי, עַל כָּל דְּבַר וְדְבַר שְׁהִיָּהּ
הַקְּדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא אוֹמַר לְמִשְׁהָ, הִיָּה אוֹמַר לוֹ: טְמֵאתוּ וְטְהַרְתּוּ. כִּיּוֹן
שְׁהִיָּע לְפָרְשַׁת אָמַר אֶל הַכְּהֵנִים וְגוֹ', אָמַר מִשְׁהָ לְפָנָיו, רַבּוּנוּ שְׁל עוֹלָם,
אִם נְטָמָא הַכְּהוֹן, בְּמָה תִּהְיָ טְהַרְתּוּ. לֹא הִשִּׁיבוּ. בְּאוֹתָהּ שְׁעָה נִתְּכַרְכְּמוּ
פָּנָיו שְׁל מִשְׁהָ. כִּיּוֹן שְׁהִיָּע לְפָרְשַׁת פְּרָה אֲדַמָּה, אָמַר לוֹ הַקְּדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא
לְמִשְׁהָ, אוֹתָהּ מִדָּה שְׁאֲמַרְתִּי לָךְ אָמַר אֶל הַכְּהֵנִים, וְאֲמַרְתִּי לִי, אִם נְטָמָא,
בְּמָה תִּהְיָ כְּפָרְתּוּ, וְלֹא הִשִּׁיבוּתִיךָ זֶה הִיא כְּפָרְתּוּ, וְלִקְחוּ לְטָמָא מַעֲפָר
שְׂרַפַת הַחֲטָאת וְגוֹ'.

רבי יהושע דסכנין בשם רבי לוי אמר, ארבעה דברים יצר הרע משיב עליהם, וכתוב בהן חקה. ואלו הן, אשת אה, וכלאים, שעיר המשתלח, ופרה אדמה. אשת אה, דכתיב: ערות אשת אחיך וגו' [\(ויקרא יא, טז\)](#). מת בלא בנים, יבמה יבא עליה [\(דברים כה, ה\)](#). וכתוב בעריות, ושמתם את חקותי ואת משפטי [\(ויקרא יח, ה\)](#). וכלאים, דכתיב: לא תלבש שעטניז [\(דברים כב, יא\)](#). סדין בציצית, מתר. וכתוב בה חקה, את חקתי תשמרו בהמתד לא תרביע כלאים וגו' [\(ויקרא יט, ט\)](#). שעיר המשתלח, דכתיב: והמשלח את השעיר לעזאזל יכבס בגדיו [\(ויקרא טז, כ\)](#), והוא עצמו מכפר על אחרים. וכתוב בה, והיתה זאת לכם לחקת עולם (שם פסוק לד). פרה אדמה מנין. דתנו, כל העוסקין בפרה מתחלה ועד סוף, מטמאין בגדים, והיא גופה מטהרת בגדים, וכתוב בה חקה, זאת חקת התורה.

ח ויקחו רבי יוסי בר חנינא אמר, אמר ליה הקדוש ברוך הוא למשה, אני מגלה לך טעם פרה. אבל לאחרים, חקה. דאמר רב הונא, כתיב: כי אקח מועד, אני מישרים אשפט [\(תהלים עה, א\)](#). וכתוב: והיה ביום ההוא לא יהיה אור יקרות וקפאון [\(זכריה יד, ו\)](#), יקפאון. דברים המכסים מקם בעולם הזה, עתידין להיות צפויים לכם לעולם הבא, כהדיו סמא דצפי, דכתיב: והולכתי עוררים בדרך לא ידעו, בנתיבות לא ידעו אדריכם. וכתוב: אלה הדברים עשיתם. אעשה אין כתיב, אלא עשיתם, שכבר עשיתם לרבי עקיבא וחבריו. דבר אחר, דברים שלא נגלו למשה, נגלו לרבי עקיבא וחבריו. וכל יקר ראתה עינו [\(איוב כח, ט\)](#), זה רבי עקיבא וחבריו. אמר רבי יוסי בר חנינא, רמזו שכל הפרות בטלות, ושלה קימת. רבי אחא בשם רבי יוסי בר חנינא אמר, בשעה שעלה משה למרום, שמע קולו של הקדוש ברוך הוא יושב ועוסק בפרשת פרה אדמה, הלכה בשם אומרה, אליעזר בני אמר, עגלה בת שנתה, ופרה בת שתיים. אמר משה לפניו, רבונו של עולם, העליונים ותחתונים שלח הן ואתה אומר הלכה בשמו של בשר ודם. אמר לו: צדיק אחד עתיד לעמד בעולמי, ועתיד לפתח בפרשת פרה אדמה תחלה, רבי אליעזר אומר, עגלה בת שנתה, ופרה בת שתיים. אמר לפניו, רבונו העולמים, יהי רצון שיהא מחלצי. אמר לו: חייך, שהוא

מחלֵצִיךָ, הַדָּא הוּא דְכְתִיב: וְשֵׁם הָאֶחָד אֱלִיעֶזֶר (שמות יח, ד). וְשֵׁם אוֹתוֹ הַמֵּיחָד, אֱלִיעֶזֶר. מַעֲשֵׂה בְּגַר אֶחָד שֶׁשָּׂאֵל אֶת רַבּוֹ יוֹחָנָן בֶּן זַפְאִי, אֵילִין מִלֵּיא דְאִתּוֹן עֲבָדִין נִרְאִין כְּמִין כְּשָׁפִין. אַתְּם מְבִיאִין פָּרָה וְשׁוֹרְפִין אוֹתָהּ וְכוֹתְשִׁין אוֹתָהּ וְנוֹטְלִין אֶת אַפְרָה. וְאִם אֶחָד מִכֶּם מְטַמֵּא מֵת, מִזִּין עָלָיו שְׁנַיִם וְשִׁלֹּשׁ טַפִּין, וְאַתְּם אוֹמְרִים לוֹ: טְהַרְתָּ. אָמַר לוֹ: נִכְנְסָה בְּךָ רוּחַ חֲזוּזִית מִיָּמֶיךָ. אָמַר לוֹ: לֹא. אָמַר לוֹ: שְׂמָא רְאִיתָ אָדָם שֶׁנִּכְנְסָה בּוֹ רוּחַ חֲזוּזִית. אָמַר לוֹ: הֵן. אָמַר לוֹ: וְמָה אַתְּם עוֹשִׂים לוֹ. אָמַר לוֹ: מְבִיאִין עֵיקָרִין מַעֲשֵׁנִין תַּחְתָּיו וּמְרַבֵּיצִין עָלֶיהָ מַיִם, וְהִיא בּוֹרַחַת. אָמַר לוֹ: יִשְׁמְעוּ אֲזַנְיָךְ מָה שֶׁאַתָּה מוֹצִיא מִפִּיךָ. כֶּךָ הָרוּחַ הַזֶּה הִיא רוּחַ הַטְּמֵאָה, דְכְתִיב: וְגַם אֶת הַנְּבִיאִים וְאֶת רוּחַ הַטְּמֵאָה אֲעֵבִיר מִן הָאָרֶץ (זכריה יג, ב), מִזִּין עָלָיו מִי נְדָה, וְהוּא בּוֹרַח. לְאַחַר שֶׁיֵּצֵא הַגּוֹי, אָמְרוּ לוֹ תַלְמִידָיו, רַבְּנֵנוּ, לְזָה דְחִית בְּקַנְהָ. לָנוּ מָה אַתָּה אוֹמֵר. אָמַר לָהֶן, חֲיִיכֶם, לֹא הֵמֶת מְטַמֵּא, וְלֹא פָּרָה מְטַהֵרָה, וְלֹא הַמַּיִם מְטַהֲרִין. אֲלֹא אָמַר הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, חֲקָה חֲקֻקְתִּי, גִּזְרָה גִזְרְתִּי, אֵין אַתָּה רְשָׁאי לְעֵבֵר עַל גִּזְרְתִּי, דְכְתִיב: זֹאת חֻקַּת הַתּוֹרָה. וּמִפְּנֵי מָה כָּל הַקְּרִבְנוֹת זְכָרִים וּנְקֻבוֹת, וְזוֹ נְקֻבָּה. אָמַר רַבִּי אִיבּוֹ, מִשָּׁל לָמָּה הַדְּבָר דּוֹמָה. לָבוֹן שֶׁפָּחָה שְׁטִינְף פְּלִטְרִין שֶׁל מְלֶךְ. אָמַר הַמְּלֶךְ, תְּבוֹא אִמּוֹ וְתִקְנַח אֶת הַצּוֹאָה. כֶּךָ אָמַר הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, תְּבֹא פָּרָה וְתִכְפֹּר עַל מַעֲשֵׂה הָעֶגְל.

ט ויזבֵר ה' אֶל מֹשֶׁה קַח אֶת הַמַּטֶּה וְגוֹי' וְהִשְׁקִיתָ אֶת הָעֵדָה וְאֶת בְּעִירָם. מִכָּאֵן שֶׁהַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא חָס עַל מְמוֹנָם שֶׁל יִשְׂרָאֵל. וַיִּקְהִילוּ מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן אֶת הַקְּהֵל אֶל פְּנֵי הַסֵּלַע. מְלַמֵּד, שֶׁכָּל אֶחָד וְאֶחָד רוֹאֶה אֶת עֲצָמוֹ עוֹמֵד עַל פְּנֵי הַסֵּלַע. וְכֵן הוּא אוֹמֵר, וְאֶת כָּל הָעֵדָה הַקְּהֵל אֶל פְּתַח אֹהֶל מוֹעֵד (ויקרא ת, א). וְכֵן כְּשֶׁעֲבְרוּ אֶת הַיַּרְדֵּן, נִכְנְסוּ כָּל יִשְׂרָאֵל בֵּין שְׁנֵי בְּדֵי הָאָרוֹן, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיֹּאמֶר יְהוֹשֻׁעַ אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל גִּשׁוּ הִנֵּה וְשִׁמְעוּ אֶת דְּבָרֵי ה' אֱלֹהֵיכֶם (יהושע ג, ט). וְכְתִיב: וְכָל יִשְׂרָאֵל עוֹמְדִין מְזֶה וּמְזֶה לְאָרוֹן (שם ח, ג). אֵף כָּאֵן, כָּל יִשְׂרָאֵל עוֹמְדִין וְרוֹאִין נֶסִין שֶׁבַּסֵּלַע. הַתְּחִילוּ לוֹמֵר, יוֹדַע מֹשֶׁה חֶק הַסֵּלַע הַזֶּה. אִם הוּא מְבַקֵּשׁ, יוֹצֵא לָנוּ מַיִם מִזֶּה. נִמְצָא הִיָּה מֹשֶׁה עוֹמֵד בְּסַפֵּק, אִם שׁוֹמֵעַ לָהֶם, נִמְצָא מְבִטֵּל דְּבָרֵי הַמְּקוֹם. וְהַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, לוֹכֵד חֲכָמִים בְּעֶרְמָה (איוב ה, ג). לְפִי שֶׁהִיָּה מֹשֶׁה מְשַׁמֵּר עֲצָמוֹ כָּל אוֹתָן אַרְבָּעִים שָׁנָה שֶׁלֹּא לְהַקְפִּיד כְּנֻגְדָם, שֶׁהוּא מִתְיָרָא מִן הַשְּׁבוּעָה שֶׁנִּשְׁבַּע

הקדוש ברוך הוא, אם יראה איש באנשים האלה הדור הרע הזה [\(דברים א, לה\)](#). אמרו לו: והרי סלע. כשם שאתה רוצה להוציא מסלע זו, תוציא מזו. צוח עליהם, שמעו נא המורים המן הסלע. מהו המורים. שיטין הרבה יש בו. המורים, סרבנים. המורים, שוטין. שכן בכרכי הים קורין לשוטין, מורים. ויש אומרים: המורים, שמורים את מלמדיהן. המורים, חצים, שנגאמר: וימצאהו המורים אנשים בקשת [\(ש"א לא, ג\)](#). ויגרם משה את ידו וידך. הכה פעם אחת, התחיל הסלע נוטף מים מועטים, הוא שנגאמר: הן הכה צור ויזובו מים [\(תהלים עח, כ\)](#), כזב שנוטף טיפים. אמרו לו: בן עמרם, הללו המים ליונקי שדים או לגמולי חלב. מיך הקפיד כנגדן והכהו פעמים, שנגאמר: וידך את הסלע במטהו פעמים, ויצאו מים רבים, ושטפו כל מה שהיה נתון כנגדו, שנגאמר: ונחלים ישטפו (שם). ואף על פי כן לא עשה משה אלא מן הסלע שאמר ליה הקדוש ברוך הוא. ומנין שאף על אותו סלע שאמרו ישראל עליו וכל סלע וצור שהיה באותו מקום היו מוציאים מים, שנגאמר: יבקע צורים במדבר (שם פסוק טו). משה כבר היה בידו את שלו, על ששתקו ולא אמרו שירה, לכן נתפשו.

ויאמר ה' אל משה ואל אהרן יען לא האמנתם בי. למה נענש אהרן. משל למה הדבר דומה. לבעל חוב שבא לטל גרנו של לוח, נטל שלו ושל שכנו. אמר לו הלוח, אם אני חייב, שכני עני מה חטא. אף כך אמר משה לפני הקדוש ברוך הוא, רבוננו של עולם, אני הקפדתי, אהרן מה חטא. לפיכך הכתוב מקלסו, שנגאמר: וללוי אמר תמיך ואוריך לאיש חסידך וגו' [\(דברים לג, ח\)](#). יען לא האמנתם בי. וכי לא אמר משה דבר קשה מזה, שאמר, הצאן ובקר ישחט להם וגו' [\(במדבר יא, כב\)](#). אף שם אינה אמנה והיא גדולה מזו. ומפני מה לא נגזר עליו שם מיתה. משל למה הדבר דומה. למלך שהיה לו אוהב, והיה מגיס בינו לבין המלך בדברים קשים ולא היה המלך מקפיד עליו. לימים עמד והגיס במעמד לגיונותיו. גזר עליו מיתה. אף כאן אמר לו הקדוש ברוך הוא למשה, הראשון שעשית ביני לבינך, לא הקפדתי. עכשו כנגד הרבים אי אפשר, שנגאמר: להקדישני לעיני בני ישראל. זה שאמר הכתוב: יש הבל אשר נעשה על הארץ אשר יש צדיקים אשר מגיע אליהם כמעשה הרשעים [\(קהלת ז, יד\)](#). את מוצא כשקלל הקדוש ברוך הוא את הנחש ואמר ליה ארור אתה [\(בראשית ג, יד\)](#), לא הניחו לטען

כלום. שהיה לו לנחש לומר לפני הקדוש ברוך הוא, אתה אמרת לאדם, לא תאכל. ואני אמרתי לו, אכל. דברי הרב ודברי התלמיד, דברי מי שומעין. למה אתה מקלני. ולא הניחו לטען כלום. ומשה היה לו לומר, אני לא עברתי על דבריך, למה אני מת. יען לא האמנתם בי לכן לא תביאו את הקהל. משל למה הדבר דומה. לשתי נשים שלוקות בבית דין, אחת קלקלה, ואחת אכלה פגי שביעית. אמרה להם אותה שאכלה פגי שביעית, בבקשה מכס הודיעו לבריות על מה אני לוקה, שלא יאמרו, אף אני קלקלתי. הביאו פגין שבגדה ותלו עליה והכריזו ואמרו, זו קלקלה ולקתה, וזו אכלה פגי שביעית ולקתה. אף כך אמר משה, רבונו של עולם, הרי גזרת עלי למות במדבר עם הדור הרע הזה שהכעיסוך, שנאמר: כמה ימרוהו במדבר ועציבוהו בישימון (תהלים עח, מ). עכשו יאמרו הדורות, אף אני שוה להם. יכתב עלי על מה נענשתי. לפיכך כתיב: יען לא האמנתם בי להקדישני. לכן לא תביאו. אמר הקדוש ברוך הוא למשה, משה, באיזה פנים אתה מבקש לבוא לארץ. משל למה הדבר דומה. לרועה אחד שיצא לרעות צאנו של מלך, ונשבית הצאן. בקש הרועה ליכנס לפלטרין של מלך. אמר לו המלך, יאמרו שאתה השבית הצאן. אף כך אמר לו הקדוש ברוך הוא למשה, שבחך הוא שהוצאת ששים רבוא וקברתם במדבר, ואתה מכניס דור אחר. עכשו יאמרו, אין למתי המדבר חלק לעולם הבא. אלא תהיה בצדו ותבא עמם, שנאמר: ויתא ראשי עם וגו' (דברים לג, כא). לכך נאמר: לא תביאו את הקהל הזה, שיצא עמך.

יא הפה מי מריבה. מכאן את למד, שמקדם היה מתקון שיעגש משה על המים, ראה מה כתיב: וישובו ויבאו אל עין משפט היא קדש (בראשית יד, ט), היא עין משפטו של משה, הוא קדש. הפה מי מריבה ויקדש בם. ונקרא קדש, על שם שנאמר: להקדישני לעיני בני ישראל. הפה מי מריבה. משל למה הדבר דומה. לכן מלך שנטל אבן וסמא את עינו, והיה אביו אומר על כל אבן ואבן, זה הוא שסמא עינו של בני. לכך נאמר: הפה מי מריבה אשר רבו בני ישראל וגו'.

יב וישלח משה מלאכים וגוי' כה אמר אחיך ישראל. זה שאמר

הפתיב: וחרפה לא נשא על קרובו [\(תהלים טו, ג\)](#). בנהג שבעולם, אדם עוסק בפרקמטיא עם חברו והפסיד, פרש ממנו ואינו רוצה לראותו. ומשה אף על פי שנגנש על ידי ישראל, שנאמר: ויקציפו על מי מריבה וירע למשה בעבורם (שם קו, לב), לא פרק משה משאן מעליו, אלא וישלח משה מלאכים אתה ידעת את כל התלאה אשר מצאתנו. אמרו לו: אתה ידעת, כשאמר הקדוש ברוך הוא לאברהם, ידע תדע כי גר יהיה זרעך [\(בראשית טו, יג\)](#), אנו נשתעבדנו, ואתה בן חורין. ויגדו אבותינו וכל אותו הענין. משל למה הדבר דומה. לשני אחים שיצא שטר חוב על זקניהם, פרע אותו אחד מהם. לימים התחיל לשאל חפץ מאחיו. אמר לו: אתה יודע שאותו חוב שפרעתי, על שנינו היה, ואני הוא שפרעתי, לכך אל תחזירני מן חפצי שאני שואל. ויגדו אבותינו מצרים. מה טיבן של אבות כהן, שנאמר: וירעו לנו מצרים ולאבותינו. ללמדך שכל זמן שישאל בצרה, אף הם בצרה. נעברה נא בארץ וגו', מי באר, מי בורות היה צריך לומר. למדך תורה דרך ארץ, שההולך לארץ שאינו שלו ויש בידו צרכיו, לא יאכל ממה שיש בידו, אלא שלו יהא מנח, ויקנה מן החנוני, בשביל להנותו. כך אמר להם משה, הבאר עמנו, ומן אנו אוכלין. לא תאמר שאנו מטריחין עליך. שכר אתה עושה לעצמך. וכך אמר לו הקדוש ברוך הוא למשה, אכל תשברו מאתם בכסף ואכלתם [\(דברים ב, ו\)](#). ומשה אמר להם לישראל, התירו להם כספיקם, שלא יאמרו, עבדים היו ועניים, הראו להם עשריכם ידעו שלא יאמרו הפסדתם בשעבוד, שכבר אמר הקדוש ברוך הוא, ואחרי כן יצאו ברכוש גדול [\(בראשית טו, יד\)](#), וידעו שאין אתם חסרים כלום, ולא משלכם אתם נותנין, שנאמר: כי ה' אלהיך ברכך בכל מעשה ידך וגו' [\(דברים ב, ז\)](#). דרך המלך גלך, שאנו חוסמין את בהמתנו. לא נטה ימין ושמאל, זה קשה מכלם, שאמרו לו: בכל סביבותיך יש לנו רשות לבוז ולהרג, ובגבולך לא נטה ימין ושמאל.

יג ויאמר אליו אדום לא תעבר בי. זה שאמר הפתיב: אני שלום וכי

אדבר המה למלחמה [\(תהלים קכ, ז\)](#). ומנין שכן אמר להם הקדוש ברוך הוא

שָׁאִין מִנִּיחִין אוֹתָן לְעֵבֶר וְלֹא הִכַּל מֵהוּן, שְׁאֲנֵי הוּא שְׁרוּצָה, שְׁנֵאמַר: אֵל תִּתְּגֹרוּ בָּם כִּי לֹא אֶתֶן לָכֶם וְגו' ([דברים ב, ה](#)). וּכְתִיב: וַיִּמְאֵן אָדָם נִתָּן אֶת יִשְׂרָאֵל וְאַחַר כֵּן שָׁלְחוּ אֶל מֶלֶךְ מוֹאָב וְלֹא אָבָה. אָף עַל פִּי שְׁאִינוּ מִפְּרֹשׁ כָּאֵן, הָרִי מִפְּרֹשׁ בְּשׁוֹפְטִים. מִלְּמַד, שֶׁהַכֹּל בְּרוּחַ הַקֹּדֶשׁ. שְׁלֹא הָיָה בְּכֻלּוֹ קַל מִן יִפְתַּח, וְהוּא פֶּרֶשׁ, שְׁנֵאמַר: וַיִּשְׁלַח יִשְׂרָאֵל מַלְאָכִים אֶל מֶלֶךְ אָדָם לֵאמֹר, אֲעַבְרָה נָא בְּאַרְצְךָ ([שופטים יא, יז](#)). וְאָף מֹשֶׁה רָמַז, שְׁנֵאמַר: כַּאֲשֶׁר עָשׂוּ לִי בְּנֵי עִשָׂו הַיּוֹשְׁבִים בְּשַׁעֲרֵי וְגו' ([דברים ב, כט](#)).

יז וַיִּסְעוּ מִקֹּדֶשׁ וַיָּבֹאוּ כָּל הָעֵדָה וְגו'. זֶה שְׁאֵמַר הַכָּתוּב: בְּהַתְּחַבְּרָךְ

עִם אַחְזִיָּהוּ פֶּרֶץ ה' אֶת מַעֲשֵׂיךָ ([דה"ב כ, לא](#)), עַל שְׁנֵתְחַבְּרוּ לְרָשָׁע הַזֶּה לְעֵבֶר בְּאַרְצוֹ, חֲסָרוּ לְאוֹתוֹ צְדִיק. לָכֵן נִסְמְכָה אֲסִיפַת אֶהְרֹן אַחַר פְּרִשְׁת מֶלֶךְ אָדָם. וַיֵּט יִשְׂרָאֵל מֵעֲלִיו, וַיִּסְעוּ מִקֹּדֶשׁ וַיָּבֹאוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כָּל הָעֵדָה. מֵהוּ כָּל הָעֵדָה. עֵדָה שְׁלֵמָה, עֵדָה הַנִּכְנָסֶת לְאַרְץ יִשְׂרָאֵל. לְפִי שְׁמִתוּ יוֹצְאֵי מִצְרַיִם, וְאֵלוּ מִן אוֹתָן שְׁכָתוּב בְּהוּ חַיִּים, שְׁנֵאמַר: וְאַתֶּם הַדְּבָקִים בְּהוּ וְגו' ([דברים ד, ז](#)). הוּר הָהָר. מֵהוּ הוּר הָהָר. הוּר עַל גְּבֵי הַר, כְּתַפּוּחַ קָטָן עַל גְּבֵי תַפּוּחַ גָּדוֹל. וְאָף עַל פִּי שֶׁהֶעֱנָן מִהַלְךְ לִפְנֵיהֶם מִשְׁפִּיל אֶת הַגְּבִיָּה וּמַגְבִּיָּה אֶת הַשְּׁפָל, הַנִּיחַ הַקֹּדֶשׁ בְּרוּךְ הוּא אֶת הָהָר הַזֶּה דְגָמָא, שְׂיִדְעוּ בְּנִסִּים שְׁעָשָׂה לָהֶם הַקֹּדֶשׁ בְּרוּךְ הוּא, שְׁלֹא הַנִּיחַ הַר בְּמִדְבָּר, שְׁלֹא יִהְיוּ מִתְּנַגְעִין וְעוֹלִין וַיּוֹרְדִין. וְאָף עַל פִּי שֶׁהָיָה עוֹשָׂה הֶעֱנָן כָּל הַמִּדְבָּר מִיִּשׁוּר, הָיָה מִנִּיחַ מְקוֹם גְּבוּהָ לְמִשְׁכָּן, שְׂיִהָא חוֹנָה שָׁם. וְהַנִּיחַ שְׁלֵשָׁה הָרִים, הוּר סִינַי לְשְׁכִינָה, וְהוּר נְבוֹ לְקַבּוּרַת מֹשֶׁה, וְהוּר הָהָר לְקַבּוּרַת אֶהְרֹן.

טו וַיֵּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה וְאֵל אֶהְרֹן בְּהַר הָהָר וְגו', יֵאָסֹף אֶהְרֹן אֶל עַמּוּיוֹ.

מִלְּמַד, שְׁמוֹדִיעִין לְצְדִיקִים יוֹם מִיִּתְּתוּן, כְּדִי שְׂיִוְרִישׁוּ אֶת כְּתָרָן לְבְנֵיהֶם. וּמִפְּנֵי מָה לֹא מִת אֶהְרֹן כְּמָה שְׁמִתָּה מְרִים וְלֹא נִתְעַסַּק בּוֹ בְּרִיָּה אֶלָּא נֵאמַר לְמֹשֶׁה יֵאָסֹף אֶהְרֹן. מִשְׁלַל לְמָה הַדְּבָר דּוּמָה. לְמֶלֶךְ שֶׁהָיוּ לוֹ שְׁנֵי קַתוּלִיקִין, וְלֹא הָיוּ עוֹשִׂין דְּבָר בְּלֹא דַעַת הַמֶּלֶךְ. הָיָה לְאַחַד מֵהוּן חֲלוּק יָפָה אֶצֶל הַמֶּלֶךְ וְהָיָה הַמֶּלֶךְ צָרִיךְ לוֹ. אָמַר הַמֶּלֶךְ, אָף עַל פִּי שֶׁהוּא בְּרִשׁוּתִי, אֵינִי לוֹבֵשׁ חֲלוּק עַד שְׁאֲנֵי מוֹדִיעוֹ. אָף כָּאֵן אָמַר הַקֹּדֶשׁ בְּרוּךְ הוּא, הִלְלוּ שְׁנֵי צְדִיקִים

לא עָשׂוּ דְבַר חוּץ מִדַּעְתִּי, וְעָכְשׁוּ שְׂאֵנִי מְסַלְקוּ, אֵינִי מְסַלְקוֹן עַד שְׂאוּדֵיעַם.
לְכֹד נֹאמֵר: יֵאָסֹף אֶהְרֹן. אָמַר לוֹ מֹשֶׁה, רְבוּנִי, הֲנִיחַ אוֹתוֹ אֶצֶל בְּנֵי רְאוּבֵן
וּבְנֵי גָד. אָמַר לוֹ: אֲשֶׁר נָתַתִּי לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל, מִיַּתְּתוֹ מְעַכְבֶּת מִתְּנַת אֶרֶץ
יִשְׂרָאֵל. רְצוֹנָךְ שְׂלֵא יָמוּת, וְלֹא יִכְנָסוּ יִשְׂרָאֵל לְאֶרֶץ. לְכֹד נֹאמֵר: אֲשֶׁר
נָתַתִּי לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל.

טז על אֲשֶׁר מְעַלְתֶּם בִּי בְּמִי מְרִיבַת וְגו'. זֶה שְׂאֵמֵר הַפְּתוּב: לֹא יִרְעִיב
ה' נֶפֶשׁ צַדִּיק (משלי י, ג), זֶה אָדָם הָרֵאשׁוֹן. שְׁכַל הַצַּדִּיקִים שְׁעָמְדוּ מִמֶּנּוּ
וְנִגְזְרָה מִיָּתֶה עֲלֵיהֶם, אֵינֶן נִפְטָרִין עַד שְׂרֹאֲיִן פְּנֵי שְׂכִינָה, וּמוֹכִיחִין לְאָדָם
הָרֵאשׁוֹן וְאוֹמְרִים לוֹ: אַתָּה גִרְמַת לָנוּ מִיָּתֶה. וְהוּא מְשִׁיבֵן, אֲנִי בְּיַדִּי חֹטֵא
אֶחָד, וְאַתָּם אֵין לָכֶם כָּל אֶחָד וְאֶחָד מִכֶּם שְׂאֵין לוֹ יוֹתֵר מֵאַרְבַּע עֹנוֹת.
וּמִנֵּן שְׂרֹאֲיִן פְּנֵי שְׂכִינָה וּמוֹכִיחִין לְאָדָם הָרֵאשׁוֹן. שְׂנֹאמֵר: אֶמְרַתִּי לֹא
אֶרְאֶה יְהוָה, יְהוָה בְּאֶרֶץ הַחַיִּים, לֹא אֲבִיט אָדָם עוֹד עִם יוֹשְׁבֵי חֵדֵל (ישעיה לח,
יא). וְהַצַּדִּיקִים נִעְנְשִׁין מִיָּתֶה עַל עֲבֻרוֹת קְלוֹת שְׂלֵא יְהוָה אָדָם הָרֵאשׁוֹן
נִתְפָּשׁ עַל יְדֵיהֶם, שְׂנֹאמֵר: לֹא יִרְעִיב ה' נֶפֶשׁ צַדִּיק (משלי י, ג). לְכֹד פְּתִיב: עַל
אֲשֶׁר מְרִיתֶם אֶת פִּי.

יז וידבר ה' אֶל מֹשֶׁה קַח אֶת אֶהְרֹן, וְהַפֶּשֶׁט אֶת אֶהְרֹן. אָמַר לוֹ הַקְּדוֹשׁ
בְּרוּךְ הוּא, הֲרִי אַתָּה מְנַחֵמוּ שֶׁהוּא מוֹרִישׁ כְּתָרוֹ לְבְנָיו מֵה שְׂאֵין אַתָּה
מוֹרִישׁ לְבְנֶיךָ. וַיִּפְשֵׁט מֹשֶׁה אֶת אֶהְרֹן אֶת בְּגָדָיו וַיִּלְבַּשׁ אוֹתָם. וְהִלֵּא אִם
יָצָא כְּהֵן גָּדוֹל בְּבִגְדֵי כְּהֵנָה הַקְּדוֹשִׁים חוּץ מִהַר הַבַּיִת, סוֹפֵג אֶת הָאֲרֻבָּעִים,
שְׁהִיו צָמֵר וּפְשֻׁתִים. אֶלֵּא לְהוֹדִיעֶךָ, שְׂבַלְשׁוֹן שְׂקֻרְבוֹ לְכַהֵנָה וְאָמַר לוֹ קַח
אֶת אֶהְרֹן, בּוֹ בַלְשׁוֹן אָמַר לִיה לְהַעֲלוֹתוֹ לְהָר. וַיַּעַשׂ מֹשֶׁה כַּאֲשֶׁר צִוָּה ה'
וְגו'. לְלַמֶּדְךָ, שְׂאֵף עַל פִּי שְׂאֵמֵר גְּזִירָה זוֹ עַל אֶהְרֹן אַחִיו, לֹא עֵכָב. וַיִּרְאוּ
כָּל הָעֵדָה כִּי גּוֹעַ אֶהְרֹן. כִּיֹּן שְׂפִירְדוּ מֹשֶׁה וְאַלְעָזָר מִן הָהָר, נִתְקַבְּצוּ כָּל
הַקְּהָל עֲלֵיהֶם. אָמְרוּ לָהֶם, הֵיכֵן אֶהְרֹן. אָמְרוּ לָהֶם, מֵת. אָמְרוּ לָהֶם, הֵי אֵדָךְ
מִלֵּאדָךְ הַמָּוֶת יָכַל לִפְגַּע בּוֹ, אָדָם שְׁעָמַד בְּמִלֵּאדָךְ הַמָּוֶת וְעֲצָרוֹ, דְּכַתִּיב:
וַיַּעֲמַד בֵּין הַמָּתִים וּבֵין הַחַיִּים וַתַּעֲצֵר הַמַּגִּפָּה (במדבר יז, ג). אִם אַתָּם
מְבִיאִין אוֹתוֹ, מוֹטָב. וְאִם לֹא, נִסְקַל אֶתְכֶם. בְּאוֹתָהּ שְׁעָה עָמַד מֹשֶׁה

בתפלה, אָמַר, רבונו שֶׁל עוֹלָם, הוֹצִיאֵנִי מִן הַחֹשֶׁד. מִיַּד פָּתַח הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ
הוא אֶת הַמַּעֲרָה וְהִרְאֶהוּ לָהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּרְאוּ כָּל הָעֵדָה כִּי גִוַע אֶהְרֹן.

יח מה כְּתִיב אַחֲרָיו, וַיִּשְׁמַע הַכְּנַעֲנִי מִלֶּךְ עֶרְד. אֶת מוֹצֵא, שֶׁכִּיּוֹן שְׁמַת
אֶהְרֹן, נִסְתַּלְקוּ עֲנָנֵי כְבוֹד וְנִרְאוּ כְּאִשָּׁה פְּרוּעָה. וּמִי הָיָה מִלֶּךְ עֶרְד. זֶה
עֲמֶלֶק, שֶׁנֶּאֱמַר: עֲמֶלֶק יוֹשֵׁב בְּאֶרֶץ הַנֶּגֶב (שם יג, כט), וְהָיָה יוֹשֵׁב עַל הַפְּרָצָה.
כִּיּוֹן שֶׁשָּׁמַע שְׁמַת אֶהְרֹן וְנִסְתַּלְקוּ עֲנָנֵי כְבוֹד, מִיַּד נִתְגַּרְה בָּהֶם. דָּרָךְ
הָאֲתָרִים, הַתִּיר הַגָּדוֹל שֶׁתֵּר לָהֶם אֶת הַדָּרָךְ, שֶׁנֶּאֱמַר: וְאֲרוֹן בְּרִית ה' נוֹסַע
לפְּנֵיהֶם דָּרָךְ שְׁלֹשֶׁת יָמִים לְתוֹר וְגו' (שם י, לג). וַיִּלָּחֶם בְּיִשְׂרָאֵל, עֲמֶלֶק הָיָה.
לָמָּה קָרָא כְּנַעֲנִי. לְפִי שֶׁנֶּאֱסָרוּ יִשְׂרָאֵל לְהִלָּחֵם בְּבָנֵי עֵשׂוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: אֵל
וַתִּגְרוּ בָּם כִּי לֹא אֶתֶן לָכֶם וְגו' (דברים ב, ה). כְּשֶׁבֵא עֲמֶלֶק וְנִתְגַּרְה בָּהֶם פְּעַם
אַחֲרַת, אָמַר לָהֶם הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, אֵין זֶה אֶסוֹר עֲלֵיכֶם כְּבָנֵי עֵשׂוֹ, אֲלֵא
הָרִי הוּא לָכֶם כְּכַנְעָנִים, שֶׁנֶּאֱמַר: בָּהֶם, כִּי הִחְרַם תַּחֲרִימֶם הַחֲתִי וְהָאֲמוּרִי
הַכְּנַעֲנִי (שם כ, יז). לְכֹךְ נִקְרָא כְּנַעֲנִי. לְפִי שֶׁמַּעוֹלָם רְצוּעָה מְרֵדוֹת הָיָה עֲמֶלֶק
לְיִשְׂרָאֵל. אֶת מוֹצֵא כִּיּוֹן שֶׁאֲמָרוּ, הִיֵּשׁ ה' בְּקִרְבָּנוּ אִם אֵין (שמות יז, ז), מִיַּד,
וַיִּבֵּא עֲמֶלֶק (שם פסוק ח). וְכֹאן: וַיִּרְאוּ כָּל הָעֵדָה כִּי גִוַע אֶהְרֹן, וַיִּשְׁמַע הַכְּנַעֲנִי
מִלֶּךְ עֶרְד יוֹשֵׁב הַנֶּגֶב כִּי בָא יִשְׂרָאֵל וְגו' וַיִּלָּחֶם בְּיִשְׂרָאֵל וַיִּשָּׁב מִמֶּנּוּ שָׁבִי.
וַיֹּאמְרוּ אִישׁ אֶל אָחִיו נִתְּנָה רֹאשׁ וְנִשׁוּבָה מִצְרִימָה (במדבר יז, ד), וַיִּרְד
הָעֲמֶלֶקִי וְהַכְּנַעֲנִי וְגו' וַיִּכּוּם וַיִּכְתּוּם עַד הַחֲרָמָה (שם פסוק מה). אֶת מוֹצֵא
כְּשֶׁמַּת אֶהְרֹן, יָצָא עֲלֵיהֶם עֲמֶלֶק, וְחִזְרוּ לְאַחֲרֵיהֶן שְׁבַע מַסְעוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר:
וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל נָסְעוּ מִבְּאֵרוֹת בְּנֵי יַעֲקֹן מוֹסְרָה, שֶׁם מַת אֶהְרֹן (דברים י, ו). וְכִי
שָׁם מַת אֶהְרֹן. וְהִלָּא בְּהַר הַהָר מַת, דְּכְתִיב: וַיָּמַת אֶהְרֹן שָׁם בְּהַר הַהָר
וַיִּרְד מֹשֶׁה וְגו', וְהַפְּסוּקִים מוֹכִיחִין שֶׁהוּן שְׁבַע מַסְעוֹת. לְלַמֶּדֶךְ, שֶׁחִזְרוּ
לְאַחֲרֵיהֶן.

יט ויסעו מֵהַר הַהָר וְגו' וַתִּקְצַר נַפְשׁ הָעָם בְּדָרָךְ. וְהִלָּא כְּתִיב: וְרוּחַךְ
הַטּוֹבָה נָתַתָּ לְהַשְׁכִּילֶם (נחמיה ט, כ). אֲלֵא אוֹתָן שִׁירוֹת שֶׁיָּצְאוּ מִמִּצְרַיִם
שֶׁנִּגְזְרָה עֲלֵיהֶם מִיתָה, לֹא הָיוּ רוֹאִים בְּמִדְבָּר נַחַת רוּחַ וְלֹא רוּחַ טוֹבָה. וְכֹן
הוּא אוֹמֵר, וּבְנִיכֶם יִהְיוּ רוֹעִים בְּמִדְבָּר וְגו' (במדבר יז, לג), זֶה הוּא עִם

שְׁקַצְרָה נִפְשָׁם בְּדָרְךָ. וַיְדַבֵּר הָעַם בְּאַלְהֵימָהּ, הַשָּׁוִי עֶבֶד לְקוֹנוֹ. וְנִפְשָׁנוּ קָצָה בְּלִחְסֵי הַקְּלוּקָל, שֶׁלֹּא הָיָה יָכֹל אוֹתוֹ הַדּוֹר לְטַעַם מִן פְּרוֹת הָאָרֶץ כָּלֹּם. אָמַר רַבִּי עֲקִיבָא, כְּשֶׁהָיוּ מְגַלִּין לָהֶם הַתַּגָּרִים הַסַּל הַבָּא מִפְּרוֹת הָאָרֶץ, הָיוּ מֵתִים, שֶׁנֶּאֱמַר: אִם יִרְאֶה אִישׁ בְּאַנְשֵׁי הָאֱלֹהִים הַדּוֹר הַרְעָה הַזֶּה אֶת הָאָרֶץ הַטּוֹבָה [\(דברים א, לה\)](#), כָּל טוֹב הַבָּא מִחַמַּת הָאָרֶץ. לְכֹךָ נִתְקַצְרָה נִפְשָׁם הָעַם בְּדָרְךָ. הֵם שָׂרְנָנוּ, וְנִפְשָׁנוּ קָצָה. וַיִּשְׁלַח ה' בָּעַם אֶת הַנְּחָשִׁים הַשָּׂרְפִים. מָה רָאָה לִיפְרַע מֵהֶן בְּנִחְשֵׁים. אֲלֵא נָחַשׁ הוּא פֶתַח בְּלִשׁוֹן הַרְעָה תַּחֲלָה, וְנִתְקַלְלָה, וְלֹא לְמַדּוֹ מִמֶּנּוּ וַיְדַבְּרוּ לִשׁוֹן הַרְעָה עַל הַקְּדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא. יָבֵא נָחַשׁ מִי שֶׁהִתְחִיל בְּלִשׁוֹן הַרְעָה תַּחֲלָה וְנִתְקַלְלָה, וַיִּפְרַע מִמֶּסְפְּרֵי לִשׁוֹן הַרְעָה, שֶׁנֶּאֱמַר: וּפּוֹרֵץ גְּדֵר יִשְׁכְּנוּ נָחַשׁ. דָּבָר אַחֵר, לְמָה נִפְרַע מֵהֶם בְּנִחְשֵׁים. הַנְּחָשׁ, אֲפֹלוֹ אוֹכֵל כָּל מַעֲדָנִים שֶׁבְּעוֹלָם, נִהְפָּכִין בְּפִיו לְעֹפֵר, דְּכַתִּיב: וְנָחַשׁ עֹפֵר לְחִמוֹ [\(ישעיה סה, כה\)](#). וְאֵלוֹ אוֹכְלִין אֶת הַמֶּן שֶׁנִּהְפָּדָה לָהֶם לְמִטְעָמִים הַרְבֵּה, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּתֵּן לָהֶם שְׂאֵלְתָם [\(תהלים קנ, טו\)](#), וַתֵּאֱדָתֶם יָבִיא לָהֶם (שם עח, כט). וְאֹמֵר: זֶה אֲרַבְעִים שָׁנָה ה' אֱלֹהֵיךָ עִמָּךְ לֹא חִסְרְתָּ דָבָר [\(דברים ב, ז\)](#). יָבֵא נָחַשׁ שֶׁאוֹכֵל מִיָּנִין הַרְבֵּה וּבְפִיו טַעַם אֶחָד, וַיִּפְרַע מֵאוֹכְלֵי מִין אֶחָד וְטוֹעָמִים מִיָּנִין הַרְבֵּה. אֶת הַנְּחָשִׁים הַשָּׂרְפִים, שֶׁשׂוֹרְפִין אֶת הַנֶּפֶשׁ. רַבִּי יוֹדֵן אוֹמֵר, הַנְּחָשִׁים שֶׁהָיָה הֶעָנָן שׂוֹרֵף אוֹתוֹ וְעוֹשֶׂה אוֹתוֹ גְּדֵר לְמַחֲנֶה לְהוֹדִיעַם נְסִים שֶׁעָשָׂה לָהֶם הַמְּקוֹם, אוֹתוֹ גִּיָּרָה בְּהוֹ. וַיָּבֵא הָעַם אֶל מֹשֶׁה וַיֹּאמְרוּ חֲטָאנוּ כִּי דִבְרָנוּ בְּה' וּבָךְ, וַדַּעְנוּ שֶׁדִּבְרָנוּ בְּמֹשֶׁה. וְנִשְׁתַּטְחוּ לְפָנָיו וַאֲמָרוּ לוֹ: הַתְּפַלֵּל אֵל ה' וְיִסַּר מֵעַלֵּינוּ אֶת הַנְּחָשׁ. רַבִּי אוֹמֵר, נָחַשׁ יַחֲדֵי הָיָה, לְהוֹדִיעַךָ עֲנוּתְנוֹתוֹ שֶׁל מֹשֶׁה, שֶׁלֹּא נִשְׁתַּהֲקָה לְבִקְשׁ עֲלֵיהֶם רַחֲמִים, וְלְהוֹדִיעַךָ כַּח הַתְּשׁוּבָה, כִּינּוּן שֶׁאֲמָרוּ חֲטָאנוּ, מִיָּד נִתְרַצָּה לָהֶם, שֶׁאִין הַמוֹחַל נֶעֱשֶׂה לָהֶם אֲכָזְרִי. וְכֵן הוּא אוֹמֵר, וַיִּתְפַּלֵּל אֲבָרְהָם אֶל הָאֱלֹהִים וַיִּרְפָּא הָאֱלֹהִים אֶת אֲבִימֶלֶךְ וְאֶת אִשְׁתּוֹ [\(בראשית כ, יז\)](#). וְכֵן הוּא אוֹמֵר, וְה' שָׁב אֶת שְׁבוֹת אִיּוֹב בְּהַתְּפַלְלוֹ בְּעַד רַעְהוֹ [\(איוב מב, ז\)](#). וּמִיָּנִין שְׂאֵם סָרַח אָדָם לְחִבְרוֹ וְאוֹמֵר לוֹ חֲטָאתִי שְׂאֵם אֵינִי מוֹחֵל לוֹ נִקְרָא חוּטָא, שֶׁנֶּאֱמַר: גַּם אֲנֹכִי חָלִילָה לִי מִחֲטָא לְה' מִחֲדָל לְהַתְּפַלֵּל בְּעַדְכֶם [\(ש"א יב, כג\)](#). אִימָתִי, כְּשֶׁבָאוּ לוֹ וַאֲמָרוּ חֲטָאנוּ, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיֹּאמֶר הָעַם אֶל שְׂמוּאֵל חֲטָאנוּ כִּי עֲבַרְנוּ וְגו' (שם פסוק יט). וְהַשִּׁיב, חָלִילָה לִי מִחֲטָא. וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה עֲשֵׂה לָךְ שָׂרָף וְהָיָה כָּל הַנְּשׂוּף. לֹא נִשׂוּף נָחַשׁ בְּלִבָּד, אֲלֵא כָּל הַנְּשׂוּף, אֲפֹלוֹ נִשׂוּף מִפְּתוֹ וְעַקְרָב וְחִיָּה רַעָה וְכֻלָּב. וַיַּעַשׂ מֹשֶׁה נָחַשׁ נִחְשָׁת וַיִּשְׁימָהוּ עַל הַנֶּסֶס, זָרְקוֹ לְאֹוִיר וְעָמַד. וַיִּסְעוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, וַיַּחֲנוּ בְּאוֹבוֹת, שֶׁנֶּעֱשׂוּ אוֹיְבִים לְמִקּוֹם. וַיַּחֲנוּ בְּעֵי הָעֲבָרִים, שֶׁהָיוּ מְלֵאִים עֲבָרָה. וַיַּחֲנוּ בְּנַחַל זָרָד, שֶׁלֹּא

הִיָּה הַנַּחֵל אֶלֶּא מֵלֵא זָרֵת וְלֹא יִכְלוּ לְעִבְרוּ. וּשְׁלֹשִׁים וּשְׁמֹנֶה שָׁנָה נִשְׁתַּחֲוּ לְעִבְרוּ, שֶׁנֶּאֱמַר: עֲתָה קוֹמוּ וְעִבְרוּ לְכֶם אֶת נַחַל זָרָד, וְהִימִים אֲשֶׁר הִלְכְּנוּ מִקִּדְשׁ בְּרִנֵּעַ וְגו' (דברים ב, יג-יד). מִשָּׁם נִסְעוּ וַיַּחֲנוּ מֵעִבֵר אֲרִנוֹן, שֶׁנִּתְרַצָּה לָהֶם הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא.

כ **אז** יִשְׂרָאֵל אֶת הַשִּׁירָה הַזֹּאת, נֶאֱמָרָה בְּסוּף אַרְבָּעִים שָׁנָה, וְהִבָּאָר נִתְּנָה לָהֶם מִתְחִלַּת אַרְבָּעִים שָׁנָה. מָה רָאָה לְכַתֵּב כָּאֵן. הֶעֱנִין הַזֶּה כְּבָר נִדְרָשׁ לְמַעַלָּה הַיָּמֵנוּ, עַל כֵּן יֵאָמֵר בְּסִפְר מִלְחָמוֹת ה' אֶת וְהַב בְּסוּפָה, מֵהוּ. שֶׁעָשָׂה לָהֶם הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא אוֹתוֹת וּנְסִים בְּנַחֲלֵי אֲרִנוֹן, כְּנִסִּים שֶׁעָשָׂה לָהֶם בַּיָּם סוּף. וּמָה הֵם נִסִּים שֶׁל נַחֲלֵי אֲרִנוֹן. אָדָם עוֹמֵד עַל הַהָר מִזֶּה וּמִדְּבַר עִם חֲבֵירוֹ בְּהָר אַחֵר, וְהוּא רְחוֹק מִמֶּנּוּ שֶׁבַע מִיָּלִין, וְהִדְרָךְ יוֹרֵד לְתוֹךְ הַנַּחֵל וְעוֹלָה לְדֶרֶךְ שֶׁל יִשְׂרָאֵל לְעִבֵר בְּתוֹךְ הַהָרִים. נִתְּכַנְסוּ כָּל הָאֲמוֹת לְשָׁם, אֲכַלּוּסִין שְׂאִין לָהֶם סוּף. יָשְׁבוּ מִקְצֵתוֹ בְּתוֹךְ הַנַּחֵל, וְהָהָר מִלְמַעַלָּן עָשׂוּי מְעָרוֹת מְעָרוֹת, וּכְנִגַּד הַמְּעָרוֹת הָר שֶׁכְּנִגְדוּ עָשׂוּי סְלָעִים סְלָעִים כְּמִין שְׂדִים, שֶׁנֶּאֱמַר: וְאֲשֶׁד הַנְּחָלִים. נִכְנְסוּ הָאֲכַלּוּסִין לְתוֹךְ הַמְּעָרוֹת וְאָמְרוּ, כְּשִׁירְדוּ יִשְׂרָאֵל לְתוֹךְ הַנַּחֵל, אֵלּוּ עוֹמְדִין לְפָנֵיהֶם בְּתוֹךְ הַנַּחֵל, וְאָנוּ לְמַעַלָּה מִן הַמְּעָרוֹת וְנִהַרְג אֶת כָּלָן. כִּיֹּן שֶׁהִגִּיעוּ יִשְׂרָאֵל לְאוֹתוֹ מִקוֹם, לֹא הִצְרִיכוּ הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא לִירֵד לְמַטָּן לַנַּחֵל, אֶלֶּא רָמַז לְהָרִים, וְנִכְנְסוּ שְׂדִים שֶׁל הָר זֶה לְתוֹךְ מְעָרוֹת שֶׁל הָר זֶה, וַיִּמְתּוּ כָּלָן. וְהִקִּיפוּ הַהָרִים רֵאשִׁיָּהֶם זֶה לְזֶה וְנִעַשְׂה דְרָךְ כְּבוּשָׁה, וְלֹא נוֹדַע אֵי זֶה הָר נִסְמָךְ לְחֲבֵרוֹ. וְאוֹתוֹ נַחֵל, מִפְּסִיק בֵּין תַּחֲוִמֵי אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל לְאֶרֶץ מוֹאָב, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי אֲרִנוֹן גְּבוּל מוֹאָב, בֵּין מוֹאָב וּבֵין הָאֱמֹרִי. הָר שֶׁבְּאֶרֶץ מוֹאָב לֹא נִזְדַּעַזַע, שְׁבוּ הַמְּעָרוֹת. וְהָר שֶׁבְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל נִזְדַּעַזַע, שְׁבוּ הַסְּלָעִים כְּמִין שְׂדִים וְנִסְמָךְ לְהָר שֶׁכְּנִגְדוּ. וּמִפְּנֵי מָה נִזְדַּעַזַע אוֹתוֹ הָהָר שֶׁבְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל. מִשָּׁל לְמָה הִדְּבַר דּוּמָה, לְשִׁפְחָה שֶׁרָאָתָה בּוֹ אֲדוּנִיָּה בְּאֵ אֶצְלָה, קִפְצָה הִיא וְקִדְמָה כְּנִגְדוֹ וְקִבְלָתוֹ. כִּךְ נִכְנְסוּ הַסְּלָעִים לְתוֹךְ הַמְּעָרוֹת וְרִצְצוּ כָּל אוֹתוֹן גְּבוּרִים, וְהִבָּאָר יָרְדָה לְתוֹךְ הַנַּחֵל וְנִתְגַּבְּרָה שָׁם וְאִבְדָה כָּל הָאוּכְלָסִין, כְּשֵׁם שֶׁאִבְד אוֹתָם הֵיָּם. לְכִךְ הִקִּישׁ הַכְּתוּב אֶת וְהַב בְּסוּפָה לְנַחֲלֵי אֲרִנוֹן. וְעִבְרוּ יִשְׂרָאֵל עַל אוֹתוֹן הַהָרִים וְלֹא יָדְעוּ כָּל הַנְּסִים הָאֵלּוּ. אָמַר הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, הַרִינִי מוֹדִיעַ לְבִנֵי כְּמָה אוּכְלָסִין אִבְדְתִי מִפְּנֵיהֶם. יָרְדָה הַבָּאָר לְאוֹתוֹן הַמְּעָרוֹת וְהוֹצִיָּאָה גְּלָגְלִיּוֹת וּזְרוּעוֹת וְרַגְלִים שְׂאִין לָהֶם חֶקֶר. וַיִּשְׂרָאֵל חִזְרוּ לְבִקֵּשׁ

את הבאר וראו אותה מאירה פלבנה בתוך הנחל, שהיתה מוציאה אברים אברים. ומנין שהבאר הודיעה להו. שנאמר: ואשד הנחלים וגוי ומשם בארה. וכי משם היתה ולא מתחלת ארבעים שנה היתה עמהם. אלא שירדה לפרסם את הנסים. והיו ישראל עומדים על הנחלים ואומרים לה, עלי באר ענו לה.

כא אז ישיר ישראל. מפני מה לא נזכר משה שם. מפני שנענש על

המים, ואין אדם מקלס לספקלטור שלו. ולמה שמו של הקדוש ברוך הוא לא נזכר בה. משל למה הדבר דומה. לשלטון שעשה סעודה למלך. אמר המלך, פלוני אוהבי יש שם אמרו לו: לאו. אמר המלך, אף אני הולך לשם. אף כאן אמר הקדוש ברוך הוא, הואיל ומשה אינו נזכר, אף אני איני נזכר שם. באר חפרוה שרים. וכי חפרה היתה שם. אלא שנתנה בזכות אבות שנקראו שרים, שנאמר: פתח צור ויזובו מים, הלכו בציות נהר, כי זכר את דבר קדשו את אברהם עבדו [\(תהלים קה, מא-מב\)](#). כרוה נדיבי העם במחוקק במשענתם, שהיו הנשיאים עומדין על גבה ומושכים במטותיהם כל אחד ואחד לשבטו ולמשפחתו. ורוח הנה בין הדגלים מלא מים תגבורין. ואשה שהיתה צריכה לילך אצל חברתה מדגל לדגל, היתה הולכת בספינה, שנאמר: הלכו בציות נהר. ואין ציות אלא ספינות, שנאמר: וצי אדיר לא יעברנו [\(ישעיה לג, כא\)](#). והמים היו יוצאין חוץ למחנה ומקיפין פיסא גדולה, שנאמר: ונחני במעגלי צדק למען שמו [\(תהלים כג, ג\)](#). ומגדלין מיני דשאים ואילנות שאין להם סוף, שנאמר: בנאות דשא וגוי [\(שם פסוק ב\)](#). כל אותן זמים שהיו ישראל במדבר, היו משמשין בה. לכך קלסו עליה, באר חפרוה שרים. וממדבר מתנה, שנתנה להם מתנה במדבר לשמשון. דבר אחר, למה נתנה במדבר. שאלו נתנה להם בארץ, הנה שבטו שנתנה בתחומו, מדין ואומר: אני קודם בה. לכך נתנה במדבר, שיהיו הכל שוין בה. ועוד למה נתנה במדבר. כשם שמדבר לא נזרע ולא נעבד, כך המקבל עליו דברי תורה, פורקין ממנו על מלכות ועל דרך ארץ. וכשם שמדבר אין מעלה ארנון, כך בני תורה בני חורין בעולם הזה. דבר אחר, ממדבר. מי מקיים את התורה. מי שמשים עצמו כמדבר, מפנה עצמו מן הכל. וממתנה נחליאל, ומנחליאל במות. שלשה מקומות אלו, כנגד שלשה בתי דינין שבירושלים, שהיו מפרשין תורה לכל ישראל.

ממתנה נחליאל, אלו סנהדרין שבהר הבית. ומנחליאל במות, אלו סנהדרין שבעזרה בצד המזבח. ומבמות הגיא אשר בשדי מואב, אלו סנהדרין שבלשכת הגזית בתחום אותה שבאתה משדי מואב, שנאמר: נערה מואביה היא השבה עם נעמי משדי מואב (רות ב, ו). ונשקפה על פני הישימון, שמשם יצא התורה לכל ישראל. דבר אחר, וממדבר מתנה. אמר משה, רבונו של עולם, אחר כל הנסים שעשית להם, אני מת מתחת ידיהם. מן המדבר נתן להם את התורה, שנאמר: וממדבר מתנה. ועל ידי נחלו אותה, שנאמר: וממתנה נחליאל. ומשנחלו אותה, גזרת עלי מיתה. ומנחליאל במות, בא מות. ומבמות הגיא אשר בשדה מואב וגו', זו קבורה, שנאמר: ויקבר אותו בגיא בארץ מואב (דברים לד, ו). זהו שאמר איוב, אשר לא נשא פני שרים ולא נכר שוע לפני דל כי מעשה ידיו כלם (איוב לד, יט). ונשקפה על פני הישימון, זה לענין באר שבאת עמהם עד שנגנזה לתוך ימה של טבריה. והעומד על פני הישימון, רואה בתוך הים כמלא פי תנור, והוא הבאר הנשקף על פני הישימון.

כב וישלח ישראל מלאכים אל סיחון מלך האמורי. זה שאמר הכתוב: סור מרע ועשה טוב וגו' (תהלים לד, טו). ולא פקדה התורה לרדף אחר המצות, אלא, כי יקרא קן צפור לפניך (דברים כב), כי תפגע שור או יבד (שמות כב), כי תראה חמור שנאד (שם), כי תחבט (דברים כד), כי תבצר (שם), כי תבא בכרם רעה (שם פסוק כג). כלם, אם באו לידי, אתה מצוה עליה, ולא לרדף אחריה. והשלום, בקש שלום במקומך, ורדפהו במקום אחר. וכן עשו ישראל. אף על פי שאמר להם הקדוש ברוך הוא, החל רש והתגר בו מלחמה (שם ב, כד), רדפו את השלום, שנאמר: וישלח ישראל מלאכים וגו'.

כג וישלח ישראל מלאכים. כל דברי תורה, צריכין זה לזה. שמה שזה נועל, זה פותח. כאן כתוב, וישלח ישראל מלאכים. ובמקום אחר, תלה שליחות במשה, שנאמר: ואשלח מלאכים ממדבר קדמות (דברים ב, כו). במקום אחר, וישלח משה מלאכים מקדש אל מלך אדם (במדבר כ, יד). הכתובים אלו צריכין זה לזה, שמשם הוא ישראל, וישלח הוא משה.

לְלַמֶּדְךָ, שְׂרַאשׁ הַדּוֹר, הוּא כָּל הַדּוֹר. נִעְבְּרָה נָא בְּאַרְצְךָ. כְּמוֹ שֶׁשָּׁלַח אֶל מֶלֶךְ אָדָם שֶׁלֹּא לְהַזִּיקוֹ, כִּדְ שָׁלַח לְזֶה. אֲכַל בַּכֶּסֶף תִּשְׁבִּירְנִי וְאֲכַלְתִּי וּמִים בַּכֶּסֶף. דִּרְכּוֹן שֶׁל מִים לִיתְנַם חֲנָם, אָנוּ נִתְּנוּ דְמִיּוֹ. דִּרְךָ הַמֶּלֶךְ גִּלְדִּי. וּבְמִקּוֹם אַחֵר כְּתִיב: עַד אֲשֶׁר אֶעְבֵּר אֶת הַיַּרְדֵּן [\(דברים ב, כט\)](#). מִשָּׁל לָמָּה הַדְּבָר דּוֹמָה, לְשׁוֹמֵר שֶׁנִּטַּל שְׂכָרוֹ לְשֹׁמֵר גֶּפֶן אוֹ תְּאֵנָה, בָּא אֶחָד אָמַר לִיה: עֵבֶר מִכָּאֵן, שְׂאֲנִי בּוֹצֵר אֶת הַכֶּרֶם. אָמַר לוֹ: אֵינִי יוֹשֵׁב לְשֹׁמֵר אֶלֶּא בְּשִׁבְלֶךָ, וְאַתָּה בְּאֵת לְבוֹצְרָהּ. כִּדְ הִיָּה נוֹטֵל סִיחּוֹן שְׂכָר מִכָּל מַלְכֵי אֶרֶץ כְּנָעַן וְהָיָה מַעֲלִין לוֹ מִסִּים, שֶׁהוּא מִמְּלִיךְ אוֹתָם. וְשִׁקוּל כְּנִגְדַּת כֶּלֶם הוּא וְעוֹג, שֶׁנֶּאֱמַר: לְסִיחּוֹן מֶלֶךְ הָאֱמּוֹרִי וְלַעֲוֹג מֶלֶךְ הַבְּשָׁן וְלִכָּל מַמְלָכוֹת כְּנָעַן [\(תהלים קלה, יא\)](#). אָמְרוּ לוֹ יִשְׂרָאֵל, נִעְבְּרָה נָא בְּאַרְצְךָ, לְכַבֵּשׁ אֶת הַמְּלָכִים. אָמַר לָהֶם: אֵינִי יוֹשֵׁב כָּאֵן אֶלֶּא לְשֹׁמְרָן מִפְּנֵיכֶם. וְלֹא נִתְּנוּ סִיחּוֹן אֶת יִשְׂרָאֵל עֵבֶר בְּגִבּוּלוֹ וְיִאֲסֹף סִיחּוֹן אֶת כָּל עַמּוֹ וְיִצְאָ לְקִרְאֵת יִשְׂרָאֵל. לֹא עָשָׂה הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא כֵּן אֶלֶּא לְמַסְרֵן בְּיַדוֹ שֶׁלֹּא בְּצַעַר, דְּכְתִיב: סִיחּוֹן מֶלֶךְ הָאֱמּוֹרִי אֲשֶׁר יוֹשֵׁב בְּחֻשְׁבוֹן [\(דברים א, ד\)](#). אֵלּוֹ הִיָּתָה חֻשְׁבוֹן מְלָאָה יְתוּשִׁים, אֵין כָּל בְּרִיָּה יְכוּלָה לְכַבֵּשָׁהּ. וְאֵלּוֹ הִיָּה סִיחּוֹן בְּבִקְעָה, אֵין כָּל בְּרִיָּה יְכוּלָה לְשַׁלֵּט בּוֹ. וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר שֶׁהִיָּה גִבּוֹר וְשָׂרוּי בְּעִיר מִבְּצָר סִיחּוֹן מֶלֶךְ הָאֱמּוֹרִי אֲשֶׁר יוֹשֵׁב בְּחֻשְׁבוֹן. אֵלּוֹ יֹשֵׁב בְּעִירֹת שְׁלוֹ הוּא וְאֲכַלוּסִיּוֹ, הָיָה יִשְׂרָאֵל מְתִינְגְעִין לְשַׁלֵּט בּוֹ וְלְכַבֵּשׁ אֶת כָּל עִיר וְעִיר. אֶלֶּא כְּנִסּוֹן הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא לְפָנֵיהֶן לְמַסְרֵן בְּיַדוֹ בְּלֹא צַעַר. וְכֵן הוּא אוֹמֵר, רְאֵה הַחֲלוּתֵי תַת לְפָנֶיךָ אֶת סִיחּוֹן (שם ב, לא). הִרְגוּ אוֹתוֹ וְאֶת כָּל גִּבּוֹרָיו שֶׁיִּצְאוּ לְקִרְאֵתָם, וְחִזְרוּ עַל הַנְּשִׁים וְעַל הַטַּף שֶׁלֹּא בִּיגִיעָה. לְכִדְ כְּתִיב: וְיִאֲסֹף סִיחּוֹן אֶת כָּל עַמּוֹ.

כד ויקח יִשְׂרָאֵל אֶת כָּל הָעָרִים הָאֵלֶּה וַיֹּשֵׁב יִשְׂרָאֵל. זֶה שֶׁאָמַר

הַכְּתוּב: כִּי אָנִי ה' אוֹהֵב מִשְׁפָּט שׁוֹנֵא גִזְל בְּעוֹלָה [\(ישעיה סא, ח\)](#). אָמַר לוֹ הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא לְמַשָּׁה, אֶל תִּצַּר אֶת מוֹאָב [\(דברים ב, ט\)](#). וְחֻשְׁבוֹן שֶׁל מוֹאָב הוּא, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי חֻשְׁבוֹן עִיר סִיחּוֹן מֶלֶךְ הָאֱמּוֹרִי הִיא וְגוֹ'. בָּאוּ יִשְׂרָאֵל נְטִלוּ חֻשְׁבוֹן שֶׁהִיָּתָה שֶׁל סִיחּוֹן, וְכָל מָה שֶׁנִּטַּל מִמוֹאָב. שֶׁאֵלּוֹ נְטִלוּהָ מִמֶּנּוּ, הִיָּה בְּיַדוֹ גִּזְל שֶׁל עוֹלָם. אֶלֶּא נִטַּל סִיחּוֹן מִמוֹאָב וְנְטִלוּ יִשְׂרָאֵל מִסִּיחּוֹן, שֶׁהָיָה פְּטוּרִין מִן הַגִּזְל. לְכִדְ כְּתִיב: כִּי חֻשְׁבוֹן עִיר סִיחּוֹן וְגוֹ'. עַל כֵּן יֹאמְרוּ הַמוֹשְׁלִים, זֶה בְּלַעַם וְאָבִיו, שֶׁשְׁכָּרוֹן סִיחּוֹן לְקַלֵּל אֶת מוֹאָב. וְהֵם אָמְרוּ, תִּבְּנָה וְתִכּוֹנֵן עִיר סִיחּוֹן. כִּי אֵשׁ יִצְאָה מִחֻשְׁבוֹן אֲכַלָּה עַר מוֹאָב, שֶׁקָּלְלוּ

את מואב שימסרו בידו. אזי לך מואב, ונירם אבד חשבון, וישב ישראל בכל ערי האמרי. נשתירה יעזר. וישלח משה לרגל את יעזר. אותו מרגלים, זריזין היו. אמרו, בטוחין אנו בתפלתו של משה, וכבר שלח מלאכים מרגלים לשעבר והביאו תקלה. אבל אנו לא נעשה כן, אלא נאמנים בהקדוש ברוך הוא, ונעשה מלחמה. עשו כן, והרגו את האמרי אשר בה. ויפנו ויעלו דרך הבשן. מהו ויפנו ויעלו. רבי יוחנן אומר, מלחמות סיחון עשו באלול, ועשו את הרגל בתשרי, ועשו אחר הרגל מלחמת עוג, ופנית בבקר והלכת לאהליך (דברים טו, ז). ויצא עוג מלך הבשן לקראתם הוא וכל עמו, שפנסו הקדוש ברוך הוא לפניהם למסרו בידם.

כה ויאמר ה' אל משה אל תירא אותו. זה שאמר הכתוב: אשרי אדם מפחד תמיד, ומקשה לבו יפל ברעה (משלי כח, יד). כן היא מדת החסידים, אף על פי שהקדוש ברוך הוא מבטיחן, אינן פורקין יראה. וכן בייעקב כתיב: וירא יעקב מאד (בראשית לב, ח). למה נתיירא. אמר, שפא נתקלקלתי אצל לבן בכלום. וכתוב: ולא יראה בך ערות דבר ושב מאחריך (דברים כג, טו), והניחני הקדוש ברוך הוא. ואף משה תפש את היראה בדרך אביו. ולמה נתיירא. אמר, שפא מעלו ישראל במלחמת סיחון, או נתקלקלו בעברה. אמר לו הקדוש ברוך הוא, אל תירא, כן השלימו בצדק. אל תירא אותו, שלא עמד גבור בעולם קשה הימנו, שפאמר: כי רק עוג מלך הבשן נשאר מיתר הרפאים (דברים ג, יא). והוא נשאר מאותן הגבורים שהרגו אמרפל וחבריו, שפאמר: ויכו את רפאים בעשתרות קרנים (בראשית יד, ח). וזה פסלת שלהם כפריצי זיתים הפליטים מתוך הגפת, שפאמר: ויבא הפליט ויגד לאברם וגו' (שם פסוק יג), זה עוג. וכאן עשה אותו שירים, שפאמר: הוא נשאר מיתר הרפאים (יהושע יג, יב). וכונתו היתה שייצא אברהם ויהרג. נתן לו הקדוש ברוך הוא שכר רגליו וחייה כל אותו שנים, וגבה ממנו עד שנפל ביד בניו. כשבא משה לעשות מלחמה עמו, נתיירא ממנו. אמר, אני בן מאה ועשרים שנה, וזה מיתר חמש מאות. אלולי שהיה לו זכות, לא היה כל השנים האלו. אמר לו הקדוש ברוך הוא למשה, אל תירא אותו כי בידך נתתי אותו, אתה בידך תהרגו, ועשית לו כפאשר עשית לסיחון. ונחרם אותו כפאשר עשינו לסיחון וגו' (דברים ג, ו). והלא כתיב שם, וכל הבהמה ושלל הערים בזונו לנו (שם פסוק

א. אלא גופו החרומו, שלא להנות מהן כלום. ויכו אותו ואת בניו, בנו
כתיב, שהיה לו בן קשה ממנו. אמר הקדוש ברוך הוא לישראל, בעולם
הזה, אתם מכלין את האמות קמעה קמעה, ולעתיד לבא, אני מבשרן מן
העולם בבת אחת, שנאמר: והיו עמים משרפות סיד קוצים כסוחים באש
יצתו [\(ישעיה לג, יב\)](#). אמן כן יהי רצון.

פרשת בלק

א וירא בלק. זה שאמר הכתוב: הצור תמים פעלו כי כל דרכיו משפט
[\(דברים לב, ד\)](#). כי לא הניח הקדוש ברוך הוא לאמות העולם פתחון פה לעתיד
לבא לומר, שאפה רחקתנו ולא נתת לנו כמו שנתת לישראל בעולם. מה
עשה הקדוש ברוך הוא. כשם שהעמיד מלכים חכמים ונביאים לישראל,
כך העמיד לאמות העולם, ונבדקו מלכיהם ונביאיהם וחכמיהם של
ישראל עם מלכיהם ונביאיהם וחכמיהם של אמות העולם. העמיד שלמה
מלך על כל הארץ. וכן עשה לנבוכדנצר, שנאמר: וגם את חית השדה נתתי
לו לעבדו [\(ירמיה כג, ו\)](#). זה בנה בית המקדש ואמר כמה רגנות ותחנונים, וזה
החריבו וחרף וגדף, ואמר, אעלה על במתי עב אדמה לעליון [\(ישעיה יד, יד\)](#).
נתן לדוד עשר, לקח הבית לשמו. נתן להמן עשר, לקח אמה שלמה
לטבחה. וכל גדלה שנטלו ישראל, אף מוצא שנטלו האמות פיוצא בה.
העמיד משה לישראל שהיה מדבר עמו כל זמן שירצה. העמיד להם בלעם,
מדבר עמו כל זמן שירצה. ראה מה בין נביאי ישראל לנביאי האמות.
נביאי ישראל מזהירין את האמות על העברות. וכן הוא אומר, נביא לגוים
נתתיד. ונביאים שהעמיד מן האמות, נותנים פרצה לאבד את הבריות מן
העולם הבא. ולא עוד אלא כל הנביאים היו במדת רחמים על ישראל ועל

אמות העולם, שכן ישעיה אומר, על בן מעי למואב ככנור יהמו וגו' [\(ישעיה טז, יא\)](#). וכן יחזקאל אומר, בן אדם שא על צור קינה [\(יחזקאל כז, ב\)](#). ונביאי אמות העולם, היו במדת אכזריות, שזה עמד לעקר אמה שלמה חנם על לא דבר. לך נכתבה פרשת בלעם, להודיע למה סלק הקדוש ברוך הוא ריח הקדש מאמות העולם, שזה עמד מהם, וראה מה עשה.

ב וירא בלק בן צפור. מהו וירא. ראה בפרענות העתידה לבא על ישראל, ושונאן היה יותר מכל שונאים. שכלם היו באין במלחמות ובשעבוד שהן יכולים לעמוד בהן. וזה, כאדם שהוא מוציא דבר מפיו לעקר אמה שלמה. וירא בלק. נוח לרשעים שיהו סומין, שעניניהם מביאין מארה לעולם. בדור המבול כתיב: ויראו בני האלהים [\(בראשית ו, ב\)](#). וכתיב: וירא חם אבי כנען [\(שם ט, כב\)](#). וכתיב: ויראו אותה שרי פרעה [\(שם יב, טו\)](#). וכתיב: וירא אותה שכם בן חמור [\(שם לד, ב\)](#). וכן כאן, וירא בלק. משל למה הדבר דומה, למלך שהושיב שומרים לשמרו מן הגיס, והוא בטוח עליהם שהיו גבורים. עבר הגיס והרגם, והיה מרתת על עצמו. ואף כך בלק ראה מה נעשה בסיחון ובעוג שהיה מעלה להם שכר לשמרו והיה מתירא מעצמו, ועוד שראה נסים שעשה להם הקדוש ברוך הוא בנחלי ארנון. ויגר מואב. מהו ויגר. כשהיו ישראל נראין לעמונים, נראים עטופים לשלום. וכשנראים למואבים, נראים מזינים למלחמה, שפך כתיב: וקרבת מול בני עמון, אל תצרים [\(דברים ב, יט\)](#) כתיב, למלחמה, כל מין צרה אל תצר להם. ואל תתגר בם [\(שם\)](#), כל מין גרוי. ולמואבים אמר, אל תצר את מואב ואל תתגר בם מלחמה [\(שם פסוק ט\)](#). מלחמה אין אנה עושה, ומה שאנה זכל לחטף מן החוץ, חטף. ולפיכך נראים מזינים, והם נאגרין לעריהם. שאין ויגר אלא לשון אסיפה, שנאמר: אוגר בקיץ בן משפיל [\(משלי י, ה\)](#). דבר אחר, ויגר לשון גר, שהיו רואין לעצמן כגרים בעולם. ואמרו, ירדו למצרים לגור והאחזו אותה, והיו משפירין להם בתיים, שנאמר: ושאלה אשה משכנתה ומגרת ביתה [\(שמות ג, כב\)](#). דבר אחר, ויגר לשון יראה, שהיו מתיראין, שראו כל הארץ ביד ישראל, שבא סיחון ונטל ארץ מואב, שנאמר: והוא נלחם במלך מואב הראשון וגו' [\(במדבר כא, כו\)](#). ועוג נטל את כל ארץ בני עמון, שנאמר: כי רק עוג מלך הבשן נשאר מינתר הרפאים וגו' [\(דברים ג, יא\)](#). באו ישראל נטליה משניהם, גזל שאין בו עולה.

וְהָיוּ אֵלֹהֵי רוּאִים אֶת אֶרֶץ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, וְהָיוּ אוֹמְרִים: לֹא אָמַר הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, כִּי לֹא אֶתֶן לָךְ מֵאֶרְצוֹ יִרְשָׁה (שם ב, ט), וְהָרִי אֶרְצָנוּ לְפָנֵיהֶם, לְכַדְּ הָיוּ מִתְיַרְאִין. וַיִּקְחַ מוֹאֵב, שֶׁהָיוּ מִתְיַרְאִין, שֶׁהָיוּ רוּאִין אֶת עֲצָמוֹן כְּקוֹץ לְפָנֵיהֶם.

ג וַיֹּאמֶר מוֹאֵב אֶל זִקְנֵי מִדְּבָר. מִה טִיבֶם שֶׁל זִקְנֵי מִדְּבָר כָּאֵן. שֶׁהָיוּ רוּאִים אֶת יִשְׂרָאֵל נוֹצְחִין שְׁלֹא כְּדָרְךָ הָאֶרֶץ. אָמְרוּ, מִנְהִיג שְׁלֵהֶם בְּמִדְּבָר נִתְגַּדֵּל, גִּדְע מִהוּ מִה מִדְּבָרוֹ. אָמְרוּ לוֹ זִקְנֵי מִדְּבָר, אֵין כָּחוֹ אֶלָּא בְּפִינוּ. אָמְרוּ לָהֶם, אֵף אָנוּ נִבְּא כְּנִגְדוֹן בְּאֶדָם שְׁכָחוּ בְּפִינוּ. וַיֹּאמֶר מוֹאֵב אֶל זִקְנֵי מִדְּבָר. וְהָלֹא אֶת מוֹצֵא, שְׁמִדְּיָנִים נִלְחָמִים עִם הַמוֹאֲבִים, שְׁנֵאָמַר: הַמִּכָּה אֶת מִדְּבָר בְּשִׂדָה מוֹאֵב (בראשית לו, לה), וְהַשְׁנֵאָה בִּינֵיהֶם מֵעוֹלָם. מְשַׁל לָמָּה הַדְּבָר דוֹמָה. לְשָׁנֵי כְּלָבִים שֶׁהָיוּ מְרִיבִים זֶה אֶת זֶה, בָּא זָאֵב עַל אֶחָד מֵהֶם. אָמַר הָאֶחָד, אִם אֵין אֲנִי עוֹזְרוֹ, הַיּוֹם הוֹרֵג אֶת זֶה, וְלִמְחָר בָּא עָלַי, וְלִפְיֶךָ נִתְחַבְּרוּ מוֹאֵב עִם מִדְּבָר. כְּלַחֲךָ הַשּׁוֹר. מִה שׁוֹר כָּחוֹ בְּפִינוּ, אֵף אֵלֹהֵי כָחוֹ בְּפִיָּהֶם. מִה שׁוֹר כָּל מִה שְׁמִלְחָדָּה אֵין בּוֹ סִימָן בְּרָכָה, אֵף אֵלֹהֵי כָל אֵמָה שְׁנוֹגְעִין בָּהּ אֵין בָּהּ סִימָן בְּרָכָה. וּמִה שׁוֹר מְנַגַּח בְּקִרְנָיו, אֵף אֵלֹהֵי מְנַגַּחִים בְּתַפְלָתָם, שְׁנֵאָמַר: וְקִרְנֵי רָאִים קִרְנָיו.

ד בָּלַק בֶּן צְפוֹר מֶלֶךְ וְגוֹ'. וְהָלֹא מִתְחַלָּה נְסִיךְ הָיָה, שְׁנֵאָמַר: אֶת אֹיֵי וְאֶת רְקִים וְאֶת צוֹר וְאֶת חוֹר וְאֶת רְבַע נְסִיכֵי סִיחוֹן (יהושע יג, כא). אֶלָּא מִשְׁנֵהֲרֵג סִיחוֹן הַמְּלִיכּוֹ אוֹתוֹ תַּחֲתָיו. בְּעַת הַהֵיא, שְׁגֵרְמָה לוֹ שְׁעָה. וַיִּשְׁלַח מִלְּאָכִים אֶל בְּלַעַם בֶּן בְּעוֹר פְּתוֹרָה. פְּתוֹרָה, עִירוֹ. וַיֵּשׂ אוֹמְרִים: כְּשִׁלְחָנִי הָיָה, שֶׁהָיוּ מְלָכֵי אֲמוֹת הָעוֹלָם נִמְלָכִים בּוֹ, כְּשִׁלְחָנִי הָיָה שֶׁהַכֹּל מְרִיצִין לוֹ. וַיֵּשׂ אוֹמְרִים: מִתְחַלָּה פּוֹתֵר חִלּוּמוֹת הָיָה. חִזֵּר לַהֲיוֹת קוֹסִם, וְחִזֵּר לְרוּחַ הַקְּדוֹשׁ. אֶרֶץ בְּנֵי עַמּוֹ. שְׁמֵשׁ הָיָה בָּלַק, וְהוּא אָמַר, שְׁסוֹפֵד לְמֶלֶךְ. לְקִרְאָ לוֹ. שְׁכַתָּב לוֹ, שְׁלֹא תִהְיֶה סָבוֹר שְׁלַעֲצָמִי בְּלִבְד אֶתְּהָ עוֹשָׂה וְאֲנִי מְכַבְּדָדָּךְ. אִם תִּעַקְרוּם, מְכַל הָאֲמוֹת אֶתְּהָ מִתְכַּבֵּד, וְכִנְעֵנִים וּמְצָרִים כָּלֶם מִשְׁתַּחֲוִים לָךְ. הִנֵּה עִם יֵצֵא מִמְצָרִים. אָמַר לִיָּה: וְאֶת מָה אֶכְפַּת לָךְ. אָמַר לוֹ: הִנֵּה כְּפָה אֶת עֵין הָאֶרֶץ, שְׁתֵּי עֵינַיִם שֶׁהָאֶרֶץ תְּלוּי בָּהֶם, סִיחוֹן וְעוֹג, הַחֲרִימוֹם

וכסו עיניהם, ואני מה אעשה. והוא יושב ממולי. ממלי כתיב, ממלים
אותי, כמו דאת אמר, בשם ה' כי אמילם [\(תהלים סיה, ט\)](#). ועתה לכה נא ארה
לי. מהו ארה לי. אמר, אולי יכל אני לשלט בהם קמעא קמעא, כאדם
שהוא אורה את התאנה. כי עצום הוא. לא שהם גבורים ממני וחילותיהם
מרבם משלי, אלא שנוצחין בפיהם מה שאיני יכל לעשות. אולי אוכל
נפה בו. מה ראה זה להתגרות. לא כד אמר הקדוש ברוך הוא להם שאין
נוטלין מארצם. אלא שהיה בעל קסמים ונחשים יותר מבלעם, שכד
כתיב: וירא בלק, אלא שלא היה מכון הדברים לאמתו. וכן הוא אומר,
נלאית ברב עצתו יעמדו נא ויושיעך הברי שמים החזים בפוכבים
מודיעים לחדשים מאשר יבאו עליך, הנה היו כקש אש שרפתם לא יצילו
את נפשם מיד להבה [\(ישעיה מז, יג-יד\)](#). והיה רואה בדברים שישאל נופלים
בידו. לפיכך הפקיר את בתו ונפלו בה ארבעה ועשרים אלף, לכך נתגרה
בהם ולא היה יודע היאך. אולי אוכל נפה בו, כמי שמנכה אחד מעשרים
וארבעה למאה, וכד נפלו ארבעה ועשרים אלף מישאל חסר אחד.
ואגרשנו מן הארץ, שלא היה מבקש לגרשם אלא שלא יפנסו לארץ. כי
ידעתי את אשר תברך מברך. מנין היה יודע. שבשעה שבקש סיחון
להלחם במואב, היה מתירא, שהיו גבורים, שכר את בלעם ואת אביו
לקלל את מואב, שכן הוא אומר, על כן יאמרו המשלים באו חשבון תבנה
ותכונן עיר סיחון [\(במדבר כא, כז\)](#). וכתיב: כי אש יצאה מחשבון (שם פסוק כח).
וכתיב: אזי לך מואב (שם פסוק כט). לכך אומר, כי ידעתי את אשר תברך
מברך ואשר תאר יואר.

ה וילכו זקני מואב וזקני מדן וקסמים בידם. שהוליכו בידם כל מיני
קסמים שהם קוסמין בהם, שלא יתן לו עלילה לומר, אין כלי תשמשי
עמי. וביד זקני מדן היו הקסמים, שאמרו, אם יבא עמנו, יצליח. ואם
יעכב שעה אחת, אין בו תועלת. כיון שאמר להם: לינו פה הלילה, הלכו
להם זקני מדן, שיזדעו בקסמים שלהם שאין בו הנאה. וישבו שרי מואב
עם בלעם, ויבא אלהים אל בלעם ויאמר מי האנשים וגו'. זה שאמר
הכתוב: משגה ישרים בדרך רע, בשחותו הוא יפל [\(משלי כח, ט\)](#), זה בלעם.
שבתחלה היו הבריות נוהגות בכשרות, ובדבריו אלו נהגו בעריות.
שבראשונה נאמר, ורחל באה עם הצאן [\(בראשית כט, ט\)](#), וכן, ולכהן מדן שבע

בנות (שמות ב. טז), הנשים היו יוצאות אחר הצאן. עמד בלעם והטעה את הבריות בעריות. וכמו שהטעה, הטעה. בעצה שנתן, בה נפל. היינו דכתיב: בשחיתו הוא יפל. והטעהו הקדוש ברוך הוא בה. שפך כתיב: משגיא לגוים ויאבדם (איוב יב, כג), כיון שאמר לו: מי האנשים האלה. אמר הרשע, אינו יודע בהם. כמדמה אני, יש עתים שאינו יודע, ואף אני אעשה בבניו כל מה שאני רוצה לעשות. לכך אמר לו: מי האנשים האלה עמד, להטעותו. ויאמר בלעם אל האלהים, בלק בן צפור וגו'. התחיל מתנאף ואומר: אף על פי שאין אתה מכבדני ואין אתה מוציא לי שם טוב בעולם, המלכים מבקשים אותי. הנה העם היוצא ממצרים ויכס את עין הארץ עתה לכה קבה לי. להודיע, שהיה שונא אותם יותר מבלק. שבלק לא אמר, קבה לי, אלא ארה לי. וזה אמר, קבה בפרוש, שנוקב השם ומפרש. בלק אמר, ואגרשנו מן הארץ. והוא אומר, וגרשתיו, מן העולם הזה ומן העולם הבא.

ויאמר אלהים אל בלעם לא תלך עמם. אמר לו: אם כן אקלם במקומי. אמר לו: לא תאר את העם. אמר, אם כן אברכם. אמר לו: אין צריכין לברכתך, כי ברוך הוא. אומרים לה לצרעה, לא מדבשך ולא מעקצך. ויקם בלעם בבקר ויאמר אל שרי בלק לכו אל ארצכם. לא אמר להם לא נתן לי המקום רשות לילך ולא לקלל, אלא, מאן ה' לתתי להלך עמכם. אמר לי, אין כבודך לילך עם אלו, אלא עם גדולים מהם, שהוא חפץ בכבודי. ויקומו שרי מואב וגו'. לפיכך, ויסף עוד בלק שלח וגו', ויבאו אל בלעם ויאמרו כה אמר בלק וגו' כי כבד אכבדך מאד וגו', יותר ממה שהיית נוטל לשעבר, אני נתן לך. וכל שאתה חפץ ומה שאתה גוזר אעשה. ויען בלעם ויאמר אל עבדי בלק אם יתן לי בלק מלא ביתו כסף וזהב וגו'. מכאן אתה למד, שהיה בו שלשה דברים, אלו הו, עין רעה, ורוח גבוהה, ונפש רחבה. עין רעה, דכתיב: וישא בלעם את עיניו וירא את ישראל. רוח גבוהה, דכתיב: מאן ה' לתתי להלך עמכם. נפש רחבה, דכתיב: אם יתן לי בלק וגו'. אלו היה מבקש לשכר חילות להלחם כנגדו, ספק נוצחין, ספק נופלין. לא דיו שיתן כסף ונוצח. הא למדת, שכן בקש. לא אוכל לעבר. נתנבא שאינו יכל לבטל ברכות שנתברכו האבות מפני השכינה. ועתה שבו נא בזה גם אתם הלילה. מהו גם אתם. שסופכם לילך בפחי נפש

כְּרֵאוֹנוֹת. וְאֵדָעָה מִה יִסֹּף ה' דְּבַר עַמִּי, שֶׁהִיא מִתְנַבֵּא שְׁעֵתִיד לְהוֹסִיף
לָהֶם בְּרָכוֹת עַל יָדוֹ.

ז **וַיבֹּא** אֱלֹהִים אֶל בְּלָעַם. זֶה שְׁאֵמַר הַכָּתוּב: בְּחִלּוֹם חֲזִיוֹן לַיְלָה בְּנִפְל
תִּרְדָּמָה עַל אַנְשֵׁי וְגו', אִזּוּ יִגְלֶה אֶזְוּ אַנְשֵׁי וּבְמִסְרָם יַחְתֵּם, לְהַסִּיר אָדָם
מֵעֲשֵׂה וְגוֹה מִגְּבַר יְכֻסָּה [\(אִיּוֹב לֵג טו, יז\)](#). מֵהוּ מִגְּבַר יְכֻסָּה. הַעֲלִים הַקְּדוֹשׁ
בְּרוּךְ הוּא מִמֶּנּוּ, שֶׁהִלִּיכְתּוּ מֵאֲבֹדְתּוֹ מִן הָעוֹלָם וּמוֹלִיכְתּוֹ לְבַר שַׁחַת.
לְהַשִּׁיב נַפְשׁוֹ מִנִּי שַׁחַת לְאוֹר בְּאוֹר הַחַיִּים (שֵׁם פְּסוּק ל), שֶׁיֵּאָבֵד נַפְשׁוֹ מִן
הָעוֹלָם בְּהִלִּיכְתּוֹ. שֶׁבִּשְׂעָה שֶׁהוֹלֵךְ אָדָם לַחֲטָא, הַשָּׁטָן מְרַקֵּד לְפָנָיו עַד
שֶׁהוּא עוֹמֵד לְגַמֵּר אֶת הָעֲבָרָה. כִּיּוֹן שֶׁעָבַר, חוֹזֵר וּמוֹדִיעֵו. וְכֵן הוּא אוֹמֵר,
הוֹלֵךְ אַחֲרֶיהָ פְּתָאֵם כְּשׁוֹר אֶל טֶבַח יְבֹא וְגו', עַד יִפְלַח חַץ כְּבִדּוֹ וְגו' [\(מִשְׁלֵי ז\)](#).
[\(כִּב-כג\)](#), כִּף הַעֲלִים הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא מִבְּלָעַם עַד שֶׁהִלֵּךְ וְאֵבֵד אֶת נַפְשׁוֹ.
מִשִּׁיָּצֵא מִכְּבוֹדוֹ וְהִלֵּךְ וְאֵבֵד אֶת נַפְשׁוֹ וַיֵּדַע בְּמָה שֶׁהוּא בּוֹ, הַתְּחִיל לְבַקֵּשׁ
עַל נַפְשׁוֹ, לוֹמֵר, תָּמַת נַפְשִׁי מוֹת יִשְׂרָאֵל.

ח **וַיבֹּא** אֱלֹהִים אֶל בְּלָעַם לַיְלָה וְגו'. זֶה שְׁאֵמַר הַכָּתוּב לִיל שְׁמוֹרִים
הוּא לְה' [\(שְׁמוֹת יב, מב\)](#). וְכָל הַנְּסִים שֶׁנַּעֲשׂוּ לְיִשְׂרָאֵל לְהַפְרֵעַ מִן הַרְשָׁעִים,
בְּלִילָה הָיָו. וַיְבֹא אֱלֹהִים אֶל לָבֵן הָאֲרָמִי בְּחִלּוֹם הַלִּילָה [\(בְּרֵאשִׁית לא, כד\)](#).
וְכַתִּיב: וַיְבֹא אֱלֹהִים אֶל אַבְיִמֶלֶךְ בְּחִלּוֹם הַלִּילָה [\(בְּרֵאשִׁית כ, ג\)](#). וְכַתִּיב:
וַיַּחַלֵּק עֲלֵיהֶם לַיְלָה (שֵׁם יד, טו). וְכַתִּיב: וַיְהִי בַּחֲצֵי הַלִּילָה [\(שְׁמוֹת יב, כט\)](#). וְכֵן
כָּלֵם. דְּבַר אַחַר, לָמָּה נִגְלָה עַל בְּלָעַם לַיְלָה. לֹא הָיָה רְאוּי לְרוּחַ הַקְּדוֹשׁ,
אֶלֶּא בְּלִילָה, לְפִי שֶׁכָּל נְבִיאֵי הַגּוֹיִם, בְּלִילָה הוּא מְדַבֵּר עִמָּם, שֶׁנֶּאֱמַר:
בִּשְׂעָפִים בְּחֲזִיוֹנוֹת לַיְלָה [\(אִיּוֹב ד, יג\)](#). וְכֵן אֱלִיהוּא אוֹמֵר, בְּחִלּוֹם חֲזִיוֹן לַיְלָה
(שֵׁם לֵג, טו), עַל שֶׁדְּבַר עֲמוֹ בְּלִילָה. אִם לְקִרְאָ לָךְ בָּאוּ הָאֲנָשִׁים קוֹים לָךְ אֶתֶם.
מִכָּאֵן אֶתֶּה לָמֵד, שֶׁבְּדַרְךָ שֶׁאָדָם רוֹצֵה לִילֵךְ, בָּהּ מוֹלִיכִין אוֹתוֹ. שֶׁמִּתְחַלֵּה
נֶאֱמַר לוֹ: לֹא תִלְךָ עִמָּהֶם. כִּיּוֹן שֶׁהֵעִיז פָּנָיו לְהִלְךָ עִמָּהֶם, הִלְךָ. שֶׁכֵּן כָּתוּב
בּוֹ, וַיַּחַר אֵף אֱלֹהִים כִּי הוֹלֵךְ הוּא. אֵמַר לוֹ הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, אֵינִי חַפֵּץ
בְּאֲבֹדוֹן שֶׁל רְשָׁעִים. הוֹאִיל וְאֶת רוֹצֵה לֵיֵאָבֵד מִן הָעוֹלָם, קוֹים לָךְ אֶתֶם.
וְכַתִּיב: וְאֵף אֶת הַדְּבַר, לְלַמְּדוֹ, שֶׁבְּהִתְרָאָה הִלְךָ. מִיָּד הַשָּׂפִים בְּבִקְרָה,

שְׁנֵאֵמַר: וַיִּקַּם בַּלֶּעַם בַּבֶּקֶר וַיַּחְבֹּשׁ אֶת אֶתוֹנוֹ. וְכִי לֹא הָיָה לוֹ עֶבֶד וְלֹא שִׁפְחָה. אֲלֵא מְרֵב שִׁנְאָה שֶׁשָּׂנֵא אֶת יִשְׂרָאֵל, קִדְּמָתוֹ וְעִמְד בְּזָרִיזוֹת הוּא בְּעֵצְמוֹ. אָמַר לוֹ הַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, רָשָׁע, כָּבֵר קִדְמָה אַבְרָהָם אַבְיָהֶם לַעֲקֵדֵת יִצְחָק בְּנוֹ, שְׁנֵאֵמַר: וַיִּשְׁכַּם אַבְרָהָם בַּבֶּקֶר וַיַּחְבֹּשׁ אֶת חֲמוֹרוֹ [\(בראשית כב, ג.\)](#). וַיִּלְךְ עִם שְׂרֵי מוֹאָב, לְלַמְדָּה, שֶׁהָיָה שָׂמַח בַּפְּרָעֵנוֹת שֶׁל יִשְׂרָאֵל כְּמוֹתָם. וַיַּחַר אֵף אֱלֹהִים כִּי הוֹלִיךְ הוּא וַיִּתְנַצֵּב מִלְאָךְ ה' בַּדֶּרֶךְ לְשֹׁטֵן לוֹ. מִלְאָךְ שֶׁל רַחֲמִים הָיָה, וְנַעֲשֶׂה לוֹ שֹׁטֵן. וְכֵן אָמַר אֵל בַּלֶּעַם, הִנֵּה אֲנֹכִי יִצְאֵתִי לְשֹׁטֵן, גְּרַמְתָּ לִי לְשִׁמְשׁ אֲמָנוֹת שְׂאִינָה שְׁלִי. וּשְׁנֵי נַעֲרָיו עִמּוֹ. זֶה דֶּרֶךְ אֲרָץ, אָדָם חָשׁוּב הַיּוֹצֵא לְדֶרֶךְ, צָרִיךְ שְׁנַיִם לְשִׁמְשׁוֹ, וְחוֹזְרִין וּמְשַׁמְשִׁין זֶה לָזֶה. וַתֵּרָא הָאֵתוֹן אֶת מִלְאָךְ ה' נֹצֵב בַּדֶּרֶךְ וְחָרְבוֹ שְׁלוֹפָה בְּיָדוֹ. וְכִי לֹא הָיָה יָכֵל הַמִּלְאָךְ לְנִשֹּׁף בּוֹ וַיּוֹצִיא רוּחוֹ אֲלָא אִם כֵּן שֶׁלֶף חָרְבוֹ. וְהָרִי כְּתִיב בְּסִנְחָרִיב, וַיִּצֵא מִלְאָךְ ה' וַיִּךְ בְּמַחְנֵה אֲשׁוּר (מל"ב יט, לה), וְגַם נִשֹּׁף בָּהֶם וַיִּבְשׁוּ [\(ישעיה מ, כד\)](#). אֲלֵא כֵן אָמַר לֵיה: הִפָּה נָתַן לְיַעֲקֹב, שְׁנֵאֵמַר: הַקּוֹל קוֹל יַעֲקֹב וְגו' [\(בראשית כז, כב\)](#). וְהִידִּים לַעֲשׂוֹ, דְּכְתִיב: וְעַל חֲרָבָה תִּחְיֶה (שם פסוק מ). וְהָאֵמוֹת כֵּלָן בְּחָרְבַת חַיִּיָּהֶם, וְאֵתָה תִּחְלִיף אֲמָנוּתָה וְתִבֵּא עֲלֵיהֶם בְּשִׁלְהֶם, אֵף אֲנִי אֲבֵא עֲלֶיךָ בְּשִׁלְךָ. לְכֵן כְּתִיב: וְחָרְבוֹ שְׁלוֹפָה בְּיָדוֹ. וַתֵּט הָאֵתוֹן מִן הַדֶּרֶךְ וַתִּלְךְ בַּשָּׂדֶה. הָרָשָׁע הַזֶּה הוֹלִיךְ לְקַלֵּל אֵמָה שְׁלֵמָה שְׁלֵא חָטָא לוֹ, וּמִכָּה אֵתוֹנוֹ שְׁלֵא תִלְךְ בַּשָּׂדֶה. וְכְתִיב: וַיַּעֲמֵד מִלְאָךְ ה' בְּמִשְׁעוֹל הַכְּרָמִים. וְכִי לֹא הָיָה יָכֵל לִילְךְ אַחֲרָיו לַשָּׂדֶה. אֲלֵא כֵן מִדְּתוֹ שֶׁל הַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא. מִלְךְ בְּשָׂר וְדָם, מְשַׁלַּח סַפְּקָלְטוֹר לַהֲרֹג אֶת הָאָדָם, וּמְהַלְךְ אַחֲרָיו יָמִים הַרְבֵּה. וְזֶה שֶׁנִּתְחַיֵּב מִיָּתָה, אוֹכֵל וְשׁוֹתָה, וְסַפְּקָלְטוֹר מְטַרְף אַחֲרָיו מִמְּקוֹם לְמְקוֹם. וְלִפְנֵי הַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא אֵינוֹ כֵּן. הַסַּפְּקָלְטוֹר עוֹמֵד בְּמְקוֹמוֹ, וְכִי שֶׁנִּתְחַיֵּב מִיָּתָה, בָּא אֲצִלוֹ בְּרַגְלָיו. כֵּן, כְּדֵי שְׁלֵא יִהְיֶה מִלְאָךְ מְצֻטְעָר לִילְךְ אַחֲרֵי בַלֶּעַם, אֲלֵא קִדְמוֹ לְדֶרֶךְ. שֶׁכֵּן כְּתִיב: וַיַּעֲמֵד מִלְאָךְ ה' בְּמִשְׁעוֹל הַכְּרָמִים. אָמַר לוֹ: הַכְּרָמִים נִמְסָרִים לְשׁוֹעֲלִים. גִּידַר מְזָה וְגִידַר מְזָה. אֵין אֵתָה יָכֵל לְשַׁלֵּט בָּהֶם, שֶׁבִּידֵיהֶם שְׁנֵי לוֹחוֹת אַבְנִים כְּתוּבִים מְזָה וּמְזָה מְשֻׁנֵי עֵבְרִיָּהֶם. וַתֵּרָא הָאֵתוֹן אֶת מִלְאָךְ ה' וַתִּלְחַץ אֵל הַקִּיר, וַיּוֹסֵף מִלְאָךְ ה' עֲבוֹר. מָה רָאָה לְהַקְדִּימוֹ שְׁלֵשָׁה פְּעָמִים עַד שְׁלֵא נִרְאָה לוֹ. סִימָנִים שֶׁל אָבוֹת הִרְאָה לוֹ. עִמְד לוֹ בְּרֵאשׁוֹנָה וְהָיָה רוּחַ מִכָּאן וּמִכָּאן, שְׁנֵאֵמַר: וַתֵּט הָאֵתוֹן מִן הַדֶּרֶךְ וַתִּלְךְ בַּשָּׂדֶה. בַּשְּׁנִיָּה, לֹא יָכֵלָה לְזוּז אֲלֵא לְצַד אֶחָד. בְּשְׁלִישִׁית, אֵין דֶּרֶךְ לְנִטוֹת יָמִין וּשְׂמָאל. וּמַהוּ הָיוּ הַסִּימָנִים הָאֵלּוּ. אֵלוֹ בִּקְשׁ לְקַלֵּל בְּנֵי שֶׁל אַבְרָהָם, הָיָה מוֹצֵא מִכָּאן וּמִכָּאן בְּנֵי יִשְׁמַעֵאל וּבְנֵי קְטוֹרָה. וְאִם בִּקְשׁ לְקַלֵּל בְּנֵי יִצְחָק, הָיָה מוֹצֵא צַד אֶחָד

לקלל עשו, ותלחץ אל הקיר. אלו על בני יעקב, לא מצא פסלת ליגע בם. לךך כתיב בשלישית, במקום צר, זה יעקב, שנאמר: ויירא יעקב מאד ויזר לו [\(בראשית לב, ח\)](#). אשר אין דרך לנטות ימין ושמאל, שלא היה פסלת באחד מבניו. ותרא האתון את מלאך ה' ותרבץ תחת בלעם, על בזיון שבזת אותו.

ט ויפתח ה' את פי האתון. להודיעו, שהפה והלשון ברשותו. שאם בקש לקלל, פיו ברשותו. ותאמר לבלעם מה עשיתי לך כי הכיתני זה שלש רגלים. רמזה לו, אתה מבקש לעקר אמה החוגגת שלש רגלים בשנה. ויאמר בלעם לאתון כי התעללת בי. אף על פי שמדבר בלשון הקדש, גוי לשונו סרוח. לו יש חרב בידי כי עתה הרגתיך. משל למה הדבר דומה. לרופא שפא לרפאות בלשונו נשוד הנחש. בדרך ראה אנקה אחת, התחיל מבקש מקל להרגה. אמרו לו: לזו אין אתה יכל לטל, היאך אתה יכל לרפאות נשוד נחש. כך אמר האתון לבלעם, אני אין אתה יכל להרגני אלא אם כן חרב בידיך. והיאך אתה רוצה לעקר אמה שלמה בלשונך. שתק ולא מצא תשובה. התחילו תמהין שרי מואב, שראו נס שלא היה כמותו בעולם. יש אומרים: שאמרו לו שרי מואב, מאי טעמא לא רכבת אסוסיא. אמר להם: אינה שלי. השיבתו, הלא אנכי אתונך. לטעינה בעלמא. אשר רכבת עלי. אקראי בעלמא. מעודך עד היום הזה. הא למדת, שלא היה זקן, שהאתון גדולה ממנו. ההסכן הסכנתי לעשות לך כה. כיון שדברה, מתה, שלא יהיו הבריות אומרים: זו האתון שדברה, ועושין אותה יראה. דבר אחר, חס הקדוש ברוך הוא על כבוד של אותו רשע, שלא יאמרו, זו שלקה בלעם על ידיה. ואם כך חס הקדוש ברוך הוא על כבודן של רשעים, אין צריך לומר על כבוד הצדיקים. וכן הוא אומר, ואשה אשר תקרב אל כל בהמה לרבעה וגו' [\(ויקרא כ, טז\)](#). אם אשה חטאה, בהמה מה חטאה. אלא לפי שבאה לאשה תקלה על ידיה, לפיכך אמר הכתוב, תהרג. דבר אחר, שלא תהא הבהמה עוברת בשוק ויאמרו, זו הבהמה, שנהרגה אשה פלונית על ידה. להודיע היאך חס הקדוש ברוך הוא על כבודן של בריות וידע צרכם, וסתם פי הבהמה. שאלו הייתה מדברת, לא יכולין לשעבדה ולעמד בה, שזה הטפשיית שבבהמות, וזה חכם שבחכמים, כיון שדברה, לא היה יכל לעמד בה.

ויגל ה' את עיני בלעם ויִרא. וכי סומא הָיָה. אֶלֶּא לְהוֹדִיעוֹ, שְׁאֵף הָעֵינַי

אינו ברשותו. ויקד וישתחו לאפיו, שדבר עמו, ויאמר אליו מלאך ה' על מה הכית את אתונך זה. עלבון של אתון בא המלאך לבקש מידו, ואמר לו: מה האתון שאין לה זכות ולא ברית אבות, נצטויתי לתבע עלבונה מידך. אמה שלמה שאתה מבקש לעקרה, על אחת כמה וכמה. הנה אנכי נצאתי לשטן. כי ירט הדרך, נוטריקון, יראה ראתה נטתה. דבר אחר, ירט, בא"ת ב"ש מגן. ותראני האתון ותט לפני זה שלש רגלים אולי נטתה וגוי' ואותה החייתי. מכאן אתה למד, שהרג את האתון. ויאמר בלעם אל מלאך ה' חטאתי כי לא ידעתי. להודיע, שהיה רשע גמור, ידע שאין עומד על הפרעניות אלא תשובה. שכל מי שחטא ואומר חטאתי, אין רשות למלאך ליגע בו. כי לא ידעתי. אף על פי שמשתבח אותו רשע ואומר: ויודע דעת עליון, פיו העיד בו ואמר, לא ידעתי. ועתה אם רע בעיניך אשובה לי. אמר לו: אני לא הלכתי עד שאמר הקדוש ברוך הוא קום לך אתם, ואת אמר שאחזר. כך אמנותו. לא כך אמר הקדוש ברוך הוא לאברהם להקריב את בנו, ואחרי כן, ויקרא מלאך ה' ויאמר אל תשלח ידך [\(בראשית כב, יב\)](#). למוד הוא לומר דבר, ומלאך מחזירו. ועכשו אם רע בעיניך אשובה לי. ויאמר מלאך ה' אל בלעם לך עם האנשים, שחלקך עמם וסופך לאבד עמם. וילך בלעם עם שרי בלק. מלמד, שכשם שהם שמחים לקלל את ישראל, כך הוא שמח. וישמע בלק כי בא בלעם. מלמד, ששלח שלוחין לבשרו. ויצא לקראתו אל עיר מואב, למטרפולין שלה. מה ראה לקדמו לגבולין. אמר לו: הגבולין הללו שנקבעו מימי נח שלא תפנס אמה בגבול חברתה, הללו באין לעקר אותם. אמר לו: בא לקלן. והיה מראה היאך פָּרְצוּ וְעָבְרוּ גְבוּל סִיחֹן וְעוּג, כָּאֵלוּ קוּבֵל עֲלֵיהֶם. ויאמר בלק אל בלעם הלא שלח שלחתי אליך לקרא לך וגוי, נתנבא שסופו לצאת ממנו בקלון. וכענינו השיבו בלעם. ויאמר בלעם אל בלק, הנה באתי אליך וגוי, שאין בידי רשות לומר מה שאני רוצה.

ויילך בלעם עם בלק ויבאו קרית חצות. שעשה שוקים של מקח

וממכר ועשה לו אטליס להראות לו אכלוסיו, לומר, ראה מה אלו באין

להרג בני אדם ותינוקות שלא חטאו להם. ויזבח בלק בקר וצאן. הצדיקים אומרים מעט ועושין הרבה. אברהם אמר, ואקחה פת לחם וסעדו לבכם [\(בראשית יח, ה\)](#). ואחרי כן, מהרי שלש סאים ואל הבקר רץ אברהם (שם פסוק ו-ז). והרשעים אומרים הרבה ואפלו מעט אינם עושים. בלק אמר, כי כבד אכבדך מאד. כשבא, לא שגר אלא בקר וצאן אחד. התחיל בלעם חורק שניו עליו, שהיתה נפשו רחבה. אמר, כף שלח זה, מחר אני משלח מארה בנכסיו, שנאמר: ויאמר בלעם אל בלק בנה לי בזה וגו'. ויהי בבקר ויקח בלק את בלעם ויעלהו במות בעל. בלק היה בעל קסמים ונחשים יותר מבלעם, שהיה בלעם נמשך אחריו כסומא. משל למה היו שניהם דומין. לאחד שהיה בידו ספין ואינו מכיר את הפרקים, וחברו מכיר את הפרקים ואין בידו ספין. כף רואה בלק את המקומות שישראל נופלים בהם, שנאמר: ויעלהו במות בעל. כשראה שישראל נופלים בו, ויאמר בלעם אל בלק בנה לי בזה שבעה מזבחות. למה שבעה. כנגד שבעה מזבחות שבנו שבעה צדיקים מאדם ועד משה ונתקבלו. אדם, והבל, ונח, אברהם, יצחק, ויעקב, ומשה. שהיה אמר לפני הקדוש ברוך הוא, למה קבלת את אלו, לא בשביל עבודה שעבדו, לפיכך קבלתם. ולא נאה לך שתהא נעבד משבעים אמות, ולא מן אמה אחת. כביכול רוח הקדש אומר, טוב פת חרבה ושלוחה ביה וגו' [\(משלי ז, א\)](#). טובה מנחה בלולה בשמן וחרבה, מבית מלא זבחי ריב, שאתה רוצה להכניס מריבה ביני ובין ישראל. ויעש בלק כאשר אמר בלעם, ויאמר אל בלק, התניצב כה על עלתך וגו' וילך שפי, שפוי לקלל. שעד אותה שעה היה שפוי, ומן אותה שעה היה נטרד.

יב ויקר אלהים אל בלעם. אמר לו: רשע, מה אתה עושה. אמר, את שבעת המזבחות ערכתי. משל לשלחני שהיה משקר במשקלות, בא בעל השוק הרגיש בו. אמר לו: מה אתה עושה, מעלה ומשקר במשקל. אמר לו: כבר שלחתי דורון לביתך. אף כף בלעם, רוח הקדש אומרת לו, מה אתה עושה, רשע. אמר לו: את שבעת המזבחות ערכתי. אמר לו: טוב ארחת ירק [\(משלי טו, יז\)](#), טובה סעודה שאכלו במצרים על מצות ומרורים, משורים או מפרים שאתה מקריב על ידך בשנאה. וישם ה' דבר בפני בלעם, שעקם את פיו ופקמו, כאדם שקובע מסמר בלוח. רבי אליעזר

אומר, מלאך ה' היה מדבר. ורבי יהושע אומר, הקדוש ברוך הוא, שנאמר: שוב אל בלק וכה תדבר. וישב אליו והנה נצב על עולתו הוא וכל שרי מואב, שהיו עומדים ומצפים מתי יבא ויאמר. וישא משלו ויאמר, מן ארם ינחני בלק מלך מואב. פתח ואמר, מן הרמים הייתי ממחיצת האבות, הנחני והורידני בלק לבר שחת. ינחני, ינחני, כמה דאת אמר: נהה על המון מצרים (יחזקאל לב, יח). דבר אחר, מן ארם, עם רם של מעלן הייתי, והורידני בלק מן כבודי. משל למה הדבר דומה. למי שמהלך עם המלך, ראה לסטים, הניח את המלך וטיל עם הלסטים. כשחזר אצל המלך, אמר לו המלך, לך עם אותן שטילת עמהם, שאי אפשר שתלך עמי. כך בלעם נזקק לרוח הקדש. כשנודע לבלק, נסתלקה הימנו רוח הקדש, וחזר להיות קוסם כבתחלה, כדכתיב, ואת בלעם בן בעור הקוסם וגוי (יהושע יג, כב). לכך אמר, רם הייתי והורידני בלק. דבר אחר, מן ארם ינחני בלק מהרי קדם, השוינו שנינו להיות כפויי טובה. שאלולי אברהם אביהם, לא היה בלק, שנאמר: ויהי בשחת אלהים את ערי הכפר וגוי (בראשית יט, כט). ואלולי אברהם, לא פלט לוט מסדום, ואתה מבני בניו של לוט. ואלולי יעקב אביהם, לא עמדתני אני בעולם. שלא זכה לבן לבנים אלא בזכות יעקב. שבתחלה באה רחל עם הצאן. אלו היו לו בנים, היאך בתו רועה. ומשהלך יעקב לשם, נתנו לו בנים, שנאמר: וישמע את דברי בני לבן (בראשית לא, א). וכן הוא אומר, נחשתי ויברכני ה' בגלגלך (שם ל, כז). ואני מבני בניו של לבן. אלוולי אברהם ויעקב, אני ואתה לא עמדנו בעולם. לכה ארה לי יעקב. מי שהוא מארר לבניו של יעקב, לעצמו הוא מארר. שכן כתיב: ומקלך אאר (שם יב, ג). ואומר: ארריך ארור, ומברכך ברוך (שם כז, ט). לכה ארה לי יעקב, ולכה זעמה ישראל. אלו לאמה אחרת בקש שאקלל, כגון בני אברהם, מהפילגשים הייתי יכל. אלא בני יעקב. יש מלך שבורר לעצמו מנה, ועמד אחד ואמר גנאי עליה, כלום יש לו חיים. ואלו נחלתו וחבלו וסגלתו של הקדוש ברוך הוא, שנאמר: כי חלק ה' עמו וגוי (דברים לב, ט). וכתיב: והייתם לי סגלה (שמות יט, ה). ולכה זעמה ישראל. מלך שנטל עטרה ונתנה בראשו, ואמר אדם עליה שאינה כלום, יש לו חיים. ואלו כתיב בהם, ישראל אשר בך אתפאר (ישעיה מט, ג). מה אקב, לא קבה אל. בשעה שהיו ראויין לקלל, לא נתקלל. שפשנכנס יעקב לטל את הברכות, נכנס במרמה, דכתיב: ואת עורות גדיי העזים (בראשית כז, טז). אמר לו אביו, מי אתה. אמר לו: עשו בכורך, המוציא שקר מפיו, אינו ראוי להתקלל. ולא עוד, אלא שנתברך, שנאמר: גם ברוך יהיה (שם פסוק

ל. והיאך אני מקללן. לא קבה אל. דבר אחר, מה אקב, לא קבה אל. בנהג שבעולם, לגיון שמורד במלך, חב מיתה. ואלו כפרו בו ומרדו בו, ואמרו לעגל, אלה אלהיך ישראל [\(שמות לב, ד\)](#), לא היה צריך לכלותם באותה שעה. אף על פי כן לא זז מחבתן אלא לנה עליהם ענני כבוד, ולא פסקו מהם המן והבאר. וכן הוא אומר, אף כי עשו להם עגל מסכה ויאמרו זה אלהיך וגוי ויעשו נאצות גדולות, ואתה ברחמיך הרבים לא עזבתם במדבר, את עמוד הענן לא סר מעליהם ביוםם וגוי, ומנך לא מנעת מפיהם, ומים נתת להם לצמאם [\(נחמיה ט, יח-כ\)](#). היאך אוכל אני לקללם. מה אקב, לא קבה אל. בשעה שהיה מצוה אותם על הקללות ועל הברכות, בברכות היה מזכירם, שנאמר: אלה יעמדו לברך את העם [\(דברים כז, יב\)](#). ובקללות לא היה מזכירם, שכן הוא אומר, ואלה יעמדו על הקללה [\(שם פסוק יג\)](#). ועוד, כשהם חוטאין ואומר להביא עליהם קללה, אינו פתיב שהוא מביאה. אבל בברכות הוא בעצמו מברך, כי כן הוא אומר, והיה אם שמוע תשמע וגוי, ונתנה ה' אלהיך עליו וגוי, יצו ה' אתה את הברכה [\(דברים כח, א-ח\)](#). ובקללות פתיב: והיה אם לא תשמע בקול ה' וגוי ובאו עליך [\(שם פסוק טו\)](#), מעצמן. אבל הברכות, הקדוש ברוך הוא בעצמו מביאן. הוי, מה אקב לא קבה אל. כי מראש צורים אראנו, להודיע שנתתו של אותו רשע, שמתוך ברכתו אתה יודע מחשבתו. משל למה הדבר דומה. לאדם שבא לקוץ את האילן. מי שאינו בקי, קוצץ את הענפים כל ענף וענף ומתנגע. והפקח מגלה את השרשים וקוצץ. כך אמר אותו רשע, מה אני מקלל כל שבט ושבט, הריני הולך לשרשיהם. בא ליגע, מצאן קשים. לךך אמר, כי מראש צורים אראנו. דבר אחר, כי מראש צורים אראנו, אלו האבות. ומגבעות אשורנו, אלו האמהות. הן עם לבדד ישכן. כשהוא משמח, אין אמה שמחה עמהם, אלא הכל לוקין, שנאמר: ה' בדרך ינחנו ואין עמו אל נכר [\(דברים לב, יב\)](#). ובגוים לא יתחשב. כשהאמות שמחין בעולם הזה, הן אוכלין עם כל מלכות ומלכות ואין עולה להם מן החשבון, שנאמר: ובגוים לא יתחשב. מי מנה עפר יעקב. מי יוכל למנות מצות שהם עושים בעפר, לא תחרש בשור ובחמור [\(שם כב, ט\)](#), לא תזרע פרמך בלאים [\(שם פסוק ט\)](#), ואסף איש טהור את אפר הפרה [\(במדבר יט, ט\)](#), ומן העפר אשר יהיה בקרקע המשכן [\(שם ה, יז\)](#), שלש שנים יהיה לכם ערלים וגוי [\(ויקרא יט, כג\)](#), וכן כלם. ומספר את רבע ישראל הרביעות שלהם, מי יוכל למנות אוכלסין שיצאו מאותם שהם חוטפות ומחבבות את המצות, שנאמר: ותאמר לה המעט קחתך את אישי [\(בראשית ל, טו\)](#), הנה אמתית בלה בא

אליה, ותרא לאה כי עמדה מלדת וגו' (שם פסוק ג-ט), ותקח שרי אשת אברם את הגר המצרית שפחתה וגו' (שם ט, יג). תמות נפשי מות ישרים. משל למה הדבר דומה. לטבח שפא לשחט פרתו של מלך, התחיל צופה המלך. כיון שהרגיש המלך רואה, התחיל משליך את הספין ומשפשוף בה למלא את האבוס לפניה. התחיל לומר, תצא נפשי שפאתי לשוחטה, והריני זנחתי. כך בלעם אמר, תצא נפשי שפאתי לקלל ואני מברך, תמות נפשי מות ישרים.

יג ויאמר בלק אל בלעם מה עשית לי לקב וגו', ויען בלעם ויאמר,

הלא את אשר ישים אלהים בפי וגו', ויאמר בלק אל בלעם לכה נא אקחד וגו', ויקחהו שדה צופים וגו'. ראה שישראל נפרצים שם, ששם מת משה, שנאמר: עלה ראש הפסגה וגו' (דברים ג, כז). יש פרצה גדולה מזו, שראה בנחשים והיה סבור שבגדו נופלין שם. ויבן שבעה מזבחות, ויאמר אל בלק התניצב כה, ויקר אלהים אל בלעם וישם דבר בפי, כאדם שנתן כלבוס בפי בהמה ופוקמה להיכן שירצה. כך הקדוש ברוך הוא פוקם את פיו. כיון שאמר לו: שוב אל בלק וברכם. אמר, מה לי לילך אצלו לפוח נפשו. בקש לילך לעצמו ולא לבלק. נתן הקדוש ברוך הוא כלבוס בפי, שוב אל בלק וכה תדבר. וישב אליו והנה נצב על עולתו ושרי מואב. בראשונה פתיב בו, הוא וכל שרי מואב. כשראו שלא הועילו כלום, הניחוהו, ונשתירו עמו מקצת שרי מואב. ויאמר לו בלק מה דבר הי. שראה שאינו ברשותו לומר מה שהוא רוצה, ישב לו והיה משחק בו. כיון שראה שהיה משחק, אמר לו בלעם, עמד משם ואין אתה רשאי לישוב ודברי המקום נאמרין. קום בלק ושמע האזינה עדי בנו צפר. שניהם היו מנה בן פרס, שהיו עושין עצמן גדולים מאבותיהם. נאם בלעם בנו בעור, האזינה עדי בנו צפר. לא איש אל ויכזב. אינו כבשר ודם. שבשר ודם, קונה אוהבים. מצא אחרים יפים מהם, כפר בראשונים. הוא אינו כן, אי אפשר לכזב בשבועת אבות הראשונים. ההוא אמר ולא יעשה. כשהוא אמר להביא עליהם רעות, שאם עושין תשובה, מבטלן, את מוצא, שפתיב בתורה, זובח לאלהים יחרם וגו' (שמות כב, יט). ועשו את העגל והיו ראויין לכליה, והייתי סבור לקללם ולהכחידם, ומיד עשו תשובה ובטל, שנאמר: וינחם ה' על הרעה אשר דבר לעשות לעמו (שם לב, יד). וכן במקומות הרבה

שָׁאֵמַר עַל יְכַנְיָהּ, כִּי לֹא יִצְלַח מִזְרְעוֹ וְגו' [\(ירמיה כב, ט\)](#). וְאָמַר לְבֶן בְּנוֹ, וְהִפְכֹתִי כִּסֵּא מַמְלָכוֹת וְהִשְׁמַדְתִּי חֹזֶק מַמְלָכוֹת הַגּוֹיִם [\(חגי ב, כב\)](#). שְׁנֵאָמַר: בַּיּוֹם הַהוּא נֹאֵם ה' צְבָאוֹת אֶקְחֶדָּ זָרְבָבֶל בֶּן שָׁאֲלֵתִיאֵל עֶבְדִּי נֹאֵם ה' וְשִׁמְתִּידָּ כְחוֹתָם [\(חגי ב, כג\)](#). וּבִטֹל מֶה שְׁאָמַר לְאֲבִיו, חִי אֲנִי נֹאֵם ה' כִּי אִם יִהְיֶה כְנִיָּהוּ בֶן יְהוֹיָקִים מְלֹךְ יִהְיֶדָּה חוֹתָם עַל יַד יְמִינִי כִּי מִשָּׁם אֶתְקַנְדָּ [\(ירמיה כב, כד\)](#). וְכֵן בְּאֲנָשֵׁי עֲנָתוֹת כְּתִיב: וּשְׂאֲרִית לֹא תִהְיֶה לָהֶם כִּי אָבִיא רָעָה אֶל אֲנָשֵׁי עֲנָתוֹת (שם יא, כג). כִּיִּן שְׁעָשׂוּ תְּשׁוּבָה, חֲזִי מֶה דְּכְתִיב אֲנָשֵׁי עֲנָתוֹת מֵאֵה עֲשָׂרִים וּשְׁמֹנֶה [\(נחמיה ז, כז\)](#).

יד לא הַבֵּיט אָוֶן בְּיַעֲקֹב וְלֹא רָאָה עֲמַל בְּיִשְׂרָאֵל. אָמַר בְּלִעָם, אֵינִי מִסְתַּכֵּל בְּעֵבְרוֹת שְׁבִינְדָם, אֵינִי מִסְתַּכֵּל אֶלָּא בְּזִכוֹת שְׁלָהֶם. ה' אֱלֹהֵיו עִמּוֹ. אָמַר לִיָּה: לָכֵה נָא אֶרְהָ לִּי יַעֲקֹב. פְּרָדָס שְׁאֵינִי שְׁמֹר, הַגִּנֵּב יָכֹל לְהִזְיָקוֹ. וְאִם יִשָּׁן הַשּׁוֹמֵר, נִכְנָס הַגִּנֵּב. וְאֵלֹהֵינוּ לֹא יָנוּם וְלֹא יִישָׁן שׁוֹמֵר יִשְׂרָאֵל [\(תהלים קכא, ד\)](#). וְהִיאֲדָ אֲנִי יָכוֹל לְהִזְיָקוֹ, ה' אֱלֹהֵיו עִמּוֹ. אָמַר לוֹ בְּלִקָּ, וְאֵינִי יָכֹל לִיַּעַב בָּהֶם מִפְּנֵי מֹשֶׁה שְׁמִשְׁמֶרְוֹ, רָאָה יְהוֹשֻׁעַ שְׁעוֹמֵד אַחֲרָיו וּמַעֲשָׂיו. אָמַר לוֹ: אֵף הוּא קִשָּׁה כְּמוֹתוֹ, ה' אֱלֹהֵיו עִמּוֹ וּתְרוּעַת מְלֹךְ בּוֹ, תוֹקֵעַ וּמְרִיעַ וּמְפִיל חוֹמָה. אֵל מוֹצִיאֵנוּ מִמִּצְרַיִם. אָמַרְתָּ לִּי, עִם יִצְחָק מִמִּצְרַיִם, מַעֲצָמוֹן. וְאֵינִי כֹן, אֶלָּא הוּא הוֹצִיאָנוּ. כְּתוּעָפוֹת רָאָם לוֹ. כֶּדָּ הִיא מִדְּתוֹ, חֲטָאוֹ קִמְעָא, הוֹרִידָם כְּעוֹף, שְׁנֵאָמַר: אֶפְרַיִם כְּעוֹף יִתְעוֹפֵף כְּבוֹדָם [\(הושע ט, יא\)](#). זָכוֹ, מַעֲלֵן וּמְרוֹמְמוֹן, שְׁנֵאָמַר: מִי אֶלֶה כְּעַב תְּעוֹפִינָה [\(ישעיה ס, ח\)](#). כִּי לֹא נַחֵשׁ בְּיַעֲקֹב וְלֹא קִסָּם בְּיִשְׂרָאֵל. הָרִי אֶת מַחְזִיר, מְנַחֵשׁ וּמְקַסָּם בְּאֵי זֶה מְקוֹם יִכְשָׁלוּ בָהֶם. וְהֵם אֵינָן עוֹשִׂין כֹּן, אֶלָּא כְּשֵׁהֶם צְרִיכִין לְהִלָּחֵם בְּשׁוֹנָא, עוֹמֵד כְּהוֹן גְּדוֹל וְלוֹבֵשׁ אוֹרִים וְתַמִּים וְנִשְׁאָלִים בְּהַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא. וְכָל שְׂאָר הַגּוֹיִם מְקַסָּמִים וּמְנַחֵשִׁים, וְאֵלֹהֵינוּ מְבַדִּין אוֹתָנוּ בְּתְשׁוּבָה וּמְבַטְלִין קוֹסְמִיָּהוּ, דְּכְתִיב: מִפֶּר אוֹתוֹת בְּדִים וְקַסָּמִים יְהוֹלֵל (שם מד, כה). כָּעַת יֵאָמַר לְיַעֲקֹב וּלְיִשְׂרָאֵל, רָאֵתָה עֵינֵינוּ שְׂיִשְׂרָאֵל יוֹשְׁבִין לְפָנֵי הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא כְּתַלְמִיד לְפָנֵי רַבּוֹ לְעֵתִיד לְבֹא וְשׁוֹאֲלִין מִמֶּנּוּ כָּל פְּרָשָׁה וּפְרָשָׁה לָמָּה נִכְתְּבָה. וְכֵן הוּא אוֹמֵר, כִּי לִיוֹשְׁבִים לְפָנֵי ה' יִהְיֶה סַחְרָה לְאֶכֶל לְשִׁבְעָה וְלִמְכָסָה עֵתִיק (שם כג, יח). וְאוֹמֵר: וְלֹא יִכְנֹף עוֹד מוֹרִידָ, וְהִיוּ עֵינֵינוּ רְאוּת אֶת מוֹרִידָ (שם ל, ב). וּמְלַאֲכֵי הַשְּׂרֵת שׁוֹאֲלִים אוֹתָנוּ, מֶה הוֹרָה לָכֶם הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא. לְפָנֵי שְׁאֵינָן יָכוֹלִין לִיִּכְנֹס לְמַחֲצָתוֹ, שְׁנֵאָמַר: כָּעַת יֵאָמַר לְיַעֲקֹב וּלְיִשְׂרָאֵל מֶה

פֶּעַל אֵל. הוּ עַם כְּלָבִיא יְקוּם וְכֹאֲרֵי יִתְנַשֵּׂא. אִין אִמָּה בְּעוֹלָם כַּיּוֹצֵא בְּהוּ, הָרִי הוּ יִשְׁנִים מִן הַתּוֹרָה וּמִן הַמִּצְוֹת. עֲמָדוֹ מִשְׁנָתוֹ, עוֹמְדִים כְּאֲרִיּוֹת חוֹטְפִים קָרִיאת שְׁמַע וּמִמְלִיכִים לְהַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, נֶעֱשִׂין אֲרִיּוֹת, מִפְּלִיגִין לְדָרְךְ אֲרָץ לְמִשְׁאָ וּמִתָּן. אִם נִתְקַל אֶחָד בְּכָלוּם אוֹ אִם מִחֲבָלִין בָּאוּ לִיגַע בְּאֶחָד מֵהֶם, מִמְּלִיךְ לְהַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא. לֹא יִשְׁכַּב עַד יֵאָכֵל טָרֶף. כְּשֶׁהוּא אוֹמֵר, הִי אֶחָד, נֶאֱכָלִין הַמְּחַבְּלִין מִפְּנֵינוּ, מְלַחֲשִׁין אֲחֵרֵינוּ, בְּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ לְעוֹלָם וָעֵד, וּבּוֹרְחִין. וְהוּא נִסְמָךְ בְּזָכוֹת קָרִיאת שְׁמַע מִשׁוֹמְרֵי הַיּוֹם לְשׁוֹמְרֵי הַלַּיְלָה. וְכִשְׁבָּא לִישׁוֹן, מִפְּקִיד רוּחוֹ בְּיַד הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, וְאוֹמֵר: בְּיַדְךָ אֶפְקִיד רוּחִי. וְכִשְׁנַעֲוֹר, מִמְּלִיךְ לְהַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא. הַשׁוֹמְרִין בַּלַּיְלָה מוֹסְרִים אוֹתוֹ לְשׁוֹמְרֵי הַיּוֹם, שְׁנֵאָמַר: נִפְשֵׁי לֵהִי מִשׁוֹמְרִים לְבַקֵּר שׁוֹמְרִים לְבַקֵּר (תְּהִלִּים קל.ו). לָכֵן בִּלְעָם אוֹמֵר, אִין אִמָּה כַּזוֹ. וְדַם חֲלָלִים יִשְׁתֶּה. נִתְנַבֵּא שְׁאִין מֵת עַד שְׁיִתָּן נִקְמָה בּוֹ וּבְחִמּוֹשֵׁת מַלְכֵי מִדְּבָר, שְׁנֵאָמַר: לֹא יִשְׁכַּב עַד יֵאָכֵל טָרֶף, זֶה בִּלְעָם. וְדַם חֲלָלִים, אֵלּוּ מַלְכֵי מִדְּבָר, שְׁנֵאָמַר: וְאֵת מַלְכֵי מִדְּבָר הָרְגוּ עַל חֲלָלֵיהֶם (בְּמִדְבָר לא.ח). וְכִלֵּי הַקְּדוֹשׁ (שֵׁם פְּסוּק ו'), זֶה הַצִּיץ, שְׁכֵתוֹב בּוֹ, קָדֵשׁ לֵהִי. וְחִצּוֹצְרוֹת הַתְּרוּעָה בְּיָדוֹ (שֵׁם). אִמֵּר לָהֶם מִשֶּׁה לְיִשְׂרָאֵל, בִּלְעָם הִרְשַׁע עוֹשֶׂה לָכֶם כְּשִׁפִּים וּפּוֹרְחִים וּמִפְּרִיחִים לְחִמּוֹשֵׁת הַמְּלָכִים, הִרְאוּ לוֹ אֵת הַצִּיץ שְׁמוֹ שֶׁל הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא גְלוּף עָלָיו וְהוּ נּוֹפְלִין לְפָנֵיהֶם. תִּדְעַ שְׁכֵן כְּתִיב: וְאֵת מַלְכֵי מִדְּבָר הָרְגוּ עַל חֲלָלֵיהֶם וְאֵת בִּלְעָם בֶּן בְּעוֹר. מַה בִּקֵּשׁ אוֹתוֹ רָשַׁע עִם מַלְכֵי מִדְּבָר. לֹא כֶּף כְּתִיב: וַיִּקָּם בִּלְעָם וַיִּלָּךְ וַיִּשָּׁב לְמִקְוֹמוֹ (שֵׁם כד, כה). אֵלּא כִּינּוֹן שְׁשִׁמַע שְׁנִפְלוּ בְּעַצְתוֹ עֲשָׂרִים וְאַרְבַּעַה אֲלָף, חִזַּר לְטַל מִהוֹן שְׁכָרוֹ. לְכַף כְּתִיב: וְאֵת בִּלְעָם בֶּן בְּעוֹר עִם חִמּוֹשֵׁת מַלְכֵי מִדְּבָר.

טו וישא מִשְׁלוֹ וַיֹּאמֶר. יִלְמְדֵנוּ רַבֵּנוּ, מִי שְׁאָכַל וְלֹא נָטַל יָדָיו, מַה יִּהְיֶה

חַיָּב. כֶּף שָׁנוּ רַבּוֹתֵינוּ, נְטִילַת יָדַיִם לְפָנֵי הַמְּזוֹן רְשׁוּת, לְאַחַר הַמְּזוֹן חוֹבָה. מַעֲשֶׂה בְּחֲנוּנֵי מִיִּשְׂרָאֵל, שֶׁהָיָה מְבַשֵּׁל בְּשָׂר טְהוֹר וּבְשָׂר חֲזִיר וּמוֹכֵר, שֶׁלֹּא יִרְגִּישׁוּ בּוֹ שֶׁהוּא יְהוּדִי. וְכֶף הָיָה מְנַהֵגוֹ, כֹּל מִי שֶׁנִּכְנַס לְחֲנוּתוֹ וְלֹא נָטַל יָדָיו, יוֹדֵעַ הָיָה שֶׁהוּא נִכְרִי וְנוֹתֵן לְפָנָיו בְּשָׂר חֲזִיר. וְכֹל מִי שֶׁנוֹטַל יָדָיו וּמְבָרֵךְ, יוֹדֵעַ שֶׁהוּא יְהוּדִי וּמֵאֲכִילוֹ בְּשָׂר טְהוֹר. פְּעַם אַחַת נִכְנַס יְהוּדִי לְאָכֵל שֵׁם וְלֹא נָטַל יָדָיו, הָיָה סְבוּר בּוֹ שֶׁהוּא נִכְרִי, נָתַן לְפָנָיו בְּשָׂר חֲזִיר. אֵכֵל וְלֹא בִּרְךָ. בָּא לַעֲשׂוֹת עֲמוֹ חֲשָׁבוֹן עַל הַפֶּת וְעַל הַבֶּשֶׂר, וּבְשָׂר חֲזִיר נִמְכָּר

בִּיקָר. אָמַר לוֹ: יֵשׁ לִי עֲלֶיךָ כֹּד וְכֹד מִן בֶּשֶׁר שְׂאֲכֻלָּתְךָ, שְׁחֲתִיכָה נִמְכָּר עֲשָׂרָה מָנֶה. אָמַר לוֹ: אֶתְמוּל אֲכַלְתִּי אוֹתָהּ בְּשִׁמְנָהּ, הַיּוֹם אֶתָּה רוֹצֵה מִמֶּנִּי עֲשָׂרָה. אָמַר לוֹ: זֶה שְׂאֲכֻלָּתְךָ הַיּוֹם שֶׁל חֲזִיר הִיא. כִּיּוֹן שְׂאֵמַר לוֹ כֹּד, עֲמָדוּ שְׁעָרוֹתַי, נִבְהַל וְנִחַפֵּז. אָמַר לוֹ בְּצַנְעָה, יְהוּדִי אֲנִי וְנִתַּתְּ לִי בֶּשֶׁר חֲזִיר. אָמַר לוֹ: תִּפַּח רוּחְךָ, כְּשִׂרְאִיתִי שְׂאֲכֻלָּתְךָ בְּלֹא נְטִילַת יָדַיִם וּבְלֹא בְרָכָה, הִיִּיתִי סָבוּר שְׂאֶתָּה נִכְרִי, מִכָּאֵן שָׁנוּ חֲכָמִים, מִיָּם הָרֵאשׁוֹנִים הָאֲכִילוּ בֶּשֶׁר חֲזִיר. מִיָּם אַחֲרוֹנִים הָרְגוּ אֶת הַנֶּפֶשׁ מֵעֲשֵׂה בְּאָדָם אַחַד שְׂאֲכַל קִטְנִיּוֹת וְלֹא נָטַל יָדָיו, יָרַד לְשׁוּק וְיָדָיו מְטֻנְפוֹת מִן הַקִּטְנִיּוֹת. רָאָה אוֹתוֹ חֲבָרוֹ הֵלֵךְ וְאָמַר לְאִשְׁתּוֹ, אָמַר לִי בְּעֵלְךָ, סִימֹן שְׂאֲכַל עֲכָשׁוּ קִטְנִיּוֹת, שְׁגָרִי לוֹ אוֹתָהּ טִבְעַת. נִתְּנָה לוֹ. אַחַר שְׁעָה בָּא בְּעֵלְהָ, אָמַר לָהּ: הֵיכָן הִטְבַּעַת. אָמְרָה לוֹ: בָּא פְלוֹנִי בְּסִימָנִים שְׁלֶךְ וְנִתְּתִיָּהּ לוֹ. נִתְּמַלֵּא חִמָּה עָלֶיהָ וְהִרְגָּהּ. לְפִיכָךְ אָמְרוּ חֲכָמֵינוּ זְכוּרִים לְבִרְכָה, כֹּל מִי שְׂאִינוֹ נוֹטֵל יָדָיו אַחַר הַמְּזוּן, כְּאִלוֹ הוֹרֵג נֶפֶשׁ. לְכֹד הַזֶּהִיר הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא אֶת יִשְׂרָאֵל, שְׂלֹא לְפָשַׁע אֶפְלוּ בְּמִצְוֹת קְלוֹת, שְׂנֵאָמַר: כִּי לֹא דָבָר רַק הוּא מְכֹס [\(דְּבָרִים ל"ב, מ"ז\)](#). אֶפְלוּ דָבָר מִצְוָה שְׂאֶתָּה רוֹצֵה אוֹתָהּ רִיקָה וְקֵלָה, בָּהּ חַיִּים וְאַרְיִכוֹת יָמִים, דְּכַתִּיב: וּבְדָבָר הַזֶּה תִּאֲרִיכוּ יָמִים עַל הָאָדָמָה (ש"ס). אָמַר הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא לְיִשְׂרָאֵל, אִם שְׂמַרְתֶּם מִצְוֹתַי, אֲנִי מִפִּיל שׁוֹנְאִיכֶם לְפָנֶיכֶם, שְׂנֵאָמַר: לוֹ עֲמִי שׁוֹמֵעַ לִי יִשְׂרָאֵל בְּדַרְכֵי יְהִלְכוּ, כְּמַעַט וְגו' [\(תְּהִלִּים פ"א, י"ד-טו\)](#). כִּיּוֹן שְׂרָאָה בְּלָעַם הִיאֵךְ יִשְׂרָאֵל מִשְׁמֵרִין אֶת הַמִּצְוֹת הַקְּלוֹת, אָמַר מִי יוֹכֵל לְקַלֵּל אֶת אֱלֹהֵי שְׁהוֹן מִשְׁמֵרִין מִצְוֹתָיו שֶׁל הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, וְשָׁמוּ גְלוּף בְּהוֹן. הִ' אֱלֹהֵיו עֲמוֹ. הַמְּקַלְלוֹ, מְקַלֵּל לְעַצְמוֹ, שְׂשָׁמוּ מִשְׁתַּף בְּהוֹן. הַתְּחִיל הוֹפֵךְ לְמִשְׁלִים, שְׂנֵאָמַר: וַיִּשָּׂא מִשְׁלוֹ. זֶה שְׂאֵמַר הַכְּתוּב: מְבָרֵךְ רַעְהוּ בְּקוֹל גְּדוֹל בְּבִקָּר הַשֶּׁכֶם קֵלָה תַחֲשֵׁב לוֹ [\(מִשְׁלֵי כ"ז, י"ד\)](#). כְּשֶׁבָא בְּלָעַם לְקַלֵּל אֶת יִשְׂרָאֵל, עָקַם הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא אֶת לְשׁוֹנוֹ וְהִתְחִיל לְבָרֵךְ, שְׂנֵאָמַר: וְלֹא אָבָה הִ' אֱלֹהֵיךְ לְשִׁמֵּעַ אֶל בְּלָעַם וַיִּהְיֶה הִ' אֱלֹהֵיךְ לֵךְ אֶת הַקְּלָלָה לְבִרְכָה [\(דְּבָרִים כ"ג, ו'\)](#). נִתַּן הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא כַּח בְּקוֹלוֹ וְקוֹלוֹ הוֹלֵךְ מִסוּף הָעוֹלָם וְעַד סוּפוֹ, כְּדִי שְׂיִשְׁמְעוּ הָאָמוֹת שֶׁהוּא מְבָרֵךְ. עַל בְּלָעַם נֵאָמַר, מְבָרֵךְ רַעְהוּ בְּקוֹל גְּדוֹל וְגו', שְׂנֵאָמַר: לְכָה אִיעֲצֵךְ, וְהָרַג עֲשָׂרִים וְאַרְבָּעָה אֲלָף, אִין קֵלָלָה כְּזוֹ!

טז וישב יִשְׂרָאֵל בְּשִׁטִּים. יִלְמְדֵנוּ רַבֵּנוּ, בְּזִכּוֹת כְּמָה דְּבָרִים נִגָּלוּ יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם. כֹּד שָׁנוּ רַבּוֹתֵינוּ, בְּזִכּוֹת אֲרַבְּעָה דְּבָרִים, שְׂלֹא שָׁנוּ אֶת

שְׁמוֹתֵם, וְלֹא שְׁנוֹ אֶת לְשׁוֹנֵם, וְלֹא גִלּוֹ מִסְתָּרִים שְׁלָהֶם, וְלֹא נִפְרָצוּ בְּעֵרִיּוֹת. לֹא שְׁנוֹ שְׁמוֹתֵן, שְׁרָאוּבוֹן וְשִׁמְעוֹן יִרְדּוּ, וִרְאוּבוֹן וְשִׁמְעוֹן עָלוּ. לֹא שְׁנוֹ אֶת לְשׁוֹנֵם, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי פִי הַמְדַבֵּר אֲלֵיכֶם [\(בראשית מה, יב\)](#), שֶׁהָיוּ מִסְפָּרֵינוּ בְּלִשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ. לֹא גִלּוֹ מִסְתָּרֵינוּ שְׁלָהֶן, שֶׁנֶּאֱמַר: וְשִׁאֲלָה אִשָּׁה מִשְׁכַּנְתָּהּ [\(שמות ג, כב\)](#). וְהָיָה הַדָּבָר הַזֶּה מִפְּקֹד אֲצֻלָּם שְׁנַיִם עָשָׂר חֹדֶשׁ, וְלֹא גָלָה אֶחָד מֵהֶן לְמִצְרַיִם. וְלֹא פָרְצוּ בְּעֵרִיּוֹת, שֶׁכָּדָר כְּתִיב: גֵּן נָעוּל אַחוּתֵי כָלָה [\(שה"ש ד, יב\)](#), אֱלוֹ הַזְּכָרִים. גַּל נָעוּל מֵעֵין חֲתוּם (שס), אֱלוֹ הַבְּתוּלוֹת. תִּדְעֵ לָךְ, שֶׁהָרִי אַחַת הִיְתָה וּמִפְּרָסָמָה הַכְּתוּב, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיֵּצֵא בּוֹ אִשָּׁה יִשְׂרָאֵלִית וְגוֹ' [\(ויקרא כד, ט\)](#). וְכָל אוֹתָן אֲרַבְעִים שָׁנָה שֶׁהָיוּ בַּמִּדְבָּר, לֹא סָרְחוּ בְּעֵבְרָה, עַד שֶׁבָּאוּ לְשֹׁטִים. לְפִיכָךְ כְּתִיב: וַיֵּשֶׁב יִשְׂרָאֵל בְּשֹׁטִים, שֹׁטִים, שֶׁעָשׂוּ שְׁטוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: נוֹאֵף אִשָּׁה חֲסֹר יָב [\(משלי ו, לב\)](#).

ויחל הָעַם לְזָנוֹת. יֵשׁ מֵעֲנֻנוֹת שֶׁמִּגְדָּלִין גְּבוּרִים, וַיֵּשׁ שֶׁמִּגְדָּלִין חֲלָשִׁים, וַיֵּשׁ מִגְדָּלוֹת נָאִים, וַיֵּשׁ מְלַעְרִים, וַיֵּשׁ צְנוּעִין, וַיֵּשׁ שְׁטוּפִין בְּזָמָה. וּמֵעֵין שֹׁטִים, שֶׁל זָנוֹת הָיָה, וְהוּא הָיָה מִשְׁקָה סְדוּם. אֵתָה מוֹצֵא שֶׁאֲמָרוּ, אֵיךְ הָאֲנָשִׁים וְגוֹ' הוֹצִיאִם אֱלֵינוּ וְנִדְעָה אֲתָם [\(בראשית יט, ה\)](#). וּלְפִי שֶׁנִּתְקַלְלָה אוֹתוֹ מֵעֵין, עֲתִיד הַקֹּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא לִיבְשׁוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: וּמֵעֵין מִבֵּית ה' יֵצֵא וְהִשְׁקָה אֶת נַחַל הַשֹּׁטִים [\(יואל ד, יח\)](#). וְכֵן אֵת מוֹצֵא, מִיָּמוֹת אֲבָרָהֶם לֹא נִפְרָץ אֶחָד מֵהֶם בְּזָנוֹת. כִּיִּן שֶׁבָּאוּ לְשֹׁטִים וְשָׂתוּ מִיָּמִיו, נִפְרָצוּ בְּזָנוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּחַל הָעַם לְזָנוֹת. בֹּא וּרְאֵה מָה כְּתִיב בִּיצִיאָתָן מִמִּצְרַיִם, דָּבָר אֵל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיֵּשׁוּבוּ וַיִּחַנוּ לְפָנַי פִּי הַחִירָת [\(שמות יד, ב\)](#). מָהוּ פִי הַחִירָת. מְקוֹם קְבוּעַ לְזָנוֹת הָיָה. וּלְפִי שֶׁהֲצַנִּיעוּ עֲצָמוֹן בִּיצִיאָתָן מִמִּצְרַיִם, נִקְרָא פִי הַחִירָת. וְאֵלוֹ עַל שֶׁהִפְקִירוּ עֲצָמוֹן לְנָשִׁים, כְּתִיב בָּהֶם, וַיִּחַל הָעַם לְזָנוֹת אֵל בְּנוֹת מוֹאָב. וַיִּחַל הָעַם. כָּל מְקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר הָעַם, לְשׁוֹן גִּנְאֵי הוּא. וְכָל מְקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר יִשְׂרָאֵל, לְשׁוֹן שֶׁבַח הוּא. וַיְהִי הָעַם כְּמִתְאוֹנְנִים [\(במדבר יא, א\)](#), וַיִּדְבַּר הָעַם בְּאַלְהֵים (שם כא, ה), וַיִּבְכוּ הָעַם (שם יד, א), וַיִּרְא מִשָּׁה אֶת הָעַם כִּי פָרַע הוּא [\(שמות לב, כה\)](#), וַיִּקְהַל הָעַם עַל אֶהָרֹן (שם פסוק א). וַיִּחַל הָעַם. זֶרֶק מִטָּה בְּאוֹר, אֲעִיקְרוּ נוֹפֵל. מִי שֶׁפָּתַח בְּזָנוֹת תַּחֲלָה, הַשְּׁלִים לְבָסוּף. אֲמוֹתֵיהֶן הִתְחִילוּ בְּזָנוֹת, וְתֹאמַר הַבְּכִיָּה אֵל הַצְּעִירָה, לָכֵה נִשְׁקָה אֶת אֲבִינוּ וְגוֹ', וַיְהִי מִמְחֶרֶת וְתֹאמַר הַבְּכִיָּה אֵל הַצְּעִירָה וְגוֹ' [\(בראשית יט, לא-לד\)](#), לְמַדָּה אַחוּתָהּ. לְפִיכָךְ חָשַׁב הַכְּתוּב הַצְּעִירָה וְלֹא פָרְשָׁה, אֶלָּא וְתִשְׁכַּב עִמּוֹ (שם פסוק

לה). ובגדולה כתיב: ותשכב את אביה (שם פסוק ג). אותה שפתחה בזנות תחלה, השלימו בנותיה אחריה, שנאמר: ויחל העם לזנות אל בנות מואב.

יח ותקראנה לעם לזבחי אלהיהן. שהלכו בעצת בלעם, שנאמר: הן

הנה היו לבני ישראל בדבר בלעם וגו' (במדבר לא, טז). עשו להם קלעים והושיבו בהן זונות ובידיהם כל כלי חמדה, והיתה זקנה מסרסרת לילדה שהיתה בפנים מן החנות. בשעה שישראל עוברים לטיל בשוק, זקנה אומרת לו, בחור, אי אתה מבקש כלי פשתן שבאו מבית שאן, והיתה מראה לו. זקנה אומרת לו ביותר, וילדה בפחות. מכאן ואילך אומרת לו ילדה, אתה כבן בית שב ברור לעצמך. וצראור יין עמוני מנח אצלה, ועדין לא נאסר יין של גוים. וילדה יצאה מקשטת ומבסמת ומפתה אותו ואומרת לו, למה אנו אוהבין אתכם, ואתם שונאים אותנו. טול לך כלי זה חנם, הלא פלנו בני איש אחד, בני תרח אבי אברהם, אין אתם רוצים לאכל מזבחוחתינו ומבשולינו, הרי לך עגלים ותרגולים שחטו כמצותכם ואכלו. מיד משקהו יין ובוער בו השטן, והיה משטתה אחריה. ויש אומרים: בלעם צנה אותן שלא להשקותם יין, שלא ידונו כשתויי יין, אלא כמזידין. כיון שהיה תובעה, אמרה, שחט את התרגול הזה ונבשל ונאכל עמך, וברשותך אני. כשבא לשחט, אומרת לו, איני שומעת עד שתשחטנו לפעור. והוא נשטה אחריה ושחט לפעור, ואוכל עמה ונצמד זו לזו. כך כתיב: ותקראן לעם. ויצמד ישראל לבעל פעור, כצמידים האלו. רבי לוי אומר, זו היתה קשה משל עגל. דאלו בעגל כתיב: ויתפרקו כל העם (שמות לב, ג). וכאן: ויצמד ישראל, כצמידים. בעגל נפלו כשלשת אלפים, וכאן עשרים וארבעה אלף.

יט ויאמר ה' אל משה קח את כל ראשי העם וגו'. רבי יודן אומר,

ראשי העם תלה, על שלא מחו בבני אדם המיחדין כשמש. רבי נחמיה אומר, לא תלה, אלא אמר לו הקדוש ברוך הוא למשה, הושיב להם ראשי הסנהדראות ויהיו דנין כל מי שהלך לפעור. אמר לו: ומי מודיעו. אמר לו הקדוש ברוך הוא, אני מפרסמו, כל מי שטעה, הענו נקלף מעליו והשמש

זורחת עליו בתוך הקהל, ויהיו הכל יודעים מי שטעה ויתלו אותו. תדע לך שהוא כן, שנאמר: ויאמר משה אל שופטי ישראל הרגו איש אנשיו וגו'.

כ והנה איש מבני ישראל בא. מה ראה לעשות כן. ללמדך, שלא חלק

כבוד לשמים ולא לבריות. ועליו נאמר, וד יהיר לך שמו (משלי כא, כד). אמרה לו: איני נשמעת אלא למשה או לאלעזר, שאני בת מלך. אמר לה: אף אני גדול כמותו, ולעיניהם אני מביאך. תפשה בבלוריתה והביאה אצל משה. אמר לו: בן עמרם, זו מתרת או אסורה. ואם תאמר שהיא אסורה, זו מדינית, ואותה שתתתיך מדינית מי התירה לך. נתעלמה ממנו הלכה. געו כלם בבכיה. והינו דכתיב: והמה בוכים פתח אהל מועד. ולמה בוכים. שנתרפו ידיהם באותה שעה. משל למה הדבר דומה, לבת מלך שנתקשטה ליכנס לחפה לישב באפריון, נמצאת מקלקלת עם אחר, נתרפו ידי אביה וקרוֹבִיה. וכך ישראל בסוף ארבעים שנה חנו על הירדן לעבר לארץ ישראל, שנאמר: ויחנו על הירדן מבית הישמות עד אבל השטים (במדבר לג, מט). ושם נפרצו בזנות, ורפו ידי משה וידי צדיקים שעמו, והמה בוכים. ולמה רפו ידם. והרי עמד כנגד ששים רבוא בעגל, שנאמר: ויקח את העגל אשר עשו (שמות לא, כ). אלא בשביל פנחס, כדי שיבא ויטל את הראוי לו. ולפי שנתעצל, לא ידע איש את קבורתו (דברים לד, ו). ללמדך, שצריך אדם להיות עז כנמר וקל כנשר ורץ כצבי וגבור כארי לעשות רצון קונו. ומכאן את למד, שמדקדק הקדוש ברוך הוא עם הצדיקים אפלו פחוט השערה.

כא וירא פנחס בן אלעזר. וכלן לא ראו. והלא כתיב: לעיני משה

ולעיני כל עדת בני ישראל. אלא ראה מעשה ונזכר הלכה, שהבועל ארמית קנאין פוגעין בו. ויקם מתוך העדה. מהיכן עמד. אלא שהיו נושאים ונותנים בדבר אם הוא חייב מיתה או לאו. עמד פנחס בתוך הקהל ונתנדב. ויקח רמח בידו. נטל שנו של ברזל והניחו בחיקו והתחיל מסתמך על העץ, שנתירא מפני שבטו שהקיפו אותו. כיון שהגיע אצלם, אמרו ליה, למה באת. אמר להם: אף אני באתי לעשות צרכי. הניחוהו ונכנס. שאלמלא

זו, לא הניחוהו. ויבא אחר איש ישראל אל הקבה וידקור את שניהם, זה על גב זה לתוך טמאת שניהם, שלא יהו ישראל אומרים: לא היתה שם טמאה, וקנא לשמו של הקדוש ברוך הוא. ונעשו לו שנים עשר נסים. ואלו הן, הנס הראשון, דרך לפרש זה מזה, והדביקו המלאך. הנס השני, סתם המלאך פיהם שלא יזעקו. הנס השלישי, שפון כנגד הקבה, כדי שתהא זכרותו נראה בתוך הקבה שלה. מפני שהיו אומרים: אף הוא נכנס ועשה צרכיו. הרביעי, האריך הברזל, כדי שידקור את שניהם. החמישי, נתן כח בזרועו להגביה את שניהם. הששי, היה כח בעץ לסבל את שניהם. השביעי, לא נשמטו מן הרמח, אלא עמדו במקומן. השמיני, הגביהו המלאך בראש הרמח בדרך, להראות קלונן. התשיעי, לא הטיפו דם, כדי שלא יטמא פנחס. העשירי, שמר הקדוש ברוך הוא רוחם שלא ימותו. האחד עשר, הגביה המלאך את משקוף הבית, כדי שיצאו שניהם תלויים לעיני הכל. השנים עשר, עמדו כל בני שבטו לפגע בו, ירד מלאך ונגף אותם לפניו. כשראה פנחס שמבקש הקדוש ברוך הוא לכלותו, חבטו בקרקע ועמד והתפלל סלקו, הדיא הוא דכתוב: ויעמד פנחס ויפלל וגו' [\(ותהלים קנ, ט\)](#), שהוא עושה את הדין. אין ויפלל אלא דין, שנאמר: ונתן בפלילים [\(שמות כא, כב\)](#). ויהיו המתים במגפה, ואחרי כן, שאו את ראש. להודיעך בכל זמן שנופליו, נמנין. משל לזאב שנפל על הצאן, אמר בעל הצאן לרועה, חשב כמה חסרו. להודיעך כמה הזנות מרחקת, שזה יחידי היה ועל ידו נפלו ארבעה ועשרים אלף. זה שאמר הכתוב: חמת מלך מלאכי מות ואיש חכם יכפרנה [\(משלי טז, יד\)](#). משל למלך שהיה עובר וסיעת נערים עומדים לפניו. בא אחד וקלל את המלך, נתמלא המלך עליהם חמה. בא אחד מהם וסטר לואתו שקלל את המלך, מיד שככה חמת המלך. כך מי גרם להקדוש ברוך הוא להשיב חמתו ולא יתפלו כל ישראל. הוי אומר, זה פנחס. הוי, ואיש חכם יכפרנה. אמר הקדוש ברוך הוא, בעולם הזה על ידי סורחון, הייתם נמנין. אבל לעתיד לבא, והיה מספר בני ישראל כחול היס אשר לא ימד ולא יספר [\(הושע ב, א\)](#). במהרה בימינו אמן כן יהי רצון.

פרשת פנחס

א פִּנְחָס בֶּן אֶלְעָזָר. מָה רָאָה הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא לִיחָס פִּנְחָס אַחֵר מֵעֵשָׂה זֶה. שֶׁבִשְׂעָה שֶׁנִּדְקַר זְמָרִי עִם כְּזָבִי, עָמְדוּ הַשְּׂבָטִים עָלָיו וְאָמְרוּ, רְאִיתֶם בֶּן פּוּטִי זֶה שֶׁפִּטְס אָבִי אִמּוֹ עֲגָלִים לַעֲבוּדָה זָרָה, הֲרַג נָשִׂיא שֶׁבֵּט מִיִּשְׂרָאֵל. לְפִיכָךְ בָּא הַכְּתוּב לִיחָסוֹ, פִּנְחָס בֶּן אֶלְעָזָר בֶּן אֶהֱרֹן הַכֹּהֵן. לָכֵן אָמַר הַנְּנִי נוֹתֵן לוֹ וְגו'. גְּדוּל הַשְּׁלוֹם שֶׁנָּתַן, שֶׁאִין הָעוֹלָם מִתְנַהֵג אֶלָּא עַל פִּי הַשְּׁלוֹם. וְהַתּוֹרָה כֵּלָּה שְׁלוֹם, שֶׁנֶּאֱמַר: דַּרְכֵיהֶם דַּרְכֵי נֵעַם וְכָל נְתִיבוֹתֶיהָ שְׁלוֹם [\(משלי ג, יז\)](#). אִם בָּא אָדָם מִן הַדֶּרֶךְ שׁוֹאֵלִין לוֹ שְׁלוֹם, וְכֵן בְּשִׁחְרִית שׁוֹאֵלִין לוֹ שְׁלוֹם, וּבְעֶרְב שׁוֹאֵלִין לוֹ שְׁלוֹם וְקוֹרִין קְרִיאַת שְׁמַע וְחוֹתֵמִין בְּשְׁלוֹם, הַפּוֹרֵס סִפְת שְׁלוֹם. וּבִתְפִלָּה חוֹתֵמִין הַמְּבַרְךְ אֶת עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל בְּשְׁלוֹם. לָכֵן אָמַר הַנְּנִי נוֹתֵן לוֹ וְגו', שֶׁעֲדִין הוּא קַיָּם. וְכֵן הוּא אוֹמֵר, בְּרִיתִי הִיְתָה אִתּוֹ הַחַיִּים וְהַשְּׁלוֹם [\(מלאכי ב, ז\)](#). וְהִיְתָה לוֹ וּלְזָרְעוֹ אַחֲרָיו בְּרִית כְּהֵנָּה עוֹלָם וַיִּכְפֹּר עַל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל. וְכִי קָרְבָן הַקָּרִיב שֶׁנֶּאֱמַר בּוֹ כִּפָּרָה. אֶלָּא לְלַמֶּדְךָ, שֶׁכָּל הַשׁוֹפֵךְ דָּמִן שֶׁל רְשָׁעִים, כְּאֵלוֹ הַקָּרִיב קָרְבָן.

ב וְשֵׁם אִישׁ יִשְׂרָאֵל הַמֶּכֶּה וְגו'. כָּשֵׁם שֶׁהַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא מִתְעַסֵּק בְּשִׁבְחוֹ שֶׁל צְדִיקִים לְפָרְסָמוֹ בְּעוֹלָם, כֵּךְ מִתְעַסֵּק בְּגִנוּת הַרְשָׁעִים לְפָרְסָמוֹ בְּעוֹלָם. פָּרְסָם פִּנְחָס לְשִׁבַח, וּפָרְסָם זְמָרִי לְגִנְאִי. עָלֵיהֶם נֶאֱמַר, זָכַר צְדִיק לְבִרְכָה, וְשֵׁם רְשָׁעִים יִרְקַב [\(משלי י, ז\)](#). זְמָרִי בֶן סְלוּא נָשִׂיא בֵּית אָב. אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זְכוֹרֵנָם לְבִרְכָה: שְׁלֹשָׁה שְׁמוֹת הָיוּ לְזְמָרִי, וְאֵלוֹ הֵן, זְמָרִי בֶן סְלוּא, וְשָׂאוּל בֶּן הַכְּנַעֲנִית, וְשְׁלוּמִיאֵל בֶּן צוּרִישְׁדִי. זְמָרִי, עַל שֶׁנַּעֲשָׂה עַל אוֹתָהּ הַמְדִינִית כְּבִיצָה מוֹזְרָת. בֶּן סְלוּא, שֶׁהִסְלִיא עֹון מִשְׁפָּחָתוֹ. שָׂאוּל, עַל שֶׁהִשְׂאִיל עֲצָמוֹ לַעֲבֵרָה. בֶּן הַכְּנַעֲנִית, שֶׁעֲשָׂה מֵעֵשָׂה כְּנַעֲנִי. וַיְמָה שְׁמוֹ. שְׁלוּמִיאֵל בֶּן צוּרִישְׁדִי שְׁמוֹ. זְמָרִי בֶן סְלוּא נָשִׂיא בֵּית אָב שֶׁכָּל הַפּוֹגֵם אֶת עֲצָמוֹ פּוֹגֵם אֶת מִשְׁפָּחָתוֹ עִמּוֹ. זְמָרִי בֶן סְלוּא נָשִׂיא בֵּית אָב. הַכְּתוּב מִתְמִיחַ עָלָיו, פּוֹרֵץ גְּדָר יִשְׁכְּנוּ נַחֵשׁ [\(קהלת י, ח\)](#). אָבִיו קִנְאָה עַל הַזְּנוּת תַּחֲלָה, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּקְחוּ שְׁנֵי בְנֵי יַעֲקֹב וְגו' [\(בראשית לד, כח\)](#), וְזֶה פּוֹרֵץ גְּדָר שֶׁגָּדַר אָבִיו. וְשֵׁם

האשה המכה וגו'. להודיעך שנאתן של מדנינים עד היכן היתה, שבת מלך הפקירו לקלון, שנאמר: ואת מלכי מדן הרגו וגו' ואת צור (במדבר לא, ח). צור גדול שבכלם והיה מלך והפקיר בתו, מי לא היה מפקיר. ולפי שבגזא את עצמו והפקיר בתו בקלון, גרעו הפתוב וכתבו שלישי. אבל הוא מלך שבכלם, שנאמר: ראש אמות בית אב וגו'.

ג וידבר ה' וגו', צרור את המדנינים וגו'. למה, פי צוררים הם לכם. מפאן אמרו רבותינו זכרונם לברכה, אם בא להרגך, השכם להרגו. רבי שמעון אומר, מנין אתה אומר, שכל המחטיא את חברו קשה מן ההורגו. ששהורגו, בעולם הזה, יש לו חלק לעולם הבא. והמחטיאו, הורגו בעולם הזה ולעולם הבא. שתי אמות קדמו את ישראל בחרב, ושתיים בעברה. מצרים ואדומים קדמו בחרב. המצרים קדמו בחרב, שנאמר: אמר אויב ארדף אשיג וגו' (שמות יט, ט). ואדום, שנאמר: ויאמר אליו אדום לא תעבר בי פן בחרב אצא לקראתך (במדבר כ, יח). ושתיים בעברה, מואבים ועמונים. על אלו שקדמו אותן בחרב, נאמר, לא תתעב אדומי וגו', לא תתעב מצרי (דברים כג, ח). אבל אלו שקדמו אותן בעברה להחטיא את ישראל, נאמר, לא יבא עמוני ומואבי בקהל ה' גם דור עשירי וגו' (שם פסוק ד). ובעולם הזה לא יצאו ידיהם, שנאמר: צרור את המדנינים. צרור את המדנינים מהו. אף על פי שכתבתי, כי תקרב אל עיר וקראת אליה לשלום (שם כ, ו). לאלו לא תעשו כן, לא תדרש שלומם וטובתם כל ימיה לעולם (שם כג, ו). את מוצא במי שבא עמהם במדת רחמים, לסוף בא לידי בגיון ומלחמות וצרות. ואיזה, זה דוד, שנאמר: ויאמר דוד אעשה חסד עם חנון פן נחש (ש"ב י, ב). אמר לו הקדוש ברוך הוא, אתה תעבר על דברי, שאני כתבתי, לא תדרש שלומם וטובתם, ואתה תעשה עמם גמילות חסד. אל תהי צדיק הרבה (קהלת ז, טו), שלא יהא אדם מותר על התורה. וזה שולח לנחם בני עמון ולעשות עמו חסד וטובה. ולבסוף בא לידי בגיון, ויקח חנון את עבדי דוד ויגלח את חצי זקנם וגו' (ש"ב י, ד), ובא לידי בגיון, ואחרי כן לידי מלחמה עם ארם נהרים ועם מלכי צובה ועם מלכי מעכה ועם בני עמון, ארבע אמות. וכתוב: וירא יואב כי היתה אליו פני המלחמה מפנים ומאחור (שם פסוק ט). מי גרם לו. שבקש לעשות טובה עם מי שאמר לו הקדוש ברוך הוא, לא תדרש שלומם וטובתם. לכך כתוב: צרור את המדנינים. דבר אחר, צרור

את המדינים. אף על פי שכתבתי בתורתך, כי תקרב אל עיר להלחם עליה לתפשה לא תשחית וגו' [\(דברים כ. יט\)](#), לאלו לא תעשה כן, אלא חבלו אילנותיהם. וכן את מוצא בשעה שהלך יהורם מלך ישראל ויהושפט מלך יהודה ומלך אדום להלחם במואב, ויסבו דרך שבעת ימים ולא היה מים למחנה ולבהמה אשר ברגליהם (מל"ב ג, ט), התחילו בוכים, ויאמר מלך ישראל אהה כי קרא ה' לשלשת המלכים האלה לתת אותם ביד מואב (שם פסוק ו). השיבו יהושפט, האין פה נביא לה' ונדרשה את ה' מאותו וגו' (שם פסוק יא). להודיע רשעו של יהורם, שלא היה מודה בו, ולא הודה בו אל יהושפט, שנאמר: ויאמר יהושפט יש אותו דבר ה', וירדו אליו מלך ישראל ויהושפט ומלך אדום (שם פסוק יב). למה לא נאמר כאן ביהושפט מלך. להודיע ענותנותו של אותו צדיק, שלא רצה לירד לפני הנביא בבגדי מלכות, אלא כחבר הדיוט. ויש אומרים: מפני שנגזרה עליו גזרה שיהרג עם אחאב, והיה הכתוב מונה לבנו מן אותה שעה, לפיכך לא נכתב מלך. ובשכר שירדו לפני הנביא, זכו לראות כל הנסים. כשראה מלך ישראל את אלישע, אמר אלישע למלך ישראל, מה לי ולך, לך אל נביאי אביך ואל נביאי אמך (שם פסוק יג). התחיל מתחנן לפניו, ויאמר לו מלך ישראל וגו' (שם), שלא שאל בו מימיו. ויאמר אלישע חי ה' וגו', ועתה קחו לי מנגן (שם פסוק יד-טו), וכל אותה הפרשה. ועוד אמר להם: המואבים נופלים בידכם, והפיתם כל עיר מבצר וגו' (שם פסוק יט). אמרו ליה, הקדוש ברוך הוא אמר, לא תשחית את עצה [\(דברים כ. יט\)](#), ואתה אומר, וכל עץ טוב תפילו (מל"ב ג, יט). אמר להם: על כל האמות צנה, וזו קלה ובזויה היא, שנאמר: ונקל זאת בעיני ה' ונתן את מואב בידכם (מל"ב ג, יח). שנאמר: לא תדרש שלומם וטובתם [\(דברים כג. ז\)](#), אלו אילנות טובות. לך נאמר: צרור את המדינים.

ד ויהי אחרי המגפה ויאמר ה' אל משה ואל אלעזר וגו', שאו את ראש כל מקום שנפלו, הוזהקו למנון. משל למה הדבר דומה. לזאב שנפל על הצאן, הצרף בעל הצאן למנותם לידע כמה חסרו. דבר אחר, למה מנה אותו כאן. משל למה הדבר דומה. לרועה שמסר לו בעל הבית צאנו במנון. השלים שמירתו. כשהחזירו, צריך למנותו. כך כשיצאו ישראל ממצרים, מסרו הקדוש ברוך הוא למשה במנון, שנאמר: וידבר ה' אל משה במדבר

סיני וגו', שאו את ראש וגו' [\(במדבר א, א-ב\)](#). ואף קשיצאו כתיב: ויסעו בני ישראל (שם לג, ה), הרי קבלן במנן. בא להפטר בערבות מואב, החזירם במנן. לכך נאמר: שאו את ראש.

ה לאלה תחלק הארץ. ומי הם. לעומדים בערבות מואב. והלא

ליוצאי מצרים נתחלקה הארץ, דכתיב: ונתתי אותה לכם מורשה [\(שמות ב, ח\)](#). ומפני מה חלקה להם. לפי שצפוי לפני הקדוש ברוך הוא, שיש משפחות עתידות לכלות מהם. ומי הם. אלו שכתובים למעלה, ובני שמעון ימואל וימין ואהד ויכין וזחר ושאול בן הכנענית [\(בראשית מו, ט\)](#), הרי ששה. כשאתה קורא לנמואל משפחת הנמואלי, אין שם לא אהד ולא זחר, אלא הרי חסרו. וכן בבנימין, בלע ובכר וגו' (שם פסוק כא), הרי עשרה. וכשאתה בא למנותן לבלע משפחת הבלעי, אינו אלא שבעה, הרי חסרו. וכן בבני גד, צפיון ויחגי ושוני ואצבון (שם פסוק טז). וכשאתה מונה לצפון משפחת הצפוני, אין שם אצבון, הרי ששה משפחות נחסרו על הזנות בעצת בלעם. ואין זנות שאינה עושה את שלה. לפיכך אמר לו הקדוש ברוך הוא, מה אני מחלק את הארץ לבני אדם העתידים לכלות. וחלק אותה למי שעומדין על בוריים לכך נאמר: לאלה תחלק הארץ.

אד בגורל וגו'. זה שאמר הכתוב: מדנינים ישבית הגורל [\(משלי יח, יח\)](#).

לפי שכתב סימן כל שבט ושבט מיעקב, זבולון לחוף ימים ישכן [\(בראשית מח, יג\)](#), יששכר חמור גרם וגו' (שם פסוק יד), מאשר שמנה לחמו (שם פסוק כ), אין לה רשות לחלק אלא על פי הגורל. ומעשה נסים היה בגורל. אלעזר הכהן לובש אורים ותמים, וקלפי הגורלות לפני יהושע, שנאמר: ויריתי לכם גורל פה לפני ה' אלהינו [\(יהושע יח, ו\)](#). ועד שלא יעלה הגורל, אלעזר אומר ברוח הקדוש, גורל שבט פלוני עולה, שיטל במקום פלוני. ויהושע פושט ידו ועולה, שנאמר: אלה הנחלות אשר נחלו אלעזר הכהן ויהושע בן נון (שם יט, נא). וזו היתה יתרה, שהיה הגורל צונח בשעת עלייתו, אני גורל שבט פלוני עליתי לו במקום פלוני. ומנין שהגורל מדבר, שנאמר: על פי הגורל.

ו **ותקרבנה** בנות צלפחד. אותו הדור הנשים היו גודרות מה

שאנשים פורצין. שכן את מוצא שאמר להם אהרן, פִּרְקוּ נְזִמֵי הַזֶּהָב (שמות **לב, ב**), ולא רצו הנשים ומחו בבעליהן, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּתְפָּרְקוּ כָּל הָעָם וְגו' (שם פסוק ג), והנשים לא נשתתפו במעשה העגל. וכן במרגלים שהוציאו דִּבָּה, וישובו ויִלְּנוּ עִלְיוֹ (במדבר **יד, לו**). ועליהם נגזרה גזרה, שאמרו, לא נוכל לעלות אל העם (שם יג, לא). אבל הנשים לא היו עמהם בעצה, שהרי כתיב למעלה מן הענין, כִּי אָמַר ה' לָהֶם מוֹת יָמוּתוּ בַּמִּדְבָּר וְלֹא נוֹתֵר מֵהֶם אִישׁ וְגו' (שם כו, סה), איש ולא אשה, על מה שלא רצו להכניס לארץ. אבל הנשים, קרבו עצמן לבקש נחלה. ותקרבנה בנות צלפחד. ולכך נכתבה פרשה זו סמוך למיתת מרים, שמשם פרצו האנשים וגדרו הנשים. דבר אחר, ותקרבנה בנות צלפחד וגו', גדלה להם וגדלה לאביהם, גדלה למכיר וגדלה למנשה, וגדלה ליוסף, שפך יצאו ממנו נשים חכמות צדקניות. ומה חכמתן, שלפי שעה דברו, שהיה משה עוסק בפרשת נחלות, שֶׁנֶּאֱמַר: לֹא אֶלֶּה תַחַלֵּק הָאָרֶץ. אמרו לו: אם כֵּן אָנוּ, נִירֵשׁ כֵּן. ואם לאו, תִּתְּנֵבֵם אִמְנוּ. מִיָּד, וַיִּקְרַב מֹשֶׁה אֶת מִשְׁפָּטוֹ. צדקניות היו, שלא נשאו אלא להגון להם. ולמה זמנו למשה באחרונה. שלא יראה משה עצמו שפרש מן האשה ארבעים שנה, הודיעו הקדוש ברוך הוא באלו לומר, הרי הנשים שלא נצטוו, ישבו ארבעים שנה עד שנשאו להגון להם.

ח **ויקרב** משה את משפטן. יש אומרים: שהפליא ממשה, שיש

צדיקים שנתגאו בדברים של מצוה, והתיש הקדוש ברוך הוא כחן. את מוצא שאמר דוד, זמירות היו לי חקיה (תהלים **קיט, נד**), שקלות ורגילות עלי כזמירות. אמר לו הקדוש ברוך הוא, חַיִּיךָ, שסופך לטעות בדבר שהתינוקות של בית רבן יודעין בו. בשעה שהעלה הארון, טעה ונתנו על העגלה, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיָּבִיאוּ אֶת אֲרוֹן ה' וַיִּתְּנוּ אוֹתוֹ אֶל עֵגְלָה חֲדָשָׁה (ש"ב **ו, ג**). תלה הארון באויר, נשמטו הפרות מתחתיו. קרב עזא לסמכו, ויפהו שם האלהים על השל (שם פסוק ז), מפני ששגגת התלמוד עולה זדון. מִיָּד, וַיִּחַר לְדוֹד עַל אֲשֶׁר פָּרַץ ה' פָּרַץ בְּעֵזָא (שם פסוק ח). אמר לו הקדוש ברוך הוא, לא אמרת, זמירות היו לי חקיה. לא למדת, ולבני קהת לא נתן כי עבדת

הקדוש עליהם בכתף ישאו (במדבר ז, ט). התחיל תוהה ואמר, פרץ ה' אלהינו בנו כי לא דרשנוהו כמשפט (דה"א טו, יג). וכן משה על שאמר, והדבר אשר יקשה מכם תקריבון אלי ושמעתינו (דברים א, יז), התיש הקדוש ברוך הוא פחו. משל לשלחני שאמר לתלמידו, אם יבאו לך סלעים לפרט, פרט. אם תבא מרגליות, הביאה לי. באת אצלו חוליא אחת של תינוקות, הוליקה לרבו. הלך רבו להראותה לאחר. אף כך אמר משה, הדבר אשר יקשה מכם תקריבון אלי. באו בנות צלפחד, והפליא ממנו, שנאמר: ויקרב משה את משפטן לפני ה'. כן בנות צלפחד דוברות. כך הוא הדין. אמר לו הקדוש ברוך הוא למשה, לא כך אמרת, הדבר אשר יקשה מכם תקריבון אלי. הדין שאין אתה יודע, הרי הנשים יודעות אותו.

ט דבר אחר, ויקרב משה את משפטן. ריש לקיש אמר, יודע היה משה רבינו את הדין הזה, אלא באו לפני שרי עשרות תחלה. אמרו להן, דין של נחלה הוא ואין זה שלנו אלא של גדולים ממנו. באו אצל שרי חמשים. ראו שכבדו אותם שרי עשרות, אמרו שרי חמשים, אף אנו יש גדולים ממנו. וכן לשרי מאות, וכן לשרי אלפים, וכן לנשיאים, השיבו כלן כענין הזה, שלא רצו לפתח פה לפני מי שגדול מהם. הלכו לפני אלעזר. אמר להם: הרי משה רבנו. באו אלו ואלו לפני משה. ראה משה שכל אחד ואחד כבד את מי שגדול ממנו. אמר משה, אומר להם את הדין ואטל את גדלתם. אמר להם: אף אני יש גדול ממני. לפיכך, ויקרב משה. השיבו, כן בנות צלפחד דוברות, שהודה הקדוש ברוך הוא דבורן. נתן תתן להן, מטלטלין ובכורת אביהם בנכסי חפר. נטלו שלשה חלקים, חלק אביהן שהיה מיוצאי מצרים, וחלקו עם אחיו בנכסי חפר, ועל שהיה בכור נטל פי שנים. דבר אחר, נתן תתן להם. שנטלו בעבר הירדן וקרבנו לפני יהושע בארץ כנען, שנאמר: ותקרבנה לפני אלעזר הכהן ולפני יהושע בן נון (יהושע יז, ד). ואף יעקב אבינו ראה שנוטלות מכאן ומכאן, שנאמר: בנות צעדה עלי שור (בראשית מט, כב), זה הירדן שנעשה פחומה, שלא יפנס לארץ. ואמר לו יעקב ליוסף, בנותיך נוטלות כאן וכאן. והעברת את נחלת אביהם להם. ואומר בירשה, ונתתם. ובבת, והעברתם, שמעברת נחלה משבט לשבט. והיתה לבני ישראל לחקת משפט. מלמד, שהנחלות יוצאין בדדינין. וידבר ה' אל משה עלה אל הר העברים הזה. מה ראה לפתב זה

אחר פְּרִשֶׁת נחלות. אֵלֶּא שְׁשָׁמַע מֹשֶׁה, נָתַן תִּתֵּן לָהֶם, וְהָיָה סְבוּר שְׁנִתְרַצָּה לוֹ הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא. אָמַר הַרְיִנִי נִכְנַס אֶת יִשְׂרָאֵל. אָמַר לוֹ הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, גִּזְרָתִי בְּמִקוּמָה עוֹמֶדֶת. עָלָה אֶל הַר הָעֵבְרִים הַזֶּה, וְרָאִיתָ אוֹתָהּ וְנִאֲסַפְתָּ אֶל עַמֶּךָ וְגו', אֵין אַתָּה יָפָה מֵאַחֶיךָ.

וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה, יִפְקֹד ה' וְגו'. יִלְמְדֵנוּ רַבֵּנוּ, הַרוּאָה בְּנֵי אָדָם מִשְׁנֵין כִּיצַד

מְבָרַךְ. כִּד שָׁנוּ רַבּוֹתֵינוּ, הַרוּאָה אֶת הַפּוֹשֵׁי, וְאֶת הַלּוֹקֵן, וְאֶת הַקַּפְחֵי, וְאֶת הַבְּהַקְנִי, וְאֶת דְּרַנְיָקוֹס, אוֹמֵר, בְּרוּךְ מְשֻׁנָּה הַבְּרִיּוֹת. וְהַרוּאָה אֶת הַקְּטָע, וְאֶת הַסּוּמָא, וְאֶת מִכָּה שְׁחִין, אוֹמֵר, בְּרוּךְ דִּין הָאֲמֵת. אֵימְתִי, בְּשַׁעָה שְׁהִיוּ שְׁלֵמִין וְנִשְׁתַּנוּ. אֲבָל אִם הָיוּ כֵן מִמְעֵי אִמּוֹ, אוֹמֵר, בְּרוּךְ מְשֻׁנָּה בְּרִיּוֹתָיו. וְהַרוּאָה בְּרִיּוֹת טוֹבוֹת וְאֵילָנוֹת טוֹבוֹת, אוֹמֵר, בְּרוּךְ שְׁכָכָה לוֹ בְּעוֹלָמוֹ. אֲבָל אִם רָאָה אוֹכְלֵסִין הַרְבֵּה שֶׁל בְּנֵי אָדָם, אוֹמֵר, בְּרוּךְ חֲכָם הַרְזִים. כִּשֶׁם שֶׁאֵין פְּרַצוּפִיָּהֶם שְׁוִין זֶה לָזֶה, כִּד אֵין דַּעְתָּם שְׁוִין זֶה לָזֶה, אֵלֶּא כָּל אֶחָד וְאֶחָד יֵשׁ לוֹ דַּעַת בְּפָנָי עֲצָמוֹ. וְכֵן אוֹמֵר, לַעֲשׂוֹת לְרוּחַ מְשַׁקֵּל וּמִים תִּכּוֹן בְּמִדָּה [\(אֵיבֹב כַּת, כה\)](#), כָּל בְּרִיָּה וּבְרִיָּה יֵשׁ לוֹ דַּעַת בְּפָנָי עֲצָמוֹ. תִּדַּע לָךְ שֶׁהוּא כֵן, מֹשֶׁה מְבַקֵּשׁ מִן הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא בְּשַׁעַת מִיתָתוֹ, וְאוֹמֵר לְפָנָיו, רַבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, גְּלוּי וְיָדוּעַ לְפָנֶיךָ דַּעְתָּם שֶׁל כָּל אֶחָד וְאֶחָד, וְאֵין בְּשֶׁל בְּנִיךָ דוּמָה זֶה לָזֶה. כִּשְׁאֵנִי מִסְתַּלַּק מִהוֹ, בְּבַקְשָׁה מִמֶּךָ אִם בְּקִשְׁתָּ לְמָנוֹת עֲלֵיהֶם מְנַהֵג, מְנַה עֲלֵיהֶם אָדָם שֶׁיְהֵא סוֹבֵל לְכָל אֶחָד וְאֶחָד לְפִי דַּעְתּוֹ. מִנִּין, מִמָּה שֶׁקָּרְאוּ בְּעֵנָן, שֶׁנֶּאֱמַר: יִפְקֹד ה' אֱלֹהֵי הַרוּחוֹת לְכָל בָּשָׂר וְגו'.

יֵא יִפְקֹד ה' אֱלֹהֵי וְגו'. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: הַאוֹתִיּוֹת שֶׁאֵלוּנֵי עַל בְּנֵי

וְעַל פֶּעַל יְדֵי תִצְוִנִי [\(שַׁעֲיָה מַה, יא\)](#). מְשַׁל לְמָה הַדְּבָר דוּמָה. לְמַלְךְ שֶׁנִּשְׂאָ אִשָּׁה וְהָיָה לָהּ שׁוֹשְׁבִין, כָּל זָמַן שֶׁהַמְּלָךְ כּוֹעֵס עַל אִשְׁתּוֹ, הַשׁוֹשְׁבִין מְפִיס וּמִתְרַצָּה הַמְּלָךְ לְאִשְׁתּוֹ. בָּא הַשׁוֹשְׁבִין לְמוֹת, הַתְּחִיל מְבַקֵּשׁ מִן הַמְּלָךְ, אָמַר לוֹ: בְּבַקְשָׁה מִמֶּךָ תֵּן דַּעְתְּךָ עַל אִשְׁתְּךָ. אָמַר לוֹ הַמְּלָךְ, מָה אַתָּה מְצוֹנֵי עַל אִשְׁתִּי, צוּה אֶת אִשְׁתִּי עָלַי, שֶׁתְּהֵא זֶהִירָה בְּכַבּוּדִי. כְּבִיכּוֹל כִּד אָמַר לוֹ הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה, עַד שֶׁאַתָּה מְצוֹנֵי עֲלֵיהֶם וְאַתָּה אוֹמֵר, יִפְקֹד וְגו',

צוה אותן עלי, שִׁיְהוּ זְהִירִין בְּכַבּוּדִי. מִה כְּתִיב לְמִטָּה, צו אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת קִרְבְּנֵי לְחֲמִי. יִפְקֹד הוּא. מִה רָאָה לְבַקֵּשׁ הַצָּרָף הַזֶּה אַחַר סֵדֶר נְחִלּוֹת. אֲלֵא כִּיּוֹן שְׁיִרְשׁוּ בְּנוֹת צִלְפָּחַד בְּנִכְסֵי אֲבִיהֶם, אָמַר מֹשֶׁה, הֲרֵי הַשְּׁעָה שְׂאֲתַבַּע צָרְכִי. אִם הַבְּנוֹת יוֹרְשׁוֹת, בְּדִין הוּא שְׁיִירְשׁוּ בְּנֵי אֶת כְּבוֹדִי. אָמַר לוֹ הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה, נוֹצֵר תֵּאֲנֶה יֹאכֵל פְּרִיָּה (משלי כו, יח). בְּנִיָּה, יִשְׁבוּ לָהֶם וְלֹא עֲסֻקוּ בַּתּוֹרָה. יְהוֹשֻׁעַ שְׁשֻׁמְשָׁף כְּדֹאֵי הוּא שְׁיִשְׁמַשׁ אֶת יִשְׂרָאֵל, שְׂאִינוּ מֵאֲבָד אֶת שְׁכָרוֹ, שְׁנֹאֲמַר: קַח לָךְ אֶת יְהוֹשֻׁעַ בֶּן נוּן. לָמָּה נִמְשָׁלָה תּוֹרָה לְתֵאֲנֶה. שָׂרֵב הָאֵילָנוֹת, הַזֵּית וְהַגִּפְנוֹ וְהַתְּמָרָה נִלְקָטִין כְּאֶחָד, וְהַתְּאֲנָה נִלְקָטָה מְעַט מְעַט. וְכָךְ הַתּוֹרָה, הַיּוֹם לוֹמֵד מְעַט וְלִמְחָר הַרְבֵּה, לְפִי שְׂאִינָה מִתְלַמְּדֵת לֹא בְּשָׁנָה וְלֹא בְּשָׁתַיִם. אִישׁ אֲשֶׁר רוּחַ אֱלֹהִים בּוֹ. לְפִי שְׂאֲמַרְתָּ, אֱלֹהֵי הָרוּחֹת לְכָל בֶּשָׂר, שְׂאֲתָה מִכִּיר לְכָל אֶחָד וְאֶחָד, יִתְמַנֶּה שְׁיִוָּדַע לְהִלָּךְ עִם כָּל אֶחָד וְאֶחָד מֵהֶם לְפִי דַעְתּוֹ. וְסַמְכַתְּ אֶת יָדְךָ עָלָיו, כְּמַדְלִיק נֵר מִנֵּר. וְנִתְתָּ מֵהוֹדֵךְ, כְּמַעְרָה מִכְּלֵי אֵל כְּלֵי. מִה שְׂאֲמַרְתִּי לָךְ, וְלֹא תִסָּב נְחִלָּה מִמִּטָּה לְמִטָּה אַחַר (במדבר לו, ט), הַכְּבוֹד הַזֶּה אִינוּ זֶו מִבֵּית אָבִיךָ, שְׂאֵף יְהוֹשֻׁעַ שְׁיַעֲמֹד תַּחְתֶּיךָ, לְפָנַי אֲלַעֵזֶר הַכֹּהֵן יַעֲמֹד.

יב וידבר ה' וגו' צו את בני ישראל וגו' את קרבני לחמי לאשי וגו'. יִלְמַדְנוּ רַבֵּנוּ, הַמְּנַחֹת שֶׁהָיוּ נִקְרָבוֹת עַל הַמִּזְבֵּחַ, כִּי צַד הָיוּ נִקְרָבוֹת. כָּךְ שָׁנוּ רַבּוֹתֵינוּ, כָּל הַמְּנַחֹת בְּאוֹת מִצָּה, חוּץ מִחֶמֶץ שֶׁבַּתּוֹדָה וְשֵׁתִי הִלָּחֵם שֶׁהֵם בְּאוֹת חֶמֶץ רַבִּי מֵאִיר אָמַר, הַשָּׂאוֹר בּוֹדָה לוֹ מִתּוֹכוֹ וּמִחֶמֶץ. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמַר, אֵף הִיא אֵינָה מִן הַמְּבַחֵר, אֲלֵא מֵבִיא אֶת הַשָּׂאוֹר וְנוֹתֵן לְתוֹךְ הַמִּים וּמְמַלֵּא אֶת הַמִּדָּה. אָמַר לוֹ: אֵף הִיא הִיָּתָה חֶסֶרָה אוֹ יִתְרָה. כָּל הַמְּנַחֹת נְלוֹשׁוֹת בְּפוֹשְׁרִין, וּמְשַׁמְרֵן שְׁלֵא יִחְמִיצוּ. וְאִם הִחְמִיצוּ שְׁיִרְיָה, עוֹבֵר בְּלֹא תַעֲשֶׂה, שְׁנֹאֲמַר: כָּל הַמְּנַחָה אֲשֶׁר תִּקְרִיבוּ מִמֶּנָּה לֵה' וְגו' (ויקרא ב, יא). וְחִיב עַל לִישְׁתָּה וְעַל עֲרִיקְתָּה וְעַל אֲפִיקְתָּה. וְאִין לָךְ חֲבִיב מִן הַקִּרְבָּנוֹת. אָמַר לוֹ הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה, אָמַר לָהֶם לְיִשְׂרָאֵל, לֹא שְׂאֵנִי צָרִיךְ לָהֶם אֲמַרְתִּי לָכֶם לְהַקְרִיב קִרְבָּנוֹת. כָּל הָעוֹלָם כְּלוּ, שְׁלִי הוּא. וְהִבְהִמָּה שְׂאֲתֶם מִקְרִיבִים מִמֶּנָּה לְפָנַי, אֲנִי בְּרֵאתִי אוֹתָהּ. וְכֵן הוּא אוֹמַר, אִם אֲרַעֵב לֹא אוֹמַר לָךְ, כִּי לִי תִבֵּל וּמִלֵּאָה (תהלים ג, יב). אָמַר רַבִּי יְהוּדָה בַּר סַמּוֹן, כָּל מִה שְׂצוּיָתִי לָכֶם לְהַקְרִיב קִרְבְּנֵי לְחֲמִי, לֹא שְׂאֵנִי צָרִיךְ לְאֲכִילָה, שְׂאִין לְפָנַי לֹא אֲכִילָה וְלֹא שְׂתִיָּה. אָמַר רַבִּי סַמּוֹן, שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה מִדּוֹת רַחֲמִים כְּתוּב

בהקדוש ברוך הוא, שְׁנֵאָמַר: וַיַּעֲבֹר ה' עַל פְּנֵי וְגו' (שמות לד, ה), יֵשׁ רַחֲמֵינוּ מוֹסֵר מְזוֹנוֹתָיו לְאַכְזָרִי. הַיּוֹי, אִם אֶרְעֵב לֹא אוֹמֵר לָךְ. אָמַר רַבִּי יְהוּדָה בַּר סַמוּן, אָמַר הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, עֶשֶׂר בְּהֵמוֹת טְהוּרוֹת מְסַרְתִּי לָךְ, שְׁלֹשׁ בְּרִשׁוֹתָךְ, שְׁבַעַה שְׁאִין בְּרִשׁוֹתָךְ. אֵלּוּ שֶׁהֵן בְּרִשׁוֹתָךְ, שׁוֹר שֶׁהַ כְּשָׁבִים וְשֶׁה עֲזִים (דברים יד, ז). וְאֵלּוּ שְׁאִינָן בְּרִשׁוֹתָךְ, אֵיל צָבִי וְיַחְמוּר וְאֶקוּ וְגו' (שם פסוק ה). שְׁמָא הִטְרַחְתִּי עֲלֶיךָ שְׁתֵּהָא מְחִזִּיר בְּהָרִים וּבִגְבְּעוֹת שְׁתַּבִּיא לְפָנֵי קַרְבָּן מֵאֵלּוּ שְׁאִינָן בְּרִשׁוֹתָךְ. לֹא אֶמְרְתִּי לָךְ, אֶלָּא מִמָּה שְׁיֵשׁ בְּרִשׁוֹתָךְ מִן הַגְּדָלִים עַל אֲבוּסִידָה, הַיּוֹי, אִם אֶרְעֵב לֹא אוֹמֵר לָךְ. אָמַר רַבִּי יֶצְחָק, כְּתִיב: אֶת קַרְבְּנֵי לַחֲמֵי לֹאֲשִׁי. וְכִי יֵשׁ לְפָנֵי אֲכִילָה וְשִׁתְיָה. אִם אֶתָּה אוֹמֵר שְׁיֵשׁ לְפָנֵי אֲכִילָה וְשִׁתְיָה, לְמַד מִמְּלֶאכִי הַשָּׂרֵת, שְׁנֵאָמַר: מְשַׁרְתִּיו אֵשׁ לוֹהֵט (תהלים טז, ט). הֵיכָן נִזְוֵנִין. רַבִּי יוֹדֵן בְּשֵׁם רַבִּי יֶצְחָק אוֹמֵר, מְזִיזוּ שְׁכִינָה הֵן נִזְוֵנִין, שְׁנֵאָמַר: בְּאוֹר פְּנֵי מֶלֶךְ חַיִּים (משלי טו, טו). אָמַר רַבִּי שְׁמַעוֹן בֶּן לֵקִישׁ, כְּתִיב: עוֹלֵת תְּמִיד הַעֲשׂוּיָה בְּהַר סִינַי. וְכִי בְּהַר סִינַי עָשׂוּ עוֹלָה. אֶלָּא אִם תֵּאמַר יֵשׁ לְפָנֵינוּ אֲכִילָה וְשִׁתְיָה, לְמַד מִמִּשְׁה רַבֵּנוּ. רְאֵה מָה כְּתִיב בּוֹ, וַיְהִי שֶׁם עִם ה' אֶרְבָּעִים יוֹם וְאַרְבָּעִים לַיְלָה לָחֵם לֹא אָכַל וּמַיִם לֹא שָׁתָה (שמות לד, כח). אֵלּוּ הָיָה לְפָנֵי אֲכִילָה וְשִׁתְיָה, הָיָה אוֹכֵל וְשׁוֹתָה מִמָּה שְׁאֵנִי אוֹכֵל וְשׁוֹתָה. וּמָה מִשְׁה שְׁהִלָּךְ בְּשִׁלְיחוֹתוֹ אֶרְבָּעִים יוֹם וְאַרְבָּעִים לַיְלָה, לָחֵם לֹא אָכַל וּמַיִם לֹא שָׁתָה. הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא עַל אַחַת כְּפָמָה וְכַמָּה. הַיּוֹי, אִם אֶרְעֵב לֹא אוֹמֵר לָךְ וְגו' (תהלים נ, יב). אָמַר רַבִּי חִיָּא בַּר אֲבָא, כֶּף אָמַר הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, בְּרִיּוֹתֵי אֵינָם צְרִיכִים לְבְרִיּוֹתֵי. מִיִּמְךָ שְׁמַעְתָּ שְׁאָמַר הַשֶּׁקוּ אֶת הַגֶּפֶן הִזָּה יֵין וְהִיא עוֹשָׂה יֵין הַרְבֵּה, הַשֶּׁקוּ אֶת הַזַּיִת הִזָּה שְׁמֹן שֶׁהוּא עוֹשָׂה שְׁמֹן הַרְבֵּה. בְּרִיּוֹתֵי אֵינָן צְרִיכִין לְבְרִיּוֹתֵי, וְאֵנִי צְרִיךְ לְבְרִיּוֹתֵי. אָמַר רַבִּי יַנָּאי, בְּנֵהָג שְׁבַע עוֹלָם, זֶה שְׁעוֹבֵר עַל גֵּב הַנֶּהָר, אִי אֶפְשָׁר לוֹ שְׁלֹא יִשְׁתָּה שְׁנַיִם וְשְׁלֹשָׁה לוֹגִין מַיִם. וְאֵנִי כָּל הַיָּמִים מְלֵא שְׁעָלִי, שְׁנֵאָמַר: מִי מֵדַד בְּשַׁעְלוֹ מַיִם (ישעיה מ, יב). וְאֵנִי עַל לוֹגֶךָ כְּתַבְתִּי, בְּקִדְשׁ הַסֵּף נִסְדָּךְ שְׁכַר לְה', שֶׁהוּא לְשׁוֹן שְׁתֵּיָה, לְשׁוֹן שְׁבִיעָה, לְשׁוֹן שְׁכָרוֹת. בְּהֵמָה אַחַת בְּרִאֲתֵי בְּעוֹלָמֵי וְאֵין אֶתָּה יָכֹל לַעֲמֹד בְּמְזוֹנוֹתֵיָה. וְאִיזוֹ, זֹו בְּהֵמוֹת בְּהַרְרֵי אֶלְף (תהלים נ, ט). רַבִּי יוֹחָנָן וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי וְרַבֵּנוּ. רַבִּי יוֹחָנָן אָמַר, בְּהֵמָה אַחַת הִיא רְבוּצָה עַל אֶלְף הָרִים, וְאֶלְף הָרִים הִיא רוּעָה בְּכָל יוֹם, שְׁנֵאָמַר: כִּי בּוֹל הָרִים יִשְׂאוּ לוֹ (איוב מ, כ). רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי אוֹמֵר, בְּהֵמָה רְבוּצָה עַל אֶלְף הָרִים, וְאֶלְף הָרִים מְגַדְּלִין לָהּ כָּל מֵינֵי מֵאֲכָל לְאַכִּילָתוֹ שֶׁל צַדִּיקִים לְעֵתִיד לְבָא, שְׁנֵאָמַר: וְהָיָה הַשָּׂרוֹן לְנֹה צֹאן וְעֵמֶק עֶכוֹר לְרִבְצָה בְּקֹר (ישעיה סה, ט). וְרַבֵּנוּ אָמַרִי, הִיא רְבוּצָה עַל אֶלְף הָרִים, וְאֶלְף הָרִים מְגַדְּלִים לָהּ בְּהֵמוֹת בְּכָל

יום והיא אוכלת. מה טעם. דכתיב: וְכָל חַיַּת הַשָּׂדֶה יִשְׁחָקוּ שָׁם. אֲפֹשֶׁר דְּאִית בְּעִיר אָכִיל בְּעִיר. אָמַר רַבִּי תַנְחוּמָא, גְּדוּלִים מַעֲשֶׂה אֶלְהִינוּ וּמָה מִתְקַנִּים מַעֲשִׂיו. וּמַהִיכֵן הוּא שׁוֹתֵה. רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לִוִּי וּרְבִנּוּ. רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לִוִּי אָמַר, כָּל מָה שֶׁהִיָּדוֹן עוֹשֶׂה לְשִׁשָּׁה חֲדָשִׁים הוּא שׁוֹתֵה אוֹתָן גְּמִיעָה אַחַת, שְׁנַאֲמַר: הוּ יַעֲשֶׂק נָהָר לֹא יַחֲפֹז וְגוֹי. וַיֵּשׁ לָהּ בָּהוֹן כְּדִי לְכַלּוֹד פָּה. וּמַהִיכֵן הוּא שׁוֹתֵה. תַּנִּי רַבִּין שְׁמַעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל, וְנָהָר יוֹצֵא מַעַדָּן לְהַשְׁקוֹת אֶת הַגֶּן [\(בראשית ב, ט\)](#), וְשָׁמוֹ יוֹבֵל, שְׁנַאֲמַר: וְעַל יוֹבֵל יִשְׁלַח שְׂרָשָׁיו [\(ירמיה יז, ח\)](#). וּמִמֶּנּוּ שׁוֹתֵה. תַּנִּי רַבִּי חִיָּא בְּשֵׁם רַבִּי מֵאִיר, וְאוּלַם שָׂאֵל נָא בְּהַמּוֹת וְתַרְדֵּן וְעוֹף הַשָּׁמַיִם וְיַגֵּד לָךְ [\(איוב יב, ז\)](#). שָׂאֵל נָא בְּהַמּוֹת, זֶה הַבְּהֵמָה. וְעוֹף הַשָּׁמַיִם, זֶה יְזִי שְׂדֵי. אוֹ שִׁיחַ לְאֶרֶץ וְתַרְדֵּן, וַיִּסְפְּרוּ לָךְ דְּגֵי הַיָּם [\(איוב יב, ח\)](#). שִׁיחַ לְאֶרֶץ, זֶה גֶן עֵדֶן. דְּגֵי הַיָּם, זֶה לְוַיְתָן. מִי לֹא יָדַע בְּכָל אֵלֶּה כִּי יָד ה' עֲשִׂתָה זֹאת [\(שם פסוק ט\)](#). מְלֵךְ אֶחָד הָיָה לָךְ וְשָׁמוֹ שְׁלֹמֹה, שְׁנַאֲמַר: וַיְהִי לְחָם שְׁלֹמֹה לְיוֹם אֶחָד שְׁלֹשִׁים כֹּר סִלְתָּ וְשִׁשִּׁים כֹּר קֶמַח, עֲשָׂרָה בָקָר בְּרִיאִים וְגוֹי' [\(מל"א ה, ב\)](#). אָמַר רַבִּי יְהוֹנָדָה בַּר זְבִידָה, אֶלְף נָשִׁים הָיוּ לוֹ לְשְׁלֹמֹה, וְכָל אַחַת וְאַחַת עוֹשֶׂה לוֹ בְּכָל יוֹם כְּזֶה, זֶה סְבוּרָה שְׁאֲצֵלָה הוּא סוּעֵד. נְחֻמְיָה הִפְחָה לֹא הָיָה יְכָלֵת בּוֹ לַעֲמֹד עַל סְעוּדָתוֹ, שְׁנַאֲמַר: וְאֲשֶׁר הָיָה נַעֲשֶׂה לְיוֹם אֶחָד שׁוֹר אֶחָד וְגוֹי' [\(נחמיה ה, ח\)](#). אָמַר הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, בְּנִי, לֹא מִפְּנֵי שִׁישׁ לְפָנָי אֲכִילָה וְשִׁתְיָה אֲמַרְתִּי לָכֶם, אֶלָּא בְּשִׁבִיל הַרִיחַ, שֶׁתְּהִי עֲרַבִּין וְנוֹתְנִין לְפָנָי לְרִיחַ נִיחוּחַ.

יג תשמרו לְהַקְרִיב לִי בְּמוֹעֲדוֹ. זֶה שְׁאֲמַר הַכָּתוּב: צְדִיק אוֹכֵל לְשִׁבְעַ

נִפְשׁוֹ [\(משלי יג, כה\)](#). זֶה אֶלְיָעֶזֶר, שְׁאֲמַר לְרַבְּקָה, הַגְּמִיאִינִי נָא מֵעַט מִיָּם [\(בראשית כד, יז\)](#), כְּדִי גְּמִיאָה. וּבִטָּן רְשָׁעִים תַּחֲסֹר [\(משלי יג, כה\)](#), זֶה עֲשׂוֹ, שְׁאֲמַר לְיַעֲקֹב, הַלְעִיטְנִי נָא [\(בראשית כה, ט\)](#). אָמַר רַבִּי יְצַחְקָ בַּר זְעִירָא, פָּעַר פִּיּוּ כְּגַמְלָה, וְאָמַר, אֶפְתַּח פִּי וְאֶתֶּה מְכַנִּיס. הַתָּם תַּנִּינּוּ, אִין אוֹבְסִין אֶת הַגְּמֵל וְאִין דוֹרְסִין, אָבֵל מְלַעִיטִין. דְּבַר אַחַר, צְדִיק אוֹכֵל לְשִׁבְעַ נִפְשׁוֹ, זֶה רוֹת הַמּוֹאֲבִיָּה, שְׁכַתוֹב בָּהּ, וְתֹאכַל וְתִשְׁבַּע וְתוֹתֵר [\(רות ב, יד\)](#), שֶׁהַבְּרָכָה שְׁרַתָּה בְּפִיָּה שֶׁל אוֹתָהּ צְדָקָה. וּבִטָּן רְשָׁעִים תַּחֲסֹר, אֵלּוּ הַגּוֹיִם. מַעֲשֶׂה בְּגוֹי אֶחָד שֶׁעֲשֶׂה סְעוּדָה לְכָל בְּנֵי עִירוֹ. אָמַר רַבִּי דוֹסִתַּאִי, אוֹתִי זְמַן לְאוֹתוֹ סְעוּדָה עִם כָּל בְּנֵי עִירוֹ, וְלֹא הָיָה שְׁלַחְנוּ חֲסֵר מִכָּל מְטַעֲמִים שֶׁבְּעוֹלָם אֶלָּא אֶגּוֹזֵי פְּרֵךְ בְּלִבָּד. מָה עֲשֶׂה. נִטַּל אֶת הַטְּבֵלָה מִלְּפָנֵינוּ שֶׁהִיָּתָה יָפָה יוֹתֵר מִשְׁשֶׁה

כְּכָרִי כֶסֶף, וּשְׁבָרָה, אֲמַרְתִּי לוֹ, מִפְּנֵי מָה עָשִׂיתָ כֹּה־. אָמַר לִי, אַתֶּם אוֹמְרִים: שְׁהֵעוֹלָם הָיָה שְׁלֹנוּ, וְהָעוֹלָם הִבָּא שְׁלָכֶם. אִם אֵין אָנוּ אוֹכְלִין עִכְשָׁו, אֵימְתִי אָנוּ אוֹכְלִין. קָרָאתִי עָלָיו, וּבִטָּו רָשָׁעִים תַּחֲסֹר. וְאֲמַרְתָּ לָהֶם זֶה הָאִשָּׁה אֲשֶׁר תִּקְרִיבוּ לָהּ, כְּבָשִׂים בְּנֵי שָׁנָה תִמְיָמָם שָׁנִים. לֹא שְׁנִיָּהֶם בְּבֵת אַחַת אֶלָּא, אֶת הַכֶּבֶשׂ אֶחָד תַּעֲשֶׂה בַּבֶּקֶר וְאֶת הַכֶּבֶשׂ הַשְּׁנִי תַעֲשֶׂה בֵּין הָעֶרְבִים. אָמַר רַבִּי יְהוּדָה בַּר סִמּוֹן, מַעוֹלָם לֹא לָן אָדָם בִּירוּשָׁלַיִם וּבִגְדוֹ עוֹן. כִּיצַד, תִּמְיָד שֶׁל שַׁחַר מְכַפֵּר עַל עֲוֹנוֹת שְׁנַעֲשׂוּ בַלַּיְלָה. תִּמְיָד שֶׁל בֵּין הָעֶרְבִים מְכַפֵּר עַל עֲוֹנוֹת שְׁנַעֲשׂוּ בַיּוֹם. מִכָּל מְקוֹם לֹא לָן אָדָם בִּירוּשָׁלַיִם וּבִגְדוֹ עוֹן, שֶׁנֶּאֱמַר: צִדְקַת יְלִין בָּהּ [\(ישעיה א, כא\)](#). אָמַר הַקַּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא לְיִשְׂרָאֵל, בְּעוֹלָם הָיָה, אַתֶּם מְקַרְבִּים לִפְנֵי לַחֵם הַפָּנִים. לְעוֹלָם הִבָּא, אֲנִי אֶעֱרָךְ לָכֶם שְׁלַחַן גָּדוֹל וַיְהִי עוֹבְדֵי עֲבוּדָה זָרָה רוֹאִין וּבוֹשִׁין, שֶׁנֶּאֱמַר: תַּעֲרָךְ לִפְנֵי שְׁלַחַן נֶגֶד צוֹרְרֵי וְגוֹי' [\(תהלים כג, ה\)](#). וְכֵן הוּא אוֹמֵר, הִנֵּה עֹבְדֵי יֹאכְלוּ וְגוֹי' [\(ישעיה סה, יג\)](#).

יד צו אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל. זֶה שֶׁאָמַר הַכֶּתוּב: שְׂדֵי לֹא מִצְאָנָהוּ שִׁגִּיא כֹּחַ וְגוֹי' [\(איוב לו, כג\)](#). וּכְתִיב: הֵן אֵל יִשְׁגִּיב בְּכַחוֹ (שם לו, כב). כִּיצַד יִתְקַיְמוּ שְׁנֵי כְּתוּבִים אֵלוּ. אֶלָּא, כְּשֶׁהוּא נוֹתֵן לְיִשְׂרָאֵל, נוֹתֵן לָהֶם לְפִי כַחוֹ. וּכְשֶׁהוּא מְבַקֵּשׁ מִהֵן, אֵין מְבַקֵּשׁ אֶלָּא כְּפִי כַחוֹ. רָאָה מַה כְּתִיב: אֶת הַמִּשְׁכָּן תַּעֲשֶׂה עֲשׂוֹר יְרִיעוֹת [\(שמות כו, א\)](#). לְכֹהֵן כְּתִיב: שְׂדֵי לֹא מִצְאָנָהוּ שִׁגִּיא כֹּחַ. וּכְשֶׁהוּא נוֹתֵן לָהֶם, לְפִי כַחוֹ עֲתִיד הַקַּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא לַעֲשׂוֹת לְכָל צַדִּיק וְצַדִּיק חֲפָה מַעֲנֵנִי כְבוֹד, שֶׁנֶּאֱמַר: וּבָרָא ה' עַל כָּל מְכוֹן הַר צִיּוֹן וְגוֹי' [\(ישעיה ד, ה\)](#). וְאוֹמֵר: כִּי עַל כָּל כְּבוֹד חֲפָה (שם). עֲשׂוֹן בַּחֲפָה לָמָּה. שֶׁכָּל מִי שֶׁנוֹתֵן עֵינָיו עֲשׂוֹנוֹת וְצָרוֹת בְּתַלְמִידִים בְּעוֹלָם הָיָה, מִתְמַלֵּא חֲפָתוֹ עֲשׂוֹן לְעוֹלָם הִבָּא. אֵשׁ בַּחֲפָה לָמָּה. מִלְּמַד, שֶׁכָּל צַדִּיק וְצַדִּיק מִתְנַגֵּחַ מִחֲפָתוֹ שֶׁל חֲבֵרוֹ מְעַלָּה מִמֶּנּוּ, נִגַּח שְׂזִיו מִבְּהִיק מְסוּף הָעוֹלָם וְעַד סוּפוֹ. לְכֹהֵן כְּתִיב: הֵן אֵל יִשְׁגִּיב בְּכַחוֹ. כְּשֶׁבִקֵּשׁ מֵהֶם, לֹא בִקֵּשׁ אֶלָּא לְפִי כַחֵם, שֶׁנֶּאֱמַר: וְאַתָּה תִּצְוֶה אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְגוֹי' [\(שמות כז, ב\)](#). וּכְשֶׁהָאִיר לָהֶם, לְפִי כַחוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: וְה' הוֹלֵךְ לִפְנֵיהֶם יוֹמָם (שם יג, כא). לַעֲתִיד לָבֵא, קוֹמֵי אוֹרֵי וְגוֹי' [\(ישעיה ס, א\)](#). וּכְתִיב: וְהָיָה אוֹר הַלְּבָבָה כְּאוֹר הַחֲמָה (שם ל, כו). הָיָה, הֵן אֵל יִשְׁגִּיב בְּכַחוֹ. כְּשֶׁבִקֵּשׁ מֵהֶם, לֹא בִקֵּשׁ אֶלָּא לְפִי כַחוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: רֵאשִׁית בְּכוּרֵי אֲדָמָתְךָ [\(שמות כג, יט\)](#). וּכְשֶׁנוֹתֵן לָהֶם, לְפִי כַחוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: וְעַל הַנַּחֵל יַעֲלֶה עַל שְׂפָתוֹ מִזָּה וּמִזָּה כָּל עֵץ מֵאֲכָל לֹא

יבל עלהו ולא יתם פריו לחדשיו יבכר וגו' [\(יחזקאל מז, יב\)](#). מהו לחדשיו יבכר. שכל אילו ואילו מחדש בכורים כל חדש וחדש, לא בככורי חדש זה בכורי חדש אחר. כשבקש מהו, לא בקש אלא כפי כחם, שנאמר: ולקחתם לכם ביום הראשון פרי עץ הדר וגו' [\(ויקרא כג, מ\)](#). וכשהוא נותן, לפי כחו, שנאמר: אתן במדבר ארז שטה [\(ישעיה מא, יט\)](#). וכתוב: תחת הנעצוץ יעלה ברוש (שם נה, יג).

טו ביום השמיני עצרת. ולמדנו רבנו, מהו לאכל בחג חוץ לסכה. קדשנו רבותינו, רבי אליעזר אומר, ארבע עשרה סעודות חייב אדם לאכל בסכה, אחת ביום ואחת בלילה. וחכמים אומרים: אין לדבר קצבה, חוץ מליל יום טוב האחרון בלבד. ולמה התירו חכמים להפטר מהסכה ביום טוב האחרון של חג. אלא כל שבעת ימי החג היו מתפללין לטללים, וביום טוב האחרון היו מתפללין לגשמים. ולכך נפטרין מן הסכה, כדי שיתפללו על הגשמים בלב שלם. ואף על פי כן יום טוב האחרון עולה לימות החג למה, שפך כתיב: עצרת תהיה לכם. והיתה ראויה להיות אחר החג חמשים יום, כשם שעצרת אחר הפסח חמשים יום. אלא אמר הקדוש ברוך הוא, חרף הוא ואינו יכולין להניח בתיהו לבא לכאן, אלא עד שהו אצלי, יעשו עצרת. מנין, ממה שקראו בענין ביום השמיני עצרת.

טז ביום השמיני עצרת. זה שאמר הכתוב: יספת לגוי ה', יספת לגוי נכבדת רחוקת כל קצוי ארץ [\(ישעיה כו, טו\)](#). אמרה כנסת ישראל לפני הקדוש ברוך הוא, רבוננו של עולם, הוספת שלוח לדור המבול, שמא הקריבו לפניך פר אחד. לא דים שלא הקריבו, אלא אמרו לאל סור ממנו [\(איוב כא, יז\)](#). והוספת שלוח לדור הפלגה, שמא כפדף אחד מהם. לא דים שלא כפדוף, אלא אמרו, הבה נבנה לנו עיר [\(בראשית יא, ד\)](#). וכן לסדומיים וכן לפרעה, וכן לסנחריב, וכן לנבוכדנצר. שמא הקריב אחד מהם איל אחד או פר אחד. לא דים שלא הקריבו לפניך, אלא הכעיסוך. ולמי נאה להוסיף שלוח וכבוד. לישראל, שנאמר: יספת לגוי. ואין גוי אלא ישראל, שנאמר: ומי כעמך ישראל גוי אחד [\(דח"א יז, כא\)](#). אמרה כנסת ישראל לפני

הקדוש ברוך הוא, רבונו של עולם, עליך לתן לנו מועדים, ועלינו להיות מקריבין לפניך קרבנות כראוי. נכבדת, נתת לנו ראשי חודשים ואנו מקריבין לפניך, שנאמר: ובראשי חודשיכם. נתת לנו הפסח, הקרבנו לך. עצרת, הקרבנו לך, ראש השנה, הקרבנו לך. יום הכפורים, הקרבנו לך. וכן בחג. אפלו מועד אחד לא בטלנו הקרבנות. אמרה כנסת ישראל לפני הקדוש ברוך הוא, עליך להוסיף לנו מועדות, ועלינו להקריב לפניך קרבנות ולכבד אותך. יספת לגוי ה', נכבדת. אמר להם הקדוש ברוך הוא לישראל, חייכם, איני מחסר אתכם ימים טובים, אלא מוסיף לכם מועדות שתשמחו בהם, שנאמר: ביום השמיני עצרת. ביום השמיני עצרת, זה שאמר הכתוב: תחת אהבתי ישטנוני ואני תפלה (תהלים קט, ד). את מוצא בחג, שישראל מקריבים שבועים פרים על שבועים אמות. אמרו ישראל לפני הקדוש ברוך הוא, רבונו של עולם, הרי אנו מקריבים שבועים פרים לשבועים אמות, לפיכך היו צריכין אף הם להיות אוהבין אותנו. ולא דים שאין אוהבין אותנו, אלא שונאין אותנו, שנאמר: תחת אהבתי ישטנוני. לפיכך אמר להם הקדוש ברוך הוא, כל שבעת ימי החג שהייתם מקריבים לפני קרבנות, על אמות העולם הייתם מקריבים שבועים פרים. אבל עכשו, הקריבו על עצמכם, שביום השמיני עצרת תהיה לכם והקרבתם עולה אשה ריח ניחוח לה' פר אחד איל אחד. משל למלך שעשה סעודה שבועה ימים, וזמן כל בני המדינה בשבעת ימי המשתה. כיון שעברו שבעת ימי המשתה, אמר לאוהבו, כבר יצאנו ידי חובותינו מכל בני המדינה. נגלגל אני ואתה במה שתמצא, בליטרא של בשר או ליטרא של דג או ירק. כך הקדוש ברוך הוא אמר לישראל, כל קרבנות שהקרבתם בשבעת ימי החג, על אמות העולם הייתם מקריבים. אבל ביום השמיני, נגלגל אני ואתם במה שאתם מוצאין, בפר אחד ואיל אחד.

 ביום השמיני עצרת תהיה לכם. מה ראה להיות פוחת בכל יום. אלא למדך תורה דרך ארץ מן הקרבנות, שאם ילך אדם לאכסניא וקבלו, ביום ראשון מקבלו יפה ומאכילו עופות, בשני מאכילו דגים, בשלישי גבינה, ברביעי מאכילו ירק, כך פוחת והולך עד שמאכילו קטניות. ביום השמיני עצרת תהיה לכם. מהו לכם. אמר להם הקדוש ברוך הוא לישראל, השמחה נאה לכם, המועדים נאים לכם, יום טוב נאה לכם. לךך

נאמר: עֲצַרְתָּ תְהִיָּה לָכֶם. מַעֲשֵׂה בְּגוֹי אֶחָד שֶׁשָּׂאל אֶת רַבִּי עֲקִיבָא, וְאָמַר לוֹ: לָמָּה אַתֶּם עוֹשִׂים מוֹעֲדִים. לֹא כִּךָ אָמַר לָכֶם הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, חֲדָשִׁיכֶם וּמוֹעֲדֵיכֶם שְׁנָאָה נִפְשִׁי [\(ישעיה א, יד\)](#). אָמַר לוֹ רַבִּי עֲקִיבָא, אֱלוֹ אָמַר, חֲדָשִׁי וּמוֹעֲדֵי, הֵייתִי אוֹמֵר כִּךָ. אֲלָא אָמַר, חֲדָשִׁיכֶם וּמוֹעֲדֵיכֶם. בְּשִׁבִיל אוֹתָם מוֹעֲדוֹת שְׁעָשָׂה יִרְבְּעוּ, שְׁנָאָמַר: וַיַּעַשׂ יִרְבְּעוּ חֹג בְּחֻדְשׁ הַשְּׁמִינִי בְּחַמְשָׁה עָשָׂר יוֹם לַחֲדָשׁ כִּחֹג אֲשֶׁר בִּיהוּדָה וַיַּעַל עַל הַמִּזְבֵּחַ כִּן עָשָׂה בְּבֵית אֵל לְזִבְחַ לְעֵגְלִים וְגוֹ', וַיַּעַשׂ חֹג לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל (מל"א יב, לב-לג). אֲבָל הַמוֹעֲדִים הָאֵלֶּה, אֵינָן בְּטָלִים לְעוֹלָם, וְלֹא הַחֲדָשִׁים. לָמָּה, שֶׁהֵם לְהַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, שְׁנָאָמַר: אֵלֶּה מוֹעֲדֵי ה' [\(ויקרא כג, ד\)](#). וְכַתִּיב: וַיִּדְבַּר מֹשֶׁה אֶת מוֹעֲדֵי ה' (שם פסוק מד). וְלִכְךָ אֵינָם בְּטָלִים לְעוֹלָם. וְעַלֵּיהֶם נֹאמַר, סְמוּכִים לְעַד לְעוֹלָם עֲשׂוּיִם בְּאֵמֶת וַיִּשָּׂר.

פרשת מטות

א איש כי יזר נדר לה'. ילמדנו רבנו, כיצד קונמות ונדרים. כך שנו רבותינו, קונם שאיני ישן, קונם שאיני מדבר, קונם שאיני משמשך, הרי הוא בלא חל דברו. שבועה שאיני ישן, שבועה שאיני מהלך, אסור. חמר בשבועות מבנדרים, ובנדרים מבשבועות. כיצד, קונם שאיני עושה סכה, קונם שאיני עושה לולב, קונם שאיני נוטל תפלין, בנדרים, אסור לעשותו, אף על פי שהם מצוה. ובשבועות מתר, שאין נשבעין לעבר על המצות. אמר להם הקדוש ברוך הוא לישראל, הוו זהירין בנדרים ואל תפרצו בהן. שכל הפורץ בהם, סופו למעל בשבועות. והמועל בשבועות, כופר בו בהקדוש ברוך הוא ואין לו מחלה בעולם, שְׁנָאָמַר: כי לא ינקה ה' וגו' [\(שמות כ, ז\)](#). וכתוב אֶחָד אוֹמֵר, וְנִשְׁבַּעְתָּ חֵי ה' וְגוֹ' [\(ירמיה ד, ב\)](#). אָמַר לָהֶם

הקדוש ברוך הוא לישראל, לא תהיו סבורין שהתר להשבע בשמי. אפלו באמת אין אתם רשאים להשבע בשמי אלא אם יש בכם כל המדות האלו, שנאמר: את ה' אלהיך תירא ואותו תעבד ובו תדבק [\(דברים י ב\)](#). ושתהיו כאותן שלשה שנקראו יראי אלהים, ואלו הן, אברהם איוב ויוסף. אברהם, דכתיב: כי עתה ידעתי כי ירא וגו' [\(בראשית כב יב\)](#). איוב, דכתיב: איש תם וגו' [\(איוב א ח\)](#). יוסף, דכתיב: את האלהים אני ירא [\(בראשית מב יח\)](#). הוי, את ה' אלהיך תירא ואותו תעבד. אם אתה מפנה את עצמך לתורה ולמצות ואין לך עבודה אחרת, לכך נאמר: ואותו תעבד. ובו תדבק. וכי יכל להדבק בשכינה. והלא כבר נאמר, כי ה' אלהיך אש אכלה וגו' [\(דברים יב כד\)](#). אלא לומר לך, כל המשיא את בתו לתלמיד חכם שקורא ושונה, והעושה לו פרקמטיא ומנהגו מנכסיו, זה הוא שנאמר עליו: ובו תדבק. אם יש בך כל המדות האלו, אתה רשאי להשבע. ואם לאו, אין אתה רשאי. מעשה בהר המלך שהיו לו שני אלפים עירות וכלם נחרבו על שבועת אמת. בין איש לאשתו בין אב לבתו. מה בעל אינו מפר אלא נדרים של ענוי נפש ודברים שפינו לבניה, כך האב אינו מפר אלא על ענוי נפש ושפינו לבניה.

ב וידבר ה' וגו', נקם נקמת בני ישראל. ילמדנו רבנו, כמה תקיעות תוקעין בערב שבת כדי לבטל את העם מן המלאכה. כך שנו רבותינו, שלשה תקיעות תוקעין בערב שבת. פיצד, חזן הכנסת נוטל את החצוצרות ועולה לגג גבה של עיר ותוקע, כל מי שהיה רחוק מן העיר, היה נפטר ממלאכתו. וחזר ובא ותוקע שניה, הקרובין נכנסין לעיר. שלישית תוקע, והיו מטמינין את החמין ומדליקין את הנר. גמר מלתקע, היתה קדרה על גבי פירה, מניחין אותה בארץ. ואם היה הנר ביד האשה, מנחת אותה בארץ. השבת מתקדשת בחצוצרות, וכן ראשי חודשים והמועדות. שכן הוא אומר, וביום שמחתכם ובמועדיכם וגו' [\(במדבר י ט\)](#). וכשהיו נוסעים, בחצוצרות נוסעים ותוקעין, שנאמר: ותקעתם תרועה ונסעו המחנות (שם פסוק ה). וכשמתכנסין, מתכנסין בחצוצרות, שנאמר: ובהקהיל את הקהל תתקעו ולא תריעו (שם פסוק ז). וכשהצר מיצר, תוקעין בחצוצרות, שנאמר: וכי תבאו מלחמה וגו' (שם פסוק ט). וכשהלכו למלחמה

לְמַדְּוֹן, בְּחֻצוֹצְרוֹת עָשׂוּ נִקְמָה, שֶׁנֶּאֱמַר: וְכָלִי הַקֹּדֶשׁ וְחֻצוֹצְרוֹת הַתְּרוּעָה בְּיָדוֹ.

ג **נְקָם** נְקָמַת. רַבִּי יְהוּדָה אֹמֵר, אֵלּוּ רָצָה מֹשֶׁה לְחַיּוֹת כְּפָה שָׁנִים, הִזָּה חִי. שֶׁאָמַר לִיָּה הַקֹּדֶשׁ בְּרוּךְ הוּא, נְקָם נְקָמַת בְּנִי יִשְׂרָאֵל מֵאֵת הַמְּדַנִּים אַחַר תְּאַסֶּף. תִּלְהֵ הַקֹּדֶשׁ בְּרוּךְ הוּא מִיִּתְתּוּ בְּנִקְמַת מְדַנִּין. אֶלֶּא לְהוֹדִיעַד שְׁבַחֹ שֶׁל מֹשֶׁה, שֶׁלֹּא אָמַר, בְּשִׁבִיל שְׁאַחֲיָה אֶעֱכַב נְקָמַת בְּנִי יִשְׂרָאֵל מִן הַמְּדַנִּים. מִיָּד, וַיִּדְבֵּר מֹשֶׁה אֶל הָעָם לֵאמֹר הַחֲלְצוּ מֵאֲתַכֶּם אֲנָשִׁים לְצַבָּא וַיְהִיו עַל מְדַנִּין. אֲנָשִׁים, צְדִיקִים. וְלַהֲלוֹן, בְּחַר לָנוּ אֲנָשִׁים [\(שְׁמוֹת יז, יג\)](#), נְמִי צְדִיקִים. וְכוּ, בְּנִפְל תִּרְדָּמָה עַל אֲנָשִׁים [\(אֵיבֹב ד, ט\)](#). לְתַת נְקָמַת ה' בְּמְדַנִּין. הַקֹּדֶשׁ בְּרוּךְ הוּא אָמַר, נְקָמַת בְּנִי יִשְׂרָאֵל. וּמֹשֶׁה אָמַר, נְקָמַת ה'. אֶלֶּא אָמַר הַקֹּדֶשׁ בְּרוּךְ הוּא לָהֶם, הִרְיִנִי וְאַתָּם זִיקוּ שְׁלַכְּם מִתְּבַקְשִׁים, שֶׁגָּרְמוּ לִי לְהִזִּיק אֶתְכֶם. אָמַר מֹשֶׁה, רַבּוֹן הָעוֹלָם, אִם הִיִּינוּ עַרְלִים אוֹ עוֹבְדֵי עֲבוּדָה זָרָה אוֹ כּוֹפְרִים בְּמִצְוֹת, לֹא הָיוּ שׁוֹנְאִים אוֹתָנוּ וְלֹא רוֹדְפִין אַחֲרֵינוּ, אֶלֶּא בְּשִׁבִיל תּוֹרָה שֶׁנִּתְּנָה לָנוּ. לְכָד הִנְקָמָה שְׁלָד. הָיוּ, לְתַת נְקָמַת ה' בְּמְדַנִּין. אֶלֶּף לַמָּטָה אֶלֶּף לַמָּטָה. יֵשׁ אוֹמְרִים: אֶלְפִים מְכַל שְׁבֵט וְשֵׁבֵט שְׁלַח. וַיֵּשׁ אוֹמְרִים: שְׁלֶשֶׁת אֶלְפִים מְכַל שְׁבֵט וְשֵׁבֵט. שָׁנִים עָשָׂר אֶלֶּף חֲלוּצֵי צַבָּא, וְשָׁנִים עָשָׂר אֶלֶּף לְשֹׁמֵר אֶת הַכְּלִים, וְעַלִּיהֶם הוּא אֹמֵר, שְׁנִיָּד כְּעֶדֶר הַקְּצוּבוֹת וְגו' [\(שְׁהִישׁ ד, ב\)](#). וְשָׁנִים עָשָׂר אֶלֶּף לְתַפְלָה. וּמִנִּין, שְׁכָד כְּתִיב: אֶלֶּף לַמָּטָה אֶלֶּף לַמָּטָה, הִרִי שְׁנֵי אֶלְפִים. וַיִּמְסְרוּ מֵאֲלֵפֵי יִשְׂרָאֵל. מֵהוּ וַיִּמְסְרוּ. שֶׁהֵם נִמְסְרִין זִוּגוֹת זֶה לָזֶה. דְּבַר אַחַר, וַיִּמְסְרוּ, בְּעַל כְּרָחוֹן, לְפִי שֶׁתִּלְהֵ הַכְּתוּב מִיִּתְתּוּ מֹשֶׁה בְּנִקְמַת מְדַנִּין. אָמַרוּ, גִּלְדָּ לְמְדַנִּין וַיִּמּוֹת מֹשֶׁה. נִמְנְעוּ מִלִּילָד. אָמַר לוֹ הַקֹּדֶשׁ בְּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה, הִטַּל גּוֹרְלוֹת עַל הַשְּׁבֵטִים וְהֵם נִמְסְרִין מֵאֲלֵיהֶם. וַיִּשְׁלַח אוֹתָם מֹשֶׁה אֶלֶּף לַמָּטָה. אָמַר לוֹ הַקֹּדֶשׁ בְּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה, נְקָם נְקָמַת בְּנִי יִשְׂרָאֵל, אֶתָּה בְּעֶצְמָד. וְהוּא מְשַׁלַּח אַחֲרֵיהֶם. עַל שֶׁנִּתְגַּדַּל בְּמְדַנִּין, אָמַר, אֵינּוּ דִין שְׁאֵנִי מְצִיר לָהֶם, שֶׁעָשׂוּ בִי טוֹבָה. הַמְּשַׁלַּח אוֹמֵר, בְּאֵר שֶׁשְׁתִּיתָ מִמֶּנּוּ מִים, אֶל תִּזְרַק בּוֹ אֶבֶן. וַיֵּשׁ אוֹמְרִים: שְׁאִינָה זֶה אוֹתָהּ מְדַנִּין שֶׁנִּתְגַּדַּל בָּהּ מֹשֶׁה, שֶׁזֶה בְּצַד מוֹאֵב וְהִיא חֲרֵבָה עַד עַכְשָׁו. וְלָמָּה שְׁלַח פְּנָחֵס. מִי שֶׁהִתְחִיל בְּמִצְוָה, גּוֹמְרָה. הוּא הַשִּׁיב אֶת חֲמַתִּי וְהִכָּה אֶת הַמְּדַנִּינִית, יִגְמַר מִצְוֹתוֹ. וְכָלִי הַקֹּדֶשׁ, זֶה הָאֲרוֹן, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי עֲבוּדַת הַקֹּדֶשׁ עֲלִיהֶם בְּכַתֵּף יִשְׂאוּ [\(בְּמִדְבָר ז, ט\)](#). רַבִּי יוֹחָנָן אֹמֵר, אֵלּוּ בְּגִדֵי כְּהֵנָה שְׁבָהֶם

אורים ותמים, שְׁנֵאָמַר: וּבְגָדֵי הַקֹּדֶשׁ אֲשֶׁר לְאַהֲרֹן (שמות כט, כט). וַיִּצְבְּאוּ עַל מִדְּוָן וְגו', וְאֵת מַלְכֵי מִדְּוָן וְגו', וְאֵת בְּלָעַם בֶּן בְּעוֹר הַרְגוּ בְּחָרֵב. וּמָה בִקְשׁוּ שָׁם. אֲלֵא שֶׁהֲלֹךְ לְטַל שְׂכָר עֶשְׂרִים וָאַרְבַּע אֶלֶף שֶׁהִפִּילוּ מִיִּשְׂרָאֵל. וְעָלְיוּ נֶאֱמַר, כָּרָה שַׁחַת בָּהּ יִפֹּל וְגו' (משלי כו, כז). מָשַׁל לְהֵיוֹא גִמְלָא דְהוּא אֲזִיל לְמִיסָב וּלְמִתְבַּע קַרְנֵי, וְאוֹדְנֵי דְהוּוּ לִיה גִּזּוּ מִיִּנְיָה, וַיִּקְחוּ אֶת כָּל הַשָּׁלָל וְגו', וַיָּבִיאוּ אֶל מֹשֶׁה וְאֶל אֶלְעָזָר הַכֹּהֵן, לְהוֹדִיעָדָּ שֶׁבָחוּ שֶׁל אֵלוּ שֶׁלֹּא רָצוּ לְטַל מִן הַבָּזָה שֶׁלֹּא בְרָשׁוּת, אֲלֵא הַשְּׁלִימוּהוּ לְפָנֵיהֶם וְאַחֲרֵי כֵן נָטְלוּ. וַיֵּצֵא מֹשֶׁה וְאֶלְעָזָר הַכֹּהֵן וּנְשֵׂאֵי הָעֵדָה, לְהוֹדִיעָדָּ עֲנוּתָנוֹתוֹ שֶׁל מֹשֶׁה וְשֶׁבָחוּ, שֶׁהָיוּ כֹּלָן תַּלְמִידֵי תַּלְמִידֵיו.

ד דָּבָר אַחֵר, נִקְם נִקְמַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל. זֶה שֶׁאָמַר הַכֶּתוּב: לֹא יִגְרַע מִצַּדִּיק עֵינָיו וְאֵת מַלְכִים לְכַסּוֹ וַיִּשְׁיִבֵם לְנֹצַח וַיִּגְבְּהוּ (איוב לו, ז). מָהוּ לֹא יִגְרַע מִצַּדִּיק עֵינָיו. אֵין הַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא מוֹנֵעַ מִן הַצַּדִּיק מָה שֶׁרוֹצֶה לְרַאוֹת בְּעֵינָיו. לְלַמְדָּד, שֶׁמֹּשֶׁה מִתְאַוָּה לְרַאוֹת בְּנִקְמַת הַמִּדְּוִינִים קִדְּם שְׂיָמוֹת, וְהָיָה מִבְּקֶשׁ מִן הַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא עַל כִּף שֶׁיִּרְאֶם בְּעֵינָיו. וְעָלְיוּ נֶאֱמַר, יִשְׁמַח צַדִּיק כִּי חָזָה נֶקֶם, פְּעַמָּיו יִרְחֹץ בְּדָם הַרְשָׁע (תהלים נח, יא). יִשְׁמַח צַדִּיק, זֶה מֹשֶׁה. כִּי חָזָה נֶקֶם, נִקְמַת מִדְּוָן. פְּעַמָּיו יִרְחֹץ בְּדָם הַרְשָׁע, זֶה בְּלָעַם. אָמַר מֹשֶׁה לְפָנֵיהֶם וְלֹאֲנָשִׁים הַצּוֹבְאִים, יוֹדַע אֲנִי שֶׁבְּלָעַם הַרְשָׁע שָׁם שֶׁהֲלֹךְ לְטַל שְׂכָרוֹ. עַד שֶׁהִזְאָב בָּא לְצֹאן, פָּרְשׁוּ לוֹ הַמְּצוֹדָה. וְאִם תִּרְאוּ אוֹתוֹ רָשָׁע שֶׁעוֹשֶׂה כְּשָׁפִים, הִרְאוּ לוֹ אֶת הַצִּיץ שֶׁכֶּתוּב בּוֹ, קֹדֶשׁ לַה' (שמות כח, לו), וְהוּא נוֹפֵל, וְהָרְגוּ אוֹתוֹ. וְאֵת מַלְכֵי מִדְּוָן הַרְגוּ עַל חַלְלֵיהֶם. שֶׁהָיוּ עוֹשִׂין כְּשָׁפִין עִם בְּלָעַם וּפּוֹרְחִים בְּאֹוִיר, וְהִרְאוּ לָהֶם אֶת הַצִּיץ, וְנִפְלוּ עַל חַלְלֵיהֶם. אָמְרוּ זְכוּרִים לְבִרְכָה, כְּתִיב בִּיהוֹשֻׁעַ, כַּאֲשֶׁר הָיִיתִי עִם מֹשֶׁה אֲהִיָּה עִמָּךְ (יהושע א, ה). וְהָיָה צָרִיךְ יְהוֹשֻׁעַ לְחִיוֹת מֵאָה וְעֶשְׂרִים שָׁנָה כְּמֹשֶׁה רַבְּנוֹ. וְלָמָּה נִתְקַצְרוּ עֶשֶׂר שָׁנִים. שֶׁבְּשָׁעָה שֶׁאָמַר לִיה הַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה, נִקְם נִקְמַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְגו', אֵף עַל פִּי שֶׁנִּתְבַּשֵּׂר בְּשׁוֹרֵת מְוֹת, לֹא אָמַר, מָחָר אֲנִי מֵת מָה יוֹעִיל לִי שֶׁאֲנִקֶּם בְּמִדְּוָן. אֲלֵא נִזְדָּרַז לְכָל אוֹתוֹ עֵינָיו, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּשְׁלַח אוֹתָם מֹשֶׁה (במדבר לא, ו). אֲבָל יְהוֹשֻׁעַ לֹא עָשָׂה כֵן. כְּשֶׁבָּא לְהַלְחֵם עִם שְׁלֹשִׁים וְאַחַד מַלְכִים, אָמַר, אִם אֲנִי הוֹרְגָם, מִיָּד אֲנִי מֵת כְּשֵׁם שֶׁאַרְעֵה לְמֹשֶׁה רַבְּנוֹ. מָה עָשָׂה. הִתְחִיל בְּאַחַד וּמַעַכְבָּב בְּמַלְחַמָתוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: יָמִים רַבִּים עָשָׂה יְהוֹשֻׁעַ אֶת כָּל הַמַּלְכִים הָאֵלֶּה מִלְחָמָה (יהושע יא, יח). אָמַר

לו הקדוש ברוך הוא, וכך עשית, הריני מקצר שנותיך עשר שנים. אמר דוד, רבות מחשבות בלב איש וגו' [\(משלי יט, כא\)](#).

ה ומקנה רב היה לבני ראובן ולבני גד. ילמדנו רבנו, כמה מתנות נבראו בעולם. כך שנו רבותינו, שלש מתנות ברא הקדוש ברוך הוא בעולם, חכמה וגבורה ועשר. זכה אדם לאחד מהן, נוטל חמדת כל העולם. זכה בחכמה, זכה בכל. זכה בגבורה, זכה בכל. זכה בעשר, זכה בכל. אימתי, בזמן שהן מתנות שמים ובאות מפת הגבורה של הקדוש ברוך הוא, אבל גבורתו ועשרו של אדם אינה כלום. שכן אמר שלמה, שבתתי וראיתי תחת השמש וגו' [\(קהלת ט, יא\)](#). וכן ירמיה אמר, כה אמר ה', אל יתהלל חכם וגו' [\(ירמיה ט, כב\)](#). ומתנות אלו בשעה שאינן מן המקום, סופן ליפסק ממנו. שנו חכמים, שני חכמים עמדו בעולם, אחד מישראל ואחד מאמות העולם. אחיתפל מישראל, ובלעם מאמות העולם, ושניהם אבדו מן העולם הזה ומן העולם הבא. שני גבורים עמדו בעולם, אחד מישראל ואחד מאמות העולם. שמשון מישראל, וגלית מאמות העולם, ושניהם אבדו מן העולם. שני עשירים עמדו בעולם, אחד מישראל ואחד מאמות העולם. קרח מישראל, והמן מאמות העולם, ושניהם אבדו מן העולם. למה, לפי שלא היתה מתנתן מן הקדוש ברוך הוא, אלא היו חוטפין אותה להן. וכן את מוצא בבני גד ובני ראובן, שהיו עשירים הרבה והיה להם מקנה גדול וחיבבו את ממונם וישבו להם חוצה לארץ. לכך גלו ותחלה מכל השבטים, שנאמר: ויגלם לראובני ולגדי ולחצי שבט המנשי [\(דה"א ה, כו\)](#). ומי גרם להם. על שהפרישו עצמם מן אחיהם בשביל מקניהם. ומנין, ממה שקראו בענין ומקנה רב היה לבני ראובן ולבני גד.

ו ומקנה רב. זה שאמר הכתוב: כי לא ממוצא וממערב [\(תהלים עה, ז\)](#). מהו כי לא ממוצא וממערב. לא ממה שאדם יוצא ועמל בסחורה והולך ממזרח למערב נעשה עשיר, אלא אפלו פרש בספינות והולך ממזרח למערב וחוזר על המדברות ועל ההרים, אינו נעשה עשיר. מהו ולא ממדבר הרים (ש). אמר רבי אבא סגוריא, כל הרים שבמקרא הרים, חוץ

מִזָּה, שֶׁהוּא רוֹמְמוֹת, שְׂאִין אָדָם מִתְרוֹמֵם מִן הַדְּבָרִים הַלְלוּ. וּמָה הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא עוֹשֶׂה. נוֹטֵל נְכָסִים מִזָּה וְנוֹתֵן לָזֶה, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי אֱלֹהִים שׁוֹפֵט, זֶה יִשְׁפִּיל וְזֶה יָרִים (שם פסוק ח). לְכֹךְ נִקְרָא שְׁמֵם נְכָסִים, שֶׁנְּכַסִּין מִזָּה וְנִגְלִין לָזֶה. וְלָמָּה נִקְרָא שְׁמֵם זְוִזִים. שֶׁזְּזִים מִזָּה וְנִתְּנִין לָזֶה. מִמּוֹן, מָה שֶׁאֲתָה מוֹנָה אֵינּוּ כְּלוּם. מַעוֹת, שֶׁהֵן מַעַת לַעַת. וּבִלְשׁוֹן הַזֶּה אֲתָה דוֹרֵשׁ. וְכֵן חֲנָה אוֹמְרָת, ה' מוֹרִישׁ וּמַעֲשִׂיר מִשְׁפִּיל אֶף מְרוֹמֵם (שׁוּ"א ב, ז), בָּאֵף שֶׁהוּא מְבִיא עַל זֶה, מְרוֹמֵם לָזֶה. שֶׁאֲלֵה מִטְרוֹנִיתָא אַחַת אֶת רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר חֲלַפְתָּא, בְּכַמָּה יָמִים בָּרָא הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא אֶת עוֹלָמוֹ. אָמַר לָהּ: לְשִׁשָּׁה, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי שֵׁשֶׁת יָמִים עָשָׂה ה' אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ (שְׁמוֹת לֵא, יז). אָמְרָה לוֹ: וּמֵאוֹתָהּ שָׁעָה עַד עֵתָה מָהוּ עוֹשֶׂה. אָמַר לָהּ: יוֹשֵׁב וְעוֹשֶׂה סְלָמוֹת, מַעֲלָה לָזֶה וּמוֹרִיד לָזֶה. לְכֹךְ נֶאֱמַר: כִּי אֱלֹהִים שׁוֹפֵט, זֶה יִשְׁפִּיל וְזֶה יָרִים (תְּהִלִּים עה, ח). תִּדְעַ לָךְ כְּשֶׁבִקֵּשׁ שְׁיִתְעַשְּׂרוּ בְּנֵי גֹד וּבְנֵי רְאוּבֵן, הַפִּיל אֶת הַמִּדְיָנִים לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל, כְּדִי שְׁיִתְעַשְּׂרוּ בְּנֵי גֹד וּבְנֵי רְאוּבֵן. מָהוּ כְּתִיב לְמַעֲלָה, וַיִּשְׁבּוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת נָשֵׁי מִדְיָן וְאֶת טַפָּם וְאֶת כָּל בְּהֵמָתָם וְאֶת כָּל מִקְנֵיהֶם וְאֶת כָּל חֵילָם בְּזָזוּ, וְאַחַר כָּךְ כְּתִיב: וּמִקְנֵה רֹב, הֲרִי שֶׁהַשְּׁפִיל אֶת הַמִּדְיָנִים וְרוֹמֵם לְבְנֵי רְאוּבֵן וְלְבְנֵי גֹד, לְקַיֵּם מָה שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי לֹא מִמוֹצֵא וּמִמַּעֲרָב וּגו', כִּי אֱלֹהִים שׁוֹפֵט, זֶה יִשְׁפִּיל וְזֶה יָרִים.

ז **וּמִקְנָה** רב. זֶה שֶׁאָמַר הַפְּתוּב: לֵב חָכָם לִימִינוֹ וּגּו' (קַחֲלַת י, ב). לֵב חָכָם לִימִינוֹ, זֶה מִשָּׁה. וְלֵב כָּסִיל לְשִׁמְאֵלוֹ, אֵלוֹ בְּנֵי רְאוּבֵן וּבְנֵי גֹד, שֶׁעָשׂוּ אֶת הָעֵקֶר טַפָּל, וְהַטַּפָּל עֵקֶר. לָמָּה, שֶׁחֲבָבוּ נְכָסֵיהֶם יוֹתֵר מִגּוּפוֹן, שֶׁאָמְרוּ לְמוֹשֶׁה, גְּדֵרוֹת צֵאן נִבְנָה לְמִקְנֵינוּ פֹּה, פֹּה תִחַלֶּה, וְאַחַר כָּךְ, וְעָרִים לְטַפָּנוּ. אָמַר לָהֶם מִשָּׁה, לֹא תַעֲשׂוּ כֵךְ. עָשׂוּ אֶת הָעֵקֶר תִּחַלֶּה. בְּנוּ עָרִים לְטַפְכֶם. וְאַחַר כָּךְ גְּדֵרוֹת לְצִאֲנֵכֶם. הֲוִי, לֵב חָכָם לִימִינוֹ, זֶה מִשָּׁה. וְלֵב כָּסִיל לְשִׁמְאֵלוֹ, אֵלוֹ בְּנֵי רְאוּבֵן וּבְנֵי גֹד. אָמַר לָהֶם הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, אַתֶּם חֲבִבְתֶם מִמּוֹנֵכֶם יוֹתֵר מִנְּפִשׁוֹתֵיכֶם. חֲיִיכֶם, אֵין בּוֹ בְּרָכָה, שֶׁנֶּאֱמַר: נִחַלְתָּ מִבְּהַלְתָּ בְּרֵאשׁוֹנָה וְאַחֲרֵיתָהּ לֹא תִבְרַךְ (מִשְׁלֵי כ, כא). אֵל תִּיגַע לְהַעֲשִׂיר, מִבִּינְתֶךָ חֲדָל (מִשְׁלֵי כג, ד). וְאֵיזוֹ עֲשִׂיר. הַשְּׂמִחַ בְּחֻלְקוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: יִגִּיעַ כְּפִידָּ כִּי תֵאָכֵל, אֲשֶׁרִיד וְטוֹב לָךְ (תְּהִלִּים קכח, ב).

פרשת מסעי

א **יְלַמְדֵנוּ** רַבֵּנוּ, מִי שֶׁהוּא נִרְדָּף מִן הַגִּיס וּמִן הַלְסָטִים, מֵהוּ שְׂיַחֲלֵל אֶת הַשֶּׁבֶת. כִּד שָׁנוּ רַבּוֹתֵינוּ, הַנִּרְדָּף מִן הַגִּיס וּמִן הַלְסָטִים, מְחַלֵּל אֶת הַשֶּׁבֶת וּמַצִּיל אֶת נַפְשׁוֹ. שָׂכַן אָנוּ מוֹצְאִין בְּדוֹד כְּשֶׁבֶקֶשׁ שְׂאוּל לְהַרְגוֹ, בָּרַח וּנְמַלֵּט. אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זְכוֹרֹנָם לְבִרְכָה, מַעֲשֶׂה שֶׁבָּאוּ כְּתָבִים רָעִים מִן הַמַּלְכוֹת לְגַדּוּלֵי צַפּוּרֵי בְּשֶׁבֶת. בָּאוּ וְשָׂאֲלוּ אֶת רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן פְּרָטָא, אָמְרוּ לוֹ: כְּתָבִים רָעִים בָּאוּ אֵלֵינוּ מִן הַמַּלְכוֹת, מָה אַתָּה אוֹמֵר, נִבְרַח. וְהָיָה מִתְּנַרָא לֹאמַר לָהֶם בָּרַחוּ. אָמַר לָהֶם בְּרַמְזוֹ, וְלִי אַתֶּם שׂוֹאֲלִים, לָכוּ וְשָׂאֲלוּ אֶת יַעֲקֹב וְאֶת מֹשֶׁה וְאֶת דָּוִד. בְּיַעֲקֹב כְּתִיב: וַיִּבְרַח יַעֲקֹב שָׂדֵה אָרֶם [\(הושע יב, יג\)](#). בְּמֹשֶׁה כְּתִיב: וַיִּבְרַח מֹשֶׁה מִפְּנֵי פָרְעֹה [\(שמות ב, טו\)](#). בְּדָוִד כְּתִיב: וְדָוִד נָס וַיִּמְלֵט [\(ש"א יט, ט\)](#). וְכֵן הוּא אוֹמֵר, לֵךְ עִמִּי בֵּא בְּחַדְרֵיךָ וּסְגַר דְּלַתְךָ בְּעֵדְךָ וְגוֹ' [\(ישעיה כו, כ\)](#). וּמִנֵּיין שֶׁפְּקוּחַ נֶפֶשׁ דּוֹחָה אֶת הַשֶּׁבֶת. דְּכִתִּיב: וְשִׁמְרַתֶם אֶת חֻקֹּתַי וְאֶת מִשְׁפָּטַי אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה אוֹתָם הָאָדָם וְחֵי בָהֶם [\(ויקרא יח, ה\)](#), וְלֹא שְׂיִמּוֹת בָּהֶם. וְכִתִּיב בְּמִילָה, וּבִיּוֹם הַשְּׂמִינִי יִמּוֹל וְגוֹ' [\(שם יב, ג\)](#). יִמּוֹל, וְאַפְלוּ בְּשֶׁבֶת. וְהֵלֵא דְבָרִים קַל וְחֹמֵר. וּמָה מְלָה שֶׁהִיא אֶחָד מִמֵּאֲתָיִם וְאַרְבַּעִים וּשְׂמוֹנָה אֵיבָרִים שֶׁבָּאָדָם, דּוֹחָה אֶת הַשֶּׁבֶת. כָּל גּוֹפוֹ שֶׁל אָדָם, עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה. אָמַר לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא לְיִשְׂרָאֵל, בְּנֵי, הִזְהָרוּ בְּמִצְוֹתַי וְשִׁמְרוּ אֶת הַתּוֹרָה, וְרֵאוּ כַּמָּה נְסִים וְנִפְלְאוֹת עֲשִׂיתִי לָכֶם מִשְׁעָה שְׂיִצְאֲתֶם מִמִּצְרַיִם וְהַפְלַתִי שׁוֹנְאֵיכֶם וְהַעֲבַרְתִּי אֶתְכֶם בַּיָּם וְהַפְלַתִי פֶחַד וּרְעֵדָה בְּאוֹיְבֵיכֶם, שְׁנֵאֲמַר: אִזְ נִבְהָלוּ אֶלּוּפֵי אֲדוֹם וְגוֹ' [\(שמות טו, טו\)](#), וְהַשְׂמַדְתִּי אֶת הָאֲמּוֹרִי וְסִיחּוֹן וְעוּג. וְכָל אַרְבַּעִים שָׁנָה שֶׁהֵייתֶם בְּמִדְבָר, לֹא הִנַּחְתִּי אֶתְכֶם אֶפְלוּ שְׁעָה אַחַת. כַּמָּה שׁוֹנְאֵים בָּאוּ עֲלֵיכֶם וְלֹא הִנַּחְתִּי אֶתְכֶם לְבָרַח. וְכַמָּה נְחָשִׁים וְעַקְרָבִים הִרְגַתִּי מִפְּנֵיכֶם, שְׁנֵאֲמַר: הַמּוֹלִיכְךָ בְּמִדְבָר הַגָּדוֹל וְהַנּוֹרָא נָחַשׁ שָׂרָף וְעַקְרָב [\(דברים ח, טו\)](#), וְלֹא הִנַּחְתִּי אוֹתָם לְהִזִּיק

אֲתֶכֶם. לְפִיכֶם אָמַר לוֹ הַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה, כָּתַב אֶת הַמִּסְעוֹת שֶׁנִּסְעוּ
יִשְׂרָאֵל בַּמִּדְבָּר, כְּדִי שֶׁיִּדְעוּ כַּמָּה נְסִים עֲשִׂיתִי עִמָּהֶם בְּכָל מִסְעֵי וּמִסְעֵי. מִנִּין,
מִמָּה שֶׁקָּרְאוּ בְּעֵינֵי אֱלֹהִים מִסְעֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּכְתֹּב מֹשֶׁה אֶת מוֹצְאֵיהֶם
לְמִסְעֵיהֶם עַל פִּי ה'.

ב אלה מסעי בני ישראל. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: נְחִיתָ כְּצֹאן עֹמֵד בְּיַד מֹשֶׁה
וְאַהֲרֹן (תהלים עז, כא). מֵהוּ נְחִיתָ, לְשׁוֹן נוֹטְרִיקוֹן. רַבִּי אֶלְיעָזָר אוֹמֵר, נְסִים
עֲשִׂיתָ לָהֶם, חַיִּים נִתְּתָה לָהֶם, יָם סוּף קָרַעְתָּ לָהֶם, תּוֹרָה נִתְּתָה לָהֶם בְּיַד
מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן. רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר, נִפְלְאוֹת עֲשִׂיתָ לָהֶם, חֲרוּת נִתְּתָה לָהֶם,
יְמִינֶךָ הוֹשִׁיעַ אוֹתָם, תְּלוּי רֹאשׁ נִתְּתָה לָהֶם בְּיַד מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן. רַבִּי עֲקִיבָא
אוֹמֵר, נוֹרְאוֹת עֲשִׂיתָ בְּשׁוֹנְאֵיהֶם, חֲרוֹן אֵף שְׁלַחְתָּ בָהֶם, וְנִלְחַמְתָּ בָהֶם,
תְּהוֹמוֹת כְּסִיתָ עֲלֵיהֶם בְּיַד מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן. רַבִּי אוֹמֵר, נְבִיאִים הֶעֱמַדְתָּ מֵהֶם,
חֲסִידִים הֶעֱמַדְתָּ מֵהֶם, יִשְׂרָיִם הֶעֱמַדְתָּ מֵהֶם, תְּמִימִים הֶעֱמַדְתָּ מֵהֶם בְּיַד
מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן. כְּצֹאן מֵהוּ. מָה הַצֹּאן אֵין מְכַנִּיסִין אוֹתָן לְצַל הַקּוֹרָה, אֵין
יִשְׂרָאֵל כָּל זְמַן שֶׁהָיוּ בַּמִּדְבָּר לֹא נִכְנְסוּ לְצַל הַקּוֹרָה אַרְבָּעִים שָׁנָה. מָה
הַצֹּאן אֵין כּוֹנְסִין לָהֶם אוֹצְרוֹת אֶלָּא רוּעָה בַּמִּדְבָּר, כִּדְּ יִשְׂרָאֵל אַרְבָּעִים
שָׁנָה שֶׁהָיוּ בַּמִּדְבָּר נִזְנוּ בְּלֹא אוֹצְרוֹת. וּמָה הַצֹּאן כָּל מְקוֹם שֶׁהָרוּעָה
מְנַהֶיגָה הִיא נִמְשָׁכֶת אַחֲרָיו, כִּדְּ יִשְׂרָאֵל כָּל מְקוֹם שֶׁהָיוּ מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן
מִסִּיעִין אוֹתָם, נוֹסְעִין אַחֲרֵיהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: אֱלֹהִים מִסְעֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל. לְקַיֵּם
מֵה שֶׁנֶּאֱמַר: נְחִיתָ כְּצֹאן עֹמֵד בְּיַד מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן.

ג אלה מסעי בני ישראל. מִשָּׁל לָמָּה הַדָּבָר דּוּמָה. לְמַלְךְ שֶׁהִזָּה בְּנוֹ
חוּלָה, הוֹלִיכּוֹ לְמְקוֹם אַחַר לְרַפְּאוֹתָיו. כִּינּוֹן שֶׁהָיוּ חוֹזְרִין, הַתְּחִיל אָבִיו
מוֹנֶה כָּל הַמִּסְעוֹת, וְאָמַר לִיה: כָּאֵן יִשְׁנֶנּוּ, כָּאֵן הוֹקְרֶנּוּ, כָּאֵן חֲשִׁשְׁתָּ אֶת
רֹאשְׁךָ. כִּדְּ אָמַר לִיה הַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה, מִנְּה לָהֶם כָּל הַמְּקוֹמוֹת
הֵיכָן הַכְּעִיסוֹנִי. לְכִדְּ נֶאֱמַר: אֱלֹהִים מִסְעֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל. דָּבָר אַחַר, לָמָּה זָכוּ
לִיכְתֹּב בַּתּוֹרָה כָּל הַמִּסְעוֹת הָאֵלוּ. עַל שֶׁקָּבְלוּ אֶת יִשְׂרָאֵל, עֲתִיד הַקְדוֹשׁ
בְּרוּךְ הוּא לִתֵּן שְׂכָרָם, שֶׁנֶּאֱמַר: יִשְׁשׂוּם מִדְבָּר וְצִיָּה וְגו', פָּרַח תִּפְרַח וְתִגַּל
וְגו' (ישעיה לה, א-ב). וּמָה מִדְבָּר כִּדְּ, עַל שֶׁקָּבַל אֶת יִשְׂרָאֵל. הַמְּקַבֵּל תִּלְמִיד

חכם לתוף ביתו, על אחת כמה וכמה. את מוצא, שעתיד המדבר להיות ישוב, והישוב להיות מדבר. המדבר להיות ישוב, שנאמר: אשים מדבר לאגם מים וגו' ומנין שהישוב עתיד להיות מדבר שנאמר (מלאכי א, ג): ואת עשו שנאתי וגו' את מוצא, עכשו אין אילנות במדבר, ועתיד להיות שם אילנות, שנאמר: אתו במדבר ארז שטה וגו' (ישעיה מא, יט). ועכשו אין שם דרך, שכלו חול, והשינה אינה מהלכת אלא בלילה לאור המזל. ועתיד להיות שם דרך, שנאמר: אשים במדבר דרך וגו' (שם מג, יט). וכתוב: והיה שם מסלול ודרך, ודרך הקדש יקרא לה וגו' (שם לה, ח).

ד וידבר ה' אל משה לאמר, צו את בני ישראל ואמרת אליהם כי אתם באים וגו'. מלמד, שהראה הקדוש ברוך הוא למשה כל מה שהיה ושתיד להיות. הראה לו שמשון עומד מדון, וברק בן אבינעם מן נפתלי, ומן כל דור ודור, דור ודור ושופטיו, דור ודור ומנהיגיו, דור ודור ורשעיו, דור ודור וצדיקיו, שנאמר: זאת הארץ אשר נשבעתי לאברהם ליצחק וליעקב וגו' (דברים לד, ז). מלמד, שהראהו גיהנם. אמר משה לפניו, רבונו של עולם, מי נדונין בה. אמר ליה: הרשעים והפושעים בי, שנאמר: ויצאו וראו בפגרי האנשים וגו' (ישעיה סו, כד). התחיל משה מתירא מן גיהנם. אמר לו הקדוש ברוך הוא, הראיתך בעיניך ושמה לא תעבר (דברים לד, ז). ומה הוא זאת הארץ אשר נשבעתי לאברהם ליצחק וליעקב לאמר (שם). לך אמר להם לאברהם ליצחק וליעקב, שבועה שנשבעתי לכם, קימתיה לבניכם. לך נאמר: לאמר. זאת הארץ אשר תפל לכם בנחלה. וכי הארץ נופלת. והלא כתיב: והארץ לעולם עומדת (קהלת א, ז). אלא כשבאו המרגלים והוציאו דבה על הארץ, ואמרו, ושם ראינו את הנפילים (במדבר יג, ג), ואמרו, כי חזק הוא ממנו (שם פסוק לא), כעס עליהם משה. אמרו לו כל ישראל, משה רבנו, אלו היו המרגלים שנים שלשה, בדין הוא שנאמין, שנאמר: על פי שנים עדים וגו' (דברים יז, ו), והרי הן עשרה. אנה אנחנו עולים וגו' (שם א, כח), כביכול אין בעל הבית יכל להוציא כליו משם. מה עשה הקדוש ברוך הוא. נטל שר הארץ וכפתו והפילו לפניהם. שנאמר: ראה נתן ה' אלהיך לפניך וגו' (שם פסוק כא). וכי לפניהם היתה. אלא שהפיל שרה, ואמר להם: עלה רש וגו' אל תירא ואל תחת (שם), לא מן הנפילים, ולא מן עם גדול ורב ממנו. ובהפילכם את הארץ בנחלה וגו' (יחזקאל מה, א).

זֶה שֶׁאָמַר הַכֶּתוּב: חֲבָלִים נָפְלוּ לִי בְנַעֲיִמַיִם אֲף נִחַלְתָּ שְׁפָרָה עָלַי (תהלים טז). חֲבָלִים נָפְלוּ לִי, אֵלּוּ שְׁנַיִם עֶשֶׂר שְׁבָטִים. לְפִי שֶׁנִּחַלְתָּ הָאָרֶץ לְשָׁנַיִם עֶשֶׂר שְׁבָטִים, שֶׁנֶּאֱמַר: כֹּה אָמַר אֲדֹנָי ה' גֵּה גְבוּל אֲשֶׁר תִּתֵּן נַחֲלוֹ אֶת הָאָרֶץ לְשָׁנַיִם עֶשֶׂר שְׁבָטִי יִשְׂרָאֵל (יחזקאל מז, ג). בְּנַעֲיִמַיִם, בְּזִכּוֹת הַתּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר בָּהּ: כִּי נָעִים כִּי תִשְׁמְרֶם בְּבִטְנְךָ וְגו' (משלי כב, יח). אֲף נִחַלְתָּ שְׁפָרָה עָלַי. יֵשׁ אָדָם שֶׁהוּא נָאֵה וְלִבּוֹשׁוֹ כְּעוֹר, הוּא כְּעוֹר וְלִבּוֹשׁוֹ נָאֵה. אֲבָל יִשְׂרָאֵל אֵינֶם כֵּן, אֲלָא הֵם נָאִים וְלִבּוֹשֵׁיהֶם נָאִים. הֵם נָאִים לְאָרֶץ, וְאָרֶץ יִשְׂרָאֵל נָאֵה לָהֶם. לְכֹד נֶאֱמַר: אֲף נִחַלְתָּ שְׁפָרָה עָלַי. וְכֵן הוּא אוֹמֵר, צִדְקָ לְבִשְׁתִּי וְיִלְבִּישְׁנִי (איוב כט, יד).

ה כתיב: ויאמר יהושע אל עכן, בני שים נא כבוד וגו' (יהושע ז, יט). אָמַר לִיָּה עֶכָן, בְּשִׁבִיל דְּבוּר זֶה שֶׁאַתָּה אוֹמֵר, אֲנִי מֵת. כִּיִּן שֶׁרָאָה עֶכָן כָּד, אָמַר בְּלִבּוֹ, עֲכָשׁוּ אֲנִי נִלְכָד בַּגּוֹרֵל וְאֵינִי מֵאֲמִין בּוֹ וְאֶתְחַשֵּׁב כְּזָבֹן לְפָנַי יְהוֹשֻׁעַ. בְּאוֹתָהּ שְׁעָה אָמַר עֶכָן לִיהוֹשֻׁעַ, לָמָּה תִּפְּלֵל גּוֹרְלוֹת בֵּינִי וּבֵין בְּנֵי בֵּיתִי. אֲפִיל הַגּוֹרֵל בֵּינֶךָ וּבֵין פְּנִיָּס, אִם יַעֲלֶה הַגּוֹרֵל עַל שְׁנֵיכֶם, אֲף אֲנִי מֵאֲמִין. בְּאוֹתָהּ שְׁעָה אָמַר יְהוֹשֻׁעַ לְעֶכָן, בְּנֵי שִׁים נָא כְּבוֹד לַה' וְגו', אֲף אַתָּה, הֲגֵד נָא לִי מָה עָשִׂיתָ (יהושע ז, יט). מִיָּד נָפַל מִחֻלְקַת בְּיִשְׂרָאֵל, וְעַמּוּדוֹ שֶׁבֵט יְהוּדָה בְּמַרְיָבָה וְהַרְגוּ מִיִּשְׂרָאֵל כְּתוֹת כְּתוֹת. כִּיִּן שֶׁרָאָה עֶכָן כָּד, אָמַר בְּלִבּוֹ, כָּל הַמְּקִיָּם נִפְּשׁ אַחַת מִיִּשְׂרָאֵל, כְּאֵלּוּ קַיִם עוֹלָם מָלֵא. וְאֲנִי עַל יְדֵי נְהַרְגוּ כָּמָה אֲנָשִׁים מִיִּשְׂרָאֵל, אֲנִי הוּא הַחוּטָא וּמַחְטִיא, מוּטָב שֶׁאוּדָה עַל פְּשָׁעֵי לְפָנַי ה' וְלִפְנֵי יְהוֹשֻׁעַ, וְאֵל תִּבְאֵ תִקְלָה עַל יְדֵי. מָה עָשָׂה עֶכָן. עַמְד וְהִשְׁמִיעַ קוֹלוֹ לְכָל הָעֵדָה, וְהִסְבּוֹ כָּל הָעֵדָה לְפָנָיו, וְאָמַר לִיהוֹשֻׁעַ, אֲמַנֶּם אֲנִכִּי חֲטָאתִי לַה' אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל, וְכִזְאֵת וְכִזְאֵת עָשִׂיתִי (שם פסוק כ). וְלֹא זֹאת בְּלִבְד עָשִׂיתִי, אֲלָא כְּבָר מַעֲלַתִּי בְּאַחֲרוֹת. אָמַר לִיָּה יְהוֹשֻׁעַ, וְאֲנִי כָּד הֵייתִי יוֹדַע שֶׁהַדָּבָר תִּלּוּי בָּד, אֲלָא הֲגֵד נָא לִי מָה עָשִׂיתָ, אֵל תִּכְחַד מִמֶּנִּי. אָמַר לִיָּה: וְאָרָאָה בְּשָׁלַל וְגו' (שם פסוק כא). אָמַר, הִסְתַּפַּלְתִּי מָה שֶׁכְּתוּב בַּתּוֹרָה, וְאֲכַלְתָּ אֶת שְׁלַל אוֹיְבֶיךָ (דברים כ, יד), וְאֶחְמָדֶם וְאֶקְחֶם (יהושע ז, כא). אֲדַרְתָּ שֶׁנֶּעַר אַחַת טוֹבָה וְגו' (שם). וְאֵל תֵּאמַר, שֶׁאֲנִי הֵייתִי צָרִיךְ. שֶׁאֵין בְּשִׁבְט יְהוּדָה עֶשֶׂר מִמֶּנִּי. מִיָּד, וַיִּשְׁלַח יְהוֹשֻׁעַ מְלָאָכִים וַיִּרְצוּ הָאֱהָלָה (שם פסוק כב). מִפְּנֵי מָה שֶׁלַּח יְהוֹשֻׁעַ. כִּיִּי שֶׁלֹּא יִגְנְבוּ אוֹתָם שִׁבְט יְהוּדָה, וְלֹא יוֹסִיפוּ מִחֻלְקַת. לְפִיכָד שֶׁלַּח יְהוֹשֻׁעַ מִהֲרָה, וַיִּבְאוּם אֵל יְהוֹשֻׁעַ וְאֵל כָּל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, וַיִּצְקוּם

לפני ה' (שם פסוק כג). מהו ויצקם. אמר יהושע לפני הקדוש ברוך הוא, רבונו של עולם, על אלו אתה כעסת על בניך, הרי נתונים לפניך. מיד, ויקח יהושע את עכו בן זרח ואת הכסף ואת האדרת ואת לשון הזֶהב ואת בניו ואת בנותיו (שם פסוק כד), כדי לרדותן. את שורו ואת חמורו ואת צאנו ואת אהלו (שם), לשרפה. וכל ישראל עמו (שם), לראות בדינו, כדי שלא יהו רגילין לעשות כן. ויעלו אותם עמק עכור (שם). ויאמר יהושע מה עכרתנו, ועכרך ה' ביום הזה (שם פסוק כה). היום הזה תהיה עכור, ויש לך חלק לעולם הבא. וירגמו אתו כל ישראל אבן (יהושע ז, כה), הוא לבדו. וישרפו אותם באש (שם), בממונו הכתוב מדבר. שכן נאמר לו מפי הגבורה, והיה הנלכד בחרם ושרף באש וגו' (שם פסוק טו). אם כן מה תלמוד לומר: אותו ואת כל אשר לו (שם). ללמדך, שהודה עכן כי בשבת גנב והוציא מיריחו והטמין בתוך אהלו. ונסקל על חלול שבת, ונשרף על שמעל בחרם. ומנין אתה מוצא. שכן הקדוש ברוך הוא אמר ליהושע, ראה נתתי בידך את יריחו וגו', וביום השביעי תסבו את העיר שבע פעמים (שם ו, ב-ד). ללמדך, שבשבת נכבש חומת יריחו. ודבר זה עשה יהושע מדעתו, והסכים הקדוש ברוך הוא על ידו. אמר יהושע, השבת קדש, שנקאמר: ושמרתם את השבת כי קדש הוא לכם (שמות לא, יד). וכל מה שפכשנו בה יהא קדש, שנקאמר: וכל כסף וזהב וכלי נחשת וברזל קדש הוא לה' אוצר ה' יבוא (יהושע ו, יט). ומנין שהסכימו על ידו. שנקאמר: והיתה העיר חרם היא וכל אשר בה לה' (שם פסוק יז). באותה שעה, וישב ה' מחרון אפו (שם ז, כו). ועליו נאמר, חמת מלך מלאכי מות ואיש חכם וכפרנה (משלי טז, יד), זה יהושע, שהשיב חרון אף מישראל.

וידבר ה' וגו', צו את בני ישראל וגו' כי אתם באים אל הארץ כנען. ולמדנו רבנו, עד שלא נכנסו ישראל לארץ, כיצד היו מברכין על המזון. כך שנו רבותינו, עד שלא נכנסו ישראל לארץ, לא היו מברכין אלא ברכה אחת, הזן את הכל. משנכנסו לארץ, התקינו שיהיו מברכים, על הארץ ועל המזון. משחרבה ירושלים, הוסיפו בונה ירושלים. ומשנקברו הרוגי ביתר, הוסיפו הטוב והמטיב. הטוב, שלא הסריחו. והמטיב, שנתנו לקבורה. ואין לך חביב מפלן יותר מברפת על הארץ ועל המזון. שפך אמרו חכמינו זכרונם לברכה, כל מי שלא הזכיר בברפת המזון, על הארץ

ועל המזון, ארץ חמדה, ברית ותורה, חיים ומזון, לא יצא ידי חובתו. אמר הקדוש ברוך הוא, חביבה עלי ארץ ישראל יותר מן הכל. למה, שאני הוא שהתרתני אותה. וכן הוא אומר, ביום ההוא נשאתי ידי להם להוציאם מארץ מצרים אל ארץ אשר תרתי להם וגו' (יחזקאל כ, ו). את מוצא כשהרג הושע המלכים, אמר רבי ינאי הכהן, ששים ושנים מלכים היו, שלשים ואחד ביריחו, ושלשים ואחד בימי סיסרא, כשהלך להלחם בישראל, נהרגו אף הם עמו. למה, שהיו מתאווים לשנות מים מארץ ישראל, ובקשו מסיסרא ואמרו לו: בבקשה ממך נבוא עמך במלחמה. וכל מלך שהיה מבקש לילך למלחמה, היה משלח ושוכר מלכים אחרים בכסף שיעזרו אותו. אמרו לסיסרא, אין אנו מבקשים ממך כלום, אלא נבוא עמך בחנם, שאנו מתאווים למלאות כרסנו מן מים של אותה הארץ, שניאמר: באו מלכים נלחמו וגו' (שופטים ה, יט). להודיעך, שאין חביב כארץ ישראל. אמר לו הקדוש ברוך הוא למשה, הארץ הזאת חביבה עלי, שניאמר: ארץ אשר ה' אלהיך דורש אותה (דברים יא, יב). וישראל חביבין עלי, שניאמר: כי מאהבת ה' אתכם וגו' (שם ז, ח). אמר הקדוש ברוך הוא, אני אכניס בני שהם חביבין עלי, לארץ שהיא חביבה עלי. מנין, ממה שקראו בענין כי אתם באים אל הארץ כנען.

צו את בני ישראל. זה שאמר הכתוב: לא איש אל ויכזב (במדבר כג, יט). לא איש עושה לאל שיכזב, ולא בן עמרם עושה אותו להתנחם, שהוא אומר, הרף ממני (דברים ט, יד), עמד בן עמרם ועושה אותו להתנחם, שניאמר: וינחם ה' על הרעה אשר דבר לעשות לעמו (שמות לב, יד). דבר אחר, לא איש אל ויכזב, בטובה. כשהוא אמר להביא טובה, אף על פי שהדור חיב, אינו חוזר בו, לא איש אל ויכזב. וכשהוא אמר להביא רעה, חוזר בו, שניאמר: ההוא אמר ולא יעשה (במדבר כג, יט). תדע לך, שאמר לאברהם, היט נא השמימה וספר הכוכבים וגו' (בראשית טו, ה). ועשה כן, שניאמר: ה' אלהיכם הרבה אתכם, והנכם היום וגו' (דברים א, ט). אמר לו לאברהם, ידע תדע כי גר יהיה זרעך וגו' (בראשית טו, יג), ולא ענו אלא מאתים ועשר שנים. הוי, לא איש אל ויכזב, בטובה. אבל ברעה, ההוא אמר ולא יעשה. אמר לישראל, כי אתם לא עמי (הושע א, ט). וחזר ואמר, ואמרתי ללא עמי עמי אתה (שם ב, כה). הוי, ההוא אמר ולא יעשה. אמר לאברהם, כי לך ולזרעך

אתנו [\(בראשית טו, יח\)](#), ולא חזר, שֶׁנֶאֱמַר: כִּי אַתֶּם בָּאִים אֶל הָאָרֶץ כְּנַעַן, וְהִכְנִיסֶם לָאָרֶץ.

ח כִּי אַתֶּם בָּאִים אֶל הָאָרֶץ. מה כְּתִיב לְמַעַל מִן הָעֲנָן, וְהוֹרֵשְׁתֶּם אֶת כָּל יוֹשְׁבֵי הָאָרֶץ מִפְּנֵיכֶם [\(במדבר לג, נב\)](#). זֶה שֶׁאָמַר הַכְּתוּב: מִלִּפְנֵי מִבְּהֵמוֹת אָרֶץ, וּמֵעוֹף הַשָּׁמַיִם יִחַכְּמֶנּוּ [\(איוב לה, יא\)](#). מִלִּפְנֵי מִבְּהֵמוֹת אָרֶץ. אָמַר לָהֶם הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא לְיִשְׂרָאֵל, לְמַדּוּ מִפְּרוֹ שֶׁל אֱלֹהֵינוּ, שֶׁבִּשְׂעָה שֶׁאָמַר לָהֶם אֱלֹהֵינוּ לְעוֹבְדֵי הַבַּעַל, בְּחָרוּ לָכֶם הַפֶּר הָאֶחָד וְעָשׂוּ רֵאשׁוּנָה וְגו' [\(מל"א יח, כה\)](#), בְּאוֹתָהּ שָׁעָה נִתְקַבְּצוּ אַרְבַּע מֵאוֹת וַחֲמִשִּׁים נְבִיאֵי הַבַּעַל וְאַרְבַּע מֵאוֹת וַחֲמִשִּׁים נְבִיאֵי הָאֱשֵׁרָה, וְלֹא יָכְלוּ לְזוּז אֶת רִגְלוֹ מִן הָאָרֶץ. רָאָה מַה כְּתִיב שָׁם, וַיִּתְּנוּ לָנוּ שְׁנַיִם פָּרִים וְגו' [\(שם פסוק כג\)](#). מַה עָשָׂה אֱלֹהֵינוּ. אָמַר לָהֶם: בְּחָרוּ לָכֶם שְׁנַיִם פָּרִים תְּאוֹמִים מֵאֵם אַחַת, הַגְּדִלִים עַל אֲבוֹס אֶחָד, וְהִטִּילוּ עֲלֵיהֶם גּוֹרְלוֹת, אֶחָד לְשֵׁם שָׁמַיִם, וְאֶחָד לְשֵׁם הַבַּעַל. וּבְחָרוּ לָהֶם הַפֶּר הָאֶחָד. הַפֶּר שֶׁל אֱלֹהֵינוּ מִיָּד נִמְשָׁךְ אַחֲרָיו וְהִלָּךְ. וְאוֹתוֹ הַפֶּר שֶׁעָלָה לְשֵׁם הַבַּעַל, נִתְקַבְּצוּ אוֹתָם נְבִיאֵי הַבַּעַל וּנְבִיאֵי הָאֱשֵׁרָה לְזוּז עִמָּם וְלֹא יָכְלוּ, עַד שֶׁפָּתַח אֱלֹהֵינוּ וְאָמַר לֵיה: לָךְ עִמָּהֶם. הַשִּׁיב הַפֶּר וְאָמַר לְאֱלֹהֵינוּ לִפְנֵי כָּל הָעָם, אֲנִי וְחִבְרֵי יִצְחָנוּ מִרְחֹם אֶחָד, וְגִדְלָנוּ בְּמִרְעָה אֶחָד עַל אֲבוֹס אֶחָד, וְהוּא עָלָה לְחִלְקוֹ שֶׁל מְקוֹם, וּשְׁמוֹ שֶׁל הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא מִתְקַדֵּשׁ עָלָיו. וְאֲנִי עֲלִיתִי בְּחִלְקֵי הַבַּעַל, לְהַכְעִיס אֶת בּוֹרְאִי. אָמַר לֵיה אֱלֹהֵינוּ, לָךְ עִמָּהֶם, וְאַל יִמְצָאוּ לִי עֲלִילָה, שֶׁכְּשֵׁם שֶׁשְׁמוֹ שֶׁל הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא מִתְקַדֵּשׁ עַל זֶה שֶׁעָמִי, כָּךְ מִתְקַדֵּשׁ עָלֶיךָ. אָמַר לוֹ: וְכָךְ אֶתָּה יוֹעֲצֵנִי. שְׂבוּעָה שְׂאִינִי זֶז מִכָּאן, עַד שֶׁתִּמְסַרְנִי אֶתָּה בְּיָדֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּקְחוּ אֶת הַפֶּר אֲשֶׁר נָתַן לָהֶם [\(שם פסוק כו\)](#). וּמִי נָתַן לָהֶם, אֱלֹהֵינוּ. וְאֶתָּה מוֹצֵא שֶׁאֱלֹהֵינוּ אָמַר לָהֶם: וַיִּתְּנוּ לָנוּ שְׁנַיִם פָּרִים. וְעוֹד, אָמַר לָהֶם: בְּחָרוּ לָכֶם הַפֶּר הָאֶחָד [\(שם פסוק כה\)](#). וּלְבִסּוֹף כְּתִיב: וַיִּקְחוּ אֶת הַפֶּר אֲשֶׁר נָתַן לָהֶם. לָכֶךָ נֶאֱמַר: מִלִּפְנֵי מִבְּהֵמוֹת אָרֶץ וְגו' [\(איוב לה, יא\)](#). וּמֵעוֹף הַשָּׁמַיִם יִחַכְּמֶנּוּ [\(שם\)](#). אָמַר הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, לְמַדּוּ מִן הָעוֹרְבִים, שֶׁהֵיוּ מְכַלְפְּלִים אֶת אֱלֹהֵינוּ, שֶׁנֶּאֱמַר: וְהָעוֹרְבִים מְבִיאִים לוֹ לָחֶם וּבֶשֶׂר בַּבֶּקֶר וְגו' [\(מל"א יז, ו\)](#). וּמִהִיכָן הָיוּ מְבִיאִין. מִשְׁלַחְנוּ שֶׁל יְהוֹשֻׁפֵט, לְפִי שֶׁלֹּא הָיוּ רוֹצִין אוֹתָם הָעוֹרְבִים לִיכָנֵס לְבֵיתוֹ שֶׁל אַחֲאָב לְהוֹצִיא מִשְׁלַחְנוּ כְּלוּם לְאוֹתוֹ צְדִיק, מִפְּנֵי שֶׁהָיָה בֵּיתוֹ שֶׁל אַחֲאָב מְלֵא מַעֲבֹדָה זָרָה. הֵנּוּ, וּמֵעוֹף הַשָּׁמַיִם יִחַכְּמֶנּוּ. אָמַר לָהֶם הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא

לְיִשְׂרָאֵל, לְמַדּוֹ מִן הַפֶּר וּמִן הָעוֹרְבִים, וְאֵל תִּפְנּוּ אֶל הָאֱלִילִים לְהִסְתַּכֵּל בָּם. מִנּוּן, מִמָּה שֶׁקָּרְאוּ בְּעֵנֶן וְהוֹרְשֶׁתֶם אֶת כָּל יוֹשְׁבֵי הָאָרֶץ וְגוֹ'.

ט **פ**י אַתֶּם בָּאִים אֶל הָאָרֶץ. זֶה שֶׁאָמַר הַכֶּתוּב: הַדּוֹר אֲתֶם רְאוּ דְבַר ה', הַמְדַבֵּר הַיִּיטִי לְיִשְׂרָאֵל וְגוֹ' [\(יִרְמִיָּה ב, לא\)](#). אֵל תִּהְיֶה קוֹרָא מְדַבֵּר, אֲלֵא מְדַבֵּר הַיִּיטִי לְיִשְׂרָאֵל דְּבַר וְלֹא עוֹשֶׂה. הָאָרֶץ שֶׁהִתְנִיטִי לִיתְנֶה לָהֶם, שְׁמָא אֲמַרְתִּי לָהֶם שֶׁהִיא נָאָה וְהִטְעִיתִי אֲתֶכֶם. אִם אָרֶץ מְאֻפְלָה (שס). כְּמוֹ מְאֻפְלָה. שְׁמָא אֲמַרְתִּי לָכֶם לְהַכְנִיס אֲתֶכֶם לָאָרֶץ וְהִלְקִשְׁתִּי אֲתֶכֶם. שְׁאִין מְאֻפְלָה אֲלֵא לְשׁוֹן הַלְקָשָׁה, כְּעֵנֶן שֶׁנֶּאֱמַר: וְהַחֲטָה וְהִכְסַּמְתָּ לֹא גִבּוֹ כִּי אֲפִילוֹת הִנֵּה [\(שְׁמוֹת ט, לב\)](#). שְׁמָא אֲמַרְתִּי לָכֶם שֶׁהִיא נָאָה וְהִטְעִיתִי אֲתֶכֶם. הֲרִי אַתֶּם נִכְנָסִין לְתוֹכָהּ. כִּי אַתֶּם בָּאִים אֶל הָאָרֶץ כְּנֻעַן. מֵהוּ כְּנֻעַן. אָרֶץ שֶׁל פְּרָקֻמְטִיָּא, אָרֶץ שֶׁבָּהּ סְחוּרָה, כְּמָה דְאֵת אָמַר: אֲשֶׁר סוֹחֲרִיָּה שָׂרִים, כְּנֻעֲנִיָּה נִכְבְּדֵי אָרֶץ [\(ישעיה כג, ח\)](#).

זאת **ז**את הָאָרֶץ אֲשֶׁר תִּפֹּל לָכֶם בְּנַחֲלָה. מֵהוּ לָכֶם. לָכֶם הִיא רְאוּיָה. אֲשֶׁר תִּפֹּל לָכֶם. מְשָׁל לְמַלְךְ שֶׁהָיוּ לוֹ עֲבָדִים וּשְׁפָחוֹת, וְהָיָה מְשִׂיא לְעֲבָדָיו שְׁפָחוֹת מִן אוֹסִיָּא אַחֲרָת, וְלִשְׁפָחוֹתָיו עֲבָדִים מִן אוֹסִיָּא אַחֲרָת. עֲמַד הַמְלָךְ וְחָשֵׁב בְּדַעְתּוֹ, אָמַר, הָעֲבָדִים שְׁלִי וְהַשְׁפָּחוֹת שְׁלִי. מוֹטָב שֶׁאֲשִׂיא עֲבָדֵי לְשְׁפָחוֹתֵי, שְׁלִי לְשְׁלִי. כִּדְ כְּבִיכּוֹל, הַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא אָמַר, הָאָרֶץ שְׁלִי הִיא, שֶׁנֶּאֱמַר: לְהִי הָאָרֶץ וּמְלֵאָהּ [\(תהלים כד, א\)](#). וְיִשְׂרָאֵל שְׁלִי הוּא, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי לִי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל עֲבָדִים [\(ויקרא כה, נה\)](#), מוֹטָב שֶׁאֲנַחִיל אֶרְצִי לְעֲבָדֵי, שְׁלִי לְשְׁלִי. לְכֻד נֶאֱמַר: זֹאת הָאָרֶץ אֲשֶׁר תִּפֹּל לָכֶם. דְּבַר אַחַר, זֹאת הָאָרֶץ. זֶה שֶׁאָמַר הַכֶּתוּב: כַּח מַעֲשֵׂיו הַגִּיד לְעַמּוֹ [\(תהלים קיא, ו\)](#). אָמַר לָהֶם הַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא לְיִשְׂרָאֵל, יָכַל הַיִּיטִי לְבָרְאֵת לָכֶם אָרֶץ חֲמֻדָּה אַחֲרָת, אֲלֵא בְּשִׁבִיל לְהַרְאוֹת לָכֶם כְּחִי, אֲנִי אוֹרִישׁ אֶת שׁוֹנְאִיְכֶם מִפְּנֵיכֶם וְנוֹתֵן לָכֶם אֶת אֶרְצְכֶם, לְקַיֵּם מֵה שֶׁנֶּאֱמַר: כַּח מַעֲשֵׂיו וְגוֹ'.

יא וידבר ה' וגו', דבר אל בני ישראל ואמרת אליהם כי אתם עוברים

את הירדן ארצה כנען, והקרייתם לכם ערים. זה שאמר הכתוב: טוב וישך ה' על כן יורה חטאים בדרך (תהלים כה, ח), זכר רחמיך ה' וחסדיך כי מעולם המה (שם פסוק ו). אמר דוד, רבונו של עולם, אלולי רחמיך שקדמו לאדם הראשון, לא היה לו עמידה, שאמרת ליה, כי ביום אכלך ממנו מות תמות בראשית ב, יח. ולא עשית לו כן, אלא הוצאת אותו מגן עדן וחיה תשע מאות ושלשים שנה, ואחר כך מת. ומה עשית לו, גרשת אותו מגן עדן, שנקאמר: ויגרש את האדם (שם פסוק כד). ולמה נתגרש. על שהביא מיתה על הדורות. והיה צריך למות מיד, אלא שרחמתך עליו וגרשתו, כדרך הרוצח חברו בשגגה, שגולה ממקומו ויושב בערי מקלט. לכך נאמר: זכר רחמיך ה' וחסדיך וגו'. כיון שעמד משה, אמר להם הקדוש ברוך הוא, והקרייתם לכם ערים. אמר משה, רבונו של עולם, זה שהורג נפש בשגגה בדרום או בצפון, מנין יהיה יודע היכן ערי מקלט שיהא בורח לשם. אמר לו: תכין לך הדרך (דברים יט, ג). תכין להם את הדרך, שלא יהיו טועים וימצא אותו הגואל ויהרגוהו, ולו אין משפט מות (שם פסוק ו). אמר לו: היאך. אמר לו: העמד להם איטליסיות מכונות לערי מקלט, שיהא יודע לילך לשם, שנקאמר: תכין לך הדרך, ובכל איטליס רשם לך הדרך לערי מקלט. לפיכך אמר דוד, טוב וישך ה' על כן יורה חטאים בדרך (תהלים כה, ח). ואם לרצחנין עשה שביל ודרך שיברחו וינצלו. לצדיקים על אחת כמה וכמה, ידרך ענוים במשפט.

יב ונס שמה רוצח מכה נפש בשגגה. בשגגה ולא בזדון. אם ילך אדם

ויהרג בזדון ויאמר בשגגה הרגתי ויהא בורח לערי מקלט, אמר הקדוש ברוך הוא, אפלו הוא נכנס ובורח למזבח שלי, הרגו אותו, שנקאמר: מעם מזבחי תקחנו למות (שמות כא, יד). ומי היה זה שברח למזבח ונהרג. זה יואב, שנקאמר: והשמועה באה עד יואב וגו' (מל"א ב, כח). את מוצא, שחכם גדול היה יואב בתורה וראש סנהדרין, שנקאמר: יושב בשבת תחכמני ראש השלישים (ש"ב כג, ח), ולא היה יודע שכתוב בתורה, וכי יזיד איש על רעהו וגו' (שמות כא, יד), שהלך והחזיק בקרנות המזבח. אלא אמר יואב, הרוגי

בית דין אינם נקברים בקבורת אבותיהם, אלא הן לעצמן. מוטב לי למות כאן, שאקבר בקברי אבותי. וישב בניהו את המלך וגו' (מ"א ב, ט). ויאמר לו המלך עשה כאשר דבר ופגע בו וקברתו וגו' (שם פסוק לא). ולמה נהרג. שפך צוהו דוד אביו, שנאמר: וגם אתה ידעת את אשר עשה לי יואב בן צרויה (שם פסוק ה). מה עשה לו. את מוצא, בשעה שכתב דוד ליואב, הבו את אוריה אל מול פני המלחמה וגו' (ש"ב יא, טו), ועשה כן ונהרג, נתקבצו כל ראשי החילים על יואב להרוגו, שהיה ראש הגבורים, שנאמר בו: אוריה החתי על שלשים ושבעה (שם כג, לט), הראה להם יואב את הכתב. לפיכך כתיב: את אשר עשה לי יואב בן צרויה. אשר עשה לשני שרי צבאות ישראל לאבנר בן נר ולעמשא בן יתר וניהרגם (מ"א ב, ה), היו סבורים כל ישראל שדוד צוהו להרוגם, שהיה אבנר בן נר בן דוד של שאול. ולפיכך עמד דוד וקלל את יואב ואמר, אל יכרת מבית יואב וגו' (ש"ב ג, כט). ונתפסו כל ישראל וידעו שלא צוהו דוד. ולכך צוה לשלמה בנו, שיהרג אותו, שהיה יואב בן אחותו של דוד, והיה מבקש לקרבו לעולם הבא. כיון שבקש שלמה להרג אותו, אמר יואב לבניהו, לך אמר לשלמה, אל תדינני בשני דיני. אם תהרגני, טול מעלי הקלות שקללני דוד אביך. ואם לא, תניח אותי בקלותי ואל תהרגני. מייד, ויאמר לו המלך עשה כאשר דבר ופגע בו וקברתו (מ"א ב, לא). אמר רבי יהודה, כל קלות שקלל דוד את יואב, נתקיימו בזרעו של דוד. זב, מרחבעם בן שלמה, שנאמר בו: והמלך רחבעם התאמץ לעלות במרכבה (שם יב, יח). וכתיב בזב, כל המרכב אשר ירכב עליו הזב וגו' (ויקרא טו, ט). מצרע, מעזיחו, שנאמר: ויהי מצרע עד יום מותו (מ"ב טו, ה). ומחזיק בפלך, מאסא, דכתיב: לעת זקנתו חלה את רגליו (מ"א טו, כג), שנעשה כאשר, שאחזתו פודגר"ה. נופל בחרב, מיאשיהו, דכתיב: וירו הירי אלו המלך יאשיהו (דח"ב לה, כג). ואמר רב יהודה, שעשאוהו כל גופו ככברה. ואמר רב, נעצו בו לונביאות של ברזל עד שעשאוהו כל גופו ככברה. וחסר לחם, מיהוכין, שנאמר: וארוחתו ארוחת תמיד נתנה לו וגו' (ירמיה נב, לד), משלחנו של אויל מרודך. ואת מוצא, שכל זמן שהיה הוידע הכהן קים, היה יואש עושה רצון בוראו, שנאמר: ויעש יואש הישר בעיני ה' כל ימיו אשר הורהו יהוידע הכהן (מ"ב יב, ג). ואחרי מות יהוידע באו שרי יהודה וישתחוו למלך אז שמע המלך אליהם (דח"ב כד, יז), שקבל על עצמו לעשות אלה. לפיכך ואת יואש עשו שפטים (שם פסוק כד). ומפני מה נהרג אבנר. מפני שעשה דמן של נערים הפקר ושחוק, שנאמר: ויאמר אבנר אל יואב יקומו נא הנערים וישחקו

לְפָנֵינוּ (שׁׁב, ב, יד). וַיֵּשׂ אֹמְרִים : מִפְּנֵי שֶׁהַקָּדִים שָׂמוּ לְשֵׁמוֹ שֶׁל דָּוִד, שֶׁנֶּאֱמַר : וַיִּשְׁלַח אַבְנֵר מִלְּאָכִים אֶל דָּוִד תַּחֲתָיו לֵאמֹר וְגו' (שם ג, יב). וְחֻכְמִים אֹמְרִים : מִפְּנֵי שֶׁלֹּא הֵנִיחַ לְשֵׂאוֹל לְהִתְפַּיֵּס עַל דָּוִד, אֶלֶּא אָמַר לִיהַ בְּסִירָה הוֹעֲדָתָּ. וְרַבֵּן אֲמַרִי, עַל שֶׁהָיָה סְפִיקָה עַל יָדוֹ לְמַחֹת דָּבָר נוֹב עִיר הַכְּהֻנִּים, וְלֹא מַחָה.

יג **וְהִקְרִיתֶם** לָכֶם עָרִים עָרֵי מִקְלָט תַּהְיִינָה לָכֶם. וְכָתִיב : שֵׁשׁ עָרֵי מִקְלָט תַּהְיִינָה לָכֶם, אֶת שְׁלֹשׁ הָעָרִים. שְׁלֹשׁ שְׁבָאֲרָץ יִשְׂרָאֵל, וְשְׁלֹשׁ שְׁבַעֲבָר הִירְדֵן בְּמִזְרָח, בְּאֲרָץ בְּנֵי רְאוּבֵן וּבְאֲרָץ בְּנֵי גָד וְחֻצֵי שֶׁבֶט הַמְּנַשֶּׁה, שֶׁנֶּאֱמַר : אֶת בְּצָר בְּמִדְבָּר (דְּבָרִים ד, מג). רַבִּי יוֹחָנָן וְרִישׁ לְקִישׁ. רַבִּי יוֹחָנָן אֹמֵר, אֶת בְּצָר בְּמִדְבָּר הָרִי שְׁלֹשׁ בְּמִזְרָח. וְשְׁלֹשׁ בְּמַעֲרָב, בְּחִבְרוֹן שֶׁל יְהוּדָה, וְשָׁכֶם בְּהַר אֶפְרַיִם, זֶה הוּא נְפוּלִין, וְקָדַשׁ בְּגִלְלִיל מִשְׁבֶּט נְפֹתְלִי. מִשֶּׁהָ לֹא חִלַּק אֶלֶּא לְרְאוּבֵנִי וְלַגָּדִי וְלַחֻצֵי שֶׁבֶט הַמְּנַשֶּׁה, וְהַבְּדִיל מֵהֶם שְׁלֹשׁ עָרִים, שֶׁנֶּאֱמַר : אֲזִי בְּדִיל מִשֶּׁהָ שְׁלֹשׁ עָרִים (שם פסוק מא). אֲבָל יְהוֹשֻׁעַ חִלַּק לְכָל הַשְּׁבֵטִים, וְנָטְלוּ בְּגוֹרְלוֹתֵיהֶם וְנָתְנוּ לְשֶׁבֶט לְוֵי אַרְבָּעִים וּשְׁמוֹנָה עִיר, וְנָטְלוּ הַכְּהֻנִּים שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה, וְהִשְׁאָר לְלוּיִם. וְשְׁלֹשׁ עָרֵי מִקְלָט עָלוּ בְּגוֹרְלָם. וְשֶׁבֶט הַלוֹוִי לֹא נָטְלוּ חִלַּק בְּאֲרָץ, שֶׁנֶּאֱמַר : וְלִשְׁבֶּט הַלוֹוִי לֹא נָתַן מִשֶּׁהָ (יהוֹשֻׁעַ יג, לג). לָמָּה, הִ' הוּא נִחְלָתוֹ כְּאֲשֶׁר דָּבָר לוֹ (דְּבָרִים יח, ב). אֶת מוֹצֵא שֶׁסֵּנַחְרִיב הִגְלָה יִשְׂרָאֵל שְׁלֹשׁ גְּלִיּוֹת. גְּלוֹת רֵאשׁוֹנָה, הִגְלָה לְרְאוּבֵנִי וְלַגָּדִי וְלַחֻצֵי שֶׁבֶט הַמְּנַשֶּׁה. הַשְּׁנֵיָה, שֶׁבֶט זְבֻלוֹן וְנְפֹתְלִי, שֶׁנֶּאֱמַר : כָּעֵת הָרֵאשׁוֹן הִקַּל אֲרָצָה זְבֻלוֹן וְאֲרָצָה נְפֹתְלִי (ישעיה ח, כג). הַשְּׁלִישִׁי הִגְלָה שְׂאֵר הַשְּׁבֵטִים, שֶׁנֶּאֱמַר : וְהֵאחֲרוֹן הַכְּבִיד (שם), הַכְּבִידֵן כְּבַמְכַבֵּד. נְבוּכַדְנֶצַּר אָף הוּא הִגְלָה שְׁלֹשׁ גְּלִיּוֹת, יְהוּדָה וּבְנֵימֵן. בְּרֵאשׁוֹנָה הִגְלָה יְהוֹיָקִים, וּבְשֵׁנִיָּה יְהוֹיָכִין. מָה עָשָׂה. קִשֶּׁר אוֹתוֹ בַּקּוֹרְנִין שְׁלוֹ מִיּוֹקֵר, שֶׁנֶּאֱמַר : כִּי הִנְנִי מִשְׁלַחַד בַּגְּבִירָה. מָה הַגְּבִירָה הַזֹּאת אָדָם מִיּוֹקֵר אוֹתָהּ, כִּד עָשָׂה לוֹ. נְבוּזַרְאֲדָן הִגְלָה לְצַדִּיקָהּ, הָרִי שְׁלֹשׁ גְּלִיּוֹת. וּמִנֵּין שֶׁהָיָה סֵנַחְרִיב קוֹזְמִקְרָטוֹר. שֶׁהָיָה מִגְלָה אֵלּוֹ לְכָאן וְאֵלּוֹ לְכָאן, וְהִגְלָה אֶת יִשְׂרָאֵל לְבָבֶל, וְהִבִּיא אֵלּוֹ שְׁבַבְבֵּל לְאֲרָץ יִשְׂרָאֵל. אָמַר הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, בְּעוֹלָם הָיָה עַל יְדֵי עוֹנוֹת גְּלוֹ יִשְׂרָאֵל וְנִתְפָּזְרוּ בְּשַׁעְרֵי הָאֲרָץ, שֶׁנֶּאֱמַר : וְאָזַרְם בְּמִזְרָה בְּשַׁעְרֵי הָאֲרָץ (ירמיה טו, ז). אֲבָל לְעֵתִיד לְבֵא, אִם יְהִי נִדְחָד בְּקִצָּה הַשָּׁמַיִם מִשָּׁם יִקְבְּצֶה ה' אֱלֹהֵיהֶם וּמִשָּׁם יִקְחֶה (דְּבָרִים ל, ד). וְכָתִיב : וּנְפִצוֹת יְהוּדָה יִקְבֹּץ מֵאֲרָבַע כְּנַפּוֹת הָאֲרָץ (ישעיה

[יא, יב](#). וּכְתִיב: וּפְדוּיֵי ה' יִשׁוּבוּן וּבָאוּ צִיּוֹן בְּרִנָּה וְשִׂמְחַת עוֹלָם עַל רֵאשִׁים
שָׁשׂוֹן וְשִׂמְחָה יִשְׂגֹּון נְסוּ יִגּוֹן וְאַנְחָה (שם נא, יא). וְכֵן יְהִי רְצוֹן, אָמֵן וְאָמֵן.

בְּמִדְבָּר.

סֵפֶר

סְלִיק